This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.

+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.

+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.

+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at `http://books.google.com/`

Det här är en digital kopia av en bok som har bevarats i generationer på bibliotekens hyllor innan Google omsorgsfullt skannade in den. Det är en del av ett projekt för att göra all världens böcker möjliga att upptäcka på nätet.

Den har överlevt så länge att upphovsrätten har utgått och boken har blivit allmän egendom. En bok i allmän egendom är en bok som aldrig har varit belagd med upphovsrätt eller vars skyddstid har löpt ut. Huruvida en bok har blivit allmän egendom eller inte varierar från land till land. Sådana böcker är portar till det förflutna och representerar ett överflöd av historia, kultur och kunskap som många gånger är svårt att upptäcka.

Markeringar, noteringar och andra marginalanteckningar i den ursprungliga boken finns med i filen. Det är en påminnelse om bokens långa färd från förlaget till ett bibliotek och slutligen till dig.

Riktlinjer för användning

Google är stolt över att digitalisera böcker som har blivit allmän egendom i samarbete med bibliotek och göra dem tillgängliga för alla. Dessa böcker tillhör mänskligheten, och vi förvaltar bara kulturarvet. Men det här arbetet kostar mycket pengar, så för att vi ska kunna fortsätta att tillhandahålla denna resurs, har vi vidtagit åtgärder för att förhindra kommersiella företags missbruk. Vi har bland annat infört tekniska inskränkningar för automatiserade frågor.

Vi ber dig även att:

- Endast använda filerna utan ekonomisk vinning i åtanke
  Vi har tagit fram Google boksökning för att det ska användas av enskilda personer, och vi vill att du använder dessa filer för enskilt, ideellt bruk.
- Avstå från automatiska frågor
  Skicka inte automatiska frågor av något slag till Googles system. Om du forskar i maskinöversättning, textigenkänning eller andra områden där det är intressant att få tillgång till stora mängder text, ta då kontakt med oss. Vi ser gärna att material som är allmän egendom används för dessa syften och kan kanske hjälpa till om du har ytterligare behov.
- Bibehålla upphovsmärket
  Googles "vattenstämpel" som finns i varje fil är nödvändig för att informera allmänheten om det här projektet och att hjälpa dem att hitta ytterligare material på Google boksökning. Ta inte bort den.
- Håll dig på rätt sida om lagen
  Oavsett vad du gör ska du komma ihåg att du bär ansvaret för att se till att det du gör är lagligt. Förutsätt inte att en bok har blivit allmän egendom i andra länder bara för att vi tror att den har blivit det för läsare i USA. Huruvida en bok skyddas av upphovsrätt skiljer sig åt från land till land, och vi kan inte ge dig några råd om det är tillåtet att använda en viss bok på ett särskilt sätt. Förutsätt inte att en bok går att använda på vilket sätt som helst var som helst i världen bara för att den dyker upp i Google boksökning. Skadeståndet för upphovsrättsbrott kan vara mycket högt.

Om Google boksökning

Googles mål är att ordna världens information och göra den användbar och tillgänglig överallt. Google boksökning hjälper läsare att upptäcka världens böcker och författare och förläggare att nå nya målgrupper. Du kan söka igenom all text i den här boken på webben på följande länk `http://books.google.com/`

A 494155

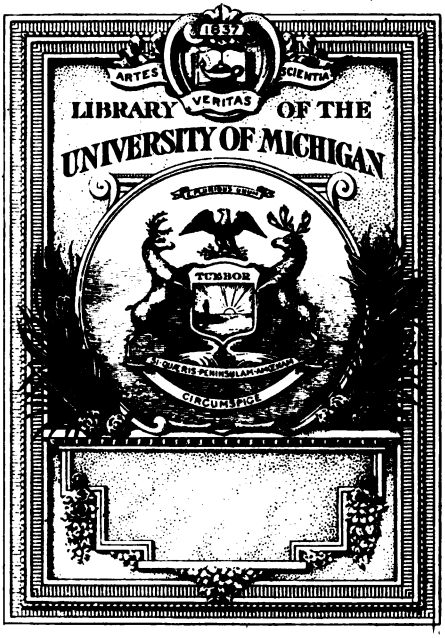
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE

AS
2
.S74

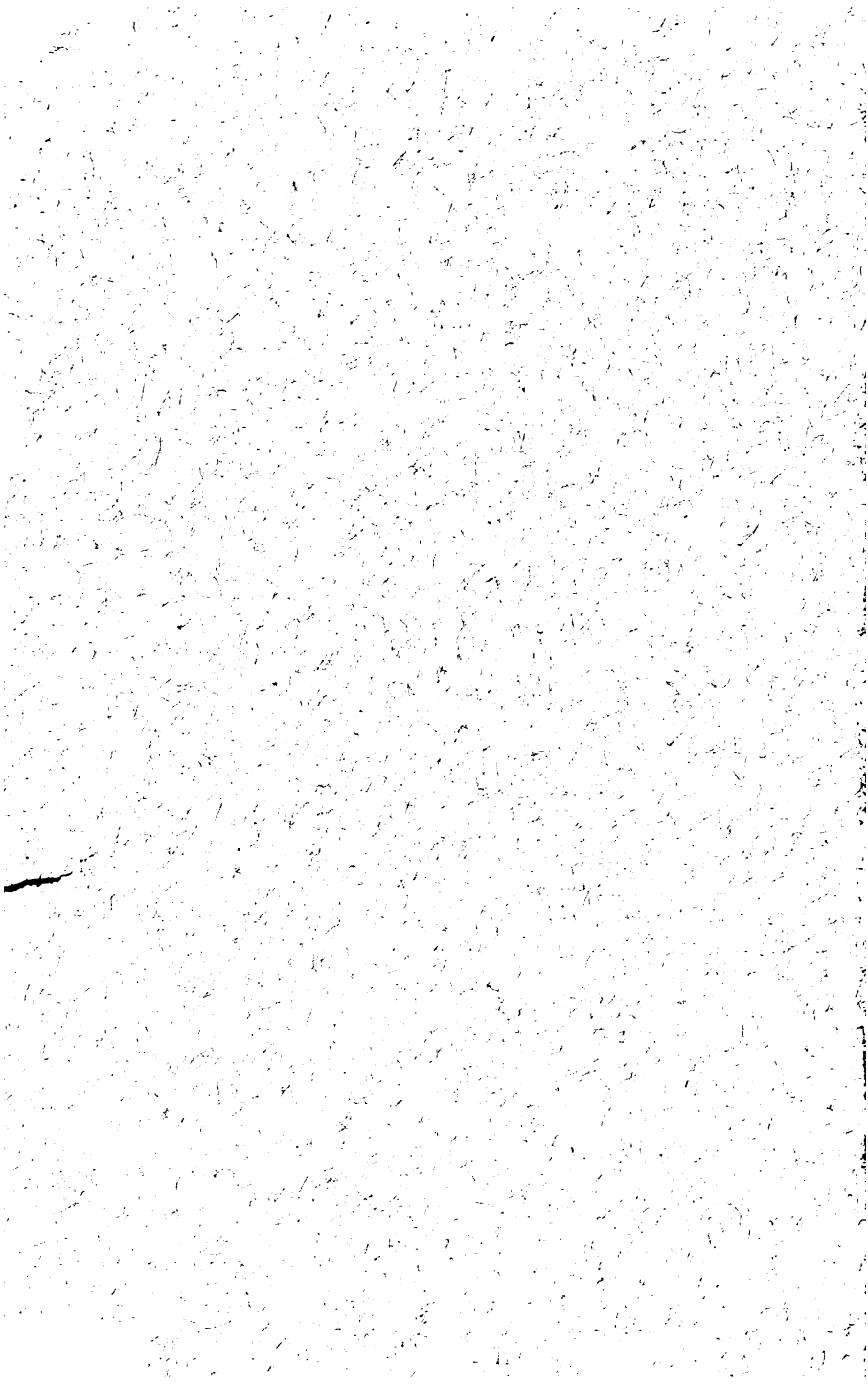

SVENSKA AKADEMIENS HANDLINGAR

IFRÅN ÅR 1796.

FEMTIONDENIONDE DELEN.

STOCKHOLM, 1884.
KONGL. BOKTRYCKERIET,
P. A. NORSTEDT & SÖNER.

OLOF DALIN.

HANS LIF OCH GERNING.

LITTERATURHISTORISK AFHANDLING

AF

KARL JOHAN WARBURG
FIL. D. BIBLIOTEKARIE VID GÖTEBORGS MUSEUM.

SKRIFT, SOM VUNNIT STORA PRISET 1882.

Hvad du egde godt
Har man halft förstått;
Så är sed och så skall hända flera.
Men hur rikt det varit,
Skall, när mörkret farit,
Svea, ljuft förvånad, än sig lära.

ATTERBOM »Till Dalin».

Lib. Comm.
Nijhoff
7-26-25
12188

INNEHÅLLSFÖRTECKNING.

I.

Sid.

Dalins barndom. Födelseort och slägt. Dalins stamtafla. Barndomstiden ..... 1—10.

Dalin i Lund. Förbindelse med Stobæus och Rydelius. Rydelii uppfostringssätt ..... 10—19.

Dalins första tid i Stockholm. Hos Rålamb. Rudbeckianska hugskott om Halland. Återblick på Sveriges gällande vitterhet vid Dalins ankomst till hufvudstaden. Hans första poesier: »Nya Tiden i Sverige», »Satir mot elaka prester», »Sagan om ängen». Tillfällighetsdikter. »Tankar om Guds Försyn» ..... 20—41.

II.

Argus.

Inledning. Det uppseende denna tidskrift väckte. Dess föregångare i England. Äldre Svenska tidningar och tidskrifter. »Sedolärande Mercurius» och dess karakterer. Argus. Anonymiteten. Dalin ensam författare ..... 42—62.

Argus' syfte; dess program och ämnen. Moraliska laster. Samhällsfel: fiärden, yppigheten, sprätthökarne och modedamerna, pedanteriet. Embetsmannaverlden, adeln, presterna, poeterna, köpmännen, fruntimren, äktenskapet, tjenstfolket. Smålyten. Argus' religiösa och religionsfilosofiska samt politiska och politiskt-ekonomiska ståndpunkt. Argus' lofprisande af konungen och drottningen. Argus' åsigter om uppfostran. Argus' språkreformatoriska ståndpunkt. Argus' karakter af »juste milieu» ..... 62—129.

Sid.

Argus' skrifsätt. Dess »auktorer». Utvecklingen i framställningssätt. Stycken af novellistisk och dramatisk art. Argus' vers ..... 129—142.
Argus' förhållande till »Spectator» och öfriga förebilder ..... 143—149.
Det emottagande Argus rönte hos allmänheten. Bifall. Klander ..... 149—152.
Argus' förhållande till censorn, Rosenadler. Dennes välvilliga bemötande. Rättelser och ändringar. Strykningar. Censorn såsom författare af ett nummer. Boktryckaren. Argus' ekonomi .... 152—169.
Slutord om Argus' betydelse ..... 170—171.

III.

Dalins lefnad och författarskap (utom Argus) åren 1733—1739.

Dalins befordringsangelägenheter. Sorgen öfver Argus' frånfälle. Efterföljare. Fråga väckt hos rikets ständer om förord och belöning för Argus. »Argus» söker anställning i Antiqvitetsarkivet. Dalin erhåller plats såsom kongl. bibliotekarie. Lönefrågan vid 1738 års riksdag 172—178.
Dalins enskilda lif under dessa år. Historiska och språkvetenskapliga studier (bref till Benzelius). Embetsgöromål. Avazu och Wallasis. »Lifsqvadronen». Sällskapslif. Politisk likgiltighet. Resa till Halland 1737 ..... 188—201.
Utvecklingen af Dalins skaldskap. Vänligt förhållande till föregångarne i Sverige. Grafdikten öfver Konrad Ribbing. »Tankar öfver Oveldigheten». Tillfällighetsstycken. Dikten till Hedvig Taube. Dalins satiriska visor och herdedikter: Den epikureiske filosofen, Celadonsqvädet, Philemonsqvädet m. fl. Kärleksdikter. Dalins dramatiska arbeten: Den afundsjuke, Brynilda ..... 202—230.
Dalins skrifter på prosa: Tankar öfver kritiker, Arngrim Berserks förträffeliga tankar, m. fl.... 230—254.
Det Franskt-Engelska inflytandet på Dalin. Hans förebilder ..... 254—258.

IV.

Dalins lefnad och diktning 1739—1750.

Sid.

Dalins utländska resa. Afskedsbref. Hans resebeskrifning (Danmark, Tyskland). Bref från Holland. I Paris. Det dåvarande Franska samhället. Beröring med societet och lärde. Den vittra drabbningen med C. G. Cederhjelm. Bref till hemmet. Hemkomsten. Dalin, inblandad i processen mot »mössorna», ådömes värjemålsed ..... 259—279.

Dalins vittra skriftställeri under denna tid. »Aprilverk om vår härliga tid». »Sagan om hästen». Tidsdikter. Politisk småpoesi före kriget. »Svenska Friheten». Dalins förebilder för denna dikt. »Kämpevisan» mot »hattarne». Öfrig politisk poesi. Ode öfver freden. — Religiös poesi. — Erotik. Erotikens subjektiva sida. Kärleken satiriskt behandlad. — Naturstämningar. Romantiska drag. Engsölif och Engsövisan. Dess poetiska återgifvande af folkvisetonen. — Tillfällighetsdikter (grafdikten öfver Hedvig Taube; skämtdikter). — Uppdraget att skrifva Svenska historien, 1744. Dalins skaldeverksamhet hädanefter af mera tillfällig art. Utnämning till kronprinsens informator 1750 ..... 279—336.

V.

Dalins historiska arbeten. Den fosterländska betydelsen af Svea rikes historia. Dalins plan uttalad i en promemoria. Källorna och föregångarne. Naturvetenskapens blomstring i Sverige på denna tid och dess inflytande på Dalins verk. Hypotesen om vattenminskningen använd på tideräkningen. Kort antydan af gången i Dalins historia. Utdrag. Framställningssättet. Förebilder. Angrepp och erkännanden med anledning af Dalins Svenska historia. Fryxells omdöme. — Dalins »Tal om Sverige i sitt ämne och Sverige i sin upodling». Hans åminnelsetal i Vetenskaps-akademien ... 337—365.

VI.

Dalin vid hofvet 1751—1756.

Lif och diktning vid hofvet. Hans första bekantskap med Lovisa Ulrika. Hans förhållande till henne och till Tessin. Dalin såsom kronprinsens undervisare. Hans inflytande på honom. Skrifter för prinsen (fabler, sagor). Hofdiktningen: natur-, kärleks-, dryckessånger, tillfällighetsqväden. Prosaskämt: Fynd af en runsten, disputationer, orationer, huskurer, kokbok, universal-lexikon. Smärre drag ur hoflifvet ..... Sid. 366—397.

Kalottskämten, politiska intriger och processen. Kalottregementet. Kalottiska handlingarna. Predikningarna m. m. Den harm de väckte. Riksdagen 1751—52 (Mindre Sekr. Deputationen, Sekr. Utskottet, Presteståndet). Adolf Fredriks kungörelse. — Herdespelet. Andra dikter med politisk syftning. Nya upplagan af »Svenska Friheten». Dalins politiska verksamhet såsom Lovisa Ulrikas ombud. Dalin inför rikets ständer 1756. Hans afsättning och förvisning från hofvet. Processen mot honom. Domen ..... 398—453.

Dalins verksamhet i Vitterhets-akademien ..... 453—454.

VII.

Åren 1756—1763. Dalin under förvisningstiden. Hans embetsmannalif och befordran. »Nåd». Nytt hoflif och ny hofdiktning. Sysslandet med Svenska historiens tredje del. — Dalins stämning under de senaste åren. Befordran till hofkansler. Sjukdom och död. Minnestal och verser ..... 455—471.

Slutord ..... 472—481.

I.

Svenska prestgårdar hafva varit barndomshem för rätt många bland våra skalder. Från ett kaplansboställe i Vermland utgick Frithiofssångaren att med sina härliga dikter tjusa icke blott Sverige, utan en god del af den bildade verlden; i Floby prestgård på Vestgötaslätten såg »behagens skald» första gången dagens ljus; det ringa komministersbostället i Åsbo socken inom Östergötland var skådeplatsen för de första drömmar om »lycksalighetens ö», som lekte hos »Blommornas» svärmiske sångare, och i Ölands kritbygd, på Gärdslösa prostgård, föddes den diktare, hvars grubbelfylda qval framkallat toner af smärta och längtan, toner, hvilka i vemodsfull poesi näppeligen öfverträffats på Svenskt mål. Äfven en femte storman inom vår diktning har utgått från ett presthem. Vid Halländska kusten, ej långt från staden Falkenberg, ligger Vinbergs kyrkoherdeboställe. Nejden är i det hela taget föga naturskön — oafsedt det alltid majestätiska hafvet — men sjelfva prestgården utgör dock en liten fager fläck på den öde kustslätten; dess

läge är pittoreskt, marken kuperad och bevuxen med höga träd; genom trädgården flyter — eller flöt i början af förra seklet, ty nu är hon stillastående, — en liten å, Vinan, som mynnar ut i Ätran. I denna prestgård föddes den 29 augusti 1708 Olof Dalin, sin tids förnämste skriftställare i Sverige.

Den bygd, der han såg dagens ljus, var icke ursvensk. Föga mer än ett halft sekel hade förflutit, sedan detta landskap afträdts till Sverige, i början till och med endast tills vidare. Och länge hade grannen i söder ett godt öga till Halland. Icke hade väl heller folkets sinnelag ombytts i en handvändning. Vid hvarje fejd med Danmark kunde det lätt nog befaras, att mången Hallandsbo skulle göra gemensam sak med sina forna landsmän, och ännu en mansålder före Dalins födelse finner man af en kunglig kungörelse till invånarne i de förut Danska provinserna, att affall egt rum. Men i Carl XI:s strider mottogo Halländingarne blodsdopet såsom Svenskar, och den Carolinska stordådstidens sångare — Gunno Eurelius-Dahlstierna — kunde år 1697 sjunga om elfte Carls seger vid Halmstad, att

»Halland ut med Å den mycknа sällhet kände,
At en så stor triumf inom dess murar fans».

Vid Dalins födelse var också »Halland ut med Å» helt och hållet införlifvadt med Sverige.

Dalin egde för öfrigt både på fäderne och möderne gammalsvenska anor. Hans fader, Jonas

Dahlin, hade tagit namn af Dalstorps församling i Kinds härad af Elfsborgs län, der enligt Celsii uppgift förfäderna allt ifrån reformationstiden varit kyrkoherdar. Härmed förhåller sig så, att Olaus Suenonis, Jonas Dahlins farfar, år 1595 eller 1596 blef pastor i Dalstorp *; hans företrädare, som varit kyrkoherde från midten af 1500-talet, hade dock Johannes till förnamn och kan sålunda icke hafva varit Olaus *Svens*sons far. Af Olai söner vardt den ene, Jonas Olai, hans efterträdare, men den andre, Sven Olofsson, blef bonde och brukade hemmanet Gunlagård. Hans son var den ofvan nämnde Jonas Suenonis Dahlin, vår skalds fader. Jonas Dahlin var född 1667, gjorde sig känd såsom »lycklig poet» och »berömdes öfver fädernebygden för sitt vittra snille». Han innehade icke inom stiftet någon fast plats, förr än han år 1707 blef pastor i Vinberg, en befattning som han kom att sköta endast i två år **.

Jonas Dahlin var redan före 1600-talets utgång gift med Margareta Brigitta Ausenia, »en qvinna af moget förstånd och många sinnets sällsynta egenskaper». Hon bråddes härutinnan

* Denne är möjligen samme Olaus Suenonis, hvilken såsom kominister i Lundby underskrifvit Upsala mötes beslut 1593.

** Genom professor Skarstedts välvilja äro vi i tillfälle att ur manuskriptet till hans »Herdaminne» komplettera notiserna om Dalins fader. Denne var 1676 vid 9 års ålder skolgosse i Varberg, 1686—1691 gymnasist, kom 1691 till Lund. Huru vida han här blef »magister», såsom det uppgifves, är osäkert; emellertid disputerade han år 1693 under Lundersteen för en i Göteborg tryckt afhandling. Då han redan före 1700 kunde gifta sig, men veterligen ej hade fast beställning, har han antagligen innehaft någon prestplats i en förnäm familj eller i fält.

på sin fader, kyrkoherden i Thorup i Halland Sven Ausenius, en af de stoltare personligheterna i Göteborgs stifts herdaminne. Om honom heter det, att han var en lärd man, som på en sjuårig resa i utlandet väckte mycken uppmärksamhet och bland annat skulle hafva »försmått en honom i Rom erbjuden kardinalsvärdighet». Denna utsaga på hans grafsten torde dock ej vara fullt trovärdig; rätta förhållandet lär väl hafva varit, att drottning Kristina, för att förmå den lärde Svensken att öfvergå till katolska läran, förespeglat honom kardinalspurpurn, öfver hvilken hon ju för öfrigt icke bestämde. Ausenius nöjde sig i hvarje fall med den protestantiska prestrocken. Såsom kyrkoherde i Thorup var han i tillfälle att göra Carl XI väsentliga tjenster under kriget med Danskarne, och flere anekdoter härom äro gängse *. En gång lärer han ha stått på biskopsförslag; detta skedde antagligen år 1678, då biskopsstolen var ledig efter Billichius. Samma år, kort före julen, afled han vid 61 års ålder.

Ausenius var gift med Ingrid Rubenia. Finge man tro en anteckning från 1700-talet (manuskript i Upsala univers. bibliotek), så skulle Dalin

* Det berättas sålunda, att han kort före slaget vid Fyllebro (Halmstad) i augusti 1676 hade, förklädd till bonde, besökt Danska lägret och med sin list lyckats utspeja vigtiga saker. Han meddelade Carl XI resultaten, »framledde konungen med stor försigtighet til at oförmodeligen och då fienden låg i sin säkerhet om morgonen före solens upgång öfverrumpla och på flykten jaga den Danska armén». Sägnen vill veta, att han vid spejandet samtalat med än den ene, än den andre i Danska hären på elfva språk, men detta strider uppenbart mot den kostym af bonde, som han iklädt sig. Danskarne »togo honom slutligen för en Lucifer och sköto efter honom, dock utan att träffa».

genom denna sin mormor härstammat från sjelfve Laurentius Petri och till och med haft Vasablod i sina ådror. Men oaktadt den der meddelade stamtaflan tyckes vara fullkomligt klar, tål den likväl icke en närmare granskning. Enligt denna stamtafla skulle nemligen Ingrid Rubenia varit dotter till kyrkoherden Nils Rubenius i Hvitaryd i hans (andra?) gifte med magister Stephan Lemnelii dotter Kristina; denna Kristina Lemnelias moder var dotter till professor Olof Jonsson Luth och Kristina, erkebiskop Laurentii Petri och Elisabeth Vasas dotter *. Men en origtig länk har kommit in i kedjan. Rubenius blef nemligen år 1632 gift (i *första* eller *enda* giftet?) med sin företrädare Peter Nils Psilanders enka Gunilla Pålsdotter, som åter var dotter af en viss Paulus Erici, kyrkoherde först i Virestad, sedan i Markaryd. Hon födde åt Rubenius år 1637 en dotter Ingrid, som var Dalins mormor **.

Dalins anor voro alltså prestslägter från Vestergötland och Småland.

Sin fader lärde han knappast känna, ty året efter sonens födelse, 1709, afled kyrkoherden Dahlin, efterlemnande enka och fyra barn: tre söner, Sven, Johán och Olof, samt dottern Ingrid.

---

* Möjligen är denna stamtafla blott ett skämt. I Göteborgstidningen *Hvad nytt? Hvad nytt?* för 1772 finnes intagen en lång genealogi, uppgjord af Dalin sjelf, hvari äfven dessa länkar finnas införda. Denna genealogi är för öfrigt förd ända upp till Nimrod, bland annat genom Bengt Lagman till Ulfåsa, Boleslav af Polen och Attila, och betecknas af *Hvad nytts* utgifvare såsom ett af Dalin uppgjordt qvickt lappri, satiriserande Björners och Göranssons slägttaflor.

** Årtalsuppgifterna äro hemtade från grafstenarne och meddelade förf. af intendenten vid Göteborgs Museum G. Brusewitz, som granskat

Af Dalins bröder var Sven en begåfvad man, blef magister i Lund 1723 med goda vitsord och dog 1744 såsom pastor i Fagered. Han hade intresse för historiska forskningar och efterlemnade anteckningar till Carl XII:s historia, hvarjemte han ådagalade fallenhet för målning; af hans hand är, bland andra, det äldsta porträtt vi ega

---

grafvarne. På grund af dessa och andra uppgifter, bl. a. ur en arfskifteshandling, kunna vi lemna följande stamtafla öfver Dalins slägt:

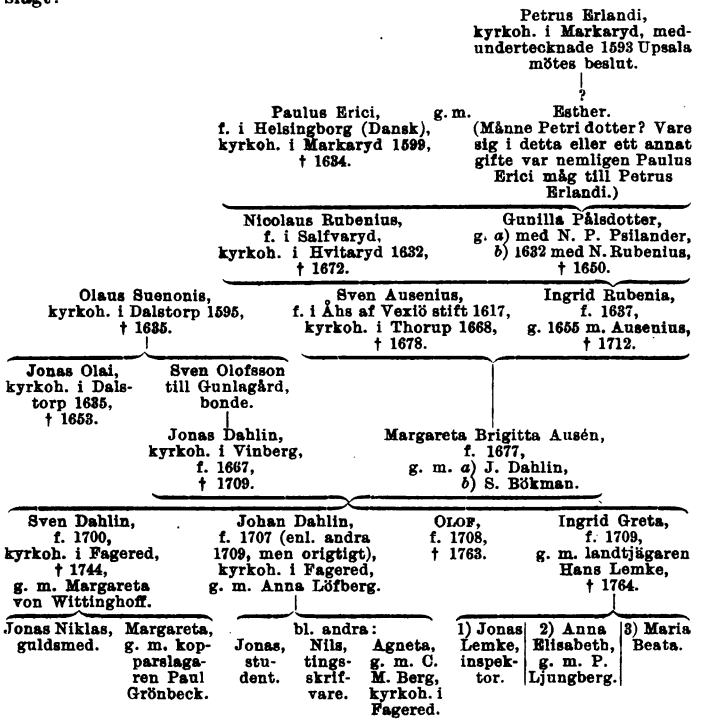

Dessutom hade Olof Dalin en styfbroder, sedermera arkiatern J. Bökman, och en del »sammanbragta» syskon (bland dem Weddik, som flydde till Ceylon och blef mycket förmögen).

af hans ryktbare broder *. Den andre brodern, Johan, var deremot klent utrustad; han sökte länge förgäfves det ena prestgället efter det andra, tills han fick Fagered, der han dog 1790. Bref till honom från Olof Dalin, som äro belysande för beggederas personlighet, finnas i behåll **.

Länge förblef icke Margareta Brigitta Ausén enka efter Dahlin. Till dennes efterträdare utsågs nemligen en prestman från Stockholm, den unge huspredikanten hos grefvinnan Oxenstjerna, Severin Bökman (trädgårdsmästareson från Varberg), som redan år 1707 hade varit adjunkt i

---

* Det finnes i Vinbergs kyrka. Sven Dahlin målade för denna kyrka år 1726 ett epitaphium, »Frälsaren i upprättstående ställning med sina fem sår», som omgafs af en serie slägtporträtt, deribland den då 17-årige Olofs.

** Den 31 jan. 1750 skrifver Olof till honom: »Man har enskildt utspridt, att du är för enfaldig att sjelf kunna förestå pastorat. Gör allenast med flit din syssla, hylla dig till förnuftigt folk, tag deras råd, så vet jag, att du med Guds hjelp så väl som en annan kan få ett brödstycke». För öfrigt uppmanar Olof honom att söka endast små och medelmåttiga pastorat, »då må ju dina förmän blygas vid att alltid gå dig förbi. Du är ju icke ett afskrap framför andra». År 1753 har Olof tillfälle att lyckönska honom till att hafva fått Fagereds pastorat (det samma som Sven förut haft och som blifvit ledigt efter dennes efterträdare), och att ändtligen få sätta bo med sin hustru. Johan klagade dock senare och önskade sig större lägenhet, bl. a. det stora pastoratet i födelsebygden, Vinberg, hvilket Olof, sannolikt med kunskap om broderns svaga förmåga, mildt afstyrker. Af domkapitlets protokoll finner man också, att, då en pastorsadjunkt år 1769 skulle missiveras från Fagered, erinrar lektor Beijer, att »kyrkoherden Dahlin för dess svaga sinneskrafters skull» ej kunde umbära adjunkten. Mot slutet af sin lefnad fick Johan sin måg, Berg, till hjelp i pastoratet, och denne erhöll efterträdarerätt till detta gäll, »i betraktande af svärfaderns höga ålder och dess broders, framlidne hofcancelleren von Dalins, förtjenster». — Johans svaga begåfning synes ha gått i arf till dottersonen O. S. Berg, som 1820 fick elfva improbatur i prestexamen och råd att välja annat lefnadsyrke. Sonen Nils Dahlin deremot erhöll 1787 synnerligen godt vitsord såsom tingsskrifvare.

Vinberg *. Enligt tidens sed plägade ogifte prester »konservera» företrädarens hus — såsom det då hette — genom att gifta sig antingen med enkan eller någon dotter. Här var enkan trettiotvå år, dottern åter nyss född, och valet för Bökman alltså temligen gifvet. Så erhöll Dalin i Bökman en ny far och en god ledare för sina första studier.

* * *

Dalin föddes medan ännu Carl XII:s sol stod i zenith. Men redan året efter hans födelse var den i nedgång, och då hjeltekonungen stupade vid Fredrikshall, var Dalin endast en pilt på 10 år. Ligger det sanning i Tegnérs ord, att

»allt hvad mannen diktar sedan,
som hjeltar stort, som blommor smått,
i skönare gestalter gått
förbi hans barndomsöga redan»,

då kunna vi ana, hvilka syner företrädesvis lekt för den unge Olof Dalin. I »Avazu och Wallasis» handlingar finner man af Dalins hand år efter år på den 30 november enahanda lofqväden öfver tolfte Carls mannamod och hjeltedåd, variationer på detta enda tema:

»I dag för tretti år bortryckte Gud ur Norden
En dödlig af det slag, som sällan föds på jorden,
Som tömt de Svenskas blod, men är dem altid kär,
Som ofta härmad sen, men aldrig liknad är».

* I herdaminnet uppgifves 1688 som hans födelseår. Men då det omtalas, att han »flere år» tjenstgjort vid S:t Katarina församling i Stockholm och varit huspredikant sedan 1708 hos grefvinnan Oxenstjerna, så var han sannolikt äldre.

Hänförelsen för Carl XII hos Avazu-skalden slog nog ut sina första blommor i prestgården vid Vinaån. Svärmande omkring bland buskar och snår, har den lille Olof älskat att drömma sig såsom en af de »gossar blå», som stredo under hjeltekonungens banér; väpnad med en dråplig vidjeqvist, bruten vid åstranden, har han farit modigt fram bland tistlar och ogräs, seende i dem kung Carls ovänner, och på den af lindar skuggade holmen i Vinan, der ett lusthus länge visats såsom platsen för hans första skaldeförsök, har han kan hända diktat sina tidigaste sånger till kung Carls ära. Ty värr — det gick icke så lätt i verkligheten att besegra Moskoviter, Polacker och Danskar, som i lekarne på Vinbergs prestgård. Narva tillhörde det förflutna, Pultava drog med sig än flera olyckor, och Fredrikshall släckte hoppet om seger. Sveriges stormagtstid var jordad — endast qvar såsom ett stolt minne af en alltför djerf tro på Svenska folkets yttre magt, ett minne som ännu flere gånger skulle mana till stordådsförsök.

Men en ny tid bräcker, en tid af största betydelse för vår odling, och i den kulturutveckling, som denna tid grundlägger, skulle pilten från Vinberg gifva en insats af högt värde.

Olof Dalins begåfning röjde sig snart. Han var en tyst och flitig gosse, hvilken redan från barndomen visade prof både på djupsinnighet och inbillningskraft. Den senare yttrade sig bland annat redan under de första ungdomsåren

i ovanliga anlag för teckning, hvari han också vann stor färdighet; han blef sedan jemväl en ganska skicklig målare af miniaturporträtt *. Skaldegåfva framträdde likaledes afgjordt hos honom vid ung ålder, och Celsius säger sig hafva sett poetiska lekar från hans tolfte år, som voro värdiga förberedelser till hvad hans mannaålder alstrade. De första studierna skedde, såsom nämndt är, under ledning af styffadern, »som med alldeles faderlig omsorg för sina styfbarn gaf ett äkta mönster i den delen»; men då Olof fylt tretton år, blef han tillika med sin ett år äldre broder Johan ** skickad till Lund. Den 28 oktober 1721 inskrefs »O. Dahlin» i Göteborgs nations matrikel.

Enligt gängse uppgifter skulle den utmärkte tänkaren och skriftställaren Anders Rydelius och den framstående läkaren Kilian Stobæus hafva varit Dalins slägtingar. Huru härmed förhåller sig, lemnas derhän; vid undersökning af Dalins och deras stamtaflor har det icke lyckats författaren att finna några beröringspunkter. Att Rydelius varit en »nära anförvandt» till Dalin, såsom Celsius och efter honom Atterbom påstår, må betviflas; möjligen var han eller Stobæus befryndad med styffadern Bökman. I hvarje fall lär Dalin hos desse båda män, i hvilkas hem

* Dessa upplysningar äro hemtade ur »Curriculum vitæ», manuskript i Ups. univ. bibl., antagligen af styfbrodern, arkiatern Bökman.

** Johan var enligt Bexells Hallandsbeskrifning samt de uppgifter, som finnas vid det der omtalade porträttet, född ett år före Olof. Eljest uppgifves i Bexells och Skarstedts Herdaminnen, att han var född 1709.

han ofta vistades under sin Lundatid, hafva rönt en omvårdnad och en välvilja, som satte de bästa frukter i hans kommande verksamhet.

Af Lunds universitets gamla handlingar framgår, att Olof Dalin i tre terminer (vårterminen och höstterminen 1726 samt vårterminen 1727) innehade »kommunitetsstipendium» och plats vid »andra bordet» vid kommunitetsspisningen, så att han dessa år svårligen kunnat hafva varit upptagen i någotdera af sina gynnares hus *. Sedan han sommaren 1727 lemnat Lund, är hans plats i kommunitetet öfverlåten åt brodern Johan. På kommunitetslistan står det vid namnet Olaus Dahlin antecknadt — såsom motivering för stipendiet — ena gången: »fattig, faderlös prestson», andra gången: »Hans fader (styffader?) har hållit öfver fyra söner (?) vid akademien, och sonen giör nu berömlig flit».

Förbindelsen med Stobæus hade väl sin goda del i Dalins första bestämmelse att studera till läkare. Under ett års tid sysselsatte han sig med medicinen. Emellertid verkade olika omständigheter en ändring i detta beslut. Hans något ömtåliga och nervösa sinne tålde icke arbetet på anatomisalen, och dertill kom ett yttrande af Stobæus, »att medicinen knappast ännu hunnit så långt, att hon med full visshet kunde

* Lilliestråle uppger, att han först vistades hos Stobæus, senare hos Rydelius; Celsius säger åter, att Rydelius »bittida tog honom till sig efter faderns död». Det är för öfrigt att märka, att Stobæus 1724—25 vistades i Göteborg som stadsläkare. Möjligt är ju, att Dalin vistats 1721—23 hos Stobæus, en del af 1723 i Stockholm, 1724—25 hos Rydelius, 1726—27 såsom matgäst vid kommunitetet.

bota en frossa». Hans anlag pekade dessutom åt andra håll. Hos Rydelius hade hans lust väckts för filosofi, »eloquentia», »sedolära» och historia; de gamla anlagen för poetiska idrotter hade likaledes hos den sjelf såsom lycklig vitterlekare kände filosofen vunnit ny näring, och det torde väl ock hända, att dessa anlag uppmuntrats af Stobæus, hvars slägt var bekant för poetisk begåfning *.

Så tog Olof Dalin farväl af medicinen och lär hafva uttryckt detta farväl i ett skaldestycke, tillegnadt hans forne lärare, samt vände sig åt de humanistiska studierna.

Bättre ledare i dessa än Anders Rydelius kunde han svårligen få. Det femtiåriga universitetet såg i honom sin förste man, och ännu efter två sekler lyser han som en af de främsta stjernorna i Lundaskolans häfder.

Anders Rydelius efterlemnar minnet af »en bland de mest tänkande menniskor, de bästa lärare och dygdigaste medborgare, som hedrat vårt fädernesland».

Såsom yngling hade han kommit till Upsala samma år som striden med anledning af den Cartesianska filosofiens förkunnande genom Bilberg blifvit något dämpad, men långt ifrån qväfd af den kungliga resolutionen, som »tillät filosofiens fria bruk och öfning, sanningen med goda

* Kilian Stobæi farbror var den 1714 aflidne Latinske skalden, professor Anders Stobæus, som följdes i sitt nit för den Latinska humanismen af sonen Niklas Stobæus, sedermera likaledes eloquentiæ et poëseos professor.

skäl och experimenter att utleta och styrka samt alla lofliga vetenskaper att föröka» — det fria tänkandets första »kungsord» i vårt land. Han hade sedan följt Bilberg till Örebro, der denne blifvit kyrkoherde, och fortfarande hemtat visdom från hans läppar. Nu satt han på den filosofiska lärostolen i Lund såsom den Cartesianska filosofiens lärare och utbredare, en värdig målsman för den *σοφία*, på hvilken Franzén lämpat Bacos af Verulam ord: »Filosofien blott smakad förer ifrån religionen, utdrucken återför hon till henne».

Hvilket inflytande en sådan lärare skulle utöfva på en yngling, som egde fördelen ej blott af hans undervisning utan af hans dagliga umgänge, är lätt att tänka sig. Rydelius, i hufvudsak Cartesian, men tillika troende kristen, var långt ifrån obekant med öfriga tankerigtningar, som den tiden gjorde sig gällande, en Leibniz' och en Lockes; men han var desses motståndare och underkastade deras läror granskning. Dalin förblef sålunda icke i okunnighet om de samtida rörelserna på tänkandets område, men han såg dem från mästarens synpunkt.

Rydelius var emellertid icke den man, som ville, att en ung student skulle syssla blott med *en* kunskapsgren. Tvärt om uttalar han i sina »förnufts-öfningar» — denna för sin tid och äfven för senare tider märkliga uppfostrings- och tankelära — den åsigt, »att det är mycket fult för en student, som varit vid academien, att han intet känner mer än en eller annan disciplin». Han

invigde derföre sin unge lärjunge i många olika kunskapsämnen, och hans lärosätt, så strängt det än i andra afseenden må hafva varit, betonade med eftertryck nödvändigheten af uppmuntran, af att visa lärjungen »hvartill hvar sak vore nyttig, att genom klara berättelser få honom att inse, att allt är begripligt och icke består uti en hop öfversvinneliga hemligheter, fast man också bör låta honom förstå, att allt icke är barnlek, utan en del mägta högt och eftertänkligt, på det ynglingen ej må inbilla sig för mycket om sig sjelf». Men framför allt borde man, enligt Rydelii åsigt, visa lärjungen vetenskapernas *mål*, ty liksom Aristoteles begärde, att läkaren skulle bota honom såsom en förnuftig menniska, och att han skulle gifva honom skäl för sina medikamenter, lika så borde en ädelsinnad lärjunge ega rätt att spörja sin mästare om nyttan, när denne ville påbörda honom en hel hop svåra saker utan att visa hvartill de äro nyttiga.

Rydelii verldsåskådning var strängt idealistisk; han ansåg i synnerhet den villfarelsen i filosofien farlig, genom hvilken råmärket mellan kropp och ande borttogs och andarnes varelse nekades; derigenom sattes hela förnuftsverket i mörker och tvifvel, deraf åstadkoms misströstan om all sanning, »som i vår tid bemästrar långt fler sinnen än den gamle scepticismus»; »ändteligen är ock detta största orsaken till dygdelärans förderf». Mensklighetens religiösa och etiska intressen voro, har det sagts, äfven för *filosofen*

Rydelius de högsta. Det var dessa han kallade »odalsanningar, som den eviga sanningssolen Gud sjelf strålevis i våra själar inkastat», och dem inplantade han i första rummet uti lärjungarnes hjertan. Syftet med hans »Nödiga förnufts-öfningar» var ju ock att låta ungdomen »lära känna det *sundas* vägar och det *osundas* felsteg», hvilken titel antyder denna skrifts praktiska ändamål.

Hvilket värde Dalin ännu sedan han hunnit till en hög ålder satte på Rydelii filosofiska skrifter, framgår af hans ord i »Korta påminnelser om Svenska Skaldekonsten», hvari han förordar dem till läsning för hvarje yngling, som har lust till poesien, ty »utan ett redigt hufvud är honom omöjeligt att skrifva en vers som duger». *

Att Dalin äfven i öfriga, för hans framtida vittra verksamhet gagnerika ämnen fann en skicklig ledare i Rydelius, är otvifvelaktigt. Denne var sjelf en skald af icke obetydliga anlag, om man också måste finna P. G. Ahnfelts och P. Wieselgrens på grund af enstaka tillfällighetsdikter fälda omdöme, att Rydelius öfverträffar Dalin, mer än lofligt öfverdrifvet. Men Rydelius var vidare en af de förste, som i vetenskapliga ämnen begagnade modersmålet. Står ock hans Svenska prosastil djupt under Dalins, så är likväl

* Deremot torde Rydelius i sin renlärighetsstrid med Dippel icke hafva vunnit den unge lärjungen på sin sida, åtminstone om man får döma af det sätt, hvarpå denne sedan i Argus (II: 9) omtalar högkyrkans ovärdiga stridssätt mot Dippel. Vi skola längre fram härtill återkomma.

betecknande, att det är ur *hans* skola som grundläggaren af vår sköna prosa utgick. I poetiken var Rydelius en son af sin tid. I sina »förnuftsöfningar» betecknar han sålunda »ars poëtica» såsom en gren af vältaligheten. Den är, säger han, en konst att »förlusta och beveka folk med versbundet tal, hvilken konst dock hafver en hop sina egna särskilda grepp, deribland att hon vanligen föreställer en mening under någon dikt af främmande och ljufliga sinnebilder». — »Poesien brukas *mer* för lust än för nyttans skull, och en lärd kan väl göra alla sina förrättningar utan att vara poet, men vishetens slott bör dock intet vara utan en så ståtlig prydnad som poesien är. Men detta sköna verktyg skall brukas till dygdens prydande och ej till odygdens, som nog sminkar och smyckar sig sjelf, ej heller till osanningens befordran eller till att upptända köttsliga begär». Rydelius räknar till »med poesien sidoordnade talekonster, som väl icke alltid bruka versbundna ord, men dock kunna liknas med henne», konsten att dikta komedier och tragedier samt att författa romaner, hvaraf synes, att han till poesien i egentlig mening räknar blott lyrik och versepik. Om de nya romanerna säger han, att »de duga alldeles intet för ungdomen, undantagandes Barclaji Argenis, som både till konsten och nyttan är oförliknelig, samt Fenelons Telemaque». *

* »Then Gubben, som dicktade Telemaque, råkade på thet aldra bästa settet at skrifva Romaner, i thet han föresatte sig at inöfva en Yngling i the rätta Kärlekssakerna, som höra til dygdenes Schola, och med en makelös konst sitt uppsåt fullbordade».

I den del af »förnufts-öfningarna», som innefattar »en students bibliotek», omnämner Rydelius såsom goda lärare i »den poetiska konstens grund» J. C. Scaliger och G. J. Vossius, likaså »Prosodia Gisena». Deremot nämner han *icke* Boileau. »Om vår Svenska poesi hafver en och annan lärd man här i Sverige skrifvit, men som sådant icke finnes tryckt, så kan man betjena sig af det, som Morhof och Menantes skrifvit om Tyska poesien». För öfrigt säger han, »att den som vill blifva poet och dertill hafver hjelp af naturen, måste flitigt läsa poeter», hvarjemte han ger anvisningar på goda prosodier och metaforiska ordböcker.

Slutligen må det antecknas, att Rydelius tillråder en ung student att icke fördjupa sig i »historia literaria», ty derigenom hindras han från de vetenskaper, som mest skola befordra hans klokhet, och allt stannar i ett oförståndigt minne och dömande om böcker och lärde män, utan att veta besked om sjelfva sakerna, »hvilket missbruk nu är mägta gement, besynnerligen i Tyskland, och förorsakar att långt flere synas än äro i vår tid lärde». Endast för dem, som i andra vetenskaper hunnit till en grundlig lärdom, anser Rydelius denna disciplin af värde, men tillråder ynglingen att nöja sig med ett godt lexikon.

Dessa utdrag ur Rydelii bok hafva anförts, emedan de gifva oss den bästa möjliga inblick i den undervisning, som kom den unge Dalin till del.

Öfver hufvud taget lemnar »förnufts-öfningarnas» andra del en högst intressant öfverblick af hvad som vid frihetstidens inbrott ansågs tillhörande en grundligt bildad mans lärdomsområde.

Huru för öfrigt Rydelius behandlade Dalins poetiska försök, derom gifver Celsius oss en föreställning. »Han meddelade sina råd mera som åt en vän än som åt en lärjunge. Han förfriskade ynglingen med uppmuntrande omdömen om de versar, hvilka denne då och då för honom uppläste, gaf således skaldeådran ett muntert lif, men förgat icke derbredvid att vara en sträng Aristarchus öfver hans ord och tankar. Han lärde honom skilnaden mellan *inbillning* och *omdöme*, de tvenne oundgängliga delar, hvilka utgöra en lycklig poet; huru vår *inbillning* gerna rasar, då den får ensam regera; huru hon för den skull bör styras af ett godt och stadgadt *omdöme*, hvilket likt en oblidkelig far icke tål något oanständigt hos sitt barn; huru poeten först måste låta naturen och inbillningen under dess eld och ifver öfverflöda efter dess behag, men sedan med kallsinnighet förlänga hvad som synes stympadt, afkorta det som är för mycket, dämpa och kufva det som synes svälla, höja det som går för lågt; men omdömet bör äfven lära att sätta gränsor för sig sjelf. — — Med ett ord, Dalin fick lära, att ehuru naturen i dessa förehafvanden gör det mesta och oumbärligaste, så får den likväl icke qvarlemnas i sitt sjelfsvåld».

Betydelsen af slika lärdomar i en tid, då sånggudinnans vanligaste lyte just var *sjelfsvåld*, är uppenbar.

Hvad Dalins studier i historia och fornkunskap angår, så voro de icke fria från den tidens hugskott, om han ock senare vardt Rudbeckianismens afgjorde motståndare, »den man, som i häfdaforskningen för alltid ryckte spiran ur Rudbecks hand». Vi skola snart finna prof på att Dalin till och med ökade de då gängse förslagsmeningarna om Sverige med en ny fundering.

År 1723 besökte Dalin första gången Stockholm, i sällskap med sin styffader, som då var riksdagsman. År 1727 — likaledes under riksdagen — flyttade han dit för alltid. Alla litteraturhistoriker uppgifva visserligen, att Dalin lemnade Lund redan 1726, men detta är, såsom af den förut nämnda kommunitetslistan framgår, icke fallet *. Vid nitton års ålder sade Dalin alltså det sydsvenska lärosätet farväl efter en sexårig dervaro, hvarunder en god grund lagts till hans bildning. Möjligen var det till skada för hans grundlighet, att han icke längre kom att stanna vid akademien; det är dock mer än tvifvelaktigt, om han i sådant fall hade hållit sig så fri från allt pedanteri, som händelsen blef. Och för den mångsidiga verksamhet, hvartill han nu beredde sig, var hufvudstadsluften temligen

* Det är icke ens sannolikt, att Dalin gjort ett besök i Stockholm med sin styffar år 1726. Riksdagen öppnades nemligen först i september, och den 7 oktober uppgjordes kommunitetslistan, hvarvid Dalin antecknats såsom innehafvande sin bestämda plats.

nödvändig. Dalin hade i Lund möjligen blifvit en större lärd, en större historieskrifvare, kanske en större skald, men han hade svårligen blifvit den folklige skriftställare, som bröt nya banor för vår press, vår sköna prosa, vårt drama och för en populär framställning af vetenskapens resultat.

»De ädelstenar, som ett ungt snille samlar vid akademien, kunna sällan nyttjas förrän de slipas genom någon öfning af verlden, genom egen erfarenhet och ädla umgängen».

Dessa ord, lånade ur Dalins minnestal öfver Triewald, äro säkerligen frukten af egen erfarenhet. I hufvudstaden undergick Dalins unga snille den nödiga slipningen.

Som nämndt är, gästade han första gången Stockholm år 1723, då han med sin styffader vistades der under riksdagen. Nordin antyder, att Dalin redan af denna sin riksdagsresa skulle dragit mycken nytta, särskildt med hänsyn till den kännedom af menniskor, »som aldrig bättre i stort kan inhemtas än der många tro sig deltaga i höga riksbeslut». Föga troligt är likväl, att Dalin redan vid 15 eller 16 års ålder skulle med någon noggrannare uppmärksamhet hafva följt politiken, och allra minst är det troligt, att han egt skarpblick nog att inse hvad som förehades bakom kulisserna af några enskilde ledare, under det mängden af riksdagsmän »trodde sig»

vara de afgörande. Deremot har tvifvelsutan redan vid detta tillfälle hans kunskap om »den stora verlden» betydligt vidgats, hvilket dock i än högre mån blef fallet fyra år senare, då han flyttade till Stockholm.

Rydelius hade nemligen af kammarrådet Klas Hansson Rålamb erhållit i uppdrag att åt dennes söner utse en handledare, och fallit med sitt val på den då 19-årige Dalin *. Valet gillades af Rålamb, och Dalin infördes nu genom det Rålambska hemmet i en mängd aristokratiska sällskapskretsar. Hans lefnadsöde erhöll härigenom sin rigtning. Icke prestembetet, åt hvilket

* Visse författare lemna origtiga uppgifter om den Rålamb, hos hvilken Dalin anställdes. Biografiskt Lexikon och efter detta Hofbergs Lexikon uppger, att det var hos Klas Gustafsson Rålamb Dalin fick plats såsom informator (se artiklarne Rålamb). Men denne Klas Gustafsson Rålamb (son till historikern, presidenten Gustaf Rålamb) var född 1705, alltså blott 3 år äldre än Dalin, och erhöll barn först 1747. Ännu värre misstag begås i Hist. Geogr. Stat. Lexikon öfver Sverige af Hogner och Thomée (artikeln Högsjö), der det uppgifves, att Dalin var informator på Högsjö hos landshöfdingen (sedermera riksrådet) Klas Rålamb, som dog 1698 (!), och att han under dennes tid och här på Högsjö skref »Argus». Den baron Klas Rålamb, i hvars hem Dalin verkligen blef lärare, var född 1682, son af Hans Rålamb och sonson af riksrådet Klas Rålamb, hade varit kammarjunkare hos hertigen af Holstein, var nu kammarråd och utnämndes 1737 till landshöfding i Hallands län, hvilken plats han dock 1745 utbytte mot landshöfdingembetet i Södermanlands län. Han var gift med grefvinnan Kristina Katarina Douglas, dotter af grefve Gustaf Douglas och grefvinnan Beata Stenbock. Härigenom var han besvågrad dels med sin farbror, baron Gustaf Rålamb, dels med presidenten Konrad Ribbing och grefve Gabriel Falkenberg, hvilka alla voro gifta med döttrar af grefve Gustaf Douglas. En syster till grefve Falkenberg var gift med amiralen Edv. Diedr. Taube och moder bl. a. till kung Fredriks älskarinna. (Hon motarbetade, som bekant, ihärdigt sin dotters förnedring.) Dessa familjer voro det Rålambska hemmets närmaste umgängesvänner. Klas Rålambs söner, Dalins lärjungar, voro tre: Hans Gustaf, född 1716, alltså nu 11 år (sedermera konduktör vid fortifikationen och hofmarskalk, † 1790), Carl Arvid, född 1722 (sedermera kapten vid regementet Royal Suédois i Frankrike, ryttmästare i Sverige, † ogift 1759), och Klas Vilhelm, f. 1723 (sedermera löjtnant vid flottan, † ogift 1769).

hans far och hans styffar egnat sin verksamhet, ej heller universitetslärarens kall, hvilket hans uppfostrare med så stor utmärkelse beklädde, syntes honom eftersträfvansvärda; embetsmannavägen lockade den lofvande ynglingen med de lysande förbindelserna.

Dalin egnade de första åren i Stockholm — vid sidan af undervisning — äfven åt egna studier samt åt vittra idrotter.

I hvilken rigtning hans första, mera sjelfständiga vetenskapliga funderingar gått, tyckes framgå af ett enskildt bref, som råkat blifva bevaradt. Brefvet (dat. Stockholm den 10 april 1728 och befintligt i Kongl. Bibl:s manuskriptsamling) är antagligen skrifvet till brodern Sven Dahlin, och det heter deri:

»Jag har nyl(igen) kommit på en tanke om Hunaland, som iag mäste låta dig weta, afsidosättiandes alt partiskt afseende på Halland. Jag kan undra på Verelii blindhet, som satt slaget mel(lan) Angantyr okk K. Humble wid Tanais, där han likwäl mykket billigt visar at Ridgötaland är Småland. Hervara gier offta klarligen at förstå, det Hunaland okk Ridgötaland gränsa tilsamman. Han säger okk at Hunarna redo, okk brukade inga skiep, som dokk skulle skiedt om Hunarna skulle från Ponto Euxino anfallit Småland. Än mera, han säger okk at Hunaland låg i söder från Ridgötaland, det likwäl Verelius tänkt på ett stelle wrenga då han verterat *sunnan* Cap. XVII til *söderåt*, der det dokk är *söderifrån*, men på de andra stellen har det intet gått an för honom at förtaga folk ögonen. Wid ofwan nämde omstendigheter kan iag intet annat see än at det warit Halland. Ikke heller finner iag at Halland är så obekwämt til denna meningen, allenast at det intet kunde utföra så mykket folk som Herwara säijer, hwilket dokk kan concilieras, om wij 1:o see på Herwaras fritalighet, 2:o derpå at ingen war igen i Hunaland som wapn kunde

bära. Hunaheden fins i Enslöf sokn, wid hwilken kant de måst i Ridgötaland bryta in. Flere Hunanamn finner man okk, som Hunastad, Hunahalls etc. Dünheden som de slogos på kan warit Dunamåse wid Jönköping. Wore det nödigt at giöra Hunaland til Hun-land, Halland, så är det intet så otroligt at dialecten, okk tidens wenning (?) så kan slängat (?), ty *Han*hals hette förr Hunahals. Olikare är Languedocs, Cataloniens etc. förändring från Land de Got, Gotalandia. Widare lemnar iag dig til at inquirera okk fella omdöme öfwer, så äst du Hallandska historiens framdragare».

De vittra idrotterna idkades nu af Dalin med allt större allvar. Han fann snart, att skaldelekarne icke blott voro honom ett angenämt tidsfördrif, utan äfven borde kunna blifva honom till gagn för hans framtid på embetsmannabanan och tillika en *lefnadsuppgift* vid sidan af denna. Väl hade det funnits män i Sverige, som *uteslutande* lefvat för litteraturen, men deras öde manade icke till efterföljd; om de ock varit högt ansedde som skalder, hade de likväl haft ytterst ringa anseende som medborgare. Vi erinra om Lucidor och Runius, om den förres olyckliga, den senares torftiga lefnadslott.

Efter Stjernhjelm blef, såsom bekant är, vitterheten flitigt, nästan allt för flitigt, idkad af en mängd skalder. Stjernhjelm hade insett, att modersmålet ännu utgjorde ett svårt hinder för poetiska tankars uttryck, men just detta manade honom och hans efterföljare till *kamp* för språkets utveckling. Och man började kämpa på allvar. Ej nog med att man sökte lämpa vårt språk till antika versmått eller till alexandriner, det skulle äfven pröfva en dans efter Italienska

takter, man försökte sig i så svåra diktformer som sonetter och sestiner; de mera populäre skalderna åter lade an på att visa sin formskicklighet i de vildaste »rimdantzar i fastlagen». Så uppstod en diktning, hvars hufvudsakligaste karakter var att i ett eller annat afseende ådagalägga sådan skicklighet. Innehållet — ofta nog en bisak — var öfvervägande lärodikt eller skämtdikt; de skalder, som valt den sydeuropeiska diktningen till mönster, ville visserligen anslå en större innerlighet i känslan, men förföllo lätteligen till herde-idyllens onatur, om de ock icke såsom Dahlstierna skrufvade upp sig till Lohensteinsk svulst och Mariniskt ordkrysteri. Flertalet af dessa skalder tillhörde aristokratien och lade öfver hufvud å daga en finare och känsligare smak än deras samtida, men de blefvo icke synnerligen uppskattade af den stora allmänheten. Deras diktning var till god del (liksom deras lefnad) aristokratisk, ursprungligen afsedd endast för dem sjelfva och deras närmaste krets *.

»Tidens skaldefurste» blef deremot den rimlekande, ofta vulgäre, men af ett visst godmodigt burleskt skaldelynne utmärkte Johan Runius.

I skaldelängden mellan Stjernhjelm och Dalin intog Runius otvifvelaktigt hos sin tid det främsta

* Att de, med undantag af Dahlstierna, icke utöfvat något större inflytande på Dalin, synes framgå af de ord, hvarmed han — mot slutet af sitt lif, i sin Öfversigt af Svenska vitterhetens historia — omtalar skalderna från och med Stjernhjelm. Han nämner här visserligen utom Columbus, Lucidor, Dahlstierna, Lindschöld, Spegel, Runius, Brenner och Holmström äfven Rudén och Werving, men hvarken Rosenhane, Lejoncrona, Liljenstedt eller Gripenhjelm.

rummet, och detta — trots allt hvad efterverlden finner osmakligt, krystadt och rått i hans diktning — icke alldeles utan skäl. Att han är vår diktkonsts störste rimlekare (vid sidan af C. F. Dahlgren), betyder mindre, ehuru det på hans samtid gjorde en obegriplig verkan, men han är, trots all förkonstling i formen, bland sin tids skalder kanske den i dikten naturligaste och upprigtigaste. Han efterbildar icke andra, han diktar sjelf hvad som faller honom in af naturstämningar eller ordlekar med en godlynt öppenhjertighet och en otrolig omständlighet, alltid lättfattligt och utan de allegoriserande omskrifningar, som gjorde några af de samtida skalderna så »konstiga» och som framkallade Triewalds satir:

»När en skald begynner yra,
Rasar'n mer än andra fyra,
Som stängs in i dårehus;
— — — — — — —
Men poeten måste gala,
Ty som annat folk att tala
Jemnt, naturligt, klart och rent,
Tyckes honom för gement».

Runius åter var, oftast åtminstone, enkel, rättfram och godlynt, och detta förklarar, att han *lästes*, att hans dikter ännu fram på 1730-talet kunde uppläggas, och att Kanslikollegiet härvid kunde berätta, »att detta verk mycket berömmes och af många åstundas». Runius var sålunda — fastän död under förra årtiondet — ännu vid Dalins ankomst till Stockholm en betydande faktor i tidens vittra litteratur. Väl sant, att

Triewald hade rigtat satiriska angrepp äfven mot den skola, som Runius tillhörde *, och att dessa satirer icke kunnat blifva obekanta för Dalin; men det är dock tydligt, att han med sympati betraktat Runius, att hans diktning kan anses vara beslägtad med dennes, om än af djupare art och renad i den Franska skolans smak, och att han i viss mån kan sägas hafva fortsatt den skämtsamma ton i vår skaldekonst, som Runius sökt bevara från Stjernhjelm och som Dalin i sin ordning lemnade i arf att förkofras af Bellman **.

Flera bland Dalins äldre poem visa sig redan genom sin form vara ätteläggar af den efter-Stjernhjelmska diktningen. Han nyttjar nemligen i sina första qväden med förkärlek den rimmade hexametern. Detta versslag, som hvarje sträng vän af den antika skaldekonsten nog torde beteckna såsom en olämplig bastardform, eger dock sitt upphof från en skaldeskola, som företrädesvis ville ställa sig på antik botten: den Ronsardska i Frankrike. Denna skola upptog nemligen den Grekiska diktens versformer, men rimmade dem någon gång, och man finner så-

* »Den ord med andra ord förstår tillsammans rimma
Och många rader kan med tvång tillhopa limma,
Den heter ej en skald».

** Rätt egendomligt är att se, huru Dalin i ett af sina Avazuskämt (år 1739) låter »i andra verlden» Runius (jemte Stjernhjelm, Lucidor och Columbus) dikta ett qväde till ordens ära. Det är onekligen den bästa och ledigaste af de »imitationer», hvarmed Dalin efterbildade den äldre tidens skalder. — Runii vän, den då ännu lefvande skalden Jakob Frese torde deremot med sin i moll stämda lyra icke hafva på Dalins diktning utöfvat något märkbart inflytande. Ett bland Freses skaldestycken har dock blifvit af Dalin parodieradt.

lunda t. ex. rimmade Sapfiska strofer (hos Ronsard och Rapin) samt en rimmad heroisk vers, den s. k. *vers baïfin*, som väl icke direkte är hexameter, men dock står denna versform mycket nära och till och med af vissa författare med den samma förblandats. Stjernhjelm sjelf nyttjar icke rim i sina hexametrar utom på ett ställe i »Parnassus Triumphans», der Mars (tänkt såsom en bramarbaserande krigare) kommer in och dundrar:

»Fastaste borgar, beväpnade slått, land, städer och åker,
Folck och fä, godz, pänningar, huus och alt thet iag råker
Måste gå kull uthi eld och mull; alt måste förödas», o. s. v.

Huru vida det var med ironisk afsigt som den store verskonstnären här använde den antika hjelteversen med rim, lemnas derhän; visst är emellertid, att hans efterföljare fattade synnerlig smak för denna tungrodda och föga lämpliga meter. Sålunda hafva Spegel, Frese, Lejonstedt och Olof Gyllenborg odlat den samma, och Runius har i sin »Rimdantz i fastlagen» upplöst en med hexametern beslägtad versform i en mängd rimmade två- eller trefotingar.

Dalin upptog, som sagdt är, den rimmade hexametern i början af sin skaldebana. Ett af hans äldsta qväden är satiren *Nya tiden i Sverige*, hvilken efter allt utseende härrör från tidpunkten före Argus' framträdande och som både i ton och form visar en sådan slägtskap med den Stjernhjelmska periodens skaldskap, att detta poem, såsom vi strax skola finna, till och med till-

skrifvits Stjernhjelm, på grund af ett misstag. Innehållet är märkligt, såsom bådande de ämnen och den tendens, som genomgå Argus. Det är en skarp, delvis bitter satir öfver tidens oseder, en bannskrift öfver Svearnes dåvarande tillstånd, i motsats hvartill författaren — en *laudator temporis acti*, såsom satirikerna gerna pläga vara — upprullar »den gamla goda tiden». Under det att naturen är den samma, lika skön, trygg och täck, har befolkningen förändrats. Svenskarne äro nu, menar skalden,

»Stackrar i vishet och vett, men i dårskap märkelig snälle.
Om på ett särskildt rum det slägtet ville sig samla,
Såg man femtio knappt bland tusende lika de gamla».

Särskildt är efterbildningen af utländska folks seder och bruk ett lyte, som kännetecknar nationen; i synnerhet är det Fransmännen, som kommit in i stället för de gamle Svearne. Fåfängligheten är stor, och intet fattas i den delen utom penningar:

»Armod och högmod uti vårt land med välde regera,
Ty ju mera man är nu nedrig och fattig, ju mera
Vill man flyga till himmelen upp med gyllene vingar.
— — — — — — — — — — —
Armod är ingen last; men intet i verlden är värre,
När det af högfärd skyls».

Skalden manar fram gamla minnen af storhet och torftighet: en Nils Sture, som dött i skinnkläder, en Ivar Blå, som kunde under vadmalsjackan trolla fram en konung, o. s. v.

»Då drog tiggare, narr och skälm ej sammet och siden,
Då gick falskhet och lögn ej studsad, sminkad och färgad».

Nästan alla lefva nu öfver tillgångarne; uppbördsmännen draga bort gods från kronan och trefnad från den fattige för att lefva yppigt; sanning och ärbarhet ha rymt sin kos; titelsjukan regerar något hvar; tjenstfolket vill vara lika grant som herrskapet; ungdomen reser ut att skåda främmande land och tömmer fädernas pungar för att komma hem med Fransyska seder, med kärlek till spelhus och drycker. Såsom belysning till sin satir förtäljer skalden slutligen fabeln om ringmasken, som tog rum i oxens horn och trodde sig vara honom till stor börda, och slutar med orden:

»Ty ringmaskar och yfviga solgrand städse regera».

Vi skola framdeles vid redogörelsen för Argus finna, hurusom der närmare utföras just samma ämnen för satir, som här behandlats: kärleken till främmande seder, till glitter och bjefs, lusten att lefva öfver tillgångarne (»när du skryter och när du lånar och intet betalar»), titelsjukan, de ungas färder till Paris o. s. v. Man kan till och med uppvisa enskilda likheter, som äro betecknande nog. Så må man t. ex. jemföra följande kuplett om titelsjukan:

»Hvar bokhållare vill kamererare nämnas, och alla
Skrifvare vilja man dem skall sekreterare kalla»,

med dessa ord i n:r 19 af Argus' första årgång: »Hvar och en skrifvare, som fått en stor peruque, en grann klädning och förbehållande mine, skall heta Secreterare. En hop bokhållare bli icke stinne nog, om de icke få heta Camererare».

»Nya Tiden i Sverige» röjer afgjordt sin härkomst från Dalins penna, fastän formen närmast påminner om en tidigare period. Man påträffar i denna dikt, liksom i allmänhet i Dalins satirer, ett skarpt framhållande af de gisslade lytena, hvilka ytterligt tillspetsas utan något försonande element, utan den mildring, som ligger i ett humoristiskt åskådningssätt.

Den frågan må redan nu framkastas: var verkligen den tid, som i denna dikt och sedan i Argus satiriserades, värd ett så hårdt omdöme? Vi tro det icke. Den första frihetstiden eger onekligen så många drag af förtjenst, att den manar efterverlden till att med sympati och erkänsla betrakta detta vigtiga utvecklingsskede i vår historia. Allt mer och mer blir det klart för våra forskare, att denna tid eger en stor betydelse och att en stor ära tillkommer ledaren af våra öden under samma tid, den kloke och försigtige Arvid Horn, som lyckades lotsa det Svenska statsskeppet så, att fredens idrotter under två årtionden ostörda kunde få utveckla sig. Det var icke blott den återvunna friheten, det var också den återvunna freden, som orsakade en kulturperiod, till hvilken Sverige aldrig förr och näppeligen senare, om icke under de första årtiondena af detta sekel, sett något motstycke.

Af helt naturliga skäl trädde krigsväsendet nu mera i skuggan; embetsmannaväsendet samt det politiska lifvet ryckte deremot fram i förgrunden. Såsom allt, egde äfven den nya ord-

ningen sina både goda och dåliga sidor, och de senare framträdde för satirikern tydligast: de yttrade sig bland annat i embetsjägeri, politiskt lycksökeri och andra oseder, i hvilka listen intagit den plats, som under föregående tidehvarf varit våldet förbehållen *.

Den grundläggande betydelse, som frihetstidens första årtionden hade för vårt statslifs sjelfständiga utveckling, för vår vetenskapliga och vittra odling, för näringslifvets uppblomstring o. s. v., var väl deremot då ännu icke klar för Dalin. Och härtill kom, att en stigande välmåga medförde ökade behof och ökad lust till ett yppigare lefnadssätt. Dalin såg *resultatet:* yppigheten, och ställde som motsats härtill den förra tidens nödtvungna torftighet, men han hade icke blicken lika öppen för de *orsaker*, som berättigade det yppigare lefnadssättet. Då han ständigt i motsats till samtidens oseder uppställer såsom mönster den gamla goda tiden, så må det erinras derom, att Stjernhjelm i »Herkules» tecknar denna »goda tid» med ganska tydlig satir och framhåller de svåra lyten, som skämde äfven henne, i föga mildare färger än dem, hvilka Dalin egnar åt sin samtid.

Frändskapen mellan Dalins ifrågavarande dikt och den tonart, som anslogs af Stjernhjelms

* Man märke Geijers ord om Carl XII:s tid såsom ett skede, »då vapenstyrkan herskade och civila förtjenster ringa aktades, helst *rättvisa* och *billighet*, hvilka alltid utgöra den sannaste bildning, hos dem, som dessa tider bragte upp, äro i synbart aftagande». *Saml. Skr.* VIII: 157.

skola, har, såsom ofvan antyddes, orsakat en egendomlig förvexling. Hammarsköld fann nemligen denna satir i handskrift på Linköpings stiftsbibliotek, sammankopplad till ett stycke med en annan satir »mot elaka prester», och införde dessa båda poem såsom *ett* (under titel »Tidens Seder») i — sin Stjernhjelmsupplaga, hvarvid han, om ock med någon tvekan, grundade sig på en senare anteckning å handskriften. Detta poem, menar Hammarsköld, eger i sin art och efter sin tendens betraktadt mycken förtjenst och besitter hela den Stjernhjelmska diktionens kolorit. Han har derföre velat gifva det ett rum bland Stjernhjelms arbeten, äfven om en lärjunges alster derigenom fått gälla såsom mästarens. Det är i alla fall en egen ödets ironi, att just Hammarsköld, som skylde Dalin för »inre fattigdom» o. s. v., skulle inflicka ett förstlingsarbete af honom bland den beundrade Stjernhjelms verk *.

Ja, icke blott ett, utan två! Ty äfven den andra hälften af »Tidens Seder» är säkerligen Dalins tillhörighet. Enligt Lilliestråle skall Dalin år 1729 på uppmaning af presidenten Konrad Ribbing, Klas Rålambs svåger, hafva skrifvit en satir mot elaka prester, börjande: »Hvarför är allt förvändt uti Chaos och underlig villa?» Så börjas ock (efter tvenne sammanbindande rader) andra hälften af det poem, som Hammarsköld intagit i Stjernhjelmsupplagan. I »De la Gardieska

* Jfr i denna fråga för öfrigt Wahlströms utredning i *Biogr. Lexikon*, artikeln Stjernhjelm.

arkivet» har Wieselgren funnit »Critique öfver andliga prester 1734», skrifven med samma stil som ett religiöst poem intaget i Argus (I: 50), och — tydligen utan att erinra sig Lilliestråles uppgift — antagit båda härröra från samme författare, ja till och med antagit, att båda dikterna voro delar af samma poem *. Vi hafva likaledes funnit dikten intagen i en handskrifven samling af Dalins skaldestycken å Kongl. Biblioteket. Häremot väger endast den uppgiften af Höppener (antecknad på ett exemplar bland hans ströskrifter), att poemet skulle vara af landtmätaren Kruse, fast man »tagit denna skrift för ett foster af Argus» **. Men äfven styckets inre halt talar för Dalins författarskap. Frändskapen i tonart och form med så väl »Nya Tiden i Sverige» som dikterna i n:r 9 och 50 af Argus' första årgång är uppenbar, och äfven behandlingen af sjelfva ämnet är så afgjordt Dalinsk, att man nästan rad för rad finner samma angrepp mot presterna upptagna i »Argus» och närmare utvecklade.

Poemet är onekligen en ganska hvass satir mot presteståndet:

* En anteckning i Westinska samlingarna på Ups. bibl. lärer hänföra prestsatiren till 1727 års riksdag, »som var upprörd af partisplit».

** Vilhelm Kruse var förste landtmätare i Elfsborgs län (icke i Göteborgs, såsom Hammarsköld uppgifver, fastän han var bosatt i Göteborg). Hans verksamhet som landtmätare i Alingsåsdistriktet gaf tvifvelsutan anledning till flera af hans dikter, ty, utom fromsinta högtidlighetsrim, skref han af industrielt nit poem till riksdagarne med bön om skydd åt fabrikerna; så t. ex. »Tankar om Landshjelp». Hvarken denna dikt eller öfriga poem af honom, med hvilka förf. gjort bekantskap, röja ens den aflägsnaste slägtskap med prestsatiren.

»Intet har ro och bestånd, huru fast man det skulle sätta.
Hofvet måste sig sjelf uti Gillstugu ställa för rätta,
Riddare, Borgare, Bönder och allt man vränger och vänder,
Men emedan allt bytes och bryts uti tjenster och Ständer,
Hvarför ä Präster i ro? Dem ser jag af intet förandras;
Att de i last och träck sofva sött, det näppliga klandras.
De få fritt suga märgen ur ben, ostraffade fela;
Skulle man ej hafva skäl deras årliga tionde dela,
Minska det rika förråd, som rika och arma betungar?
Aldrig skinna de nog, men städs ha de fattiga pungar.
Hvarföre skall det folk, som borde Apostlarne härma,
Gödas i härliga gods samt i lattflatt lefverne svärma?
Den, som i ödmjukt mak borde andra till ödmjukhet mana,
Rullar i vagn och högfärdsprakt, gör ömkelig vana,
När den evige dock med en arm åsninna sig nöjde
Då han i högtid red, all hjertan blefvo då böjde
Af Guds ringhets glans, men desse med högmod och ära
Skaka de darrande löf och vördnad af alla begära».

Särskildt behandlar skalden med vrede och harm presternas kärlek till guldet och deras fordringar att få betalt både då menniskan nyss är född och då hon skall jordas. Ingen förtjenar sitt bröd så lätteligen som de andlige fäderna. — Skalden vet nog, att han för dessa sina utgjutelser får heta »ateist, fantast, pietist» o. s. v., och han vet ock, att presterna bruka »verldslig arm att stilla sin heliga vrede». Ty stor, som deras nidskhet, är deras stridslystnad och fördömelselusta:

»En säger, att med christelig verk, med skänker och gåfvor
Till Guds Tempel och hus, till kyrkor och fattigas håfvor
Klifves i himmelen opp. En annan stryker utöfver,
Att man Gudliga verk till salighet aldrig behöfver;
När man vill deras tvist med lärdom och lefverne skilja,
Blir man kättare strax, fast mot sin mening och vilja».

Men slutligen ihågkommer skalden äfven de för honom kära och vördade män, som skött herde-

kallet, och vädjar till dem, att de må gilla hans skrift:

»Heder och ära för Er, men skam för vördige gäckar
Är min mening, då jag Ert ståndS ovärdiga fläckar
Tvålar och tvättar i harm».

Satiren spreds i talrika afskrifter, och man lärer till och med hafva utfäst 6,000 daler kopparmynt för att få reda på författaren. »Men af denna andeliga tordön, som i synnerhet kom från ett moln i vester* — skrifver Lilliestråle — gjordes dock ingen skada». Författaren blef okänd, och i Dalins samlade skrifter intogs *icke* denna dikt, liksom ej heller något af hans öfriga skämt med det högvördiga ståndet.

Beslägtad med dessa satirer är också den på samma meter affattade »Sagan om ängen» (antagligen skrifven vid någon af riksdagarne 1729 eller 1734), hvari »en skald, som räknar sig dock bland de svaga, skildrar utaf vår frihet uti hosföljande saga». Det är nemligen en satir på alla fyra stånden — hästen, oxen, geten och svinet — hvilka samtliga äro glupska då det gäller att beta i bondens äng:

»Hästen i gnäggande skröt, huru hans fortplantare dågde,
At han en Äng-park nu til Gods rättvisligen ågde;
Oxen i bölande röst, af sin djupt grundande panna,
Ville med heliga skäl sin giruga lystna besanna;
Geten i bräkande gret sina resors fattiga löner;
Svinet med illslugt gnäll framgrymtade trugande böner;
Summa: vår Äng de så bortfrätandes, ätandes ällta,
At uti vintrens köld måst' sen våra gnagare svällta;
Så går uti det Land, der städs Gods-tiggare svärma.
Kronan är här min Äng; hvem vil nu Boskapen härma?»

* Åsyftar troligen Kalsenius, som blef biskop i *Vesterås* 1734.

I liknande tonart hållna äro de i n:r 9 och n:r 50 af Argus' första årgång förekommande dikterna, bland hvilka den senare, som nämndt är, af Wieselgren blifvit ställd i närmaste förbindelse med prestsatiren. Det synes icke osannolikt, att dessa poem legat färdiga i Dalins gömmor, innan han började Argus, och att han anlitat dem, då numret behöfde fyllas. Detta förefaller så mycket mera troligt som Dalin i n:r 9 låter »herr Hiernbrott» (hvilken ofta nog afspeglar honom sjelf) starkt ifrågasätta, huru vida heroiska verser böra gå på rim eller ej, hvilket visar, att han vid början af 1733 sjelf stod tvehågsen i fråga om den rimmade hexameterns lämplighet.

På denna meter har han för öfrigt affattat tvenne äldre tillfällighetsdikter. Den ena är ett otryckt qväde till Arvid Horn, hvilken tillropas:

»Tillåt, frägdade Jarl, wår frihets prydnad och anckar,
At mina rim beswära de lius- och dygdrika tanckar,
Som näst Gud och Fredric är alt hwad Swerie till ähra
Ständer och Råd med trygghet och hugnad kunna begära».

Efter ett uppräknande af Arvid Horns förtjenster slutar poemet med en försäkran, att författaren icke är »bland skrymtare värre», helst han väl vet, att »du tar ingen dehl uti det dig smickrare skänka». Tvärt om har skalden »troliga sagt hvad sielf dina tadlare tänka».

Det andra tillfällighetspoemet på samma meter är Dalins första qväde i »Avazu och Wallasis», den 6 nov. 1732, till åminnelse af Gustaf Adolf. Dalin, som år 1731 blifvit e. o. kanslist i Riks-

arkivet och år 1732 i Kanslikollegiet, hade nemligen tillsammans med en mängd adlige herrar, bland hvilka flere tillhörde rikets främsta familjer, mest yngre folk, den 25 januari sistnämnda år stiftat det ridderliga förbundet »Avazu och Wallasis», ett sällskap, närmast motsvarande ett af våra dagars hemliga ordenssällskap, åsyftande tydligen ett gladt klubblif, förenadt med hyllandet af fosterlandets stora minnen, allt under täckelset af en del »hemliga» ordens-ceremonier *. Att Dalin intogs i ett slikt sällskap, till hvilket eljest endast riddarhusets ungdom hade tillträde, förklaras lätteligen af behofvet att finna en person, skicklig att föra pennan och »celebrera» festerna med qväden; Dalin var nemligen ordens ständige sekreterare. Å andra sidan gjorde han sig helt och hållet till tolk för de känslor, som kunde antagas besjäla det adliga samfundet, och den ofvan nämnda dikten till Gustaf Adolfs minne har egentligen blott den betydelsen, att dess författare synes såsom hjeltekonungens största förtjenst framhålla hans godhet — mot adeln.

»Gustaf Adolf, du dyrbare kung, som prydde din adel
Med gods, trefnad och lof emot afunds gnagande tadel,
Du som i segrar och blodiga fält dina riddare förde,
Att hela Tyskland en adelig Svensk som kejsaren hörde» ...

Och han fortsätter:

»Vi (!), som utaf våre fäder ännu från lasterna tämjas,
Vi sku uti vårt stånd uti Adeligt bragdande sämjas».

* Jfr G. Göthe, *De vittra samfunden i Sverige*, samt längre fram i denna afhandling.

Dalin kände sig alltså redan nu såsom ädling, hade alltså förkänsla af sin adelsvärdighet.

Man eger äfven qvar ett par andra tillfällighetsdikter från denna för-argusiska tid. Det är dels ett grafqväde öfver fröken Eva Törnflycht, 1732, dels en bröllopssång vid baron Banérs och fröken Ribbings förening den 30 nov. samma år. I det förra utgöra de fyra första stroferna en religiös betraktelse om lifvets fåfänglighet; den sista strofen, tillämpningen på den aflidna, är osmaklig. Alldeles i den äldre tidens stil gör skalden en ordlek på den hädangångnas namn:

»Af Evas kön en utvalder (!) Eva
Tar nu sin nya Adam i famn».

Bröllopsskriften deremot röjer ett afgjordt företräde framför dem, som skrefvos på Runii tid. Väl finna vi samma något klumpiga anspelning på de »kärliga sängar» och de »hurtiga drängar», som var så oundgänglig i Lucidors eller Runii bröllopsqväden, men behandlingen är finare, och det hela är — i tidens smak — anlagdt såsom en allegorisk berättelse, alldeles som vi finna dessa tiders porträtt med allegorisk ornering. Dikten framställer *Tiden* — en gammal gubbe — som byter ord med den mysande pilten *Kärleken*, hvilken, vred öfver Tidens skryt, vill visa, att ännu hafva de åldriga stammarne »grenar och saft», och som derföre skjuter två hjertan af ädla anor med sin guldpil.

Men ännu är Dalin icke helt och hållet herre öfver formen, ej heller undgår han det skär, på

hvilket ofta »det sublima» strandar, nemligen löjet, när han t. ex. låter »den framledna Svea» — med anledning af bröllopet — se upp ur sin graf och i glädjen fälla tårar!

Samma tema om lifvets fåfänglighet, som vi påträffa i grafsången öfver fröken Eva Törnflycht, återfinnes, ehuru vida bättre utfördt, i en af Dalins första allvarliga dikter, »Tankar om Guds Försyn», ett på sin tid mycket populärt poem, äfven kändt under namnet »Förblindade verld» *. Lilliestråle säger detta qväde vara dikteradt år 1729 under en Dalins sjukdom; en annan uppgift tyckes häntyda på ett något senare år **. Vare härmed huru som helst, så är säkert att dikten tillhör skaldens ungdomsår och att den företer rätt mycken likhet i ton och anda med den föregående tidens diktning. Poemet behandlar verldens elände och Guds godhet. Skalden börjar med att harmfullt klaga öfver verldens orättvisa i att låta »ett null vinna lycka», att låta rosen vissna och nässlan frodas. Men plötsligen blidkas han vid tanken på Försynen och ber henne förlåta honom hans knot:

»Förnöjd med min lott,
Jag anser för godt

---

* »Argi nögda tanckar om Guds Försyn» finnas t. o. m. tryckta med Tysk öfversättning i Norrköping 1736, samt upplades ännu 1748 och 1756 med nya tillägg (icke af Dalin).

** Å Kgl. Bibl. finnes en anteckning af Nescher, att »Dalin hade många traverser i sine yngre åhr och ej liten förföljelse för Argus, när han blef namnbekant. Det grep honom så, at han blef illa siuk och skref en bekant visa, men jag minnes ej, om det icke var Förblindade verld».

Hvad himmelen gör.
Jag står och jag sviktar,
Jag lefver och dör
I Skaparens hand;
Som räknar och siktar
Den ringaste sand».

Likheten i stil med följande strof hos Runius är påtaglig:

»Jag siunger tig pris,
Jag kysser titt ris,
Jag vördar tin lag,
Tin kiärliga tuchtan,
Tin' trofasta slag,
Som samvetet skräckt
Och större Gudsfruchtan
I siälen upväckt».

Ännu större frändskap företer dock denna Dalins dikt i tanke och ton med ett poem af Olof Gyllenborg: »Förtröstan i Gud». Som prof må följande strofer tjena:

Olof Gyllenborg:	*Dalin:*
Bedragelig pracht	Förblindade verld,
Af oförskyld magt,	Hvart rasar din färd?
Som rasar så fritt,	I villsamma fält,
Hur braskar ditt välde	I brusande strömmar,
Som allt vore ditt,	Hvem har er så stält?
Hur spetar din håg	Skall folk och natur
Som dygd ej mer gälde	Gå fritt utan tömmar
Och Gud ej mer såg!	Som villaste djur?

Ja, utvecklingen följer så lika hos begge poeterna, att man frestas antaga tillvaron af någon gemensam utländsk förebild. Versbehandlingen så väl som den poetiska bilden är dock afgjordt bättre hos Dalin.

Anmärkas må för öfrigt, att detta verldssmärtans utrop har sitt ursprung från samma grundåskådning, som tagit sig uttryck i satirerna. Det är hvarken första eller sista gången som elegi och satir flöda ur samma källsprång.

Från Avazu och Wallasis, liksom från de Rålambska, Ribbingska och Piperska umgängeskretsarne, spred sig allt mer ryktet om en ung begåfvad skald, e. o. kanslisten Dalin eller Dahlin (sjelf skref han redan nu sitt namn utan *h*); men ingen anade, att den 24-årige kanslisten var upphofsman till det märkliga företag, som från julen 1732 och under de närmast följande åren väckte en sådan uppmärksamhet i hela Svenska samhället och som kan sägas vara vår första stora litterära »händelse»: veckoskriften *Den Svenske Argus*.

Genom denna tidskrift, hvars innehåll och betydelse skola i nästa kapitel närmare skärskådas, lade Dalin grunden till hela sin framtida verksamhet, — en verksamhet, om hvilken Atterbom med fog yttrat emot Hammarsköld, att »ingen, som är i stånd till noggrant och fördomsfritt betraktande, bör kunna neka, att Dalin var i förhållande till sitt tidehvarf en alldeles lika storhet, som Stjernhjelm var i förhållande till *sitt*».

II.

I december månad 1732 utkom hos Benjamin Gottlieb Schneider, boktryckare i Stockholm, ett tidningsblad om åtta sidor. Dess öfverskrift var *Then Swänska Argus*, N:o 1. På titelbladet sågs ett underligt, illa skuret träsnitt, föreställande tvenne herdar, af hvilka den ene stod bredvid sitt får med herdestafven i hand och den andre blåste på herdeflöjt. Derunder lästes den välkända satsen af Horatius: *Omne tulit punctum qui miscuit utile dulci.*

Detta blad och än mera de följande numren — det fortsattes i två år med ett nummer i veckan — väckte oerhördt uppseende. Argus blef snart en magt, om ej i staten, dock i Sveriges kulturlif; det fans näppeligen någon person med sinne för litteratur och samhällslif, som icke med intresse mottog de qvartblad, i hvilka — hvarje onsdag eller torsdag — med dittills ospord qvickhet och esprit laster gisslades, löjligheter begabbades. »De fleste af oss minnas ännu», yttrar O. Celsius 1764, »ehuru 30 år äro förflutne sedan den tiden, med hvad väntan vi längtade efter den vanliga dagen, på hvilken desse arken blefvo utlemnade, och huru vi företogo oss deras igenomläsande, likasom då man går till bords

med en hungrig mage. Ingen auktor har intill denna dag i detta riket haft en dylik lycka» *.

Författaren till de märkliga qvartbladen var e. o. kanslisten Olof Dalin, som genom denna tidskrift gjorde sig inom vår litteratur till den främste målsmannen för en Europeisk kulturströmning, hvilken utgick från den Brittiska ön. I England ega nemligen de moraliska veckoskrifterna sitt ursprungliga hem; der väcktes genom dem en rörelse, som sedan meddelade sig åt hela Europa.

Om man lemnar å sido ett af Defoe år 1704 gifvet uppslag, kan Richard Steele anses såsom dessa veckoskrifters egentlige upphofsman, ty det var han som år 1709 utgaf första numret af den berömda tidskriften »The Tatler». Man

---

* Ett betecknande exempel på den popularitet Argus egde öfver hela Sverige må här framdragas. När i september 1733 en hederlig bruksinspektor skulle vigas i Örebro vid en dygdädel jungfru, ansåg Johan Göstaf Hallman sig ej kunna sända ett bättre bröllopsqväde än en omskrifning på vers af ett bland den berömda tidskriftens nummer (första årgångens n:r 40), hvilken han inleder med en redogörelse för Argus' verksamhet. Häri heter det bland annat:

»Rätt nu är åhret om se'n Argus börjad' på
I sina landsmän at så vackert småla sanning;
Af godt och ondt ihop Hans werck är ingen blanning:
Han skrifwer ogemeent, thet måste hwar tillstå.
— — — — — — — — — — — —
Wär da? Min Argus säg, ho är du, säg thet hårdt?
— — — — — — — — — — — —
Stor sak, om jag Titt namn ej än kan weta få;
Tänk, Schneider går ju sielf för hwar Peruque och buger,
Och fast Han gierna wil, kan dock ej bli så sluger,
At Han kan weta, ho hans Myntskatt ricktar så;
Nog gissar Folcket högt; man them thet gierna unnar:
Then skal ha mycket mjöhl, som stoppar alla munnar».

har i allmänhet stält Steele nog mycket i skuggan för Addison. Om än Addison afgjordt är den mest betydande författaren af de tvenne, så tillkommer dock initiativets och i viss mån äfven ihärdighetens ära Steele. Särskildt är »The Tatler» öfvervägande hans verk. I denna tidskrift, som utgafs tre gånger i veckan under två år, upptogs till behandling i rask och lockande omvexling betraktelser öfver snart sagdt alla ämnen, politiska, litterära, moraliska. Man märker öfver allt i dessa skildringar — säger Hettner — slagen af ett lätt och gladt hjerta, som visserligen icke mycket sysselsätter sig med det menskliga tänkandets och handlandets djupaste frågor, men som resonnerar underhållande, behagligt och merendels äfven uttömmande. Bland de många medarbetare, som Steele vann för sin tidskrift, var ock en, om hvilken han med rörande blygsamhet skrifver: »Företrädesvis har jag att tacka en man, som ej vill blifva nämnd, för hans verksamma hjelp. Han har gifvit mig denna hjelp med så mycket snille, humor, qvickhet och kunskaper, att det gått mig liksom en nödstäld furste, som kallar en mägtig granne till bistånd. Jag tillintetgjordes af min bundsförvandt. Sedan jag en gång kallat honom till hjelp, blef jag beroende af honom och kunde ej längre bestå utan honom». Denne bundsförvandt var Addison, en gammal skolkamrat till Steele.

Addison bistod Steele äfven i hans andra litterära tidskrift, »The Spectator», hvilken 1711

aflöste »The Tatler» och utgafs dagligen i två år. Vanligen nämnes »Spectator» såsom Addisons verk, men Steele var dock äfven denna tidskrifts grundläggare och egentlige redaktör. Addisons djupare och finare författaregenskaper vållade emellertid att Richard Steele — »the scholar among rakes and rake among scholars» — undanskymdes*.

Joseph Addison är ett inom litteraturhistorien välkändt namn, och särskildt har Macaulay med liflig sympati tecknat hans lefnad och verksamhet. Om »Spectator», i hvilken typ han ser Addison personifierad, skrifver han bland annat:

»The Spectator är en gentleman, som, efter att ha tillbragt sin ungdom med studier vid universitetet, har rest på klassisk jord och derunder egnat sig åt egendomliga delar af den arkeologiska vetenskapen. Vid sin återkomst har han bosatt sig i London och studerat alla de former af lifvet, som förekomma i en stor stad, har dagligen lyssnat till qvickheterna på det Willska kaffehuset, har rökt tillsammans med filosoferna på det Grekiska, har sällskapat med presterna på Childs och de politiska personerna på St. James' värdshus. Under förmiddagen lyssnar han ofta till surret på börsen; om qvällen ser man honom alltid på parterren å Drurylane-teatern. Men en oöfvervinnelig blyghet hindrar honom från att öppna munnen utom i en liten krets af förtroliga vänner. Dessa vänner tecknades först af Steele. Fyra bland klubbens medlemmar, juristen, presten, soldaten och köpmannen, voro ointressanta figurer,

* I det 555:te numret af »Spectator» — undertecknadt af Steele, som deri tar afsked af allmänheten — uppger denne bland sina medarbetare i första rummet den gentleman, som redan förut med sådan talang bistått honom vid utgifvandet af »The Tatler», men hvilken han icke nämner. (»Jag är t. o. m. mera stolt öfver hans långvariga vänskap, än jag skulle vara öfver att antagas såsom författare till något verk, som han eger förmåga att alstra».) Af de 555 numren i »Spectators» sju första volymer har Addison — enligt Morley — författat 250 och Steele 247; andra författare hafva lemnat spridda bidrag. Sedermera utgaf Addison 1714 ytterligare en del af »Spectator» (80 nummer: 556—635).

som endast tjenade till bakgrund. Men de två öfriga, en gammal baronet från landet och en gammal roué, som lefvat hela sitt lif i staden, voro bättre tecknade, ehuru ej med särdeles fina drag. Addison tog hand om de grofva konturerna, retoucherade och färglade dem, och han är den verklige skaparen af Sir Roger de Coverley och Will Honeycomb. Man måste medgifva, att planen för »The Spectator» är både originell och särdeles lyckligt funnen. Hvarje värdefull skiss kan med nöje läsas särskildt, men ändock bilda de fem- eller sexhundra skisserna ett helt, och ett helt, som har samma intresse som en roman».

Macaulay tillägger med något för stor hänförelse och icke utan idealisering:

»Hans bästa skisser närma sig fullkomligheten; omvexlingen i deras innehåll är ej mindre förvånande än deras förträfflighet. Hans uppfinningsförmåga tyckes aldrig slappas, ej heller upprepar han sig sjelf eller nöter han ut ett ämne. Det finnes ingen drägg i hans vin. Han undfägnar oss på samma sätt som den slösande naboben, hvilken påstod, att det finnes blott *ett* glas godt vin i hvarje flaska. Så snart vi smakat den första, skummande fradgan af ett skämt, tages det bort och en frisk dryck nektar föres till våra läppar. Måndagen ha vi en allegori lika liflig och snillrik som Luciani Filosof-auktion; tisdagen en österländsk saga lika färgrik som Schehezerades berättelser; onsdagen en karakter skildrad med La Bruyères skicklighet; torsdagen en scen ur det dagliga lifvet, jemngod med de bästa kapitel i »The vicar of Wakefield»; fredagen något spetsigt Horatianskt skämt öfver modedårskaper, styfkjortlar, muscher eller marionett-teatrar; och lördagen en religiös betraktelse, som kan uthärda jemförelse med de bästa ställena hos Massillon».

»Spectator» erhöll en stor mängd efterföljare. Åren 1709—1732 utkommo omkring 80 olika tidskrifter i England. Exemplet följdes i Tyskland, der under åren 1713—1732 utgåfvos 36 likartade tidskrifter, och i Frankrike, hvarest Steeles och Addisons föredöme framkallade ett

tiotal mer eller mindre fristående efterbildare (Marivaux, van Effen, Prevost D'Exiles) *.

Utom den stora betydelse dessa veckoskrifter egde i och för sig såsom afspeglande samtidens lefnadsförhållanden och behandlande dem under moraliskt-satirisk form, förtjenar äfven ihågkommas, att de alldeles afgjordt utgöra förberedelser till 1700-talets prosadikt, sådan denna utvecklade sig i England och från England verkade på det öfriga Europas litteratur. För öfrigt är dessa moraliska tidskrifters värde i viss mån lika mycket af samhällelig som af egentligt litterär art. Det kan sägas, att de utgjorde bryggan från vetenskapens studerkamrar till borgarens hem. Hitintills till största delen innestängda inom latinitetens trånga murar, började de vetenskapliga och samhälleliga frågorna i och med dessa tidskrifter att allt mera träda ut bland folket, iklädda en allmänfattligare form. Denna uppgift var för Addison alldeles klar; ty sjelf skrifver han: »Det berättas om Sokrates, att han bragt filosofien ned från himlen för att bo bland menniskorna, och jag är äregirig nog att önska, det om mig kunde sägas, att jag fört filosofien ut ur studerkamrarne och biblioteken, skolorna och kollegierna, för att dväljas i sällskap och församlingar, vid tébord och i kaffehus. Jag ville derföre gerna hafva mina betraktelser sär-

* Uppgifterna äro hemtade från Kawczynskis förteckning på moraliska tidskrifter (Leipzig 1880) samt från Milbergs afhandling om moraliska tidskrifter i Tyskland (Meissen 1880).

skildt rekommenderade hos alla väl inrättade familjer, som hvarje morgon använda en timme för att dricka té och äta frukost, på det att de måtte till sitt eget bästa låta framsätta detta blad såsom ett bland tébordets tillbehör».

Icke ensamt inom utlandets litteratur eger man dock att söka källsprången till »Den Svenske Argus». Den hade föregångare äfven i Sverige, och Nordins påstående, att »ingen moralisk veckoskrift tillförene hade hos oss varit utgifven», hvilken utsaga upprepats af följande litteraturhistorici, är icke enlig med verkliga förhållandet.

De första Svenska tidningar, vi känna, äro de »Avisor» och »Posttijdender», som började utgifvas mot medlet af 1600-talet och som meddelade nyheter af politiskt intresse *. Den första tillstymmelse till en vetenskaplig tidskrift äro de s. k. »Relationes Curiosæ» eller »Dhe nyttige och begärlige Tijdender, fördelte i wissa källor och fördelningar», som innehålla »denna werldenes störste Tänkwärdigheter». De utgåfvos 1682 en gång i veckan och bestodo af små uppsatser öfversatta från framstående utländske författare (såsom Cartesius, Baco, Kircherus m. fl.). Man finner här beskrifning på solen, månen och planeterna, uppsatser om det Egyptiska spelande

* Klemming uppger, att det första tidningsförsöket tillhör år 1634, då krigsnyheter utgåfvos under titel »Aviso», dock utan nummer. I nummerföljd började slika krigstidningar utgifvas 1644. Med år 1645 började »Ordinarie Posttijdender» utgifvas en gång i veckan.

belätet Memnonis, om menniskoslägtet »i des Skapnad, Egenskap, Wilkor och Natur», om det »undersamma hornet i Oldenburg», om drakar, basilisker och diande ormar, om den 250 år gamla gäddan, »et lust- och artigt samtahl om Qvinnans Troo och hielpsamhet emot mannen», o. s. v. Sista »källan» eller numret innehåller den kända fabeln om fadern och hans son, som ledde en åsna till staden *.

Mera sjelfständig är en annan Svensk tidskrift, som äfven bär namnet »Relationes Curiosæ», men med tillägget »eller *Nyttige och merkwärdige Tijdender*», och som utgafs i Stockholm en gång i veckan från november 1700. Den afsåg att »uti et kort begrep på Swänska föreställa hwad som i gamla tider sig tildragit och som nu i wår tid sälsamt händer och upfinnes eller uti den widbegrepne werlden här uptäckes». Af denna tidskrift utkommo (under något ändrad titel) inalles 25 nummer 1700—1701, hvarjemte tidskriften återupptogs 1723. Häri meddelades företrädesvis historiska uppsatser, samtida tilldragelser, äfvensom märkvärdigheter i naturens och uppfinningarnas verldar. Man börjar med Lifflands historia, omtalar slaget vid Narva, berättar om illuminationen i Stockholm med anledning häraf, meddelar notiser om en 340 år gammal man, som tre gånger återfått ungdoms-

* Enligt E. Key, som i sitt »Försök till Svenska tidningspressens historia» egnat denna tidskrift någon uppmärksamhet, utgör den en bearbetning efter ett Tyskt verk af E. G. Happelius.

kraft, undervisar om termometer, barometer, språkrör, mikroskop, sjöar, källor, ebb och flod, eko, åska, jordbäfning, om musikens kraft att tämja djur o. s. v. Liknande är innehållet i den andra afdelningen, som utkom från 1723.

Emanuel Svedbergs (Svedenborgs) »Dædalus Hyperboreus» 1716 var en månadsskrift, uteslutande afsedd för ingeniörsvetenskap *.

Första ansatsen till en »moralisk veckoskrift» i Sverige utgöres af en öfversättning från Engelskan. År 1725 började nemligen — med kungligt privilegium för detta »wackra arbete» — att i Stockholm utgifvas tidskriften *Menniskelig Försichtighet eller Konst, hwarigenom en Menniskias lycka och upkomst kan befordras.* Det tillägges, att detta arbete ursprungligen var skrifvet på Engelska språket och att det för sin stora och synnerliga nyttas skull nu blifvit på Svenska öfversatt efter elfte Engelska upplagan. Öfversättare var translatorn Jakob Qvist.

Denna tidskrift utgafs i 32 nummer från september 1725 till februari 1726. Man finner här sådana ämnen behandlade som tillfredsställelsen af en stilla landtlefnad, studerande, dygd, umgänge med menniskor, stillatigande, skryt, tadel och förtal, oförrätt och hämnd, sparsamhet, rikedom, äregirighet, konsten att göra lycka, äktenskapet, undersåtars pligt mot öfverheten (hvarvid

---

* Uppgifterna om dessa äldre skrifter äro dels förf. benäget meddelade af en litteraturvän och bokkännare, brukspatronen G. H. Ståle, dels hemtade ur några notiser i Allm. Journalen 1811.

— oväntadt nog under frihetstiden — undersåtarnes pligter och lydnad mot konungen med eftertryck betonas, »fast vägen vore med törne och ormar belagd»), »åhrones sol i sin nedgång» o. s. v. Dessa ämnen behandlas likväl icke i längre, utförliga uppsatser, såsom fallet är i Steeles och Addisons tidskrifter, utan hvarje nummer utgör en samling aforismer och anekdoter, icke oäfvet valda, men alldeles icke sammanarbetade med någon skicklighet. På somliga ställen förekomma verser, hvilka dock i sin Svenska form äro utan egentligt värde.

Af vida större betydelse är onekligen tidskriften *Sedolärande Mercurius*, hvilken utgafs från den 9 juni 1730 till den 26 oktober 1731 af bröderna Carl och Edvard Carlsson *, och som är närmaste föregångaren till Argus. Den är visserligen på sätt och vis vår första Svenska moraliska tidskrift, men med dess originalitet står det icke så alldeles helt till. Då det synts oss icke vara utan intresse att få reda på dess förhållande till de Engelska bladen, hafva vi — hvad första bandet vidkommer — egnat den en närmare granskning **. Utaf de 24 numren visa sig icke mindre än 13 vara rena öfversättningar, deraf minst 11 från »Spectator» och »Tatler», men detta antydes endast någon gång derigenom,

* Carl Carlsson, adlad Carleson, var född 1703, dog 1761 såsom statssekreterare. Edvard Carlsson, likaledes adlad Carleson, född 1704, död 1767 såsom president i Kommerskollegiet.

** Närmaste anledningen härtill gaf oss en i handskrift befintlig afhandling af framlidne studenten Ernst Nilsson: »Framställning af den Engelska poesiens inflytande på den Svenska».

att utgifvarne säga sig hafva sett en »discours hos en artig Author» och vilja allmängöra den jemväl på Svenska *. Äfven flera af de återstående numren i första bandet torde kunna antagas vara lånade från samtidens moraliska veckoskrifter **. Likaledes visar sig andra bandets n:r 10 vara en öfversättning af Addisons berömda »Vision of Mirza» (i Spectator n:r 159); så är ock tredje bandets n:r 22 ett lån från två nummer af Spectator (275 och 281).

Om sålunda de moraliska uppsatserna i »Sedolärande Mercurius» icke ega någon originalitet, så är icke heller det sätt, hvarpå de blifvit öfverflyttade till Svenskan, egnadt att vinna erkännsamhet, ty framställningen förekommer tung och torr, stilen ovig och oskön, och det Engelska

---

* De öfversatta uppsatserna äro: n:r 2 om »Tijdens rätta bruk», tagen ur Addisons uppsats i Spectator n:r 93; n:r 6 om »Måttlighet», som, med undantag af verserna, är öfversatt från Addisons uppsats i Spectator n:r 695; n:r 9 om lycka och olycka, hvilken är tagen från samma tidskrifts n:r 293, likväl med tillägg af en fabel; n:r 11 om »qvinfolcks prat och munvighet», hvartill vi återfinna originalet i Spectators n:r 247; n:r 13 om rikedomar, som är lånad från Budgells uppsats i Spectator 283; n:r 14 om ära och härkomst, hvilken är hemtad från Spectator 219; n:r 15 om »Mankönets samtal liknadt wid en concert», och n:r 16 om »Fruentimmers samtal liknadt wid en concert», båda två hemtade från Tatler (n:r 153 och 157); vidare n:r 20 om ålderdom, hvars original är Steeles uppsats i Spectators n:r 153; n:r 23 om »Smickreri och beröm», till hvilken vi finna förebilden i Spectators n:r 238, ehuru uppsatsen blifvit afkortad och slutet ersatt med en versifiering af fabeln om korpen och räfven (rätt lustigt är att se, huru öfversättaren, hvilken säkerligen icke känt Shakspeares *Malvolio*, som af Steele anföres såsom exempel, af honom gjort en viss *Malevolius*, en person, som för Svenske läsare bör hafva varit temligen okänd); slutligen n:r 24 om »Phisiognomien», som utgör ett lån från Addisons artikel i n:r 86 af Spectator. Men utom dessa elfva nummer, till hvilka det lyckats uppspåra förebilderna, angifva sig två (n:r 8 och n:r 10) sjelfva såsom öfversättningar, hvartill vi dock icke kunnat påträffa originalen.

** Detta är i synnerhet fallet med n:r 3, 5 och 7.

originalets fina vändningar hafva som oftast gått förlorade. Deremot äro uppsatserna om den ekonomiska ställningen och manufakturernas upphjelpande af intresse, enär de utgöra de första exemplen på i egentlig mening politiska tidskriftsartiklar i Sverige. Författaren gör sig härvid till målsman för det utpregladt protektionistiska åskådningssätt, som i synnerhet det nu under bildning varande hattpartiet hyllade, i det han påyrkar skydd och uppmuntran åt de inhemska manufakturerna, fejd mot utländska varor och kommissionshandel. Den första af dessa uppsatser (i andra bandets n:r 9), hvilken talar om manufakturer och monopoler »i Athen», säger utgifvaren sig hafva läst för några dagar sedan hos en »author, som det anfört til den ändan at öfwertala sina landzmän om den härliga förmån och oförliknelige nytta et land genom manufacturers och handtwärkeriers inrättande tilflyter». Han gör härefter — sedan han försigtigtvis komplimenterat öfverheten för dess omvårdnad om slika nyttiga verk — en kort tillämpning på Svenska förhållanden. Helt och hållet utvecklas den merkantilistiska skyddsflaggan i n:r 13 och 14, der författaren varmt och med mycken skicklighet framhåller alla de kända skäl, som ännu i våra dagar anföras, för att gynna inhemska slöjder och motverka kommissionshandeln samt införsel af främmande varor. Författaren är tydligen gripen af sitt ämne och säger sig väl veta, att man »lär se snett på detta arket», men

han vill hellre försmädas än »eftersätta något af den plikt», han är skyldig sitt fädernesland. Äfven här anför han ett kort stycke af en Engelsk auktor. Samma sträng anslås i n:r 15, 16, 19 och vidare i tredje bandets n:r 2 (i form af en dialog), 3, 4, 5, 13 och 23, dels af tidskriftens utgifvare, dels af brefskrifvare. Man finner sålunda, att de sedolärande uppsatserna allt mer fingo lemna plats för ekonomiskt-politiska, och säkert är, att, då de förra endast framstälde åsigter, om hvilka strängt taget alla menniskor borde kunna vara eniga, så berörde åter de andra en ömtålig punkt och voro för många intressen en stötesten.

Vi hafva något dröjt vid dessa uppsatser, emedan de afgjordt äro föregångare till de artiklar om samma ämne, som läsas i Argus, hvilken helt och hållet visar sig hylla samma merkantilistiska åskådning som Sedolärande Mercurius. Men de äro föregångare till Argus icke blott i afseende på innehållet, utan äfven hvad formen vidkommer. Ty här, der »Mercurius» rörde sig på områden, som varmt intresserade hans utgifvare, får stilen helt annorlunda fart och lif än i de sedolärande uppsatser, som med svett och möda utarbetades, oftast efter utländska mönster.

Sedolärande Mercurius gjorde nog på sin tid lycka, om än icke jemförlig med den, som sedan kom Argus till del. Sjelf förmäler han, hurusom han har orsak att lyckönska sig deröfver, att

hans välmenta moraler af en stor del läsare gunstigt emottagas och mildt uttydas (I: 13), och J. G. Hallman omtalar i de förutnämnda verserna med erkännande hans verksamhet.

I början af tredje delen meddelar Mercurius, att han egentligen haft i sinnet att alldeles upphöra med dessa vecko-moraler, helst som han hitintills måst skrifva profiten på högra sidan af räkningen, men att han uppmuntrats att »continuera». Hans skarpa uppträdande i de ekonomiska frågorna måste helt naturligt hafva harmat motpartiet, och det var nog snarare de ekonomiska än de moraliserande uppsatserna, som framkallat klander. I oktober 1731 förklarar Mercurius, att han »med nöije längre fortfarit, om han intet för vissa orsakers skull varit nödsakad sluta». Hvilka dessa orsaker voro, må lemnas derhän; möjligen medverkade den omständigheten, att den ene af medarbetarne, Edvard Carlsson, år 1732 skulle företaga en längre resa i utlandet; möjligen hade de unge embetsmännen obehag af sitt djerfva uppträdande i den ekonomiska politiken.

Så blef Stockholm någon tid utan sitt moraliska veckoblad.

Emellertid hade — berättar Celsius — redan i Lund den tanken lekt Dalin i hågen att utgifva en veckoskrift efter de Engelska mönstren; »han tilhofvade då redan et utkast af sin Argus och viste det för en eller annan af sine därvarande vänner, som hisnade vid ynglingens

dristiga föresats och trodde sig böra råda honom därifrån». I Stockholm synes han hafva funnit en tacksammare jordmån. Enligt Lilliestråles uppgift lärer Dalin, för att roa sina gynnare Ribbing och Rålamb, under åren 1731 och 1732 hafva författat åtskilliga småsatirer, som i form af skrifna avisor lästes och afskrefvos. (Möjligen är det en af dessa skildringar, som vi ega qvar i »Ouvrage à la Mode om en låppa och en sexstyfver», hvilken Eichhorn påstår härröra från tiden strax efter 1730 och som mycket cirkulerade i afskrifter, men trycktes först 1739, i Carlskrona, sannolikt utan författarens vetskap. Den utgör en icke oäfven skildring af olika karakterer, meddelad i form af loppans och sexstyfverns memoirer från besök hos olika folk. Satirens ämne och framställningssättets art äro nära öfverensstämmande med dem i Argus.)

Antagligen uppmuntrades Dalin till sitt värf af de nyss nämnde äldre vännerna, äfvensom af utgifvaren af Sedolärande Mercurius Carl Carlsson, hvars bekantskap han knutit, då han år 1732 blef tjensteman i samma embetsverk som denne. Carlsson åtog sig att vara medlare mellan »den okände» och samme boktryckare, som tryckt hans egen tidskrift, och så utkom, som sagdt är, mot slutet af 1732, antagligen onsdagen den 13 december*, hos Schneider första numret af »Then Swänska Argus».

* Onsdagar i denna månaden voro den 6, 13, 20 och 27. N:r 4 synes vara utgifvet strax på nyåret.

Om den framgång detta blad rönte hos allmänheten hafva vi ofvan talat. Att denna framgång var fullt berättigad, derom kunna meningarna ej vara delade, ty Argus är för Sveriges litteratur verkligt epokgörande. Men utan tvifvel bidrog den anonymitetens slöja, hvarunder författaren förmått dölja sig, icke ringa till framgången. — »Wer da? Min Argus säg, ho är du?» * den frågan lopp nog från mun till mun, den utgjorde samtalsämnet så väl i embetsrummen som i hofvets antichambrer, så väl vid kaffekoppen hos Guillemot eller Wessel som vid ett glas af Westmans »svagöhl» på »Gyllene Freden» eller »Tre Tunnor». Argus var en person, som alla kände och dock *ingen* kände, icke en gång boktryckaren, »den hederlige Schneider». Att Dalin verkligen icke stod i den ringaste personliga beröring med boktryckaren, det bevisar bland annat originalhandskriften till Argus, som finnes qvar å Kongl. Biblioteket. Här föres korrespondens mellan författare och boktryckare om de minsta småsaker, hvilka vida beqvämare kunnat afgöras muntligen, om vederbörande känt hvarandra. Särskildt äro de skriftliga klagomålen öfver de många tryckfelen betecknande **.

Man trodde allmänt, att tidskriften hade flere författare, och denna åsigt har bibehållit sig

---

* Se ofvan, sid. 43 noten.

** Celsius antyder, att flera personer skulle varit invigda i hemligheten. Sannolikare synes oss Lilliestråles uppgift, att den var känd blott af Rålamb och Carlsson; möjligen kunde man ock antaga, att Konrad Ribbing var invigd deri.

intill våra dagar. Anledningen härtill är väl närmast att söka deri, att Argus sjelf i första numret förmäler, hurusom »*några personer*» öfverenskommit »at under, namn af then Swänska Argus samla fria tankar och opartiske upmärksamheter». Men med dessa »några personer» afsågos väl inga andra än »Argi auctorer», d. v. s. herrar Hiertskott, Hiernbrott, Ehrenmenuet, Patriot och Gyllenbalance, de stående figurer, som Dalin efter »Spectators» mönster låter redigera tidskriften, och hvilka han sjelf i sista numret säger aldrig hafva funnits till utom i hans inbillning. Då nästan alla manuskripten å Kongl. Biblioteket utvisa Dalins handstil, är redan en yttre anledning för handen att antaga honom såsom ensam redaktör och nära nog ensam författare af Argus, i fall man ej vill tro, att han renskref alla bidrag, hvilket dock icke är rätt sannolikt *. Härtill kommer den inre öfverensstämmelsen i tänkesätt, framställningsart och språkbehandling.

Samtiden hade icke blick för enheten i tidskriften. Den antog, att endast en förening af

---

* Det må likväl anmärkas, att bland första årgångens manuskript är n:r 20 (om »assecurance») af en främmande handstil och n:r 33 (om brunnsresor) af en annan främmande stil, hvarom mera framdeles. Vidare må anmärkas, att bland artiklar, som saknas i manuskriptet, äro brefven i n:r 8. Ett af dem kan möjligen hafva varit skrifvet af Carl Carlsson, med hvilkens protektionistiska åsigter, sådana dessa förekomma i »Sedolärande Mercurius», de öfverensstämma. I n:r 18 i andra årgången förekommer väl en uppsats om ekonomiska förhållanden, särskildt om handeln, men egendomligt nog åberopar Dalin här en författare, som han kallar »den Scandiske Mercurius». Skulle han möjligen härmed åsyfta utgifvaren af »Sedolärande Mercurius»?

ovanligt talangfulle män mägtade åstadkomma något slikt. »Det kunde ej vara *en* person, som vore författaren och förenade så mycken kunskap, lärdom och verldskännedom», menade man. Gissningarna rigtades än hit än dit. En bland de allmännaste var, att ARGVS utgjorde ett akrostikon af namnen på fem medarbetare, fem de lärdaste och vittraste män i landet: lagmannen Abrahamson, kanslirådet Rosenadler, landshöfdingen Olof Gyllenborg, historiografen Vilde och sekreteraren Stiernman. På den 24-årige e. o. kanslisten Dalin tänkte ingen. Icke ens den omständigheten, att en insändare, som ett par gånger förekommer, bär namnet *Lidanus*, hvilket är ett anagram af *Dalinus*, kunde bidraga till att leda gissningarna på rätt spår. Hvem tilltrodde väl den unge, okände tjenstemannen i kanslikollegiet, hvars »nätta verstalang» var bekant endast i några få högadliga kretsar, att debutera med en skrift, som förrådde så mycken mognad i omdömet, så mycken satir i lynnet, så mycken finhet i framställningssättet? Det var ju en mästare i språket, som öfverträffade allt hvad ditintills varit kändt.

Ja, till och med när sent omsider det började sprida sig, att Argus icke var någon annan än e. o. kanslisten Olof Dalin, ville ovännerna icke tro, att han vore annat än en skylt för höge herrar inom hattpartiet. Archenholtz, som man tillskrifver den bekanta, otryckta partiskriften »Sagubrott om 1734 års riksdag», framställer syftet

med Argus vara att i hattpartiets anda bereda sinnena till riksdagen och yttrar, att väl hade det sagts, att den rätte Argus vore »extr. ord. Cantzlisten i Cantzliet, som läser för Presidenten Rålambs barn, vid namn Dalin, dock mente de fläste, at, oaktadt hans qvickhet, han högst warit dervid brukad til at foga ibland tilhopa de åtskilliga ämnen som de rätta Auctorerna fournerat honom dertil, så at om alla ville taga utaf Argus det dem tilhörde, skulle den angifne personen blifva nästan som Aesopi kråka».

Att Dalin, åtminstone i artiklarne af halft politisk färg, inspirerats af sina vänner, särskildt Ribbing och Carlsson, är nog sannolikt, men att han, som Archenholtz antyder, blott skulle varit en sammanfogare af andras artiklar, deremot vittnar ej blott hvad nyss anförts om Argus-manuskriptet, utan ock hans senare skriftställarverksamhet, hvilken just i Argus har sina rötter.

Hvad var nu orsaken dertill, att Dalin höll sig i skuggan under hela tiden då Argus utkom? Han angifver sjelf ett af skälen. »Wij willia bringa Läsaren til at annorledes dömma om detta wärcket, än om de Skriffter, som utkomma med Auctorernes namn, derföre sättia wij dem intet ut. De skola nu giöra wäl at läsa Arken för deras wärde och intet för Auctorens skull. Woro wåra namn dem bekante, så behöfdes intet mer; Ty då sade den, som hade god tancka för oss, alt gott om wåra skriffter oförskylt, och en man, som hade ringa tycke för wåra personer, skulle

tro at ingen Rad deraf dugde, effter wi hade skrifwit dem». Klart och tydligt framgår häraf det kloka deri, att Argusförfattarens person till en början utgjorde en gåta. Om Dalin hade ingen hört talas. Hans verk hade lätt kunnat förbises. Ej så ett arbete, hvars författare man misstänkte vara män i de högsta samhällställningar.

Men — kunde man spörja — hvarför icke afkasta masken, sedan Argus kommit i ropet? Argus säger ju sjelf, att »en Präst, som kommit i rop för sina predikningar, kan wäl få wara owulig sedan; ty man törs intet tro sina egna öron, om han slarfwar aldrig så mycket». Ja, visserligen kunde Dalin hafva på många håll skördat bifall, men säkert är — såsom längre fram skall visas — att å andra sidan satirerna i Argus förskaffat honom motståndare, som kunde blifva farliga nog. Archenholtz' ofvan anförda skrift bevisar, att man inom det utpreglade regeringspartiet betraktade Argus såsom en oppositionstidning, i det att dess satirer uppfattades såsom rigtade mot den bestående styrelsen, och det hade väl svårligen ländt en kanslist inom Arvid Horns eget embetsverk till båtnad i hans befordran, om det blifvit kunnigt, att han vore upphofsmannen till en slik skrift.

Det var sålunda, enligt vår uppfattning, snarare politik än blygsamhet eller farhåga för litterär kritik, som afhöll Dalin från att gifva sig till känna såsom Argusförfattaren, förr än i det ögonblick, då denna egenskap kunde ländа

honom till gagn i stället för skada på hans embetsmannabana.

* * *

Hvad var Dalins syfte med Argus, hvilken uppgift ställde han sig och huru löste han den? Låtom oss lyssna till hvad han sjelf härom har att säga. I det första numret utvecklar han tidskriftens program, hvari framhålles betydelsen deraf att sedoläran »likasom skiämtewijs» undervisar folket om dygden. Sedoläran bör för detta ändamål vara ombytlig i sina gestalter, »åtskillig» i skrifarter och alltid taga nya vägar, ty liksom odygden dagligen uppfinner nya sätt att göra sig behaglig, så bör sedoläran vara omtänkt att med nya påfund genskjuta henne. För den skull »hafwa några Personer, som, fast de sielfwa icke äro ostraffbare eller i Dygde-Läran myndige Catones, likwäl hålla Gudz ähra och det Allmännas Nytta för sitt ändamål, nyligen öfwerenskommit at under Namn af then Swänska Argus samla fria Tankar och opartiske upmärksamheter öfwer det, som sådant förtienar». Formen af veckoblad hafva de valt, emedan »ett ark kan bli läsit, när det är ensamt, som i en Bok intet efftersöktes eller märktes mer än åtskilligt smått i Herr Rudbecks Atlantica». »Dessutan — menar författaren — förgätes och misswårdas en Bok snart nog, men desse effter handen utkommande Arken hålla Folket altid i wäntan om något nytt och

med det samma giöra til äfwentyrs godt gagn». — Argus anser sig behöfva taga det satiriska skrifsättet i försvar, i det han yttrar, att »om något i dessa Arken skulle förekomma, som liknade en Satyre, så bedia wi dig, k. Läsare, intet tro, at wi förluste oss i något ohemult bitande skiämt; men wilje biuda til at begabba fåfänga och last, så at Folket må få Hat eller åtminstone mindre lust dertil». Och han utvecklar längre fram den åsigt om moralens och satirens nödiga förbindelse, som var gällande hos denna tid, då moralisterna så gerna valde satirens form: »Dessutan wilje Wi altså understödia wår Mening om en warsam Satyrisk Skrif-Arts Nytta med sielfwa det menniskliga sinnets Beskaffenhet: Menniskian är högmodig, hon will intet gerna föracktas; ware huru det will. En alwarsam Förmaning at aflåta sina Fel afhörer hon både i Kyrkan och annorstädes med lika så stor Heder, som förr, men åtlöyet tager henne på sitt swaga. Hon täncker så: Jag har en sådan last, som denne Moralen begabbar, jag måste nu ändra mig, på det förståndigt Folck ey må lee åt min galenskap och i sina Hiertan hålla mig för en Narr. Tro säkert det nappar bättre». Vi finna samma synpunkter vidhållna under hela Argus-tiden. Att filosofera för allmänheten öfver allvarliga saker i högstämd ton, det var ännu ej tid, menar Argus (i I: 12); »skrubbhöflen måste wi bruka, så länge wi ha qwistiga trän, och sudden på Segelduken, innan wi få gripa til de fina

penslar». Ofta nog påkommer honom den rädslan, att han skall förefalla torr och osmaklig, eftersom han är allt för allvarsam, och han byter då gerna hastigt om ton. »Argus är skräckelig torr, lärer man säija, faselig Theologisk och så diup, at intet många förstå honom i Dag» *.

Emellertid medger Argus, att det finnes fel i satiren; i ett af andra årgångens nummer (11) låter han Sanningen granska åtskilliga framstående auktorer, hvilka hon ger hvar sin släng, — utom några, som synas hafva särskild nåd inför Argus. »Horatius», heter det, »du befrämjar med glättighet den alfwarsamma Dygden, och dämper Lasten med Tapperhet; men du förwillar dig ofta så långt från dit Ämne, at man ey wet hwar man tar dig igen. Du Boileau, du är en af Werldsens största Skalder, med ädla tanckar och rena utlåtelser; men du skiär alt för många af olika wärden öfwer en kamb, du wil flyga som Pindarus, men du faller nid, och du namngifwer de Personer, som du borde häckla, utan til at fördärfwa. Du Juvenalis, du brinner af en Hiältemodig wrede mot ditt lastbara Seculum; Men ofta swärtar du Dygden icke mindre än Odygden och du förargar Läsarens blygsamhet. Du Regnier, äfwenså, dig föllier en oren Lukt, och du faller sielf i de Fel, som du straffar hos andra. Scarron, ditt wackra Wett wisar sig i en lustig Hamn, men något plumt. Plautus, du är rätt rolig och

* Jfr I: 11, 12, 18, 25; II: 3.

har stor qwickhet; Men liten Konst och mindre smak. Äfwen så är det med dig, Uphofsman til Italienska Theatren *: Du gifwer Skratt, men liten Upbyggelse. Terentius, du woro en den behageligaste Sedolärare, om du intet altid hade ett och det samma. *Du Spectateur, du är ett så täckt underwärk i Moralen, at jag förlåter, det du är något Partisk.* Gracian, du klifwer så högt, at ingen dig förstår **. La Bruyere, dina lifliga Bilder äro oskattbara, men du är något förmåten och du förlorar dig ofta sielf. Emot Ehr, mina utwalda Wänner, Æsopus, Phædrus, Erasmus, la Motte, la Fontaine och Moliere *finner jag nu ingen ting at påminna*». — Man skall icke tro, att satiren är det samma som en qvick tadelkonst, hvilken sårar folk med osynliga täljknifvar. Satirikern får noga se till, att icke »hans handtwärck» blir en oskyldighetens svärta, ty emellan satiren och tadlet är ej mera än en pappersvägg, som väl alltid förmår rent åtskilja dem, men som dock snart brinner upp, när hetsigheten är för stark. Hufvudsaken är att angripa laster och odygder, men att icke låta leda sig af agg till vissa personer.

Argus' uppgift är framför allt att tala »*sanningen utan afsickt*» (II: 3). Han säger intet med vett och vilja, som han icke för sin del i sitt samvete finner skäligt, men naturligtvis kan han som alla menniskor ha sina stora svagheter och fela

* Gherardi.
** Jfr »Spectator» n:r 293.

(II: 47). Sanningen är likväl ledtråden för all hans verksamhet, och han spörjer: »Hwarföre har jag nåd hos min Öfwerhet? Hwarföre gynnes jag af Rikzens Råd och Tro-Män? Hwarföre läses jag på Håfwet? ... Hwarföre flyger jag hela Riket omkring? &c. jo, derföre at *jag säger Sanningen.* Sielfwa min fiende, som gerna emotstår mina bästa syfftemål, ware sig af samwete eller slughet (det bryr jag mig intet om), måste dock tycka om mig. Tyst, jag smickrar mig något mycket: Det går aldrig an: Jo lät gå: Jag är ingen skrymtare, jag tilstår at jag har litet Ähregirughet: Woro wäl, om alla wåra Auctorer bekände det samma, ty då höllo de sig wid sanningen» (I: 30). Det är fåfängt att sätta sig emot sanningen, heter det i samma nummer, lika fåfängt »som at hindra det allmänna Dagsliuset. Om Folket med henne tiger, så skola ändå Creaturen tala, Bielkarna i Trâssningen skola sucka däröfver». Argus tål intet smink. Den som icke samtycker till det, som klarligen skönjes gagna fäderneslandet, kallar han *egennyttig;* den som icke begriper, att 5 och 1 gör 6, kallar han *dum;* den som för sin lyckas skull insmickrar sig hos alla, icke frågande efter om de äro väl eller illa sinnade, kallar han *lismare,* o. s. v.* (I: 30).

Argus talar blindt ut det andra tänka, han är prest i sedoläran och säger oförskräckt huru-

* Jfr Boileau: »J'apelle un chat un chat et Rolet un fripon». (Satir I, v. 52.)

dan du gemenligen *är* och *vill* vara, hvaremot Aristoteles icke annat lärer sagt än hurudan du rätteligen *bör* vara (I: 19). Men Argus har ofta måst »gyckla sanningen i folk» (II: 20). Hvad drifver honom till hans verk, hvad orsak har han att skrifva? »At swara kort och godt, så säijer jag, at jag skrifwer i Swensk Frihet af Swensk Njt. En rätt Swänsk kan ock icke wara lium i sina Ord, när han finner någon ting hindra Fäderneslandets Wälfärd» (I: 52).

De *ämnen*, Argus väljer, äro af ganska skiftande art, ehuru han helt naturligt ofta nog rider samma käpphäst. Men han tänker väl som skalden, att satiren tarfvar upprepas för att göra nytta:

»*gutta cavat lapidem, non vi sed sæpe cadendo*»,

föga bekymrande sig, om han dermed bryter mot ett annat Latinskt ordstäf: »*non bis in idem*».

I början af sin verksamhet rigtar han sin uppmärksamhet ganska mycket på de moraliska fel och laster, som ligga djupt rotade i menniskosinnet och som äro så till sägandes bestående genom tiderna. Men just på grund af dessa lasters allmännelighet och just på grund deraf, att de af hvarje sund moral strängt och oblidkeligt fördömas, erhålla hans framställningar här, på samma gång de af samtiden svårligen på något sätt kunnat bestridas, som oftast en nog mycket alldaglig färg och blifva, hvad ämnet

vidkommer, mer eller mindre ointressanta, åtminstone för efterverlden.

Till slika allmänna moraliska uppsatser räkna vi sådana skildringar som dem om lyckans nyckfullhet (I: 24), om samvetet (I: 25), om sinnets likhet och en invertes ro (I: 7), om vänskap (I: 28), om afund (I: 23), om dumheten (I: 46), om upprigtighetens värde (I: 49), om brist på sjelfkännedom (I: 12), om tillgjordhet (I: 13), om lätja (I: 15, 32), om vårt eget intet (I: 16), om ocker (I: 48), om oärlighet och egennytta (I: 36), om oveldighetens sällsynthet (I: 11), om sann och falsk ära (I: 9), om tadel (I: 34), om ytlighet, i det man lägger föga vigt vid dygdens verkställande (I: 41), om hyckleri och falskhet (II: 17), om dårskaper (II: 29), om obarmhertighet (II: 36), om lysning efter det allmänna bästa (II: 38), om split (II: 42), om döden (II: 43) o. s. v.

Att emellertid flere bland dessa uppsatser, hvilka till allra största delen stå sjelfständiga i förhållande till andra författares behandlingar af samma ämnen, i framställningssättet förete flerfaldiga förtjenster, äfvensom ofta nog en idérik utveckling, bör framhållas. Särskildt gäller detta t. ex. uppsatserna om tadel och skryt.

Men det är icke i gisslandet af dessa utaf något hvar — äfven af den felande sjelf — fördömda laster, som Argus företrädesvis visar sin styrka. Han påpekar i n:r 20 af andra årgången, att hans mening icke varit »til at aldeles

angripa de Bohl-Grofwa Synder, för hwilka hwar och en Hedning fasar; Men de mellan-laster och dårskaper hos begge könen, som intet alla märka, och hwilka en Präst sällan kan röra på sin Predikstol», åtminstone icke med det talesätt, som Argus brukar. I framställandet af sådana »mellanlaster» ligger Dalins styrka; här lemnar han också den mera abstrakta afhandlingen och kommer verkligheten in på lifvet. Han griper *sin tids lyten* och begabbar dem. Det, som med orätt vill göra sig gällande såsom förträffligt, gör han löjligt och förkastligt; han »gycklar sanningen i folk».

Såsom vi redan förut nämnt (vid behandlingen af Dalins satir »Nya tiden i Sverige»), är han en lofordare af den förgångna tidens enkelhet. Låtom oss höra, huru marktschrejern i andra årgångens n:r 40 tecknar de båda fruarna Gamla Sverige och Nya Sverige i motsats till hvarandra:

»Lustigt: Där seen I Gamla Fru Sweriges afdankning . . . med stor prakt . . Se huru åhörarne i Ceremonien frögdas i ställe för at gråta. Somliga giöra wäl grimacer af sorg; Men de mästa dansa af glädie. Se där bort i en wrå stå hennes närmeste anhörige bedröfwade af Hiärtat, som äro Wänskap, Öppenhiärtighet, Ordfasthet, Trohet, Laglydna, Måttelighet, Ödmiukhet, Nöysamhet, Sparsamhet, Arbete, Tapperhet, Sinnes-styrka, Lem-styrcka &c. Där sen I Nya Fru Sweriges födelse och upkomst. Hey, lustigt . . see huru hon famntages och kysses af färgad Redelighet, Wänskap på skrufwar, konstlad Öppenhiärtighet, Skienhelighet, Ögna-trohet, Twungen Laglydna, Omåttelighet, Högdragenhet, Yppighet, Lättia, dyrkiöpt Wälwillia, Qwinlighet, Weklighet &c. Se huru Unga Frun

är i sina seder intet mer lik Gamla Frun, än de nu warande Påfungar, Munkar, giödkalfwar och Signori i Rom äro lika Manlier, Appier, Gracher och Scipioner. I sitt skiöte närer hon sina kära ungar Armod på skickelighet och Armod på capitaler. Men jag fruktar, om desse twå barnen få några Åhr til, så giöra de ända på sin Moster. Gud hielpe Myladi Flitighet hit snart (jag kallar henne intet Fru, ty hon är nu intet Swensk), då fingo desse twå tiufungarne fötter ur landet, och unga Frun blefwo snart lik den Gamla».

Man behöfver sannerligen icke hafva lefvat med i de båda tidehvarfven för att inse, att denna fördelning af egenskaperna är skäligen orättvis. Men det fans onekligen vissa fel, som med stigande bildning och förfining i sederna följde med såsom civilisationens ledsamma sällskap.

Ett sådant fel var *flärden* i alla dess skepnader, och mot henne är det i främsta rummet som Argus svänger sin glafven, företrädesvis mot det uttryck, som hon tar i *yppigheten*. Så uppställer Argus (i I: 10) 1697 års stat mot 1733 års högfärd. Den förre var en hedersman, som egentligen var gift med Sparsamheten och med henne hade ett barn, Wälmågan, men detta äkta barnet var sjukligt af sig. Nu hade han mot sin vilja fått Högfärden till mätress, och haft en mängd »trefne foster med denna Kånan»; en af dem »hete Bedrägerie, en annan Intrigue, den tredie Banqueroute o. s. v. Fuhla Ungar allesamman, men friska och frodiga på sitt sätt, liksom de intet annat drucko än Dubbel-Öhl». 1733 års högfärd är en slöserska. »Hon dricker icke af

ett Win, hon skriker på många slags och will de skola wara utwalde, men blir ändå aldrig otorstig. Hon äter icke utan plat de menage och oändlige Sophisterier (?!) i Rätterne, men blir ändå aldrig mätt. Hon will ha en ny Klädning hwar dag och sätter all sin Heder i, at kunna drilla yppighetz Förordningar, dem hon kallar Dårskaper och Förtreteligheter, men blir ändå aldrig klädd. Utländske stolte Tapeter skall hon hafwa, der hon är, elliest blir hon mörkrädd och samwetsswag». En annan gång heter det: »Det swider mig i Hiertat, när jag tänker på den yppighet, som sig i borgareståndet så inritat, at hon aldeles wunnit Borgare-Rätt. Intet må Köpmannen kämpa med förnämt Folk i Taffel, Meubler och Kläder» (I: 12).

Argus inser, att utom högfärden är det ett annat sinneslyte, som medverkar till öfverdrifterna i fråga om yppigheten, och detta är *aperiet*. Om jag skulle kalla mig »den Swenska Apan», säger han I: 52, »jag giöra som mästadelen af mina Landzmän i alla stånd». Eller också »den Nyaste Moden, säg mig en ting, som högre älskas än nyaste Moden, ware sig i förnufftsbruk eller Kläder och Seder». Modeherrar och modedamer hatar han, och de få ofta kläda skott. »Petitmaitren», en typ lånad från utländska satiriska skrifter (Steele, Addison, Holberg), är en stående figur hos honom. »Petitmaitren är — för att begagna Dalins egen definition — et twåfotadt diur, skapadt som en

Menniskia, upfostradt som en knä-hund, olär-aktigt som en Skiffting, utstofferat som en dåcka, ansedt af förnufftigt Folk som en Narr, af Narrar som en hurtig Person, poltron där det gäller, tappert i lag och Caffe-hus; tankfullt utan efftertanka, intagit af sin wältalighet, så at om det trodde sig kunna tala et ord galit, skulle det strax förlora sin kropps-ställning och ändra sin Natur; Swagt som en Schol-poike i wettenskaper; Men Dristigt som en Lärmästare at rätta alla andra efter sina fria och dumdristiga seder, dem det kallar nya och Häf-smakeliga, Prålaktigt i fåfänga, Trasigt i wärkeligheter, förmätet af ingen ting, förtwifladt af ingen ting, upblåst af sig sielf, när det är utom sig, Ledse wid sig sielf, när det är innom sig, Färdigt til alla Dårskaper af kitzlighet, trögt til alla witterheter af Ähregirughet, Obeqwämt til alt lofligt af wårdzlöshet, ingen ting älskandes mer än kläder, lättia, skräppande, spelande och Frustugu-wittjande; Men kärleken til könet begynner det altid på galna ändan. Korteligen, et mästerstycke af förargelse, at förföra wår ungdom».

»Petitmaitren» bör helst ha varit i Paris, ty

»Man kan ju i Paris de Ädla Seder köpa.
Der har han lärt sitt Guld i skiönhets Deglar stöpa».

Han stiger upp vid nio- eller tiotiden, äter sin läckra frukost, kläder sig framför ett par speglar till klockan 12, gapar på Riddarhustorget till kl. 1, resonnerar utan sammanhang med dem han möter, spisar sin middag, hvarvid han frässar

mer än han behöfver, dricker sedan kaffe och slankar omkring i vagn, på visiter o. s. v., till dess han stannar kl. 6 vid ett spelbord eller dansar bort sin afton, äter sin aftonmåltid kl. 11 eller 12 och går i säng vid 1-tiden, för att nästa dag igen börja samma lefverne. När han kommer in på ett kafé — Guillemots t. ex. — så vräker han sig vårdslöst i bänken, lägger benen på bordet och begär en tass kaffe, berättar för kamrater och bekanta, huru han är i nåd hos en stor herre, svärjer rätt snällt, skryter öfver sin skicklighet i jagt och dans, i ridt och fäktning, och än mer öfver sina små »amourer» med lätta qvinfolk. Glad är han, när han råkar någon spegel, då skådar han sig än i bröstet, än på fötterna, än i synen och än i hufvudet. Något nyttigt tar han sig aldrig för, och går han i kyrkan, är det för att vexla blickar med någon kokett. Att allvarligt bereda sig till sin framtida syssla faller honom icke in, och när han hör någon beklaga sig öfver att han fått en tjenst, hvartill han icke nödigt förberedt sig, utropar han: »Det har varit en vurm, har man nånsin hört så fantastiskt! Tänk hvilken högtid att förestå en tjenst! Om det vore jag, så skulle hela verlden få spotta mig i synen, om jag beklagade mig öfver annat än att jag inte avancerade mer».

Sådan är i hufvuddrag den bild Argus ger af sin fiende petitmaitren *.

---

* Jfr olika ställen i I: 21, 27, 34, 38, 39; II: 13, 37, 44.

Petitmaitren har emellertid äfven sin qvinliga motbild: »Et artigt Fruentimmer kläder sig efter nyaste tycket och finaste modsmaken, hon winlägger sig om presence d'esprit, hon lagar at tungan aldrig hwilar i hennes läckra Munn, så länge hon är waken. Hon kan ock sofwa til kl. 8, at wisa sin grandesse, giäspa halfwaken och räcka sig til kl. 9, at wisa sin tendresse. Stiga up och mårna sig med några Tassar Frukost til kl. 10, at wisa sin mollesse. Raisonnera med Spegel och träta på sina Pigor til kl. 12, at wisa sin accuratesse. Smycka sig och taga wissa anletes och kropps ställningar til kl. 1, at wisa sin noblesse. Äta, dricka och prata i fullt Glam til kl. 3, at wisa sin delicatesse. Dricka Caffe til kl. 4, at wisa sin allegresse (Om hon ej giör visiter eller reser ut at handla), hwälfwa sina hwita Händer på et Spelbord til kl. 9, at wisa sin adresse och sagesse. Då äta igen, Sofwa igen, Dröma igen, med mera igen och igen, och under alt detta låta höra, at hon är bekymrad om Hushålls Saker. Sij, då är hon ju et hurtigt Fruentimmer?» Hon är så sorgfällig om hvarje lock, om hvarje fåll, om hvarje band, att hon håller den för halfgalen, som icke räknar riks-sysslor för lappri mot dessa angelägenheter *.

Men lika litet behag Argus finner i flärden, sådan denna yttrar sig hos sprättar och damer à la mode, lika liten skonsamhet visar han dess

* Jfr I: 27, 41, 43; II: 14.

motsats: drygheten, vigtigmakeriet och vurmeriet hos de lärde, med ett ord *pedanteriet.*

I n:r 39 af första årgången förekommer en liten »på Comoediewis» meddelad skildring, hvari uppträda tvenne fostersöner till fru Dumhet, nemligen herrar Sprätthök och Gräl. I den senare har Dalin personifierat lärdomspedanteriet, som vid denna tid — och ännu ett godt stycke fram i vårt århundrade — kallades »gräl», hvilket ord deremot på Dalins tid var mindre vanligt i betydelsen »träta». Redan i versbladet n:r 9 skildras de »bokfrägdade lärde» och deras falska begrepp om ära. Ständigt ligga de i strid. På sin vandring efter oveldighet söker en viss hjelte henne hos de lärde. Sanningen vore ju en, meningarna måtte ock vara enahanda, der måste oveldighet finnas. Men ack, om partier voro någonstädes, så voro de här. Den ena vurmen var intagen af auktoritet, den andra af tankefrihet. En sade, att Aristoteles var en gud, en annan, att han var ett få. Cartesianer skakade jorden, och Wolfianer bestormade himlarne.

Jag ser några lärde i hård tvist, förtäljer han en gång: en af dem drar fram ett gammalt rart manuskript, hvilket den förnämste af hans vederparter genom glasögonen skärskådar; dess bäste medhållare lägger ögonen på snedden till, och dess öfrige tillbedjare uppsträcka sina halsar och koxa honom öfver axeln, att åtminstone på långt håll få se ett slikt järtecken. När allt kommer omkring, så är det intet annat, än

att den andre dem öfvervunnit och öfvertygat dem, att den helige *Gunichildus* borde med rätta heta *Grimchildus*.

Denna satir gälde filologien; en annan gång kommer ordningen till filosofien. Det talas nemligen derom, att »docentes» och »discentes» hade belägrat en pastej, af hvilken de äldre icke nändes taga för sig, af fruktan att han ej skulle räcka till, utan ansågs han snarare för en bordheder, liksom några ofta vägfarande bönder anse sina skinkor, hvilkas skärande är en lifssak. Man sade, att den rätten hette »Forma Aristotelis». — En pedant mätte flitigt i vädret med en cirkel, hvilken person man skulle tagit för ursinnig, fast han tycktes begripen i en stor angelägenhet, — han sade sig söka »medium inter substantiam & accidens». Lätt är att vara filosof, sedan den härliga »Harmonia Præstabilita» (Leibniz) kommit i verlden; tillförene var det alltför svårt, men nu kan jag göra hvad system jag vill, och i fall det är obegripligt, åberopar jag »Harmonia Præstabilita». Förträfflig tillflykt! Välan: Ande och Kropp ha ingen annan olikhet än mer eller mindre frihet. (Fader Monas har ju yppat sig och visat dem, att de äro syskon, hans barn begge.) * — — De logiska talen skänka termer och talesätt utan ringaste förnuftets rensande. Logici äro mera bekymrade om ord än om sanning.

* Det tarfvar icke påvisas, att Dalin i dessa ord och i det derpå följande (II: 37) nog lättvindigt behandlar Leibniz' djupa system.

Föga högre i kurs står en onyttig minneskunskap. En jungfru, som kallades Minne, iskänkte mångfaldiga glas af den Aganippiska vätskan för de gamle, som sedan genom samma jungfru utdelade törstedrickar bland ungdomen. Vid hvar drick slog en dunst af onödig kunskap till hufvudet. För att blifva en lärd man — säger Argus på ett annat ställe — så skrif upp i ditt minne gamla och nya auktorers namn, öden och förnämsta utlåtelser; laga att du får allt sådant oförmärkt insmordt i det du skrifver och talar, sök ihop deras samlingar och gif ut dem på trycket som ditt eget, laga att ungt folk anser dig med bäfvan och håll citationer för de bästa skäl!

Mest vred är Argus på den kunskap, som icke länder till gagn i verlden. Att lära något åt andra bry de vise sig icke om. Visdomen är dem dyrare än så. Det är nog, att de ha dess förborgade hemligheter sig sjelfvom förbehållna, i anledning hvaraf de kunna påyrka den öfriga verldens vördnad och förundran. Det skulle vara emot deras egen nytta, om andra viste det de veta. Hvad göra de då för gagn här i verlden? De lysa i den lärda verlden med sina namn och embeten som lyktor och bloss. Är icke det allt nog? — Deras lärda stillatigande är i öfrigt försigtigt nog, ty då ha kitslige bokdomare intet derpå att tadla. Nog kunde jag tiga som en mur, säger herr Hiernbrott, och bli ledamot af någon illustre societet. (Å andra

sidan är Argus likväl icke någon vän af bokmakeriet. Prenumerationer, säger han, det är nog sagdt för en särdeles auktor i våra dagar; det är förnämsta afsigten för en del af våra bokmakare, ingen nämnd och ingen glömd.)

Öfver de lärdes uppträdande i verlden gör sig Argus ock lustig. Så låter han en gammal perukstock knota: jag undrar hvarföre icke jag så väl skall få bära den stora alongeperuken som det hufvudet, hvilket nu bär honom. Det menar vara hela verlden att kunna med eftertryck skrika en hop gallimathias i samqväm, skimra i lag med lappri och storsnorka öfver den, som är mindre talför, blygare och betänksammare. — Mången lärd är grannräknad i onödigheter, vill gerna krusa, fast det kommer något trubbigt fram, och gerna vara vördad, bärandes alltid i minnet någon auktors ord, som vid tillfälle måtte pryda honom i umgänge; är särdeles distrait och vimmelkantig, frågar mången välbekant hvad han heter och hvem han är, söker efter pennan, när han har honom i munnen, slår bläckhornet öfver papperet i stället för sanddosan, spottar i brädspelet och kastar tärningarne på golfvet, sticker fingret i ljuset i stället för lackstången o. s. v. Ibland torde han väl vara distrait med flit, på det han skall synas vara sysselsatt.

Ett slags lärdom, som Argus kännetecknat på ett ypperligt sätt, är halfbildningen, i det han låter en halflärd, stormodig och talsam buss

inkomma på ett kaffehus och tala om allt, som vore det ingenting, och om ingenting, som vore det allt. I samband härmed må ock nämnas det hugg, Argus rigtar mot det »öfverflödiga» studerandet, hvaraf synes, att det s. k. litterära proletariatet eger gamla anor i vårt land. Det heter nemligen:

»Jag spår at 1744 blir Landet mycket fullare, än det nu är, af Wattubi, högfärdige tiggare, drillande tienstsökare, onyttiga börder, Summa: Tärande öfwerlopps-Innewånare, så framt de Studerandes antahl intet minskas. Faselig satz, säijen I, Herr Parnassion, är icke det jag sagt? Argus är en lärdoms-fiende — — Tålamod! — — Lärdom är af twå slag: den lärdom, som giör en dygdig och förnufftig Menniska, will han aldrig hindra. Han önskar, at hwar torpare den hade. Men den, som giör en literat, en Boksynt, will han ha bunden til en mindre hop, til så många allenast, som i andeliga och Werldsliga tienster behöfwas; Men ey mer. Derom kunna wederbörande ungdoms-upsyningsmän ha omsorg, som weta urskillia alla ämnen, hwart och et til sitt Element. — — Men nu är giärdet upgifwit: Hwar Lymmel will upklifwa på Pindus: liksom det tilgår i handelen, at sälliare äro rättnu flere än köpare, så äro de rättnu flere, som springa efter lön och lefwa deraf, än de, som skaffa Cronan, hwarmed hon skall löna sitt Folk» *.

Med det senaste citatet hafva vi närmat oss gränsen till ett annat område för Dalins satir, det nemligen, som omfattar *embetsmannaverlden* och de missbruk, hvilka här inrotat sig. Vi hafva redan sett, hurusom han låter »petitmaitren» föga bekymra sig om att förbereda sig till de tjenster han åtrår; det är på bivägar slikt vinnes. Tjenstsökeriet och tjenstemannamiss-

* Jfr för det föregående Argus I: 9, 11, 21, 22, 27, 30, 32, 39, 41; II: 4, 5, 9, 27, 38, 39.

bruken gisslas mera specielt på andra ställen i Argus. En gång gör han en lista på »kättare i de allmänna tjenster», hvilken bland andra upptager:

»Hwar och en, Lekman eller Präst, som blott anseer Cronans Tienst och Siälawården för sin Födo-Krok.

Hwar och en Ämbetzman, som liter på de nedrigares Skickelighet, och gifwer sig hwarken tid eller roo, at blifwa grundeligen underrättad om sina förefallande Skyldigheters afgiörande.

Hwar och en twär, betsk, trumpen och Öfverilningar underkastad, som obeqwämar alla sökande, och modfäller alla Höfliga, med hwilka han har at giöra.

Hwar och en högfärdig och Rang-siuk, som wid alla tilfällen är öm om säte och Caracter, föraktandes ringa Folck och ropandes sig altid wara i Konungens ställe.

Hwar och en Hårklyfware, som giör nya twifwelsmål, nya twister och nya Genkast vid hwar enda Mening, utdragandes tiden med Klangen af sin Dumhet, den han håller för fijnhet».

En annan gång ger han receptet, huru man skall blifva en välförtjent embetsman efter dagens fordringar, på följande sätt: Gör dig någorlunda underrättad, hvari din syssla består, skryt af dess dryghet i hvart sällskap, men oförmärkt; brösta dig starkt för sökande och underhafvande, pocka på dina meriter i tid och otid, löp alltid på markattvis, liksom du vore sysselsatt, gnäll alltid öfver din lilla lön, håll dig alltid framme att söka tjenst vid alla någorlunda anständiga vakanser, visa dig alltid flitig, åtminstone för dina förmäns ögon, dundra alltid som ett tordön öfver andra embetsmäns oduglighet.

I ett land — heter det en annan gång — der tjensterna äro de bästa egendomarne, lönerna

de bästa inkomsterna, och bislumparne de bästa räntorna, der ser det illa ut för det allmänna. Hvari »bislumparne» bestå, framgår af andra yttranden. Bland skadedjur upptages nemligen äfven »mutvargen, et illpadigt diur, men synes mycket slät och miuk», och det talas om att »köpa Cronans Tienst» och om att »köpa Folk», hvilket brukas lika bra bland de kristne som bland hedningarne, fastän, då hedningarne sälja andra, slafvar och fångar, så säljer en kristen sig sjelf allt efter köparens råd, ty »derpå är ingen wiss Marke-gång». Om man icke precis tar mutor på förhand, så får man dock en liten »vedergällning»; efter den musiken dansa mutor friskt ibland oss.

Långsamheten och formaliteterna inom embetsverken finna ock sin bestraffare i Argus. På sin färd till Glysisvall möter han den ene efter den andre af Sveriges hädangångne stormän och bland dem Israel Birgerson till Finstad, som spörjer honom, huru det står till med lagen i Sverige. Öfvermåttan väl, svarar Argus, han är blifven stor och vuxen, barn har han mångfaldiga, ett barn för hvar rad, förordningar, förfrågningar och förklaringar utan ända. — Men, säger Israel Birgerson, när jag var med om att hopskrifva lagen, var vår omsorg att göra honom liten och tydlig, på det verkställigheten måtte ske så mycket snarare. — Åh, säger Argus, processen går i flygande, ingen sak blir mer än årsgammal. — I ett annat nummer om-

talar Argus, att de öfverliggande sakerna från ena året till det andra inom verken varit i jemnt stigande, så att om 10 år veta vi icke hvar vi äro hemma för papper, formaliteter, vidlyftigheter etc.

Roligast teckknar han *omsvepsväsendet* i skildringen af »Wederbörande», hvilken läses i det nummer, som handlar om olika missfoster i samfundslifvet. Denna skildring har följande lydelse:

»Sluteligen fins här en Person, en särdeles Anda, som jag hwarken kan hålla för missfödzel eller lagbördig, ty jag wet intet hwad eller hwar han är. Jag hörer mångfaldiga ropa på honom; Men de weta intet mer än jag, hwem han är. Jag är rättnu yr i Hufwudet af detta Namnet: Det heter Wederbörande. Har intet jag en tid lupit galen efter den, och frågat, i hwart hål, så wet intet jag. Mina k. Läsare, säyen mig, hwar skall jag få igen den der wederbörande? Min dag är nu förliden, Natten påkommer, och lika när är jag, at få något gott af wederbörande: Det är nu en underlig Wederbörande: Ber jag Satur om rättwisa, så wisar han mig til Wederbörande: Jo, där fick jag strax. Ber jag Bilanx om god Handel och Hushållning, så hänskiuter han mig til wederbörande. Där hade wi det. Behr jag Dictys om underrättelse i ett och annat, så hemställer han mig til wederbörande: Härlig förklaring. Behr jag Plejon om slut i min klara sak, så skall han först tala wid wederbörande, skicka målet til honom, och aldrig wet jag hwar han bor, eller hwar jag får det igen. Skall då April räcka Åhret öfwer? En godhiärtad Man måtte likwäl wederbörande wara, som så lånar sitt namn til alla: Jag är säker at mången giör Dårskaper och skyller på wederbörande, och mången stympare, när man af honom kräfwer kundskap och beskied i sin angelägenhet, strax bortwisar Folk til wederbörande, utan at sielf weta hwar wederbörande fins eller huru han ser ut. Stackars wederbörande, nog får han besök, om han elljest nånsin står til finnandes. Jag tror ock, fast jag nämnt wederbörande i denna missfödzel-längden, at han är oskyldig och intet sielf rår för denna Blind-Dansen.

Wälan, då wänder jag bladet om, och tillägger alla dem en art af Missfödzel, som ropa på wederbörande, utan til at känna wederbörande».

Äfven domareväsendets och advokaturens svaga sidor finna i Argus sin gisslare *.

Om ock Argus med förkärlek rigtar sina skott emot de nu skildrade figurerna i dåtidens samhällslif, så saknas i hans koger visst icke pilar äfven för andra samhällsklasser, andra samhällslyten.

Mot *adeln* är Dalin på det hela taget mycket mild. I »Äfventyret om Rikzens Ständers upkomst» behandlar han adelns representant, Hialmar, med synbar förkärlek. Emellertid får naturligtvis adelshögfärden, då den icke uppbäres af verklig förtjenst, kläda skott, och satiren mot sprätthökarne träffade närmast adeln, kanske specielt högadeln **. I dikten om »sann och falsk Ähra» heter det:

»Och fast somliga skull' uti mangel af Adliga Pängar
Sällia sitt arf, bortslösa sitt Odal och andra bedraga,
Fylla de dock en tid utaf ähra sin hungriga Maga.
Ähra det är, när stofftet utur nyskapade Dammar,
At hafwa lif af Kongelig Blod, uråldriga Stammar,
Höija til Himmelen upp sina Fäders wyrdiga Fahnor,
Gamla Gewär, kort sagt, sina fyra och sextio Ahnor;
Den icke kan, tycks likwäl at han utaf ähra sig gläder,
Om han i miugg får bilda sig ju förnämliga Fäder,
Och byta namnet i långt af skiöld, Hiälm, Cronor och Krantzar,
Lufwan i Hielm, Karfstäcken i lantz, Skinpälsen i pantzar».

* Jfr för det föregående I: 11, 35, 41, 42, 47; II: 6, 34, 39, 42, 44, 47, 48.

** Fryxell erinrar (XXXIV: 86), att Carl Gyllenborgs lustspel »Svenske sprätthöken» begabbade anspråken och *lefnadssättet* hos högadeln.

En käck adelsman säges ironiskt den vara, som vet iakttaga det försteg födsel eller privilegier gifva honom, så att han af smått folk vördas; som skiljer sig från annat slödder genom högfärgade kläder, liverier, equipage, namn och vapen; som kan hopskrapa hederlig frälsegrund och plocka bästa glöden under sin gryta; som kan inbilla verlden, att hans ätteläggar sträcka sig upp i hedendomen eller i påfvedömet eller åtminstone i första reformationstiden, fastän hans farfar kanske var en skomakare. — Adelsbarn uppfostras så, att, innan de veta sin skyldighet mot Gud och nästan, få de en uppvaktning, som anstår deras värde och föder deras ambition. Deras informatorer böra krypa för dem hvar gång de behaga ge sig tålamod att lära något. Och barnen ha naturligtvis största skäl att se ringare folk öfver axeln, eftersom de heta som de heta.

Ganska fint satiriserar Argus äfven den adel, som yfs af fädrens ära utan att hafva någon egen, då han ironiskt yttrar:

»Käre Herrar Ost-Indie-farare, ehwad j fören oss hem från China, så hämten intet hit den underliga Seden, som Chineserne bruka med Personligit Adelskap: Hos dem är det intet ärfweligt, som här, och erhålles af ingen annan, än den som för sin egen Person har förtienst dertil och inlagt ähra i Wettenskaper och Tapperhet. Den enas dygd kan intet adla den andras odugelighet: När en Mandarins Son wil ärfwa sin Fahrs Adelskap, så måste han omaka sig at wara äfwen så dygdig och berömlig som Fadren. Tänk hwad swårigheter man giör Folk i det Landet! Neij, annorlunda går det til hos oss. Dock, fördenskull — — — Det torde intet wara så galit. Ho wet om icke det Heder-

ståndet fingo derigenom en dubbel Glantz? Man woro säker, at ingen deribland funnos, som icke woro ödkänd af frägd, och den Adeliga Ungdomen skulle täfla om berömliga gärningar, ty hwem skulle willa mista sin Noblesse? Då tilstår jag det woro en wärkelig heder at kunna upräkna sina ahnor, 16 dygdklara Personer i en Kädia» *.

Presterskapet är icke sällan föremål för Argus' skämt. Redan i nionde numret heter det i dikten om den »falska Ähran»:

»Präster ha ock den sed, at i andackt famla til ähra;
Nöije det är at see uppå dem the gläntzande Hattarne bära,
Höra det de för wäggar och hwalf wälklingande prata,
Weta det de hafwa lärt siuhundrade kättare rata».

Och sedan varieras temat på flera sätt. Oveldigheten finnes icke i kyrkan, der den ene presten ropar om sitt orakel, den andre om sitt beläte, den tredje om sina halfgudar, den fjerde om sina offer. Argus har ock blicken öppen för skenheligheten och skrymteriet hos en del Herrans tjenare, hvilka emellertid »uppskjuta till lägligare tillfälle att bära Frälsarens kors»; han klandrar jagten efter kättare, och han påpekar, att de finnas bland presterskapet, som »låta oss giöra hwad wi wilja, allenast at wi hållat wid goda Miner, och som giöra oss Resan til andra werlden lättare än wi sielfwa ofta förmoda». Svagheten i predikosättet tecknas på följande sätt:

»Nu ser jag en Präst öfwa sig i röstens uphöijande eller sänkande, som ett särdeles Högmål, i händernas utsträckande, Ögonens kastande och hela Kroppens ställning, hwilket skall förtreffeligen bidraga til hans wältalighet i

* Jfr I: 9, 19, 21, 32, 41; II: 4, 19, 34, 40.

Predikstolen. Några Predikanter hörer jag weta hosta, nysa och spotta i sinom tid. (Sannerligen, tänkte jag, detta är intet aldeles lappri; det är et beqwämt grep, at dra sig ur wåndan, när minnet slår felt;) En wyrdig man ser jag med särdeles andakt jämka sitt skiägg (intet lastar jag skiägg; men om någon wil mig giöra det til en hufwud-angelägenhet, swarar jag, at det, i ett så dyrt kall, är af de mindre nödige wahror:) Hans hustru står bredewid och betraktar hans kofft, hans kappa och hans krage, som den yppersta hälfften af hans Ämbete. Öfwer en ung Präst kan jag förarga mig, som i sin klädebonad och hela sitt wäsende aldeles apar efter en prunckande Cavailler».

»Tänk om presten», heter det på ett annat ställe, »läste sina välskrifna predikningar innan till och intet plågade sitt arma minne som nu, hvilket gör, att så många i stolen uppstiga med hjertlig bäfvan».

Ett nummer egnas helt och hållet åt karaktersteckningar af prester, hvarvid Argus försigtigtvis någorlunda jemnt fördelar tadel och loford. Här träffa vi å ena sidan *Cappellus*, som ej har annan tanke, än huru han skall få en god lägenhet, helst genom att någon medömksam qvinna kastar stege åt honom; *Bufa*, som hos sockneherrarne tigger sig till hvar enda ledighet; *Geta*, som icke just är förläst, men ändock tölpaktig i seder; *Mendicus*, som uslar sig dag och natt öfver sitt svaga underhåll, ehuru han mår ganska väl, men som vill ha mer ju mer han får; *Bassaris*, som är ganska beläst, men utan all foglighet, hvarför alla hans diskurser sluta med örfilar; *Thermo-Demosteno-rabulax*, hvars vältalighet är bara ord; *Slentrianus*, som springer från té och sup för att i all hast sköta om sin

församling, och sedan återvänder till sitt gille; *Fulgur*, som från predikstolen hämnas på enskilda ovänner; *Hipocrisius*, som vill vara så helig och låtsar lefva af väder; samt *Furius*, som har mycket nit, men liten lärdom, och dundrar häftigt emot de enfaldige, som tro sig höra en engel. — Såsom motbilder till desse framställas fem värdige Herrans tjenare *.

---

* Jfr I: 9, 11, 14, 16, 27, 30, 34, 38, 41; II: 3, 8, 9, 30, 52. — I samband med satirerna mot presterna må nämnas, att Dalin år 1733 var utsatt för en ledsam händelse, i det att en brutal prestman öfveröste honom med skällsord i sjelfva sakristian. Denna tilldragelse stämde honom nog icke blidare mot en del af det högvördiga ståndet, hvarinom han ju dock egde flere fränder och — som vi längre fram skola finna — äfven en mägtig gynnare. Dalin och en ung E. Kristian Reuterholm (sedermera riksråd, far till G. A. Reuterholm) insände den 30 oktober 1733 klagomål till Stockholms konsistorium öfver kyrkoherden i Ulr. Eleonora församling, d:r Anders Bergner, som blifvit mycket vred deröfver att Dalin och Reuterholm (samt de unge Rålambarne) velat, »till helsans bättre bevarande», i sakristian afhöra gudstjensten under aftonsången, hvilket de ofta förut gjort. Kyrkoherden hade genast mött dem med bitter tillfrågan, huru de kunde understå sig att mot hans myndighet ingå i sakristian, visande dem dörren, hvarvid de svarade, att de tänkte få höra Guds ord derstädes och stanna till predikans slut. Under kapellanens predikan hade kyrkoherden börjat utösa ord, »som ibland de ringaste Menniskior borde wara oerhörda». »Här war ingen höflig anmodan til oss, at lämna Sacristian för honom allena: ingen kiärlig förmaning at gå på de andra ställen i kyrkian: intet wänligit förstånd emellan Herde och får: ingen Christi saktmodighet: intet anseende för rummet: ingen fruktan för at förarga församlingen. . . . . Men på denne mannen sågo wi alt det elände, som gallans uprörande och wredens wälde i en kropp kan uträtta. Mig Olof Dalin kallade han öfwer 20 gånger *du ogudaktige Bof, fördömelige Bof, Satans redskap, Djefwulens werktyg, Guds församlings förargare*, med flera dylika tilmälen; Hwartil Ven:dus Dominus Wilhelm Lundberg och klåckaren äro wittnen, fastän jag intet wet, at han nånsin på mig warit förtörnad, hwartil jag ock icke heller nånsin gifwit honom anledning. Sådant uptogs likwäl, Gudi lof, med den långmodighet, som icke war förmodad, allenast at då jag Chr. Reuterholm frågade Dalin, huru han sådana skälsord kunde tåla, swarade jag (Dalin), at man borde på detta rummet ursäkta en Narr, hwartil jag mente mig ha skäl; dessutan då D:nus Bergner med ett förargeligit och af bitterhet kokande löije beskådade mig Dalin från hufwud til fötter, och i det han pekade på mig sade til Hr Lundberg det dyra Christi ord *Ecce homo*, swarade jag med suckan *Ecce Ardelionem*. Det war icke heller rart at få höra af honom: *du*

Mera sällan gisslas *läkarne*. Åt dem egnar Argus visserligen ett helt nummer, men detta är temligen matt hållet, och det förefaller som om Dalin här mera följt Molière i spåren, än egentligen byggt på egen erfarenhet. Han låter Eskulap hålla mönstring med sina ämnessvenner, och de bekänna då den ene efter den andre sina skröpligheter; särskildt kommer det fram, att en och annan fältskär orättmätigt pryder sig med doktorstitel.

Poeterna omtalas endast på ett par ställen i förbigående, men dessa uttalanden ega onekligen ett särskildt intresse.

»Smak utaf Ähran ha ock wår tidz Vers-Makare funnit,
Lyckelig den, som til deras höghet i werlden har hunnit!
Bort med ett allmänt wett, bort ringa, begripliga Skrifter.
Ord som icke begrips pråla på Brud-Sängar och Grifter»* —

heter det en gång i fråga om de obegripliga språkbildningarna, till hvilka Runius och en del andra skalder gjort sig skyldige.

Reuterholm, du satans menniskia. Men under alt detta betalte wi honom icke allenast intet lika med lika, utan ock bådo, förestälte och förmante honom at intet gifwa tygelen åt sina swagheter, at gifwa oss ljud at afhöra predikan, at äfwen wara så gunstig at insläppa Baronerne Rålamb, som stodo utanföre, at wara försonlig och förlåta mig Dalin, om jag med detta inträdet honom emot brutit, då jag skulle förlåta honom, med mera. Men han wårdade oss intet med andra swar, än *wik ifrån mig, Satan, gack bort Bof* &c. &c. Sedan wi således i Sacristian en hel annan predikan hört, än wi förmodat, så togo wi wårt afträde; men han förfölgde oss ända i dörren med skälsord, hwaremot jag Dalin, det många hörde, bad Gud hielpa honom».

* Ursprungligen har i Argusmanuskriptet denna rad följande lydelse:

»Arrata ramata fylla nu up Brudsängar och Grifter» —

hvilket åtminstone är bättre meter.

På ett annat ställe yttrar han sig om poetens yrke och utsigter i Sverige sålunda:

»Jag finner intet Rim, som swarar emot Adel, utan til at wrida hela Versen, och intet har jag tid at plåga mig längre. Twi den Skammen: Nu lära wåra Poëter lee åt mig. Versen begyntes likwäl intet så illa. Dock, jag tröstar mig derwid, at detta är i wåra dagar intet högmål; Och at om de sielfwa ofta inflicka oförmodade meningar blott för Rimen skull, at upfylla Versen, antingen det smakar eller intet; så är dem dock sådant föga hederligt. Kunna de icke heller skrifwa Prose? Jag tilstår öfwerliudt, att jag hellre twärstadnar. Dessutan, sanningen at säya, hwad är det i denna tiden wärdt, at möda sig så mycket i Poesie? Huru många ha smak deruti? De Swenska äro fuller likså wäl fallne til sådant, som trotz något Folk i Werlden, men om de än winlägga sig derom, så tackar man dem intet stort derföre. Månne hans Poetiska Excellence Virgilius skulle icke nu för tiden tio gånger bättre föda sig med sitt Qwacksalware-Ämbete, som han i begynnelsen öfwade, än med sin Skalde-Konst, som satte honom sedan i så stor Nåd hos Augustus? Jo, utan twifwel, och säkert skulle jag nödgas at see framledne Horatius, min k. Broder i Apollo, gå och siunga för Dörarne, om han intet annan Födokrok hade, än sina Versar. *Lucidor tigger*, Runius kan knapt betala sin Skräddare, och den stora Stiernhielm är lyckelig, om han har sin utkomst. Olyckeliga Handtwärk! Förnuffts-Lekar och roliga Witterheter äro intet egenteligen wårt Landz Nöijen: Sådane Lappar aktas intet. Neij tacka will jag goda Wexlar och Banco-Sedlar, den Skrif-Arten behagar bättre».

Vi hafva redan framhållit, hurusom Argus klandrar yppigheten företrädesvis hos *borgareklassen*, och — med sina skarpt utpreglade merkantilistiska grundsatser — framställer han de *köpmän*, som handla med utländskt gods, såsom föga fosterländske. För lyten i handeln har han blicken öppen, och han afslöjar dem i en dialog mellan en främling — som sedan visar

sig vara *Handeln* — och Argus. Handelsmännen äro ljumme, sömnige och okunnige, de löpa på börsen och torget endast för att fråga efter nytt och utan att fråga efter handelns rätta skötsel. Förmögne köpmän uppsöka mäklare, som ha reverser, hvarpå de kunna schackra; bankerottspelare uppträda helt oförskämdt och blifva ostraffade; hvarenda pojke får lof att trassera och remittera, äfven om han knappt eger rocken på kroppen; köpmännen och deras fruar vilja hellre på adligt sätt vara tiggare än på köpmansvis välmående; handelsmännen äro smådrängar för utländskt kommissionsgods i stället för att handla med goda inhemska tillverkningar, i det de tvärt om anse inländska manufakturer för dårskaper o. s. v. — En annan gång får Argus af en handelsman Qvarter höra, att han har enskildt hat till krämare. Han svarar: »Det vet Gud, att jag älskar en krämare så mycket som hvar och en handelsman, men dess farliga handel kan jag intet lida, icke heller den förderfliga underbalansen i vår kommers». — Egennyttan leder nu, menar Argus, all handel. »Det finnes handlande, som äro nöjde — svarar han Gustaf Vasa på Glysisvall — att aldrig drifva annan handel än att taga peppar och ingefära från Lübeck ur tredje handen, allenast de bli rika i sin tid. Några äro så hurtige, att de våga sig ända till Holland eller England på ett litet bräckligt skepp, som kallas

Kredit, och hemta oss alla de kläder och varor vi behöfva» *.

Vi hafva ofvan omtalat, att, liksom sprätthökarne voro föremål för Argus' skarpa blickar, så var detta ock fallet med deras qvinliga motbilder. Men prålsjukan var långt ifrån den enda egenskap hos *fruntimren*, som Argus observerade. Tvärt om förekommer en riklig mängd af artiklar, hvari fruntimrens egendomligheter — goda så väl som dåliga — behandlas, och det är alldeles tydligt, att Dalin genom dessa ofta återkommande fruntimmersuppsatser velat skaffa sig en publik bland damerna. Han följde härvid »Spectators» föredöme. En artikel (andra årgångens n:r 14) är sålunda till god del bildad efter de karaktersteckningar »Spectator» i n:r 144 lemnar af sköna qvinnor; i andra uppsatser behandlas liknande ämnen. Redan i tredje numret bjuder han qvinnokönet ett »God dag, Swenska Fruentimmer!» och han behandlar så ofta detta tema ur olika synpunkter, att han en gång yttrar:

»Ädla Fruentimmer, det har fallit mig in, at om jag af de obetänksamma hade fått en örfil, hwargång deras wrede uprest sig mot mig i detta åhr, och ett famntag för hwargång jag kommit i Gunst igen, så hade Argus undergådt så många ändringar, som trots något Fruentimmers-Sinne på hela dygnet. Men ehuru det är, så hoppas jag likwäl, at nu äga de Förnuftigas och dygdigas ynnest, liksom jag ock menar, Gudi lof, at wara hatad af alla Etterbiggor, Slynor, Hafsor, Sqwallror, Nipptippor, Rasbyttor

* Jfr I: 9, 12; II: 2, 18, 34.

och kåta Tingestar. Mina Ädelmodiga Läsarinnors behag och det andra fölljets missnöije är alt, hwad min Argiska äregirughet önskar».

Argus förordar för qvinnan en »juste-milieu-bildning»; det är tokigt, att en dam alldeles icke uppöfvar sitt förnuft, men lika så tokigt är, om hon uppöfvar det allt för mycket eller illa. »Den ena är dum och kan hvarken sin kristendom eller förnuftsbruk, den andra är qvick af naturen, men vill visa sitt vett i mål, som äro öfver hennes begrepp». Det vigtigaste är, att qvinnan ur läsningen samlar rena, förnuftiga, ärbara tankar. Men, ty värr, brister henne ofta logik. »Hos henne är Per en bengel, för det hans kusin sagt tant Sibilla sanningen och dessutom för det han dansar så illa, under det Pål är en engel, för det hans syster uppsätter mössor så väl». Vankelmodet, »som ena ögonblicket stiger upp som en morgonsky och det andra faller ned som en styfkjortel», tadelsjukan, sysslandet med lapprissaker, hersklystnaden och flärden äro egenskaper hos fruntimren, som få sina behöriga slängar.

Hvilka dygder Argus vill se hos sina väninnor, framgår af det testamente, som han egnar sin väns dotter, och hvilket i många afseenden erinrar om fru Lenngrens bekanta »Några ord till min kära dotter, i fall jag hade någon»:

»Min unga Cloris, märk:
Naturen har i dig lagt ned et Mästerwärk;
Ty bör din ungdoms wåhr, enär ditt Blomster knoppas,
En lycklig höst med Gud och ähran hoppas.

War derför frisk til modz, war aldrig spotsk och twär,
Eij androm til beswär.
Dock war eij alt för blid mot alla:
Ditt Glas är tunt, det kan i glädien falla,
Och blir det engång bräckt, när du det slår omkull,
Det sätts ei sen ihop för Tusen Tunnor Gull.
Neij, flicka, war man öm om ryktet och din ähra,
I Kläder, Ord och Kropp skall du eij mer begära,
Än täck enfaldighet, en ädel liflighet,
Naturen utan twång oss endast nöija wet.
Tro aldrig smicker-prat, och Spratthöks-Almanacker,
Som säija, du är wacker:
De spå dig wädret klart, och likwäl blir det slask,
Ja om en däylig pilt, til utanskrifften rask,
Sig wänder til en annan,
Skal du ei swartsiuk bli, ei wårda dig at bannan;
Ty Cloris, tänk,
Hwad då din dygd blir lös ur en bedröflig länk.
Håll moden för Tyran, men kan du intet miukan,
Så lyd med wett, ditt kön har nog den siukan,
At lydan utan wett:
En wis är aldrig först, at lydan, som jag sedt,
Eij heller sidst, at stryka segel;
Håll wår ULRICA för din Spegel:
Eij Bättre Spegel kan wårt Qvinnokön begära.
Förstå din Hushålls-konst, det är en Hufwudlära;
Ty när du iemte dygd och tro den konsten kan,
Du blir engång en tröst och heder för en Man:
Håll helig äkta tro....

(där staplade jag, jag fruktade at intet kunna tala starkt nog i den puncten.)

Låt mildhet winna dig ditt Husfolk och din wårdning,
War sträng i sinom tid til lydna och til Ordning,
Då är du på engång båd snäll och skiön,
En Lykta i ditt Hus, en Stierna i ditt kön.
Giör eij din Man til Slaf, om han det eij förtjänar,
Upfostra Gud til lof dem Gud ditt Lif förlänar;
Men lägg dig intet in i det du eij förstår:
En Gosse annan wäg til frägd än Flickan går.
Sidst Cloris framför alt lät dygden bli din prydna,
Din Gud, din Man, din Fahr, din Mor bewisa lydna,

Och när du har en ledig stund,
Läs detta Testament, det är ditt godz och grund.
Gifwit Stockholm &c.
Argus» [*].

Då frågan är om detta ämne, må också nämnas Argus' åsigter rörande qvinnans och mannens inbördes förhållande i *äktenskapet*. Äfven här hyllar han »den sunda medelvägen».

Männens tyranni gisslas i följande ordalag:

»I myndige Husdrottar, I Äktenskaps hufwuden, I Män och Målsmän, som då I togen högra handen i Brudstolen, fingen höra at I woren begåfwade med större förnufft och starkare Natur än qwinnorna, jag will underkasta Ehr billiga dom, hwilkendera af detta paret har större förnufft: Buffus will wara en myndig Man i sitt hus, och dertil betiänar han sig af följande medel: Han har den Älskeligaste Hustru som nånsin någon Buffus ägt, men på det hennes berömm ey må förmörka honom, will han i all ting wara enrådig: Hans dageliga hemsed är gnag och skaf öfwer alt det hon giör: är hon godsint, heter hon wåpig, är hon alfwarsam, heter hon arg, är hon enfaldig, heter hon dum, är hon qwick, heter hon fiällig, är hon enslig, heter hon folckskygg, är hon sällskapslik, heter hon flycktig. Ingen ting är i lag; Han knarrar och morrar öfwer alt det hon smakar, rörer, luktar, hörer och ser. Förekommer något i samtahl, som hon förstår bättre än han (Det kan lätt tilbära), då afwundas hans manliga förstånd: Om ingen är tilstädes, bannar han henne som sielfklok. Äro flera tilstädes, gier han henne en oförmärkt blink eller tuggord. Märker hon det intet, då slutar han talet som han kan, och sparar ihop. Mot alla är han gunstig, höflig, tienstaktig (ofta til sin skada) undantagandes mot sin egen hustru: Hon får torra, twära, afwoga Complimenter: Bry sig intet derom, det förstår hon intet, hon behagar låta nöija sig, hwad kommer det henne wid? o. s. w. äro hans äktenskaps-kärleks wänligaste utlåtelser. Philomela deremot undfaller i all ting, och är likså lydig, som om

[*] Jfr om dessa ämnen I: 3, 7, 9, 27, 29, 40, 50; II: 9, 10, 14, 51.

Mannen woro lydnad wärd: Hon är from, kysk, nögd, glad, och låter ingen förstå, at Buffi owett hemligen förtärer hennes mod, märg, kött, och kanskie hennes lif i förtid. Hennes tårar synas intet; men skulle gifwa hennes täckhet en ny glantz för hwar och en annan man än Buffus: Hon darrar wid hans annalkande fiät; men kan ändå intet glädias wid hans bortgående. Dag och natt är hon flitig och oförtruten i hushållets bekymmer: ensam drar hon ock hela bördan; ty Buffus har hwarken hufwud eller tålamod dertil. Hennes kärlek har en sällsam ädelmodighet; Ty fast Buffus å sin sida icke håller hwad han henne låfwat, så håller hon det dock heligt på sin. — —

Men äktenskap, der toffeln herskar, äro Argus lika litet till behag:

»Här finnas Hionalag af så olika makar, at Hustrun är så stor som det största Fruentimmer; men Mannen deremot så liten, at han kan ligga och sofwa i hennes toffel: När hon är wid gott lynne, tillåter hon den lilla mannen trafwa och spatzera på sig, hwart han will, och när hon går ut i visiter eller samqwäm, sätter hon honom i sin Barm eller muff, där hon Matar, tuktar och handterar honom som en af de smärsta Papegoijor» o. s. v.

I ett nummer berättar Argus den vackra sagan om Philemon och Baucis och tecknar i motsats härtill en hel rad af olika äktenskapsförhållanden, der osämja uppstår, vare sig derföre att den ena parten är för tyrannisk, eller mannen ogin, eller hustrun grälsjuk; der otrefnad råder på grund af mannens knarrighet eller enderas snålhet eller slöseri, eller derföre att hustrun pockar på det arf hon fört i boet; der olycka tränger sig in, derföre att svartsjukan gripit omkring sig hos »inbillad hornboskap», eller på grund af verklig lösaktighet; eller der ofrid herskar till följd af hustruns titelsjuka eller

bådadera parternas försök att blanda sig in i hvarandras angelägenheter *, eller derföre att endera aldrig vistas i hemmet oftare än när han går till bords, till sängs o. s. v. **

»*Tjenstefolksdärskaper*» äro föremål för Argus' satir i ett samtal mellan »Balzar, Elsa och Hustru Brita» (II: 10), hvaraf framgår, att »lyxen» och fåfängan trängt ganska djupt ner; det heter här:

»Jämrade du dig icke för dina trasiga Kläder och lilla Lön? Hwem har du at skylla, utan dig sielf? Om en sådan Mamsell, som du, sparde ihop sina Fyrkar och köpte det som nyttigt woro, så kunde hon wara hederlig nog: Du köper dig granna Skor, och du har inga Strumpor. Du tigger dig af Drängarna i hop til en Koffta, och du har intet Lintyg. Du skall ha en dyr Halsduk och Myssa och hin wet alt, men elände och jämmer regerar i dina hwardags-Kläder. Wärre Lathynda tog aldrig Kiortel på sig. I Fiohl war du Köks-Piga: Då swor du öfwer din skiöna Hy, som du skulle bränna för Elden, och skrek hur liten Konst det war at giöra Gagn för den, som får sitta in i Cammaren. War icke då wår Fru så god emot dig och tog dig därifrån? När du nu skal sittia stilla, så swär du öfwer ditt Fängelse, och missunnar andra, at löpa up och ut för Trapporna. Om du ändå dugde til något annat i Werlden, än at Sofwa och Åta och Snusa. Knapt kan du stoppa en Strumpa i nödfall. När ingen är inne, så går den jämntiocka Tokan för Fruns Spegel, och håller båda Händerna i Sidan, och wänder sig åt alla sidor. Må man icke Lee, när man ser en tocken grotter Koo willja wara Wacker? Där hade hon i går smort Liustalg öfwer hela Halsen och Bröstet, så jag tror at aldrig Fahr hennes såg så ut midt i Smörian, på det hon skulle bli Len-

---

* Här tillåter sig Dalin en något tvetydig qvickhet: »Hustrur uphöija sina små Hiärnar i Männernes ensaker ända til barnens Information, den de så käckt förstå, at de banna Præceptoren för det han lärer de små at säija *Piscis*». Eljest är Dalins satir fri från alla cynismer, dess mera anmärkningsvärdt, om den jemföres med hans Danske samtida Holbergs.

** Jfr I: 37; II: 44 och 48.

hullad, och jag menar, om du flådde dig hel och hållen, så woro du ändå den samma Fogel-skrämman sen som förr».

För öfrigt äro åtskilliga »smålyten», som icke kunna sägas företrädesvis tillhöra någon bestämd samhällsklass, likaledes föremål för gyckel i Argus. Brunnsresorna, det onödiga visitspringandet, titelmissbruket, intrigväsendet, ändringslustan o. s. v. höra sålunda till de ämnen, hvilka Argus upptager och med större eller mindre utförlighet behandlar *.

Sådan är den sida af Argus' verksamhet, som består i begabbandet af samtidens lyten, fel och svagheter, vare sig att dessa genomgingo hela samhället eller förekommo hos vissa särskilda klasser.

Det bör nu vara af intresse att lära känna den mera positiva ståndpunkt, som Argus intager i vissa vigtiga ämnen. Särskildt må vi då dröja vid hans religiösa åskådning, vid hans politiska och politiskt-ekonomiska artiklar, vid hans tankar om uppfostran och vid hans verksamhet för språkets renande och förädling.

Argus är icke egentligen ortodox i den gamla tidens mening, men han är ej någon fritänkare. Korteligen uttryckt: han håller på kyrkolärans resultat, men han vill att detta

* I kommunala frågor yttrar han sig så godt som aldrig. En enda gång (i första årgångens 46:te nummer) gör han en anmärkning öfver det »liderliga kältingelefvernet» på Stockholms våghus med svärjande och rifvande, i synnerhet höst och vår, samt föreslår, att flera vågar må inrättas, för att »hedendomen må hämmas och vägandet gå fortare».

skall vinnas på förnuftets och öfvertygelsens väg, icke på den blinda trons eller tvångets. Han anser, att man bör medgifva en yngling tankefrihet till och med i sjelfva himlaläran; låt honom vara kättare på några hundra vis, till dess han med rena skäl blir öfvertygad. »Det skadar intet; han bör söka religionen. Religionen bör intet söka honom eller göra honom till kristen efter viset, på mekaniskt sätt. Han måste sjelf och med eget bifall finna teologiens skatter. Myndighet, befallning, kärlek till fädernereligion, äregirighet att vilja vara af det goda partiet etc. kunna ingalunda göra honom till god evangelisk. Nej, endast sanningens öfvertygelse. Då blir hans förnuft en rätt tjenarinna för hans tro, och då är hans kristendoms verkställighet lättare att förmoda».

Detta yttrande väckte naturligtvis ogillande på vissa håll, och några nummer senare upptager Dalin åter frågan och ger skäl för sin åsigt, likväl alltid under iakttagande af stor försigtighet. Han skrifver:

»Man har knotat på mig från Parnassen, derföre at jag i mitt 5te Ark tillåtit den första Ungdomen *Tankfrihet i sjelfwa Himla-Läran, och at få wara Kättare* (under sin ledares Hand) *til des han med goda skiäl blir öfwertygad.* Om wi intet föddes med kundskap om en Gud, med en förbindelse at dyrka den högsta fullkomligheten fram för alt, med så inlifwade Grund-Sanningar och tankars rättesnören, at wi dem hwarken behöfwa eller gitta bewisa etc., *Då* skulle jag säija, at wi i wår första ålder behöfde tro efter sägn. Men nu, Gudi lof, är det icke allenast onödigt, utan ock eftertänkeligt både i förnuftsöfningen och kristendomen. Gud älskar intet den Blindtrogenheten. (Här talar jag

intet om den Saliggiörande Tron, som Gudz nåd genom sin anda uti oss allena wärkar, jag talar om förnuftets skyldighet.) Han wil at wi sku bli öfwertygade innan wi lyda, och dertil har han gifwit oss medel. Om man blir Orthodox genom förutfattad inbillning eller Lärarens myndighet, så tror man intet det man wet. Man inbillar sig tro; Men det man menar wara en Förnufts-öfwertygelse, är allenast en Sinnes-Böijelse. På det sättet tilskapas Juden i Synagogen, Turken i Mosquéen, och de hwarjehanda willfarande Christne i Christenheten. Hwar och en förswarar sin Wattn-Wälling, ty det woro skam, mena de, at tro annat, än det Föräldrar ha trodt för dem. Härlig Religion! Aldrig dristade jag at yttra mig på detta sättet, om jag intet wiste, at ju mera det späda Förnuftet upodlas och wänjas i sitt frihet at draga rena slut af sina medfödde satzer, ju mera erkänner det den stora Gudens uppenbarade willja i sitt Ord, wördar des obegripelige hemligheter och underkastar sig des höga lydnad, hälst när det har hielp af en förnuftig ledare. Gudz willja och wårt Naturliga Lius förlikas så ganska wäl. Jag skal gifwa mig vunnen, Herr Philophile, när j kunnen bewisa at en Atheist, Naturalist eller Kättare, (i hwilkas Labyrinther jag tillåter Gossen at titta in, til at skrämmas af deras mörker) nånsin på förnuftiga skiäl eller rena slut af Gudz ord kan grunda sina willfarelser».

Rörande kyrkans och statens förhållande till de olika religiösa bekännelserna förekomma på många ställen i Argus intressanta uttalanden. »Werldslig arm är okallad Apostel», säger Dalin på ett ställe; på ett annat yttrar han sig med skärpa mot det blinda nitets ofördragsamhet i förhållande till sekterna. Han låter nemligen en »Herr Nitblind» säga om en annan: »Den mannen måste man wackta sig före, han är en misstänkt Lutheran. Tänk, han nekar med tydeliga ord, at en rätt Christen får spela Kort och Tärning; han säjer, at man intet med godt sam-

wete kan dantza, gå på Comœdier o. s. v. En af de närwarande frågade widare: Jag har aldrig sedt i hans skrifter det j säjen, hwar står det? Jag har intet läst något, som kommit ur hans Penna, for Herr Blindnit fort. Gud beware mig från det giftet. *Hwarföre skal man läsa så misstänckta saker*». — —

Sin egen åsigt om *religionsfrihet* uttalar han ganska vackert och i en icke oäfven jemförelse med de politiska förhållandena. Det heter:

»*Hwad är en rätt Religions-Frihet?* Derom talas så mycket, at jag också måste yttra mig: At bewisa det wår Religion är den bästa åtager jag mig intet: Jag hoppas, at den saken hos alla eftertänksamme och från præjudicier rensade Siälar lärer wara afgiord. Det är nog: Jag kan swärja på, at den som lefwer derefter, lefwer bäst, til Gudz ähra och Menniskiors bästa. At genom drifwa Religionens Hufwudstycken, åtager jag mig heller intet: Om jag med skiämt wille afspisa Folk, skulle jag säija: Hwad behöfwa wi utransaka Religionen? Wij ha ju Religion nog, til at wara lastbara? Dock, alfwar: Religions-uttydningen lämnar jag wårt Prästerskap; Men som många Religions-Swagheter och Yrsler ibland oss finnas, will jag för min egen ro skull (intet til moget och uplyst Folks underwisning) eftersinna, huru med dem bör förfaras; Jag tål intet Båhl och Stegel, Galerer och Fängelsen uti Samwetens öfwertygelse: Kroppens bränande til Siälens Salighet anser jag som ett Påfwiskt raseri; Den nijt och Gudzfruktan, som sådant påstår, är grym och fåfäng; Men jag will jämnföra Religions Friheten med Sweriges Frihet, ansee oss som Christne och som Swenske, och derigenom wisa at wårt Fädernesland intet bör wara ett Cahos af allehanda Religions *kitzligheter*. Liknelser uplysa: Deraf kan til äfwentyrs mången få bättre begrep både om Swenska Friheten och Religions-Friheten; — Som Swenske äro wi frälste från enewälde och alt twång för wåra Lagar. Som Christne från Påfwe-wälde och alt Twång för wåra Samweten. — — Som Swenske lemna wi hwar och en rikets Med-Lem Frihet, at giöra små författningar, ordningar och

lagar i sitt eget Hus; (så mycket han sielf rår om) will han rikta sig, skall han få lof, will han kasta sina Penningar i siön, så kunna wi intet hindrat; Men will han giöra Lagar för andra, lägga deras ägor under sig och gripa widare kring sig, än han bör; så binda wi honom Händerne, och med wälförtient straff sätta honom i stånd, til at intet mer skada. Sådan är wårt Landz Frihet. Som Christne lämna wi hwar och en Församlingens Med-Lem Frihet, at i sitt eget Hiärta giöra hwad anstalt han will: Will han tänka på sin ewiga wälfärd, är det oss kärt, will han det intet, så beklaga wi honom och söka til at rätta honom; Men griper han widare omkring sig, förleder andra til willfarelser, och giör sig til Bödel öfwer de enfaldigas swaga tro, så binda wi honom händerne, och med wälförtient straff sätta honom i stånd, til at intet mer skada. Sådan är wår Religions-Frihet».

Utom ofördragsamheten var också skrymteriet hos ortodoxien föremål för hans angrepp. »Den religionen är den bästa, som ingen hycklare kan härma efter!» heter det på ett ställe; och på ett annat uttalar han ett fördömande öfver dem, som endast äro »titulärkristne» och anse allt väl beställdt, blott de tillhöra kyrkan.

Å andra sidan blundar han icke för sekternas ytterligheter: »Jag var ock ihop med fantaster och skenhelige, som aldrig talade om goda ortodoxer, utan med förakt, fast de hvart ögonblick syntes fördöma tadel. — — Mången wördig man blinkar genom glasögonen, när han ser någon från en misstänkt kyrka, eller som läst en misstänkt bok, eller som wördar ett misstänkt namn, och tycker sig igenkänna en pietist. En nygirig svärmare åter ser ingen likare hin onde än en ortodox».

Argus blir på sin färd till Glysisvall tillfrågad af Laurentius Petri, om de katolska vidskepelserna ännu dyrkas i Sverige. »Ja», svarar han, »nog kan man då och då i landet påträffa några evangeliska påfveungar, men eljest är mesta delen af folket så litet vidskeplig, att mången icke ens bryr sig om en Gud; skärselden tror man så mycket mindre, som många hvarken vilja veta af himmel eller helvete, och de många helgonsdagar firar man så mycket mindre, som många aldrig fråga efter hvarken kyrka eller predikan på de rätta helgedagar».

Hvart den pilen måttades, är uppenbart. Den gälde det vidt gående fritänkeriet, hvilket Argus i synnerhet ogillade, när det tog pregeln af skryt och uttryckte sig i öfverlägsen vanvördnad mot ortodoxien.

Hans egen ståndpunkt torde finnas uttryckt i de ord, med hvilka han gifver kännetecken på en sann menniska: »*hon dyrkar Gud af hjertat, väl med förnuftslydnad, men utan vanans tvång eller vidskeplighet*» *.

Dessa uttalanden hafva ett dubbelt intresse. De ega kulturhistorisk betydelse, i det de visa, att upplysningstidens kraf på tankefrihet i religiösa spörsmål nu börjar hos oss framträda i sin mildaste form. Dock synes Argus taga för gifvet, att — om man rätt nyttjar förnuftet och Guds ord — resultatet alltid måste blifva med

* Jfr rörande det föregående I: 14, 16, 24, 34; II: 4, 5, 8, 12, 19, 30, 34, 43.

kyrkolärans öfverensstämmande, åtminstone i hufvudsak. Men de ega också sitt stora värde för bedömande af Dalins religiösa ståndpunkt vid denna tid. Möjligt är likväl, att han redan nu stått ett stycke längre till venster än han vågade låta påskina; i hvarje fall sakna hans uttalanden om tanke- och religionsfrihet icke sin djerfhet, då man tager dåtida förhållanden i betraktande. Att han fick höra klander för sina i bästa mening fördragsamma religiösa åsigter, antydes äfven i Argus.

Vi anmärka slutligen i fråga om dessa religiösa uttalanden, att de i vissa fall öfverensstämma med de tankar Holberg senare framlade i sina »Epistlar».

Hvad Argus' *politiska* rigtning beträffar, så anser »Sagubrottets» regeringsvänlige författare honom vara en partiskrift från det Gyllenborgska lägret och är derföre mycket afvogt sinnad emot honom. »Under hofwets lustresa — heter det — infant sig både herr Gyllenborg och Presidenten Höpken då och då hos Konungen. Men på det intet skulle eftersättias af alt det, som kunde befrämia dennes afsigter, och enkannerligen at bereda allehanda Folkslags sinnen til nästa riksdagen, fant man nödigt at låta utgå et tryckt ark hwar wecka under namn af den Swenska Argus. — Begynnelsen deraf giordes til at tadla på de i Swang gående Nationens allmänna laster; hwilket i det afseendet war både menlöst och

nyttigt; men man märkte straxt derefter, under hwilkens hand och upsigt denna skriften utgafs, icke allenast deraf, at Auctoren aldrig förgat at med et mera än osmakeligt flaterie prisa alla Hans Maij:ts gärningar, utan ock at sticka på dem, som uti alt ej instämde med deras afsikter, som då hade mäst at säja wid hofwet. — Innehållet af denna skrift är så allmänt bekant, at det ej är mödan wärdt at widare tala derom, utan giör jag allenast derwid denna anmärkning, at den samma icke litet bidragit at bibringa folket en hop elaka begrep om regeringens tilstånd, hälst som det partiet war mycket angelägit, at icke låta några sådane ark komma i dagsliuset, som en och annan skref emot dem, såsom de ock i god tid skaffade sig Konungens privilegium på detta werket, til at med desto större frihet debitera sina satser och derigenom giöra dem hos sina läsare så mycket mera Auctoriserade».

Denna skildring är allt för färglagd. Argus var alldeles icke framkallad af politiska motiv, och Sagubrottsförfattaren antyder sjelf, att tidskriften till en början egentligen icke gjorde annat än tadlade nationens allmänna laster. I första årgången är det endast de ekonomiska frågorna, som ega någon egentlig politisk färg. Detta var också helt naturligt, i ty att under tiden från 1727 till 1734 inga stora frågor i den yttre politiken söndrade sinnena, ingen täflan spordes om tronföljden, och ej heller någon vigtigare meningsstrid rådde om statsförfattningen

eller den inre förvaltningen. Partistriden gälde under dessa år, såsom C. G. Malmström framhåller, egentligen blott den personliga ärelystnaden: Daniel Höpken och Gyllenborg ville undanträngа Horn och samlade missnöjda kring sig. Men om ock Dalin vid denna tid i flera fall sympatiserade med det åskådningssätt, som den Höpken-Gyllenborgska flocken hyllade, stod han dock icke, så vidt man vet, i närmare personlig beröring med triumvirerna; Konrad Ribbing, som var hans gode vän och af hvilken han säkerligen tog intryck i politiska spörsmål, lutade visserligen åt »de missnöjde», men var icke egentligen någon utpreglad partiman; snarare torde då Carl Carlsson, Gyllenborgs skyddsling, hafva inverkat på Dalins skriftställeri i ekonomiska frågor. Som sagdt, utom dessa behandlas nästan icke ett enda politiskt ämne i tidskriftens *första* årgång, och de små anmärkningar mot styrelsesättet, som skulle kunna tolkas såsom egnade »at bibringa folket elaka begrep» (t. ex. i första årgångens 10:de nummer om 1697 års stat och 1733 års högfärd, i I: 16 om lagens bristande verkställighet, och i I: 47 om tjenstehandel), bära snarare en moralisk än en politisk pregel.

Deremot är Argus en utpreglad partiman på den *ekonomiska politikens* område, härvid, liksom »Sedolärande Mercurius», hyllande det fullblodigt merkantilistiska systemet och således med värme och nästan såsom en moralisk skyldighet framhållande vigten af skydd åt handelskompanier

och manufakturegare, under det han — såsom ofvan omtalats — med förakt och nästan såsom en opatriotisk gerning gisslar kommissionshandeln. Detta är fullkomligt öfverensstämmande med de åsigter, som på denna tid försvarades af Gyllenborg och den äldre Höpken och som omhuldades af den under deras ledning stående handelsklubben i Stockholm, det s. k. »slutna kommerskollegiet».

Det merkantilistiska systemet hade i Sverige varit mer eller mindre gällande allt sedan Gustaf Vasas dagar, men nådde dock sin rigtiga blomstring först under frihetstiden och började kraftigare tillämpas egentligen från 1726. De lugna år, som landet åtnjutit allt sedan 1718, hade medfört en större välmåga och dermed följande större köpkraft samt större kredit i utlandet. Nu är det ett faktum, att nästan alltid bättre ekonomiska förhållanden medföra ökad kultur, och denna åter ökad lyx, och, så vidt saken ses ur nationalekonomisk synpunkt, kan detta långt ifrån obetingadt betraktas såsom något ondt. Men Dalin, som i likhet med flertalet af sina samtida icke hade ögat öppet för detta förhållande, jemförde allenast den äldre tidens af nöden betingade enkelhet med den nyare tidens af större välmåga föranledda yppighet, och resultatet vardt naturligtvis ett fördömande af denna senare.

Då man emellertid insåg, att lusten till siden och andra fina varor icke kunde helt och hållet

qväfvas hos allmänheten, men man ej fattade, att en import af manufakturvaror alldeles icke var någon olycka, så länge landet egde förmåga att frambringa andra värden, t. ex. jordbruksalster och metaller, som kunde gifvas i utbyte, så ville tidens ekonomiske ledare och särskildt »hattarne», hvilka drefvo systemet till sin ytterlighet *, med all magt uppamma ett oftast onaturligt fabriksväsende, som möjliggjordes endast genom andra samhällsklassers uppoffringar, och som också slutade med en bedröflig explosion. »Penningarne borde stanna inom landet», hette det. Denna villfarelse understöddes med värme af Dalin. Icke en, utan väl hundrade gånger påträffar man i Argus häntydningar på huru väl de inhemska manufakturerna förtjenade att skyddas.

Att Argus sjelf insåg, att dessa ämnen, såsom rent politiska, egentligen icke tillhörde hans område, framgår af ett yttrande i den öfversigt af sin verksamhet, som han lemnar riksens ständer i n:r 20, 1734. »Rikets välstånd och förmögenhet nu och i framtiden har fuller intet hört till moralen; men jag har dock funnit mig pligtig, högloflige Ständer, till att försvara och pådrifva de anstalter, som I härvid godtfunnit, och intet haft maga att smälta, det någon derpå

* Att äran af initiativet till åtgärder för näringarnas »uppmuntran» -- om det nu är någon ära — tillkom »mössorna», har Arnberg visat i sina Anteckningar om frihetstidens politiska ekonomi, hvaraf framgår, att »hattarne» drefvo föregångarnes ekonomiska system till sin spets och blott såsom nyhet uppfunno det utsväfvande och besinningslösa kreditsystemet.

skulle knorra. Har det varit något fel (som likväl intet sundt förnuft lärer kunna finna), så har jag dock skattat hederligare att fela med Er, än att vara bättre underrättad med Malcontenter. Finnen I hädanefter annorlunda, så finner ock jag annorlunda (!). Lydnan står en undersåte bäst».

Att likväl — huru stor än »lydnaden» för ständernas beslut varit — Dalin icke endast på denna grund tog så varmt till orda för manufakturerna, utan att han här leddes af det i synnerhet hos »hattarne» gällande åskådningssättet, det kan man finna snart sagdt i hvarje nummer af Argus. I första årgången finna vi i n:r 8, 11, 14, 17, 20, 24, 26 och 30 de ekonomiska spörsmålen vidlyftigare behandlade; senare årgången egnar häråt, bland andra, n:r 2, 8, 9, 18, 27 och 31.

Att närmare kritisera dessa uttalanden är nationalekonomiens och icke litteraturhistoriens sak; det må endast framhållas, att de ytterst hvila på en missuppfattning af penningens betydelse såsom bytesmedel och på en derigenom uppkommen oklar föreställning om »handelsbalansen».

Det är för öfrigt ganska egendomligt att iakttaga, hvilken afgjordt motsatt ståndpunkt Dalin här intager i förhållande till sin stora förebild, Addison, som tvärt om i mycket varma ordalag prisar den utländska handeln, och hvars köpmannatyp, »mr Freeport», är en ren motsats

till »herr Patriot» i åskådningssätt och ekonomisk politik *.

Som bekant är, förenade »hattarne», egendomligt nog, med den till ytterlighet drifna näringspolitiken äfven en krigspolitik, hvilket egentligen var en motsägelse, som emellertid icke insågs af flertalet. Det är dock att märka, att partiernas ställning i krigsfrågan just vid tiden för Argus' utgifvande icke var fullt fast. Horn, som 1726 slutit sig till den af Frankrike och England besjälade Hannoveranska alliansen, var ännu 1733 franskvänlig och icke alldeles emot att deltaga i successionsstriden i Polen; men då han insåg, att Fransmännen spelade dubbelt spel, drog han sig år 1734 tillbaka och ställde sig allt mera på Rysslands sida. I motsats härtill var det Höpken-Gyllenborgska partiet i början — liksom konungen — fredsvänligt och ville icke veta af någon inblandning i Polska frågan; men under riksdagen 1734 knöto Gyllenborg och Höpken, trots konungens afvoghet mot de Franska anbuden, förbindelse med Frankrike, en förbindelse, som blef ödesdiger för Sveriges po-

* »Det finnes icke nyttigare ledamöter i samhället än köpmän — heter det i »Spectators» n:r 69 —, de knyta menniskoslägtet tillsamman i ett gemensamt utbyte af goda tjenster, fördela naturens gåfvor, skaffa arbete åt de fattige och öka de rikes rikedom. Vår Engelske köpman utbyter sitt lands tenn mot guld och dess ull mot rubiner. Mahomedaner äro klädde i Engelska manufakturer, och den frusna zonens innebyggare värma sig med våra fårs ull». Efter ett besök på börsen yttrar han: »Jag är högeligen förtjust öfver att se en mängd menniskor vårdande sina egna intressen på samma gång de gagna det allmänna, eller, med andra ord, höjande sina familjers ställning genom att bringa in i sitt eget land hvad det tarfvar och genom att utföra hvad som öfverflödar».

litik under de följande tre årtiondena. Härigenom vunno de på sin sida den unga krigslystna adeln.

Argus är öfvervägande fredsvänlig. I n:r 31 för 1733 håller han ett tal för krigsbussarne, hvari han till slut prisar den oskattbara freden, som man icke saknar förrän man honom mist, och tillägger: »Jag blir wisst af en del krigsbussar ansedd för en bonde, som intet önskar krig». Han uppmanar krigsbussarne att väl bereda sig till den dag, då Sveriges ögon rigtas på deras rörelser, — men utropar: »Gud låte den dagen komma sent!» I andra årgångens n:r 12 hade han ursprungligen infört ett stycke till förmån för fredens bibehållande, hvilket dock blef af censorn struket, på det att saker, som kunde komma under den stundande riksdagens behandling, icke måtte i Argus inblandas. Deremot läses i samma nummer en anekdot om drängen Jerker (allegori för Sverige), hvari antydes, att den gamla krigiska tiden i allt fall var bättre än den »invärtes» sjuka, som låge i partiväsendet. Anekdoten lyder som följer:

»Jag kommer härwid ihog min gamla Dräng Jerker: Han bad sig offta lof, at få gå ut och slås med Bod-Drängar och Gesäller. Det fick han ock, ty jag war ung och kitzlig: An delte han ut slängar, än fick han stryk: Krigs-Lyckan war olika. Det kom intet an på ett Finger eller en skråma: Stundom miste han Hatt och Käpp, stundom kom han hem med Muffar och Peruquer. En gång blef han så bultad, at han måste en hel Månad ligga under Fältskiärs hand; Men imedlertid war Jerker hurtig och gat wäl förtära. Då förlofwade han likwäl at nånsin slås.

Men hwad hende? Jerker blef siuk: Magen begynte bli upstudzig emot Hufwudet, Miälten knorrade emot hiärtat, Benen sweko Låren, inelfworne sworo skräckelige Eder emot hela Kroppen, ock korteligen, de Ädla partierne woro i strid. Då mente jag, at han skulle döö: Herre, sade han, tänk huru wäl jag mådde, när jag gick ut på kapperi: Fick jag en släng, så gaf jag en släng, och så war jag likwäl frisk; Men detta hörer Fahnen til: Nu skratta Bod-Drängarna åt mig. Om wår Herre wil gie mig hälsan, så wil jag gerna ta up stryk för ett halft Åhr. Det woro helgedar at wällja mot denna pinan. Stor sak huru det går utwärtes, bara at man är frisk inwärtes. Jag finner, min Läsare, at för en stackars Dräng, så talade Jerker intet så galit».

I n:r 18 binder Argus den enligt hans åsigt origtiga ekonomiska politiken tillsammans med krigslystnaden, i det han ironiskt låter kommissionshandlanden Quarter uttala, att man som förr kan »inta provinser», sköfla städer och få pengar som gräs. »Dertil äro wi skapade, och annat Närings-Sätt har Swerige intet fått» — ett uttalande, som Argus med skärpa bemöter. Den fredliga politik, hvilken Argus sålunda i allmänhet förfäktade, var äfven konung Fredriks.

I den inre politiken är Argus afgjordt konungavänlig, och han betonar med styrka »konungens höghet» såsom »en stor tredjedel af vår välfärd». »Det friaste folk i verlden kan freda sin konungs höghet och intet mista af sin frihet. Konungen är medelpunkten af vår frihets cirkel». — Hans uppfattning af statsmagternas (konungens, rådets och ständernas) inbördes förhållande antydes för öfrigt bäst af den allegoriska saga om konungamagtens (Hil-

mers), de olika ståndens (Hjalmars, Theodori, Byrgers, Walmars) och rådets (Minnurs) uppkomst, hvilken läses i andra årgångens 26:te nummer, kort efter riksdagens öppnande, och som slutar sålunda:

»Til yttermera förtret stupade Hästen undan Hilmer på ett fall i Norr-Svidian, så at Mannen miste måhl och sansning, och hembars som döder. Jag wiste wäl leken skulle så lyktas, sade Minnur och Hialmar, som grufwade sig rätt illa: Theodorus las, Byrger darrade och Walmar gret. Änteligen repade de mod, öpnade Hilmer Ådren, at han något qwicknade, och styrde om Hushållet det bästa de kunde: Neij, neij, sade de, det är intet så, at bortskiänka frihet, lif och godz. Wår käre Hilmer, Gud wälsigne ehr; Men wi äro ingen fänad. Hilmer kom sig före igen och fann, at Barnen hade rätt: Han förklarade då (en gång för alla) Hialmar, Theodorus, Byrger och Walmar för myndige och sielfrådande, så at han aldrig til något skulle twinga dem, utan skulle de hwar tredie wecka samkas i hans Cammar at öfwerlägga med honom om tilståndet ut- och innom-Gårdz. De deremot erkände Hilmer för sin Fader och Hufwud, sättandes Minnur til at råda honom. På det sättet blef nu allom möijeligt at lefwa i tryggher och wälmågo, och ingen ting mäktigt at störa deras lycka, utan Sielfswåld och osämja. — Mången lärer wäl undra, hwad Argus täncker, som blott berättar en bekant saga: Jo jag skall säija: I detta myndiga tilståndet dundrar nu mången som en bröms, utan til at weta i hwad land han lefwer, eller i hwad tilstånd, han är, eller huru här tilgått i forna tider. Min Saga är allenast en liten påminnelse för sådane at the äro Swenske Män, och at hwar och en är säkrast innom sina lagliga skrankor. Gifwe Gud, at sådanes sielfswåld intet ännu en gång kastade dem, antingen under ut- eller inwärtes Ook, eller i det eländet, som war innan Hilmer kom. *Lyckan är at Hilmer nu ingen annan roo har, än Barnens wälfärd;* Men jag will önska för framtiden skull, at nöden intet en gång körer Lagen på dörren, ock at mitt Äfwentyr intet af någon annan Argus blir förökt om hundrade Åhr härefter med nya owäntade ändringar; Ty där ingen wet till hwem han

skall hålla sig, eller hwad rätt och orätt är, där är intet slags elände oförmodeligt.

Fosterbrödernes Betraktelse:

Så äro wi nu myndige! Gudi lof! Wi ha utlefwat en stor dag. Få nu see huru länge gillet räcker. Med Gudz hielp kan det bli ewärdeligt. *Men Gud låte oss intet som många rike Mäns Barn, när de kommit til wälde, pluttra bort wår wälfärd på en wecka, eller likna de Syskon, som efter Fadrens död gnabbas, om en silfkappe. Om Hilmer och wi lefwa som en man och ett hiärta, skal ingen granne annat kunna än wörda wår Gård, och wi sielfwa löpa då aldrig som willa fåhr utan Herde».*

Den tanken, att partisplitet lätt kunde medföra frihetens undergång, utgör det program, som genomgår snart sagdt alla de politiska artiklarne i Argus, och om det är någon politisk grundsats, som Dalin förblifvit trogen under hela sin skriftställareverksamhet, så är det för visso just denna. När man erinrar sig, att det egentligen var från den Gyllenborgska fraktionen som partiväsendet utgick såsom opposition mot Horn, så måste man medgifva, att Dalin icke i detta fall talade för »hattarnes» sak. Vi skola belysa detta med några citat ur Argus.

Äregirigheten och Egennyttan rådpläga (I: 44):

»Min Ängel, sade Egennyttan, wi måste öfwerlägga på hwad sätt wi bäst må ställa de Dödelige i Rörelse: Jo, jag har märkt, swarade Äregirugheten, *at Grand-Papa Lucifer har et oförlikligt Nöije i Partier,* twist-Flockar och hemliga förbund bland Folket: Lät oss giöra den Herren til willjes, och han lärer sielf hielpa oss: Han ser gerna en Pompejus och en Cæsar, en Waldemar och en Torkel Knutsson, en Engelbrecht, en Eric Puke &c. Korteligen en skiljaktighets-Anda i ett Land: Ja, så ofta han får Gazetter om nu warande split och buller i Pohlen, skrattar

han af all sin buk. Det är så lätt för mig, när ett Rikes Inbyggare äro delade i Partier, at wisa min höghet, och upfylla Historierne med mina Galanters namn. Ja, på min tro, sade Egennyttan, då är det wist godt för mig, at fiska i grumligt watn med in- och utländske Nät, och proppa mina älskares Pungar. Nu willja wi gå in i sinnen, och taga wåra Säten i stora Folkhopars Hiärtan. — O Gudar, lärer nu min Häklare säija, hwart tager Argus nu wägen? Midt i wår roo, ja midt i den liufwa freden, under en så nådig Öfwerhet, börjar han tala om inrikes buller och skiljaktigheter. För Gud, han borde — — — Håll håll, min Wän, tag intet så illa wid dig. Saken är intet så galen, som Hufwud är ludit. Menar du, jag är ursinnig och skriker om et stort haf, der intet annat är, än en liten Bäck? Tror du wäl, inbördes osämja och kallsinnighet intet kan skada et rike, fast marken icke färgas i blod genom uppenbara uprorer? får jag då intet lof, at föreställa dårskapen af en sådan Parti-lystna, och i god tid giöra henne wämielig för mina Landzmän, *är det illa giordt?* Är du så stark *Partigängare*, at jag intet får begabba ditt Handtwärck? Hellre borde du hielpa mig at skaffa i Landet et innerligt förtroende. Woro det ändå saker af wärde, som hitza Folket så offta hwarannan i Håret, så ursäktade jag dem; Men man tager stridiga mått och steg af de owärdigaste orsaker i Werlden, som en inwärtes kärlek lätteligen kunde öfwerskyla».

På ett annat ställe (II: 9) framhåller Dalin, att de irriga förnuftsslutsatsernas gift ingenstädes skönjes så mycket som hos partigängarne, ett folk, som under sjelfva freden förderfvar riket med krig. »Herr Phalanx, sade jag i går, hwad skulle Ehr tyckas, om ingen fattig och ingen förtryckt funnos i hela Landet? jo, swarade han, det woro önskeligt. Ack, sade jag, Gud gifwe at Luculli förslag — — Luculli, föll han mig i tahlet? Är han af den tankan? så, ja Gud wet. Neij, men: Den ädla Fattigdomen och det ädla Korset böra wäl gerna wara med i ett Land:

Man får intet så godtroget lita på de förslag, som komma från den kanten: Man kände Lucullus, när han intet war så stor i redan, som nu. Men, sade jag, talom om sielfwa saken och lämnom Lucullus i sitt wärde. Åh, swarade han, det är ändå bara lappri: Han wille giöra sig grön eller har han något därunder».

I n:r 45 (andra årgången) framställer Argus *Friheten* sörjande deröfver, att hennes moder, Enigheten, är sjuk. Han utför allegorien närmare medelst tal om faran för hennes broder Lagen och hans maka Verkställigheten, helst en grannqvinna, Sjelfsvåldet, dotter till Afgrunden, har inteckning i moderns gård. Fara är ock, att Sjelfsvåldet, som ibland kallar sig med Frihetens namn, ibland åter Aristocratie, Democratie o. s. v., drar efter sig Anarchie och derefter Fru Enevälde. Argus åtföljer Friheten på besök hos »gamla hennes nåd» Enigheten och finner henne visserligen något altererad af ett skott, som en oförvägen bengel lossat. — »Men för framtiden skull rådde jag Friheten, at låta wakta lufften i sin Mors rum, och dess Fönster, Dörrar och Spiäll från osunda jmmor, dunster och wäder: Kallsinniga drag, högfärdiga Parfumer, som gifwa swartsiuka i alla Lemmar, snålhets-ilningar, agg-lukter och afwundzrökar, som hitza maga mot Hufwud, Lungor mot Hiärta, hand mot Fot, Lår mot arm &c.»

Vid flera tillfällen rigtar Argus sina ord direkte till riksens ständer, så t. ex. när han i n:r 20 (1734) helsar dem välkomna:

»Jag kan ock förtro Rikzens Ständer, at om de til Tysthetens och tidens winnande i det angelägnaste Beslut, skulle behaga intet stadna i ett enda, utan lämna Alternativer til Hans May:tt och des Råd, hwilka bäst lära kunna i akttaga Conjuncturernes hwälfwande; Så hafwa de där så troget Folk at lita på som trotz ibland dödeliga finnes. Med få ord: Wår Konung förtienar sin Höghet och Rikzens Råd sin myndighet».

Argus anspelar ofta nog på samtida riksdagsförhållanden. En gång yttrar han — med hänsyftning på striderna mellan gammal och ny adel — att agget ofta satt sig i ny blod och kallat den gamla för öfversittare, och i gammal blod och kallat den nya för »canaille»; han talar en annan gång om »*splitvargen*», som löper från den ene till den andre med sqvaller, dikt och tadel för att svärta begge; och om »*förändringsloen*», hvars ögons ljus går ut på, att han i dag må kullkasta det som stod fast i går, och i morgon det som står i dag; han tecknar i tre olika karakterer trenne typer af samtida politici: *Pomponius*, som är så genomvänlig mot alla, att han är lika nöjd antingen Cæsar eller Brutus vinner, blott han har sin beqvämlighet, och som gynnar odygd lika mycket som dygd, alltid håller med den han sist talar vid och alltid är segervinnarens vän, hvem helst som vinner; *Porcius* åter, som är raka motsatsen, håller det allmänna bästa öfver allt, aldrig vänder kappan efter vinden, men med allt för stor skarphet verkställer sin dygd; slutligen *Scipio*, som eger bådas förträffligheter utan att ega deras fel (»juste-milieu»), och som är behaglig för alla,

upprigtig mot sina vänner, trofast mot fädernes-landet. Dessa tre typer egde tvifvelsutan sina bestämda förebilder bland dåtidens riksdags-män *.

Måste man således med Fryxell medgifva, att Archenholtz' beskyllning, det Argus varit ett partiorgan för den Gyllenborg-Höpkenska menings-flocken, i det hela taget är obefogad, så ligger deremot mycken sanning i det yttrandet, att »auctoren aldrig förgat att med ett mera än osmakeligt flaterie prisa alla Hans Majestäts gär-ningar». Detta låg nu en gång i tidens smak; ingen monark på denna tid var så usel, att icke hans egenskaper höjdes till skyarne **. »Him-

* Jfr I: 11, 31, 44; II: 1, 8, 9, 12, 15, 18, 20, 21, 22, 26, 28, 29, 32, 33, 38, 45, 47.

** En berömd lärd sådan som Hans Gram fann icke under sin värdighet att, i egenskap af universitetets rektor, på Kristian VI:s födelsedag uttala sig om konungen på följande sätt: »En Fyrste, som ikke en eller anden af Digterne opfunden Jupiter, men Gudernes Gud, Gud alene, Gud, der selv er Konge og Kongernes Fader, fylder med sin Visdom, værdiges sit Venskab, styrker med sine Lærdomme, mætter med sine Samtaler, fylder med sin Guddoms Magt, giver Del i sin Virksomheds-kraft, kort sagt, smykker med sit Billede. Spör du om hans Throne? Den är nöje forenet med den guddomelige. Om hans Herskerspir? Det rækkes ham af Guds Haand. Om hans Planer? De udrinde fra Guds Tanke. Om hans Lykke? Den styrkes af Guds Yndest». Ta-laren går så långt, att han antyder, det Kristian VI lefver ett in-spireradt samlif med Gud. I allmänhet har ett intimt förhållande herskat mellan den Oldenburgska ätten och Gud, och man skall icke finna någon annan herskareätt, som till den grad dyrkat Gud, och »skjönt alle Konger af denne Familje har været udmærkede, saa synes det dog, at ifölge en vis guddomelig Beslutning har de vundet störst Ry, været de lykkeligste og stöttet baade Kirken og Viden-skaben mest, som have været prydede med Navnet Kristian». Af alla desse är naturligtvis Kristian VI den ypperste. Ännu starkare ytt-rade sig universitetskonsistoriet i en inbjudningsskrift till en sorgfest öfver samme konung, hvilken nästan tillbedes som ett helgon: »Til-lad, o höjsalige Fader Christian! at vi nu efter din berömmelige Apotheose vente denne ene Tröst af Dig, at paa Grund af din From-hed vore Bönner må finde stærkere Gjenlyd hos Gud, hos hvem Du vel altid har formaaet meget, men nu formaar mer end nogensinde».

melens och Sweriges Ögnestenar», Friedrich och Ulrika, fingo af Argus uppbära det mest ohöljda smicker. Viste man icke bättre, skulle man tro, att det låg ironi i ord sådana som dessa: »Stora Par! Beröm det bör du hafva, det vill jag gifva, men det oroar din dygd, du rodnar vid din afmålning, ty hon är skönare än du vet» (!).

Hvad Ulrika Eleonora angår, så egde hon visserligen qvinliga dygder, som kunde förtjena sitt pris, äfven om Argus nog mycket förstorade deras mått*; men den beskedlige kung Fredrik borde verkligen hafva rodnat, om han läst Argus' beprisande af hans dygd och storhet. Hans bekanta utrop: »Potz tausend, haben wir das alles gethan!» hade här varit på sin plats. En gång heter det: »Stundom nedskickar himmelen någon Augustus eller någon Friederic, någon Plasilla eller någon Ulrica, som styra det allmännas tankar. — — Men Gud vet, himmelen är något rädd om sådane, han släpper dem så sällan på jorden» (!). En annan gång skrifver Argus, efter att hafva talat om konungens höghet såsom sådan:

»Men jag talar så mycket om Konungen, jag måste wäl ock tala om FREDERIC: Twå Personer uti En. Huru nu, Argus? Will du skillia Cronan från Hufwudet? Neij, min Läsare; Denna åtskilnaden är fuller både för Konungen och oss ganska nödig, ty Frederic är likwäl en dödelig Menniskia af kiött och blod; Men *Stora Frederic,* Din dyra Person och Ditt dyra Ambete förlikas så wäl, och gifwa hwarannan så anständig Prydnad, at man intet behöfwer åtskillia dem, derföre när jag har talat om Konun-

* Se t. ex. II: 14.

gen, så har jag talat om Dig. Men uptag med Kongelig Nåd, at jag talar widare: — At Swerige har sedt Dig födas på ett åhr, innom hwars förlopp Din Stora Swärfader i tre märkelige Fältslag segrade öfwer sin Fiende, deraf dömer jag intet, at wi under Dig skulle bli lyckelige; Men at Swerige sedt „Dig födas i Högheten, upammas i Dygden, upfostras i Ädelmodigheten och tilwäxa i Åhran, deraf kan dömas, at wi under dig skulle bli lyckelige».

Och han fortsätter längre fram:

»Lyckeliga Swerige, om du wiste at nyttia din Lycka! Du har en Konung, som intet är förblindad af Konunga-Högheten, En Konung, som nu inga andra syftemål har, än dina och Sina Nöijen förknippade, En Konung som redan känner Sitt Folk och wet urskillja sina Undersåtare, En Konung, som, om GUDs försyn genom wår Hiältinna intet gifwit honom en Crona, *likwäl genom Sin dygd (!) hade warit wärd en Crona.* Han förstår både Krig och fred, Han älskar *Lärdom, Snille och Wettenskaper,* Han är sorgfällig om din trefnad och will, så mycket han förmår, giöra dig rik genom en god Hushållning».

Ytterligare anföranden torde vara obehöfliga. Just den omständighet, att Dalin skilt emellan konungens höghet såsom statens öfverhufvud, hvilken kräfde undersåtlig vördnad, och hans personlighet, som skulle kräfva beundran, gör att man icke kan anföra några förmildrande orsaker till detta eckliga fjäsk, om ej dem som må anses ligga i tidehvarfvets smak eller osmak.

Det är en icke politisk samhällsfråga, åt hvilken författaren i likhet med sina Engelske medbröder egnar mycken uppmärksamhet, och det är frågan om *uppfostran.* Detta ämne var också

det, hvari Dalin hittills företrädesvis vunnit egen erfarenhet. Lärjunge af »Förnuftsöfningarnas» snillrike författare, hade han sjelf fått pröfva värdet af dennes lära i det uppfostringsvärf, hvilket under några år varit honom anförtrodt och som han med utmärkelse skött. Härtill kom, att den frågan ovilkorligen måste framställa sig för honom: då jag skildrar alla mitt folks lyten och oseder, är det icke min skyldighet att visa, hvarifrån de komma och huru de skola kunna med roten uppryckas? Och det var en gifven sak, att han måste söka frågans lösning der den sedan urminnes tider varit att söka — inom *uppfostringsläran.*

Han egnar särskildt tre nummer (andra årgångens n:r 3, 4 och 5) åt detta vigtiga spörsmål, och likasom han i andra fall oftast går en medelväg, så intager han här en medlande ståndpunkt mellan olika uppfostringsmetoder. Argus går igenom alla våningarna i uppfostringens hus. I ett rum ser han qvicka barn, som nyss begynt tala, men som förgiftas af den skamliga högfärden. »Så snart de råkade utbrista i en artig tanka, i ett lyckligt svar, i en skalkaktig lifligthet, strax förundrade man sig öfver dem i deras närvaro». Följden lät icke vänta på sig: barnen började topprida annat folk och trodde alltid, att de förstodo saker bättre än andra. Egenkärlek är smickrets verkan i ett barnasinne.

I ett annat rum omskapas friska barn till veklingar genom mödrarnas pjunk. — Om den

allvarlige Cleantes' och hans hustrus sätt att uppfostra sina barn heter det:

»De höllo sina Foster liksom i Closter, ifrån all Frihet, Lekar och Roligheter, i Mening at dermed böija dem från Yrhet och Flyktighet. De afhöllo dem ifrån de Drycker, den Smak, den Syn, den Hörsel, de Sysslor som Barn-hågen lekte åt. De wille genom den onda artens Qwaf och Fängelse uti dem upwäcka Dygdens Frihet. Uptåg! Liksom Naturen kunde förqwäfjas. De besinnade intet, at så snart Barnen aldrig så litet blefwo sina egna, så wille de af nyfikenhet försöka alt det, som war dem förbudit: Då torde det tilbära, at de deruti funno Lust, och dermed war det bestält: Farwäl Twång, farwäl Förmaningar: Den som då war så dygdigt upfödd, blef nu den Odygdigaste, och wälte sig af Förwett i Laster och Dårskaper. Särdeles såg jag i detta Rummet en hop wälmenande Mödrar på detta sättet med största Andackt bortskiämma sina Döttrar, så at de som warit små Nunnor, blefwo nu stora Comoediantskor. Neij, neij, kära Wänner, denna Upfostringen är intet så god som j menen: Naturen bör ledas, wänjas, lämpas och agas genom små Prof, små Farligheter, små Wägespel; Men intet bindas i Boijor, ty det slår aldrig felt, at han ju en gång slipper lös, och då är han ett otamt Willdiur».

Fader Devotius åter bibringar sin son gudfruktighet genom att låta honom inlära psalmer, ligga på knä vissa timmar o. s. v., hvarom Argus yttrar:

»Jag älskar mycket ordenteligheten. Men tror du wäl, at Gossen under alt detta war någon ting mindre, än Gudfrucktig? Neij, han hade Tankarna på helt annat, än det fullkomliga Wäsendet: När han slapp ur Ceremonien, war han glad, och tyckte sig ha förnögdt sitt Fäderne-Samwete. Gubben hade således glömt det Förnämsta, och nögt sig med, at gifwa Barnet Skahl för Kärna».

Ett högadligt par, herr Frithiof den stolte och fru Adelin Storråda, uppfostrade sina barn

»till adliga öfningar och ej till bokgräl». Deras informator skulle krypa för dem och tigga, att de ville lära något; barnen fingo städse höra talas om sina höga anor, utan att tillika få den ädla ödmjukheten inplantad. — Den beläste Musæus höll deremot sin son till studier med tvång och hårdhet hela 12 timmar om dagen, på det han måtte fatta en hop saker med minnet, som borde fattas med förnuftet. Argus tillägger:

»Du wet wäl, min Läsare, hurudan Menniskians böijelse är? Alt det hon otwungen får giöra, skier med Lust, men så snart något blir henne en Lag eller en skyldighet, så går det trögt och dödt. (Detta är så sant, at jag tror, det Kärleken offta går mycket friskare til mellan Ogiffta, än emellan Giffta.) Wår Natur wil ha sin Wahlfrihet, och när man wet bruka henne i Barndomen, så kan af henne giöras något godt, i stellet at hon giör mycket ondt, om hon twingas»*. — Herr Musæus förderfvar pojken på tre sätt: 1:o genom utmattning af hans qvickhet, ty 12 timmars arbete om dagen kan göra en yngling dum som ett trä: »när mer öses in, än som kan behållas, så faller ej blott öfwerrågan ut, utan han drar med sig en hop af det, som förut war inne»; 2:o skadar han gossens helsa; och 3:o utsläcker han förnuftet genom öfverhopande med minnessaker.

Att detta tal skall förarga en hop ungdomsledare, vet Argus ganska väl; han omnämner också i nästa nummer, att en hr Skiörbiugg, »som är van att för god lön läsa 24 timmar om året och hålla ett eller två kollegier, som antingen genom hans slughet eller dumhet äro obegripliga och onyttiga», bannat honom rätt illa. Han fortfar likafullt och framhåller såsom sina grundsatser, att man från första början bör lära en gosse att

* Man jemföre dessa uttalanden med Rydelii »Förnuftsöfningar».

tänka, att tänka rätt och af sig sjelf, så att han utan minnesbörda af logiska distinktioner kan skilja en ren sanning från en inbunden falskhet, som har sanningens sken. Man bör icke tvinga ynglingen att antaga lärarens skäl för goda; till och med i himlaläran måste man tillåta honom tankefrihet: »han bör söka religionen, och religionen icke honom» (se ofvan s. 98). Men vidare bör barnet lära att *minnas* sådana ting, som ej äro medfödda. »Med språken har man hittills plägat mest förnöta den gyllene ungdomstiden, och många ha endast derigenom fått namn af lärde» med försummande af förnuftsöfning. Språk äro goda och nödiga, men deras lärande bör vara en bisyssla; så mycket möjligt är bör man laga, att ungdomen fattar dem genom öfning och dagligt tal under angelägnare sakers lärande. Historien är för ynglingen ett härligt fält att genomlöpa; i samband dermed bör han lära geografi, genealogi etc. För det tredje bör han lära att lefva icke »à la mode», men heller icke som ett fä, utan såsom en menniska, vara skicklig i umgänget, vänlig, höflig, qvick, belefvad. Detta läres i sällskap med gladlynt och tillika förnuftigt folk, och umgängesvett förvärfvas särskildt i förnuftiga fruntimmers sällskap, i det deras inbillningsgåfvor ofta äro qvickare och deras otvungna ord gifva ljufvare intryck i sinne och minne. Äfven bör man i detta ändamål under klok ledning nyttja förnöjliga böcker, förnuftiga komedier, sunda romaner etc. Ändt-

ligen — det innersta och yppersta — måste barnet i tid vänjas genom prof att ej få något nöje, om det icke är gudfruktigt, upprigtigt, ömsint, ödmjukt, försigtigt och käckt, d. v. s. dygdigt och ädelmodigt. Ty detta är »konsten att lefva».

Det är, såsom man finner, sunda tankar och rigtiga åsigter — i flera fall för den tidens Sverige af ganska ny art — som Rydelii lärjunge här uttrycker. Och det bör icke glömmas, att hans ord hade en vidsträckt spridning.

Slutligen, men derför visserligen icke i sista rummet, må nämnas en angelägenhet, för hvilken Argus med nära nog entusiastisk vältalighet tager till orda. Det är frågan om Svenska språkets husbonderätt i Sveriges land, det är krafvet på en rätt vård af *modersmålet*. De tankar, som N. F. S. Grundtvig så härligt uttryckt i sången om modersmålet:

»Modersmaal er det Kraftens Ord,
Som lever i Folkemunde;
Som det elskes i Syd og Nord,
Saa synges det sødt i Lunde:
Sødt i Lyst og sødt i Nød,
Sødt i Liv og sødt i Død,
Sødt i Eftermælet.

— — — — — — —

Modersmaal er vort Hjertesprog,
Kun løs er al fremmed Tale;
Det alene i Mund og Bog
Kan vække et Folk af Dvale:
Sødt i Lyst og sødt i Nød,
Sødt i Liv og sødt i Død,
Sødt i Eftermælet» —

dessa tankar besjälade ock med öfvertygelsens värme den unge Svenske språkkämpen på 1730-talet.

Det är i synnerhet *en* uppsats i Argus, som är uttryck för Dalins språkliga nit — hvilket dock *alla* uppsatserna deri på sätt och vis äro — vi finna den i första årgångens 45:te nummer. Efter att förut hafva på ett dråpligt sätt gycklat med det olycksaliga bruket af Franska och Latinska ord, som gjorde språket — för att tala med Olof Rudbeck — »likt en pickelhärings drägt eller tiggares, hvilken sammanlappat sina kläder af alla de slags lappar, som han funnit på gatorna», förtäljer Dalin om en fru, som har en dotter, hvilken hon alldeles skämmer bort och vanskapar med smink och Franska flugor, derföre att modern ej förstår sig på naturlig skönhet. Modern heter *Sverige* och hennes dotter *Svenska Språket.* Och Dalin fortfar:

»*Wårt Söta Modersmål blir dageligen bland oss så misswårdat, at det är en ömkan:* De Swenskas Ord och Meningar äro nu högdragnare, än at de munteligen eller skrifteligen kunna uttydas på Swenska; Derföre äro nu de Swenska så owande wid Swenskan, at de rättnu intet stapla så mycket när de tala andra Språk, som när de tala sitt Eget. Af enskylte Sielfswåld är deruti blefwen en allmän okunnighet: detta dumhets Töknet sträcker sig från Fote biället til Hiässan af den Swenska Kroppen, och få äro de, som ha Lius och Ögon deremot; De förnämare samtalen äro sällan Swenska, och de ringare apa derefter. Man har ett orimligit Begrep om witterhet, Wisdom och Lärdom här i Landet. Knapt har man ett dylikt hos något annat Folckeslag: Man inbillar sig at sådant erhålles genom många och Främmande Språk. O Himmel, hwad Dårskap! Skulle man intet en gång kunna bli För-

nufftig, Lärd och witter på Swenska? Om någon bland den förnäma Ungdomen nu intet lärer Fransöska, så tror man at den samma någon ting fattas i dess Upfostran. I Parnassens Halfgudar, I ären mina Wittnen, at den dyra Ungdoms tiden mäst förnötes wid Scholar och Academier med Språk, med Latin och Græska. Ja, hela Swerige måste medgifwa mig, at den som blott är förfaren i de berömde Tungomålen, ware sig Clerk eller Lekman, blir hos oss ansedd för skickelig, witter och Lärd, fast än hans Förnuft suto så fåfängt, som en snarkande Tolfman i nämnden. Men sackta, Argus, torde nu någon säya, du förlöper dig. Huru kan du neka den Prydnad och förtreffelighet, som en Menniskia deraf har, at hon wet många Tungomål? Hwad woro bewänt med wåra Lärda, om deras Språk-kundskap intet woro? Hwilka Oxar woro icke wåra granna Ynglingar, om de intet lärt sig tala med Främmande Tungor? Jo, jo, nu står jag der: Huru skall jag stå ut med ett så kraftigt tiltahl? Dock, min Wän, besinna at ditt och mitt Förnuft äro intet ädlare sedan wi lärt ett Språk, än förr; ty allenast af ett rätt tänkande bli wi wise och förfarne: Akta dig huru du talar om wåra Lärda och wåra Ynglingar: Skiäm intet så ut dem, som all deras Lärdom och skickelighet skulle bestå i Språk: sielfwa Argus woro knapt dristig nog, at säija dem en sådan sak; men med alt detta, när har jag lastat at lära fremmande Språk? Aldrig: Jag lastar allenast den galna meningen man har om skickelighet; Det är wackert, nyttigt och berömligt, at weta sådane tungomål, när man allenast dermed har syfftemålet på en allmän eller enskylt nytta, och intet på et fåfängt prål i samqwäm, tahl och skrifwande. Ett utländskt Språk är mig intet nödigt, utan så wida jag anten har at giöra med utländskt Folk eller ock af utländske Böcker wil inhämta wett och lärdom: I öfrigt är det mig så angeläget som ett Fick-uhr midt i Stockholm. Stor angelägenhet! Dock, jag lämnar dig så länge, at du kan lära andra språk blott för din roo skull; Men, käre, skal du derför försumma ditt morsmål? Kan Swenskan intet likafullt få wara den ädla Swenskan i ditt Swenska tycke? Sannerligen, min Wän, huru du wänder mig i detta mål, så har jag ändå rätt. — Mig tyckes, Mina Landzmän, at wårt Swenska Språk, som nu blir så Jemmerligen förachtat, upspäckat, förwänt och wanrycktat, kunde åter snart hinna til sin naturliga Fägring, om wi beflitade oss

mer derom i wårt dageliga tahl och skriffter, om wi utrensade de onödiga fremmande Ord, som et tokugt prunkande först inplantat, Om wi återtogo de korta meningar, klara begrep och sinrika utlåtelser, som detta Grund-Språket äger, hwarpå *wår gamla Lag, Konunga-Styrelsen* och mångfaldiga *gamla Skrifter* förelägga oss så rena prof, Om skickeligt Folk, som dertil upoffrat sig, gufwo oss goda och tilräckeliga *ordaböcker*, hwaraf både Fransöskan och flera tungomål hämtat så stora förmåner, Om wåra Lärda eller de, som giöra sig den mödan, at gagna det allmänna med sina wärk, flitigt skrefwo på *ren Swenska,* och således banade den enfaldigare wägen (man lärer lätt kunna räkna de förtreffeliga Wärk, som hittils utkommit på wårt oförfalskade Språk. Jag behöfwer intet berätta til hwad högd Franckrike och Engeland genom detta medlet sedt sina Språk upstiga. Det är nog ändå bekandt. Ja, Franckrike har äfven deraf haft nytta i sin Handel.) Om wi, som andra Folkeslag, sågo alla wettenskaper på wårt språk drifwas och läras, Om förnöijelige och upbyggelige Skrifter på god Swenska bland Folket offta utspriddes, och wi alstrade af oss sielfwa så godt som utlänningarne, Om de ängslige och löijliga långa meningar, som borttaga hela sidor, blad och Ark, ur de allmänna Skrifter utdömdes, och kastades i sielfwa Dumhets-Putten, derifrån de äro tagne, (Sannerligen, om korta Titlar och korta meningar altid brukades, den förderfweliga skrif-öfwerflödigheten skulle mycket inskränckas) Om hwar och en i sådane Skriffter följde sitt klara begrep, utan at fast-klistra sig wid wahnan, (O du kära *Såsom*, huru ofta hielper tu en Stympare at begynna sin skrifwelse &c.?) Om Språket intet twingades mot sitt Oskyldiga lynne med oäkta ord til wämieliga wridningar, (til ex. Mån Swänskan kännes wid en sådan Swenska? . . . föran-stal-tan-des han efter såsom Saksens erkläckelige beskaffen- och tilbehörighet erfordrar — — Så är mäst alt ihop. Härlig Swänska!) Änteligen, Om hwar och en Swensk förstodo Swenska Språket af grund; Så skulle wårt liufwa Foster-måhl få sin tilbörliga wördnad. — Jag wet intet hwad rasande Dårskap hindrar oss derifrån: Språket är i sig sielf intet hårt som Tyskan, intet hopplåckat som Engelskan, intet upblåst som Spanskan, intet wekligt som Italienskan, intet obändigt som Pålskan, intet wildt som Ryskan, intet bräkande som Danskan &c. Det är Lent och likwäl Starkt, Rent och likwäl Rikt, Enfaldigt

och likwäl Högt, Tappert och likwäl Läckert. Det är beqwämt och liufligt til Skaldekonst och obunden Skrifart, til Sång och Tahl, til Historier och Romaner, til alwarsamt och lustigt, til Kyrkor och Skådo-Spel, til Predikningar och Argus. Intet mer fattas, än at wi det aga och upodla; Men oaktadt alt detta, wil man hellre tala och skrifwa utländska, blott derför at det är utländskt. Dock, stor sak, åtminstone skall jag wara Swensk, intet med urqwädins och obegripeliga ord, men så at alla sku förstå mig.

Ja wist, med Swenska ord will jag de Swenska säija
Båd små och stora fel.
Maitresse, Galant, Pedant och Tok båd half och hel,
Från Herren til des Dräng, från Fruen til dess Däija,
Sku alla få sin del.
Ty dygden will jag wärja;
Men uti Lasters Blod skal jag min Penna färja».

I sanning, detta förträffliga, ännu i dag icke föråldrade upprop är en värdig föregångare till den dikt, i hvilken vår störste skald en gång manade det Svenska språket:

»Spegla ditt anlet i sjön och friskt från de manliga dragen
Tvätta det främmande smink, kanske det snart är för sent».

Äfven i enskildheter röja sig Dalins kärlek till och omsorg om det Svenska tungomålet. Han egnar sålunda två nummer af andra årgången åt rent grammatikaliska spörsmål, i det han i n:r 25 ger en lektion, huru konjunktionerna *som, såsom, emedan, alldenstund, ehuruväl* m. fl. skola brukas, och i n:r 46 undervisar om skiljetecknen, i båda fallen lemnande förträffliga bidrag till vår Svenska grammatik.

Det är redan framhållet såsom i allmänhet kännetecknande för Argus, att han ständigt be-

mödar sig att intaga en medlande ståndpunkt, utom i den ekonomiska politiken och i språkfrågan. Eljest utdelar han gerna sina slängar åt begge hållen. Han ställer sig ogillande både mot statskyrkans ultra-ortodoxi och pietismen, liksom mot fritänkeriet; han vill, att fruntimren skola skaffa sig bildning, men synes hata lärda i stubb; i politiken är han fiende till partiväsende; och lika mycket som han gisslar sprättens förakt för inre värde ogillar han ock pedantens underskattande af ett hyfsadt yttre uppträdande och af det praktiska lifvets bestyr. Likaså lät han ingen samhällsklass gå skottfri.

Utan allt tvifvel får man i denna förståndiga mellanställning söka en af orsakerna till att Argus med sådan framgång kunde kryssa sig fram genom de svåra bränningar, som naturligtvis mötte en banbrytare på detta fält.

I afseende på skrifsättet är Argus nästan ännu mera epokgörande än i afseende på innehållet. I en lättfattlig och underhållande form behandlas ämnen, åt hvilka aldrig förr på Svenskt språk egnats en fullt populär och på samma gång konstnärlig framställning. Klarhet och ledighet äro stilens största förtjenster.

Så väl »Tatler» som ännu mera »Spectator» hade en viss novellistisk ram; i den förra var det »Sir Isaac Bickerstaff», i den senare »Spec-

tatorsklubben» med dess illustre medlemmar »Sir Roger O'Coverley», »Will Honeycomb» m. fl., som förde ordet. Dalin hvarken ville eller kunde utföra den novellistiska ramen så, som Addison och Steele gjort i »Spectator», men idén, att låta några stående figurer uppträda såsom »Argi auctorer» och hvar och en ur sin synpunkt behandla ämnena, upptog han. Han presenterar för oss redan i sitt andra nummer »ledamöterna af sällskapet». De äro: en hofbuss, herr *Ehrenmenuet*, begåfvad med alla sinnes- och kroppsförmåner och mycket van att röra sig i stora verlden; herr *Hiertskott*, en from och tapper krigare, som nu sköter om sin gård och icke skryter med sina bedrifter; herr *Hiernbrott* *, en lärd och kunnig man, något sällsam i sitt yttre uppträdande, men mycket klok och förståndig, i ty han lärt sig inse, att den lärdom han först inhemtat var inpraktikabel, och nu blott tänker på sådan lärdom, hvarmed han kan gagna sig och sin nästa; vidare en jurist herr *Gyllenbalance*, hvilken är mägtig att sätta hvad färg som helst på en sak, så att den bäste domare skulle hafva svårt att utleta rätta sammanhanget, men som nu är en stilla och gudfruktig man, den der hatar sitt förra handtverk; slutligen en handelsman herr *Patriot*, hvilken, fastän han icke är intressent i Alingsåsverken, likväl är intresserad för den inhemska handeln och rikets förkofran.

* Namnen Hiertskott och Hiernbrott äro utan tvifvel lånade från Runii »Rimdantz»: »Hiertskot och Hiernbrott ihop, två ofredsamma, ledsamma sysslor».

Jemför man dessa figurer med Spectatorstyperna, så skall man visserligen kunna påpeka likheter i enskilda fall. Det är sålunda sant, att man hos »herr Ehrenmenuet» finner några smådrag, hemtade dels från »O'Coverley», dels från »Honeycomb», och att äfven hos de öfriga ett eller annat likhetsdrag kan uppvisas. Men under det att Spectatorsfigurerna äro fullt karakteristiska typer för sin klass — till och med modellerade efter bestämda personer —, under det att de lefva så till sägandes ett novellistiskt lif (»O'Coverley» dör, »Will» gifter sig o. s. v.), äro Argusauktorerna snarare abstrakt hållna masker, i hvilkas mun författaren lägger de straffpredikningar han vill rigta just emot deras yrkesbröder. En omständighet förtjenar härvid att beaktas. Man finner hos de af Dalin använda figurerna visserligen ett och annat drag betecknande för den klass de skola representera, men i det hela äro de *undantagspersoner* inom sitt stånd. Det är lytena och svagheterna hos sina kamrater, som Argus-auktorerna begabba och bestraffa. Den lärde »herr Hiernbrott» är så långt ifrån någon pedant, att han tvärt om är pedanternas argaste fiende; den modige »herr Hiertskott» är sjelf just den som klandrar soldatolaterna; köpmannen, »herr Patriot», är så föga gripen af handelsintressen, att han i stället förer manufakturernas och handtverkeriernas talan; advokaten »Gyllenbalance» är den som skarpast har öga för juristernas oseder, och »hofbussen»,

»herr Ehrenmenuet», sysslar med svagheter inom den högre verlden. Man inser lätt, att just härigenom figurerna till en god del kommit att sakna den botten af *verklighet*, på hvilken de skulle hafva stått, i fall Argus låtit dem vara typer för sina yrkesbröder, låtit dem försvara sitt eget stånd i stället för att angripa det. Men det gälde här för Dalin mindre att teckna karaktererna med psykologisk sanning, än att gifva sina satirer ökad styrka genom att lägga dem i munnen på en representant för den samhällsklass han ville bestraffa. Må hända blef han ock för vederbörande mindre misshaglig genom att alltid emot de starkt skuggade karrikaturerna ställa en ljusare motbild ur samma klass.

Emellertid blefvo tydligen dessa auktorer i längden besvärliga för Dalin till följd af sin brist på verklighet. Han låter dem derföre vid medlet af första året aflägsna sig, föregifvande att de under sommaren äro på brunnsresor. Det är kännetecknande nog, att den ende, som han då låter skrifva till Argus, är »herr Hiernbrott», hvilken onekligen bland dem alla är den mest verklighetstrogne. Hiernbrott — en lärd, som hatar pedanteriet, en beläst man med öppet öga för lifvets praktiska sidor — är nemligen den af alla figurerna, hvars skaplynne mest stämde öfverens med Dalins eget; ja man kan säga, att Dalin skapat honom efter sitt eget beläte. Och den omständigheten, att *han* är tecknad efter modell, under det de andra äro bil-

dade efter hugskott, har verkat fördelaktigt på hans lifskraft.

Men, som sagdt, Dalin började känna framställningssättet tyngdt genom dessa ständigt återkommande typer, och han lät dem derföre i slutet af första årgången säga farväl. »Tänk, min läsare, mina auktorer ha skilt sig vid mig och släppa mig nu handlöst. De säga, att jag nu är utlärd och att jag härefter väl kan vara auktor sjelf. Hela 1734 skall jag ensam tala med det allmänna. — — Jag hade gerna velat ha ett läreår eller två, men här hjelper ingen bön». Sedan nämnas icke de värde herrarne förrän i allra sista numret, då Argus sjelf tar farväl. »Jag skulle väl ock tacka alla mina gamla auktorer, om de nånsin varit till mer än i min inbillning. I detta arket, min läsare, hörer du, att jag intet annat talar än det som i alla anseenden är sant».

Emellertid förlorar icke Argus något på dessa typers aflägsnande, ty den andra årgången företer i det hela en lifligare stil, ett raskare grepp i ämnena och ett hurtigare, mera omvexlande utförande.

Första årgångens artiklar äro till stor del tillkomna efter ett likartadt schema. De byggas på en allegori, eller ock anföres en liten berättelse, hvarefter sens-moralen följer. Någon liten omvexling erbjudes väl derigenom att åtskilliga artiklar skrifvas i form af insända bref, hvilket förfaringssätt Argus — liksom fallet är

med allegorierna — lånat från de Engelska tidskrifterna; en enda gång (mot årgångens slut) förekommer en liten dialog, och ett par gånger fyllas numren med verser. Men i allmänhet är Argus' första årgång — trots de fem auktorerna, som förekomma såsom en art sekundära författare — mera abstrakt hållen än den andra*.

I denna andra årgång har Dalin hunnit öfva upp sin penna, så att den flyter vida ledigare och lättare; han finner den ena idén efter den andra, och de olika numren förete stor omvexling. Än behandlas ekonomiska frågor i ett samtal mellan en främling (handeln) och en obekant (Argus); än förekomma små lyckade dramatiska stycken om »petitmaitren» och om tjenstefolk; än skildras uppfostran i en serie artiklar, rikt belysta af exempel på misslyckade uppfostringsmetoder; än skrifver han sina reflexioner i form af aforismer; än väljer han formen af kungörelse och notifikation för att bele vissa samhällslyten; ett par gånger framställer han »karakterer» à la La Bruyère; en gång låter han en gubbe med tittskåp uppträda och bekikar verlden genom dess glas; en annan gång låter han två luftslottsbyggare dricka ur en trollflaska och utmåla sina hugskott; än kungör han förbud mot en hop odjur, som trängt sig in i landet: splitvargen, grälbjörnen, mutvargen, förändringsloen m. fl., och mot hvilka han bådar

* Att dock äfven här lifliga och förträffliga artiklar förekomma, är gifvet. Vi påpeka särskildt n:r 45 om Svenska språket.

upp till skall; än »remitterar» han en massa mål om åtskilliga olater, hvilka mål han fått sig tillsända, och än redogör han för sitt fögderi inför riksens ständer; vid ett tillfälle företager han en färd till Glysisvall och träffar der några hädangångne Svenske stormän, hvilka han upplyser om Svenska förhållanden hos sin samtid; vid ett annat berättar han Sveriges och de Svenska ståndens historia i form af ett »äfventyr om riksens ständers uppkomst»; en gång ger han ett »sagubrott om en rätt frihets hägn mot envälde»; en annan gång tecknar han *Agget*, sådant detta yppar sig i Svenska historien; och en gång åter lånar han ur Swifts »Gullivers resor» motivet till »Erik hin Götskes saga»; — för att icke tala derom, att vid mer än ett tillfälle versådran får flyta, nu icke endast i den rimmade hexameterns trånga strömfåra, utan äfven på friare fält. Korteligen: här företer sig en omvexling, hvilken, om den än icke kan täfla med den som möter oss i »Spectator», dock kommer denna rätt nära.

Särskildt att märka äro styckena af novellistisk art, t. ex. det ofvannämnda »äfventyret om riksens ständers uppkomst», hvilket med sina personifieringar af konungamagt (Hilmer), rådet (Minnur), adel (Hialmar), prester (Theodorus), borgare (Byrger) och bönder (Valmar) — dervid Hialmar och Valmar med tydlig förkärlek framställas såsom de ursprunglige — kan betraktas såsom ett förebud till den bekanta sagan om hästen.

Hvad de dramatiska uppsatserna angår, så ega de synnerligt stora förtjenster i afseende på dialogens ledighet. Man kan i dem uppvisa verkligt förträffliga ansatser till komisk karaktersteckning och dialog, och det måste på det hela taget förvåna, att icke den dramatiska ådra, som här röjer sig, senare kom att frambringa bättre resultat än fallet blef. Särskildt må framhållas den lilla komedien om Balzar och Elsa, hvarur vi ofvan, vid frågan om tjenstefolket *, meddelade ett utdrag, och framför allt sprättkomedien, ur hvilken må lemnas följande prof på Dalins förmåga att återgifva samtalsspråket hos 1730-talets patit-maitres:

»*Libertin.* Argus, hör hit, Par où?

Argus. Ehr Tjenare, jag har brottom, adieu.

Lib. Parbleu, wänta, que diab ....

Arg. Intet denna gången.

Lib. Nå, om du är intet rasande, så skal du in på detta Caffe-Huset.

Arg. Mycken tack, neij ....

Lib. Neij? Jo strax, utan krus, där är godt Compagnie ....

Arg. Hwem?

Lib. Där är Frisure, Du Crin, Galon, Käppknapp, Scandale, Façon ....

Arg. Jag förstår, Bussarne äro samlade. Bonjour, Messieurs.

Frisure. Ach, pauvre Argus: du ser ut, som du hade ondt af Philosophie: Allons, Petter, en Tass Chocolat. Sij, Libertin är här ock (de kyssa hwarannan), din Toker, hur mycket tappade du i går aftons?

Lib. See, de Satarne sitta här, medan Folk sliter ondt. Du Crin, lefwer du än? Du hade ett raisonnabelt Rus i går. Façon, råkade du henne sen? Du Skiälm ...

* Sid. 96.

ja, det är en djefwuls wacker Flicka: Gud förstöre den Pelaren, som stod mig i wägen i Kyrkan i går. Ach, sij Scandale, hur mår du Bestie? (åter en Kyss) tack min Hiärtunge för sidst: Har du narrat Käringen sen?

Käppknapp. Uff . . . jag menar at jag har Loppor . . . à propos, Du Crin, får jag föllja dig snart til den lilla Brun-Ögan? Men Galon, hwar bor din Skomakare?

Façon. See nu alla på, om icke min Råck har rätta snitten: Galon wil neka . : . Frisure, hwem har klipt dina Hår?» o. s. v.

Hvad beträffar verserna i Argus, så äro de af ganska skiftande art. Beslägtadt med dikten »Nya Tiden i Sverige» är det ofta citerade poemet »En sann och en falsk Ähra» (I: 9), hvilket Dalin sannolikt haft liggande färdigt, innan han började Argus, och som han gripit till för att fylla arket. (Deremot är det väl osäkert, om poemet får anses vara från Lundatiden, hvilket Celsius antagit.) Här är alldeles samma tonart, tankegång och meter som i den nämnda satiren; citat derur hafva på flera ställen anförts. Men den rimmade hexametern användes icke blott till satir; vi finna den i samma årgångs n:r 50 såsom omklädnad för en religiös betraktelse. Detta nummer afslutas nemligen med en utveckling af författarens åsigter om Gudomen och rätta sättet att tjena honom. Äfven detta skaldestycke har Dalin sannolikt haft färdigt från äldre tider. Wieselgren har, som sagdt, ansett det ega så stor frändskap med den i förra kapitlet nämnda prestsatiren, att han till och med antagit dem vara delar af samma dikt. Så är dock icke förhållandet. Trots den något torra och tungrodda

formen, innehåller poemet flera drag af en from och varm poesi, och det är i anda och tonart beslägtadt med den vackra dedikationen i Spegels »Guds verk och hvila». Slutet, som af Wieselgren högt lofprisas, eger onekligen en panteistisk anstrykning:

»Gud är ett haf, der fullhet och evighet andarna finna:
Dit böra städs tillbaka de eviga bäckarna rinna».

Andra årgången inledes med ett större nyårspoem på alexandriner, välklingande och kraftiga. Det är en tidsdikt, som i visst afseende kan sägas förebåda Dalins stora epos »Svenska Friheten». Gudinnan Tid sitter på sin tron och låter allt bytas om, låter år, månader, dagar skrida fram, låter Gustaver och Carlar tändas och släckas och lyckan komma och gå.

»Gudinnans Sysla war, med Wärjan at befalla,
Hur alt skull ymsa Rum, förgås och bytas om:
En släkt för annan wek, Rikswälden måste falla,
Ett Biörkö blef ett Torp, och Agnefit ett Rom.
Men Ett stod tämlig fast, som Tiden syntes skona,
Det war Försiktighet, Ett Rikes bästa Crona».

En annan gång använder Dalin alexandrinen till en »ecloga» — såsom han sjelf säger, efter Maros (Virgilii) och Dahlstjernas mönster — i en dialog mellan bönderna Thore och Olof. Det heter här, bland annat, från Olofs mun:

»Ja, Thore, det är sant, wi få wårt sielfswåld hafwa,
Nu är en annor tid, än då wi skrefwoms ut;
Mins du, när Anders stalp, och Nils åt Norje trafwa,
Och huru Marjo gret, och ingen wiste hut,
Hur gamlen aldrig fick i örta-gården grafwa,
Som nu så fager står med sängar för wår trut.

Men westu hwem oss skiänkt slik frihet utan like?
Först Gud och sedan den, som styrer Swerjes Rike».

Man finner likväl mera omvexlande versmått äfven anlitade. Sålunda afbrytes någon gång alexandrinen af kortare jambisk vers (I: 24); en fabel berättas på trefotade jambiska verser (I: 36), en annan på fyrfotade trokaiska (II: 7), en tredje på femfotade jamber (II: 19) o. s. v. Redan i första årgångens n:r 11 använder Dalin i en liten strof ett anapestiskt versslag, så lydande:

»Ack, hur lycklig är den, som af verlden förglömd
Lefver nöjd med sig sjelf i en vrå stilla gömd».

Boktryckaren, som aldrig sett sådan vers förut, trodde den vara origtig och gjorde derföre Dalin den otjensten att omarbeta hela poemet till följande besynnerliga meter, som förmodligen skulle föreställa alexandriner:

Ack, huru lycklig är den som af verlden glömd
Nöjd lefver med sig sjelf i en vrå stilla gömd,

hvilket gaf Dalin anledning att i nästa nummer meddela den ursprungliga lydelsen »efter Fransöska sättet» af »herr Hiertskotts» verser, som blifvit »i god mening ändrade, emedan versslaget, som är ovanligt här i landet, varit obekant».

Några af verserna (fablerna) äro öfversatta från Boileau, Lafontaine och De la Motte och sluta sig helt och hållet till desses smak. Från den sistnämnde har Argus lånat — utom det

lilla stycket i I: 30, och fabeln om lon och mullvaden, II: 19, hvilka båda angifva sina källor — äfven fabeln i I: 36 om katten, staren och fladermusen.

Den nättaste dikten i Argus, som i all sin obetydlighet likväl förebådar Dalins rent lyriska diktning, är det lilla epigrammet i första årgångens 50:de nummer:

»Til Iris.

Fåfäng Skiönhet hos Ehr lyser:
Ögat brinner, hiärtat fryser,
När jag Iris ser och hör.
Hon är skiön, hon mig betager;
Men hur är den Munnen fager,
Som så mycket lappri för?»

Det är ett lappri, må vara, men det är ett fagert lappri.

Rörande satirens art i Argus torde det redan af det föregående vara klart, att den företrädesvis söker sin styrka i ett bjert framhållande af motsatsen mellan dygd och last, mellan god sed och olat. Vi finna detta starkast framträda i de »karakterer», i hvilka Dalin tecknat olika typer af samma stånd; teckningen är abstrakt, skarpt typisk, icke mångskiftande karakteristisk. Detta tillhör i viss mån tiden och är hos en satiriker, som tager sina första steg, lätt förklarligt. Emellertid måste det framhållas, att det Dalinska skämtet, sådant det uttalar sig i

Argus, saknar den humorns mildhet, hvilken, liksom knappen på florettspetsen, mildrar stötens smärta.

Derigenom att satiren hålles så allmännelig träffar den icke heller säkert sitt mål. Man känner ej igen sig, i fall ens dåliga egenskaper blåsas upp till bålstora mått.

Lynnet i Argus är emellertid nästan allt igenom godt; man märker, att författaren hela tiden sjelf haft nöje af att syssla med satiren. Macaulay yttrar i en jemförelse mellan Voltaire, Swift och Addison, att Voltaire är farsmakarnes furste, hans munterhet är utan hejd, han hoppar, grinar, kiknar, pekar finger o. s. v.; Swifts sätt är alldeles motsatt, han framkallar skratt utan att sjelf deltaga deri, han säger de mest ytterliga löjligheter med största värdighet; Addison åter håller en medelväg, bibehåller ett utseende af allvar, som endast störes af en liten blixt i ögat, en nästan omärklig höjning af ögonbrynen och en lätt krusning af läppen. Skola vi ställa Dalin bland desse stormän — utan jemförelse för öfrigt —, så visar sig nog hans löje hvassare och mera utpregladt än Addisons, det är satirikerns mera än humoristens, men det är allt jemt ett godmodigt, aldrig ett illvilligt löje, och det är ett löje, som Dalin är alldeles för ung och allt för litet beräknande att dölja under allvarets mask. Tvärt om är han ibland något ovårdad och fri i sin munterhet.

Stilen flödar lätt och jemnt, och i språkligt afseende är Argus, som sagdt, helt och hållet epokgörande. Om man jemför å ena sidan dess fasta, elegant byggda, allvarliga prosa med Rydelii färglösa och torftiga språk i »Förnuftsöfningarna», eller å andra sidan de skämtsamma, lediga och behagfulla framställningarna i Argus med den oerhördt knaggliga och tvungna prosa, som förefinnes i Columbi anekdotsamling »Målroo», så blir det klart, hvilket jettesprång Svenska prosan tagit med Dalin. Det är helt enkelt så, att under det vi icke kunna öppna en bok från den föregående tiden utan att känna med oss, det vi läsa ett främmande språk, så finnas åter artiklar i Argus, hvilka, om de skrifvas efter nutida stafningsregler, endast genom ett och annat gammalmodigt ord gifva vid handen, att de icke äro från i dag. Ett så stort steg, som Svenska prosan tog med Argus, har den kanske aldrig tagit. Men visserligen må det anmärkas, att »ingen födes mästare» och att man just i Argus spårar ett gifvet framåtgående i Dalins stil, vunnet genom öfning och ökad omsorg. Man måste följa detta arbete med innerlig sympati; det är en litteraturens unge David, som kämpar mot de tunga språkvändningarnas, den sekelgamla stillöshetens och de öfverflödande låneordens Goliath och som kämpar segerrikt.

Leopold skrifver, efter att hafva anmärkt det förunderliga deri att Dalin lyckades hålla sig anonym: »Men något ännu mera värdt förundran är det, huru en yngling, nästan vid utgången af gossåren, finner i sitt eget hufvud, sin egen inskränkta erfarenhet af verlden och samhället tillräckligt förråd för tvenne års beständigt samspråk med allmänheten, hvari den på en gång såg sig undervisas af en mogen tänkare, bestraffas af en satirisk sedolärare och förlustas intill gallskratt af en härmande skämtare». Ja, detta var i sanning värdt förundran. Men helt och hållet ur sin egen barm grep Dalin väl ändock icke allt. Han har säkert lånat mycket, och lärt mycket af andra. Den erfarenhet, som talar ur Argus och som lät allmänheten tro, att dess författare var en grånad man, — den erfarenheten var icke i första rummet *lifvets*, den var i ännu högre grad af *boklig* art. Väl sant, att Dalin redan nu med öppen och kritisk blick betraktade verlden, dess lyten och laster; väl sant, att en man sådan som Konrad Ribbing ytterligare kunde skärpa hans blick och påpeka svaga punkter; men utan att hafva studerat en La Bruyère, en Addison och Steele, en Swift och en Boileau, hade svårligen den unge kanslisten funnit ämnen och idéer tillräckligt att fylla 104 nummer. Derföre är dock ingalunda hans ära så synnerligen mindre, ty det må bestämdt fasthållas, att Argus i det hela intager ett ganska sjelfständigt rum i förhållande

till samtidens utländska litteratur, om ock Dalin från denna hemtat starka intryck. Vill man icke tillerkänna Dalins Argus ursprunglighet, derföre att han lånat åtskilligt från utländske mästare, så står det illa till med t. ex. både Shakspeare och Molière, att icke tala om »gudar af mindre ordning». Som bekant, har man likväl velat ställa Argus i ett något för omedelbart beroende af »Spectator». Den förste, som yttrar sig i denna rigtning, är författaren till biografien i 1782 års upplaga (Scheffer), hvilken yttrar, att »hela ämnet af denna weckoskrift, dess form och ända til skrifsättet woro en imitation af den namnkunniga Engelska skriften kallad *the Spectator*. Herr Dalin kunde wisserligen icke wälja ett fullkomligare mönster; och de, som i det hänseendet wilja minska wärdet af dess arbete, röja allenast deras okunnighet samt benägenhet at tadla utan grund. Med mera skäl gjordes deröfver en annan Critique, den nämligen, at Auctor ibland något owarsamt nyttjat den Engelska Scribentens tankar, utan at tillkännagifwa at de warit lånte; men hwem kan aldeles förwissa at så warit?»

Det är visserligen uppenbart, att Dalin både känt de Engelska veckoskrifterna och från dem hemtat tanken att sjelf försöka sig i denna skriftart. Om »The Tatler» eller »Spectator» icke funnits, hade näppeligen »Then Swänska Argus» sett dagens ljus. Men derföre att en författare hemtar plan och enskildheter från en annan, är det icke sagdt, att hans verk är en imitation.

Emellertid finnas punkter, i hvilka en påverkan är uppenbar. Vi hafva talat om »auktorerna» och deras förhållande till Spectatorsklubben, deras likheter och olikheter. Vi hafva ock på sina ställen anmärkt andra likhetsdrag mellan Argus och Spectator. Äfven valet af ämnen företer ofta, såsom helt naturligt är, samstämmighet, t. ex. ungdomens förvända uppfostran, sprätthöksväsendet, presterna o. s. v.

Ett exempel, huru likväl Dalin alldeles fritt ombildar ett ämne, som han hemtat från »Spectator», visar n:r 17 af första årgången. I tredje Spectatorsnumret förekommer en allegori om »the Public Credit», hvilken framställes såsom en skön jungfrulig qvinna, som sjuknar då hon hotas af Tyranni och Anarki, hvilka komma hand i hand, af Bigotteri och Atheism, Republikens genius och en ung man af omkring 22 års ålder (pretendenten James Stuart), under det att Frihet och Monarki, Hofsamhet och Religion, Stor-Britanniens genius och en ännu osedd furste (kurfursten af Hannover, sedan Georg I) bidraga till hennes vederfående. Dalin får häraf anledning att framställa den *Svenska Krediten*, men han skildrar honom såsom en liten stackare, hvilken länge sedan legat i grafven, om ej herr Patriot och hans likar varit. Han får icke sammanblandas med den fräcka och trefna Krediten, som betjenar krämare, ty den Krediten är oäkta. Den Svenska Krediten berättar sina öden;

han är förste sonen, som fru Redlighet haft med Handeln. Han mådde väl i herr Patriots farfars dagar, men man har nu visat sig otacksam mot honom. Hans bror i Holland har ännu goda dagar o. s. v. Herr Patriot och Argus byta härefter meningar om bästa sättet att bota den stackars Krediten och finna detta i köpmannaståndets förbättrande.

N:r 51 i första årgången, hvilket innehåller svar till en mängd korrespondenter, visar ett annat exempel, huru Argus på ett sjelfständigt sätt förstår tillgodogöra sig ideer i »Spectator» (förebilderna finnas i n:r 296 och 314 af denna tidskrift, författade af Steele). Likaledes begagnar han Steeles uppsats i n:r 144 till de fruntimmerskarakterer han skildrar i andra årgångens 14:de nummer.

Mindre fritt nyttjar han »lättingens dagbok» i n:r 317 af »Spectator» (Addison) för sin något utförligare framställning af en sprättjunkares lif (II: 41). Kritiken var också strax framme och anmärkte, att han härmat den Engelska tidskriften. Behändigt, ehuru en smula oförskämdt, svarar han i n:r 42:

»Mitt sidsta Ark giorde mig god lust: Jag hade betient mig til en del af et ämne, som den Engelska Spectateur et par gånger brukat: (Frihet, som min upmuntring, min tienst, min tid &c. tillåter och kräfwer.) Mina Critici, som det wiste, och mente mig wara mohn om, at tiga dermed; sade då med en wårdslös mine: Det är en god Version, ingen konst at skrifwa wäl, när man har så fullkomligt Original. De andra åter, som det intet wiste, sade: Argus har försummat sig i dag, se hwilka Bagateller . . .

Således behöfwer jag ey mer, än låta mina olika Critici swara hwarannan. — Säkrast är det, märcker jag, at föllia sina egna ämnen, egna påfund».

Detta hindrade honom dock icke att redan i nästa nummer imitera de versifierade grafskrifter, som förekomma i det af Steele författade 518:de Spectatorsnumret. Man jemföre t. ex.:

»Here lies the body of Daniel Saul,
Spittlefields weaver, and that's all» —

med:

»Här hwilar Laban Winst, som handlade med salt,
Han lefde och han dog, och dermed war det alt».

Att några namn, sådana som Mätta Nålsöga, Maja Aprilväder o. s. v., egde sina förebilder i »Spectator», är ju icke synnerligen väsentligt, och i allmänhet kan det sägas, att de direkta efterbildningarna från den Engelska tidskriften icke egentligen beröra hufvudsaker.

Jemte utgifvarne af de moraliska tidskrifterna är bland Engelsmän att nämna Jonathan Swift såsom en af de författare, hvilkas verksamhet lemnat spår i Argus. Särskildt må härvid påpekas den direkta efterbildningen af Gullivers resa till Brobdignag, som under namn af »Erik den Götskes resa» förekommer i andra delens 22:dra nummer, liksom också »Resan till Glysisvall» i samma dels 34:de nummer torde vara hemtad från ett motsvarigt frammanande af historiens store hädangångne i Gullivers färd till Glubdubdrib (hvilket sjelft är lånadt från Lucianus).

Men äfven i vissa af sagorna röjas intryck från Swift, som för öfrigt under hela Dalins verksamhetstid på honom utöfvade icke ringa inflytande.

Af Franske prosaskriftställare är La Bruyère sannolikt den, som verkat mest på Argus, liksom han äfven haft inflytande på tidskriftens Engelska förebilder. La Bruyère behandlade, som bekant är, moraliska ämnen i sådan form, att han framstälde typiska målsmän för olika egenskaper, och denna metod är, såsom af det föregående framgått, i den Svenska tidskriften rätt vanlig. Också säger Argus, i sin revy öfver olika satirici, om honom: »La Bruyère, dina lifliga bilder äro oskattbara, men du är något förmäten och förlorar ofta dig sjelf».

Vidare må erinras om de författare, hvilka Argus nämner såsom sanningens utvalde vänner: Aesopus, Phædrus, Erasmus, Lafontaine, De la Motte (!) och Molière. Ytterligare nämnas, såsom förut är omtaladt, bland utmärkte satiriske skriftställare Horatius, Boileau, Juvenalis, Regnier, Scarron, Plautus, Terentius, Gracian och »upphofsmannen till Italienska Theatren», hvilken sistnämnde icke torde varit utan sitt inflytande på dialogerna i Argus, särskildt tjenstefolksdialogerna.

Från de nämnde Latinske författarne jemte Cicero, Ovidius, Virgilius, Persius, Martialis, Seneca, Ennius, Plinius, Nepos, Lucanus och Petronius hemtades flertalet af de valspråk, hvilka

läsas å första sidan af hvarje nummer. Dessutom äro Phocylides, Perikles, Pittacus, Taubmann, Boëthius, Joseph Scaliger, Julius Scaliger, Carl V, — Gamla lagen och Snorre Sturlesson citerade på Argusnumrens titelblad.

Det emottagande Argus rönte var, såsom ofta nämndt är, mycket varmt och välvilligt. Redan tidigt erhöll han en stor publik, och att denna fann nöje i hans skämtsamma moraler, derom förekomma ofta antydningar, t. ex.: »Hade Cronan haft en Plåt för hwar gång man skrattat åt mig, så hade hon nu råd til at inrätta et Järn-Contoir»; eller: »Hwarföre har jag nåd hos min Öfwerhet? Hwarföre gynnas jag af Rikzens Råd och Tro-Män? Hwarföre läses jag på Häfwet? Hwarföre giör jag Wäsende i Staden? Hwarföre flyger jag hela Riket omkring? &c. jo, derföre at jag säger Sanningen. Sielfwa min fiende, som gerna emotstår mina bästa syfftemål, ware sig af samwete eller slughet (det bryr jag mig intet om) måste dock tycka om mig».

Äfven officielt erhöll Argus erkännanden. Regeringen yttrar sålunda, att privilegium meddelas, emedan »detta werk till Publici nytta innehåller åtskillige wackre satirer och goda sedoläror».

Rikets ständer, till hvilka Argus ofta talar i sin andra årgång, egnade honom å sin sida äfven

uppmärksamhet, som slutligen tog sig uttryck i en skrifvelse till Kongl. Maj:t, för hvilken framdeles närmare skall redogöras.

Emellertid hade medaljen äfven sin frånsida. Inom ständerna höjdes också röster emot Argus, och dessa voro uttryck för mångas åsigter bland allmänheten. Att Argus, hvars yrke ju var att tadla andra, sjelf blef föremål för tadel, bör icke förundra. Åtskilliga af de beskyllningar, som mot honom rigtades, må här omnämnas. Man »höll honom för att säga de mest halsbrytande ord, som nånsin äro sagde». Man ansåg honom vara en »folkskämmare», och detta uttalande lär till och med hafva fälts »i en allmän sammankomst några mil härifrån» (Upsala?); man kallade honom en tadlare, man skylde honom för personligheter. Dessa beskyllningar gendrifver han på det bestämdaste. Då man antagit, att han med »fru Kättia Sällskaplik» menat någon viss bestämd fru, frågar han, om han icke har lof att göra personer af seder, laster och dygder. Han framhåller just till skilnad mellan sig och en tadlare, att han aldrig namngifver folk, och han afvisar sådana korrespondenter, som »under anagrammatizerade namn» rigta angrepp mot vissa personer. Såsom vi funnit, skylles han för rent af revolutionära syften med anledning af yttrandet, att äfven i religiösa spörsmål borde ungdomen få nyttja sitt förnuft. Ett bref till Argus röjer ock, att man misstänkte honom för verkligt farliga saker.

»Jag ärnar giöra en blandning af Lögn och Sanning: Religion, Mysterier, Gudomlighet, Siälens Odödlighet och alt sådant ärnar jag ställa i twifwelsmål, giöra mig til Hufwudman för en tapper Sect, bli odödelig, som en annan Mahomet, få en Krigshär af Hiältar, som äro sina egna Gudar, och således i Framtiden räknas för ett nytt Bloss, upstigit i Norden. Så snart jag nu fått Kyrkor, Scholar, Gymnasier, Academier, Präster, wackra efterdömeliga Män, Gudfruktiga Ungdoms Ledare och all Ordning ur wägen, så ärnar jag *angripa Regeringen*. Tappert: Detta blir mig fuller något swårare; Men jag menar dock, at gå i Land dermed, under skien af Swenska Friheten: När Folket blir öfwertygadt, at ingen ting är öfwer oss, utan at wår willia är wår Lag, at Samwetet, Rättrådighet, Dygd, Kärlek til Fädernes-Landet, ähra och alt sådant intet annat är, än Wäder och Mag-Dunster, då sku snart Regerings-Form, Lag och det allmänna bästa stupa Kullbytta».

Såsom motvigt mot den allmänna förtjusningen öfver Argus' framställningssätt förekomma då och då invändningar, att han stod i ett allt för nära förhållande till sina förebilder.

Slutligen må ock nämnas, att under riksdagen Argus i bref hotades med onåd, ovänskap, förföljelser, ja — »skam at säija, med kulor, som fastän de upwäcka hwar ährlig Philosophs åtlöije, likwäl intet underlåta at wara ohälsosamme». Korteligen, Dalin fick pröfva sanningen af hvad Olaus Petri yttrat, att det är lättare finna tio, som en ting klandra, än en, som gör ett lika godt.

Om också Dalin stälde sig likgiltig för detta klander, är det dock sannolikt, att de bittra ord, han fick höra, bidrogo till hans beslut att nedlägga tidskriften. Men hufvudorsaken var väl den, att han började känna sig trött vid att

hvarje vecka hafva ett nummer färdigt, i synnerhet som det kunde hända — såsom fallet var just med det numret, i hvilket han kungör beslutet om Argus' upphörande (hösten 1734) — att ett blad i sista stunden blef förbjudet. Detta var med det tunga arbetssätt, som blef en nödvändig följd af anonymiteten, synnerligen obehagligt. I näst sista numret låter han allmänheten få kännedom om sättet för Argusnumrens tillkomst, såsom ursäkt för de brister hans ark kunnat ega. Han har ej haft tid att långsamt utarbeta dem, såsom andra auktorer; han har blott haft ett dygn, högst halftannat, och i hast måst skrifva som det kommit honom i pennan. »Om Fredagen lagt på Papperet, om Lördagsafton burit til min Censor, som nog har bekymmer af mig. Sedan begynnes om Måndagen at sättas. Om Tisdagen blir det Correctur. Om Onsdagsmorgon är dess Correcture färdigt. Om Middagen kommer det hel wått i Drängars och Pigors Händer, som läsa hälften i Schneiders och hälften i sina Herrars och Fruers förstugor. Derpå blir det framgifwit, och är det då altför sent för mig, at lägga något til eller taga något från. Således är ifrån dess aflelse til dess födelse vid pass 4½ dag (Söndagen oräknad), ganska kort tid för den som allas omdömen är underkastad!»

Argus nämner här »censorn, som nog har bekymmer af honom». I sjelfva verket spelade

denne ingen ringa roll, allra helst som Dalin ju skyddat sig sjelf bakom anonymitetens mur. Censorn bar ansvaret, och han är sålunda den ende medarbetaren (utom möjligen Carl Carlsson), som kan uppgifvas. Dalin var också medveten om hans betydelse för företaget. I n:r 6 tager »herr Patriot» Argus i försvar mot misstanken att utgifva »Pasquinader», yttrande, att en så gemen anstalt kan icke vara gjord i vårt land, att man skall få trycka pasquinader. »*Det äro ju de, som taga vara på sådant, innan de inunder det som skall tryckas sätta sitt namn*». Och »hr Patriot» medger, att detta var det enda, som bragte häcklarena till tystnad. Censor å sin sida erinrar mer än en gång Argus derom, att ansvaret i sista hand faller på honom.

Censorn var på denna tid ingen annan än den Carolinska tidens mest lysande Latinske vältalare, Upsala universitets orator, professor Johan Upmarck, nu vorden kansliråd och adlad Rosenadler. I sitt vackra minnestal öfver Rosenadler yttrar Svedelius: »Tryckfriheten, den vi värdera så högt, värderades så litet på Carl XII:s tid, att till och med en vetenskapens man ej aktade ovärdigt att egna sin förmåga åt en verksamhet, som vår tid alldeles utdömt. Det som har gjort Upmarcks namn minnesvärdt är hans föregående verksamhet, den akademiska». I den minneskrans, som bundits åt vältalaren, må dock äfven inflätas ett blad, som erinrar om censorns föga tacksamma, men ytterst grannlaga

värf. Ty af ett hedrande minne såsom »tryckfrihetens väktare» är Upmarck-Rosenadler förtjent. Man är — i synnerhet vid tanken på vår tids Ryska och Finska pressförhållanden — van att föreställa sig en censor såsom en ovänlig, något inskränkt personlighet, som i pressen mera ser ett nödvändigt ondt än ett uppmuntransvärdt godt. En sådan föreställning passar likväl alldeles icke in på Rosenadlers förhållande till Argus. Det var välvilja, förenad med klokhet och insigter, som stämplade detta förhållande, och det visar, att äfven en förhatlig och i grunden skadlig institution kunde i en utmärkt mans hand lända till verkligt gagn. Rosenadlers »imprimatur» sattes icke på Argusnumret förr än efter en sakkunnig och försigtig granskning, men noggrannheten blef aldrig småaktig, sakkunskapen yttrade sig aldrig i öfverlägsen eller nedlåtande ton, försigtigheten öfvergick aldrig till feghet. I den skriftvexling, som i tidskriftsmanuskriptets brädd fördes — vanligen på Franska språket — mellan »mon généreux Censeur» och »monsieur Argus», gör Rosenadler mera intrycket af en faderlig vän, som gerna bistår med råd, än af en embetsman, som endast helt kyligt gör sin pligt. Låtom oss kasta en blick in i denna skriftvexling och dermed ock i sjelfva Argusverkstaden.

Det första tillfälle Rosenadler fick att ingripa i redaktionen af Argus var vid frågan om namnet. »Then Swenska Argus» var nemligen

alldeles icke den först tillämnade benämningen. Det första numret bär *i handskriften* titeln »Sambling af frija tankar från Utopia», hvilken dock blifvit utstruken och ersatt med det kortare namnet *Frispråkaren* (synbarligen påverkadt af »the Tatler»).

Emellertid synes detta namn icke hafva fallit vederbörande i smaken. Väl kallas äfven det andra numret »Frispråkaren», men bredvid manuskriptet ligger ett blad med öfverskrift »Then Swänska Argus», förmodligen såsom ett alternativ för censor att välja. Rosenadler anmärker också i manuskriptets marginal: »Här måste utan twifwel helre brukas den andre titulen eller inscriptionen som antagen är i 'stället för Frispråkaren». Ännu i det tredje numret, hvilket således var skrifvet förr än det första utkom, synes Dalin hafva velat bibehålla frispråkarenamnet och kallat tidskriften »*Den Sanne Frispråkaren*»; först fjerde numret bär det slutgiltiga namnet ensamt.

Det kan just icke sägas, att titeln vann på ombytet. I stället för ett rent Svenskt ord, ett värdigt namn på den förste betydande målsmannen för pressen i Sverige, erhöll bladet såsom skylt en tarflig mytologisk benämning, hvilken för öfrigt icke heller undgick illvilliga uttydningar, så att Dalin i sjette numret måste förklara, att syftet med titeln ej vore att tillmäta sig någon större skarpsynthet än alla andra, utan »at jag heter Argus betyder, at jag

ymsar mångfaldiga ämnen och är åtskillig i materier; nu har ett öga här, nu ett annat där».

Emellertid var Rosenadlers tvekan lätt förklarlig just ur tidskriftens egen synpunkt. Ett namn sådant som »Frispråkaren» skulle hafva liksom affischerat en viss djerfhet och »frispråkighet», hvilken man alls icke var benägen att medgifva.

Bland de anmärkningar, till hvilka Argusmanuskripten gåfvo Rosenadler anledning, fans en del, som rörde sjelfva formen, språket och logiken. Såsom man kunde vänta af en så finbildad språklärd, voro dessa anmärkningar städse befogade, och de godkändes äfven alltid af författaren. Sålunda hade Dalin i första årgångens n:r 11 personifierat opartiskheten i en allegori och såsom Svenskt namn på begreppet valt ordet »Odelachtighet». Censor föreslår då i stället »oväldughet», helst, säger han, adjektiven »väldug» och »oväldug» användas på flera ställen i de gamla lagarne. Dalin följde rådet. I n:r 9, andra årgången, hade Argus talat allegoriskt om modesjukan och personifierat »Modet» såsom en qvinna. Rosenadler anmärker med fog: »Jag råder er att sätta *Madame* Mode eller *Fru* Mode. På Svenska säga vi aldrig modet hon, lika litet som bibeln hon, biblioteket hon o. s. v., fastän de på Franska äro feminina». I samma årgångs n:r 19 hade Argus nyttjat ordet »flågsiuka», hvilket ger Rosenadler anledning att anmärka: »Om ni vill tala om dem, som aldrig hålla sig i ro i sina hem,

men som gå och komma hit och dit för att göra visiter o. s. v., med ett ord som *flängia, fahra kring*, så sätt flängsjuka i st. f. flågsjuka, ty detta senare ord är föga i bruk; genom ordet *flyga* förklarar ni nog: flyga och flänga hit och dit».

Vigtigare än dessa språkanmärkningar voro de råd i sak, hvilka den förståndige censorn gaf sin käre författare. Ett sådant finna vi till ex. i n:r 25 af första årgången. Argus hade här omtalat, huru orättvist det vore, att barn kunde af en moder beröfvas sitt arf genom hennes andra gifte, och till sakens belysande framdragit ett exempel, hurusom en styffader förslösat äfven barnens arfslott. Rosenadler gör med anledning häraf följande anmärkning: »Om denna fråga skulle någonstädes vara föremål för domstols undersökning, så rör icke vid den. Man skall eljest säga, att ni börjar omärkligt och småningom öfverskrida edra gränser, för att taga del i enskilda personers rättstvister». Den anmärkta punkten ströks af Dalin. En liknande varning att icke »gå utom sina gränser» erhöll Argus vid andra årgångens n:r 8. Han hade här meddelat »extrakt ur ett bref», hvari berättades om en vid universitetet hållen disputation *de eruditione eleganti comparanda*, hvilken skulle hafva hårdeligen syftat på Argus, så att man deröfver mycket gladt och förhäfvit sig. Argus svarade härpå, att han ej i disputationen funnit något mot sig, och att han ej kunde döma om hjertat; disputationen

vore käck, och han önskade, att inga sämre prof-ungar kring Pindi bergrötter utkläcktes än denna. Att man deri på ett ställe »welat gifwa wårt språk en liten oskälig öhrfill, vore af mindre vigt och kunde med lämpa öfverses» *. Rosenadler skrifver nu i marginalen: »Se der början till ett gräl mellan Argus och herrar academici med anledning af uttrycket »oskälig öhrfill»; tag er till vara att gå in på personliga saker, tag heldre bort alltsammans». Så skedde.

I följande nummer hade Dalin omtalat, huru »hans wördighet Epiphanes» försvarade »Lähran» mot »nygiriga», ej med skäl, utan med att kalla Christianus Democritus (J. C. Dippel) »en skiälm, en bedragare» o. s. v. Censor anmärker: »Då det finnes flera som hafva skrifvit mot Christianus Democritus till och med i vårt fädernesland, skall man tadla er antingen att ej hafva haft kännedom derom eller t. o. m. att ha velat gynna honom. Herr D:r Schröder och Herr D:r Rydelius hafva offentliggjort böcker mot honom, likaså en mängd Tyske lärde». Med anledning af denna anmärkning utelemnade Dalin visser-

* Den ifrågavarande afhandlingen, som är författad af Olaus Thelaus, Medelpadsbo, ventilerades under Asps præsidium den 12 december 1733. Några i inledningen förekommande utfall mot dem, hvilka skaffa sig en herostratisk berömmelse genom att angripa just den bildning, som i sekler varit pröfvad och säker, torde hafva ansetts »hårdeligen syfta» på Argus, liksom äfven det varma försvaret för filologien och särskildt studiet af Latin, såsom det yppersta språket, hvars beprisande kulminerar i följande ord: »Ut facile dixerim eos laterem lavare, qui vernacula lingua omnia æque exprimi posse autumant» (så att jag väl må säga, att *de* göra sig fåfäng möda, som påstå det inhemska språket kunna uttrycka allt lika väl), i hvilka ord den »oskäliga öhrfillen» torde böra sökas.

ligen namnet, men lade i stället i Epiphanes' mun orden: »den Skiälmen, den Bedragaren, som blifwit drefwen från det ena Riket til det andra», — hvilket tydligen hänsyftade på Dippel. Dalin synes sålunda, trots Rydelii skarpa motskrift, som naturligtvis var honom bekant, hafva betraktat Dippel med en viss sympati.

Af större vigt äro censors anmärkningar vid n:r 29, hvilka visa honom såsom en afgjord fiende till allt som kunde bidraga att befästa skrock. Argus hade i det föregående numret liknat konungen och drottningen, som just i denna månaden firade sina födelsedagar, vid »kometer på den Svenska himmelen». Nu hade tydligen detta väckt ond blod, emedan vidskepligt folk betraktade kometer såsom olycksstjernor. Argus ville derföre en gång draga nytta af Schneiders vana att göra tryckfel och skylla honom för ett, som han icke gjort, samt hade föreslagit ett tillägg till n:r 29, hvari han tillkännagaf, att *Comet* vore tryckfel för *Chasma* (nordbloss), och tillägger: »Detta kunde wäl efter Philosophisk mening gått på ett ut; men weten j wäl, at jag med Chasma ment et skiönt *Nordbloss* (fastän midt i sommaren) och at Comet efter allmän tanka intet är af så särdeles god betydelse? Dermed kunde jag råkat illa ut: Comet! o himmel! i stellet för Chasma! har man nånsin sedt maken? Jag sitter i min enfaldighet och wet ingenting af, när man wänder mina ord. Dock, iag war ock sielf wårdslös: hwad skulle

iag med chasma? et främmande namn! nå, iag låfwar nu, at sällan bruka andra ord än Swänska: dem förstån J bättre, h. Schneider, än chasmata (hvarom J förmodeligen intet läsit Aristot. meteorolog. Cap. II eller Plinium &c.). Comet kan wara ett gott ord; men menen J iag har lust at med upsåt betiena mig af twetydigheter, när iag wördar min Öfwerhet? Neij, sådant lämnar iag åt wanbördiga undersåtare». — Förståndigt nog invänder nu Rosenadler:

»Herr Argus kunde wähl betiäna sig af wåra tiders Philosopher och Astronomer, ibland hwilka är den ibland de lärdaste män i wårt Seculo Baile uthi sin tractat *sur les Cometes,* hwilka icke allenast förkasta det skråcket, som gement folk taga sig af Cometer, utan wisa af Historien, at Cometer mehra hafwa betydt godt än ondt. Tänk litet H. Argus på detta. — Alla wåre tiders Matematici komma derom öfwerens at Cometer äro veritable och stadigt warande stiernor på himmelen, lika med dem som kallas apparentes et disparentes. — Äfwen och at de hafwa sin wissa periode och omgång uti den stora himmelen men blifwa alenast då af oss syhnliga, när deras wäg så löper att dhe swänga sig något närmare til wår werld. — Dhe mera kunnige i wår tid — Cassini uti Frankrike och Newton uti Engelland, sedan Halley, Sturm och Hook &c. alla desse hafwa räknadt uth Cometernas wissa perioder; så långt är ifrån at dhe wela see dem an för flyende och fahrande onda tecken i luften. — En af wåra Almanachskrifware (: iag tror Hiorter i Upsala :) har gifwit uth en Almanach för nästkommande åhr 1735, och minner at en Comet skal då synas på wår himmel. — Det bewisar at icke en gång wår Mathematiska Facultet i Swerige will at Cometer skola räknas bland bond- och Käringe-skråck. — När en god penna kommer öfwer detta, så blir Aplicationen till wår nådige öfwerhet ganska behagelig. — E. gr. Dråttning Ulrica är en stierna, som wår Herre ernar at hafwa sitt boställe i himmelen, therifrån är hon sänd til oss, at warda synlig på en honom behagelig tid, hon har sänkt och swängt sig til oss, sina undersåtare. Wi skär-

skåda hennes dygder och kungliga förmohner, intet efter gamla sagor och fabler uthom i sielfwa hennes åthbörder och upförsel. — Wi spå intet annat af henne än det wi skåda dageligen med ögonen, &c. — Argus bör intet sompna in på gambla syhner, drömmar och spådomar; han bör spänna up alla sina ögon på det, som klokt folk genom förfahrenhet nu funnit».

Dalin fann för godt att lyda vinken i minsta detaljer och skref i stället:

»Man har Skrifteligen frågat mig, hwad jag i mitt sidsta Ark mente med Comet? Om wår Nådiga Öfwerhets Namns-Dagar kunde kallas Cometer, som efter Allmänn misstanka äro Olycks-Stiernor? Häraf blef jag förskräckt: Jag famlade efter råd: Jag hade tänkt låta i detta Arket förklara Comet för et Tryckfel, och at i stellet hade bordt stå Chasma. Et sällsamt ord! Nog kunde jag skyldt det på Schneider, såsom en Philosoph, hwilken bättre förstod sig på Cometer än Chasmata, hwarom han ey läsit Aristot. Meteorol. C. II. &c. Ney, tänkte jag sen, Argus bör intet hiälpa sig med osanningar: Lide heller hwad han kan: Han bör intet insomna på Drömmar, Syner, och Spådomar om dylika stierntekn. Han bör upspänna Ögonen på alt hwad klokt Folk i senare tider utransakat: De bästa Mathematici ansee Cometer för sanfärdiga beständiga stiernor: Så anser ock jag wår Öfwerhets Dagar. Gud gifwe til ewärdeliga tider! Mathematici ansee Cometer som hemma i den stora Himmelen, men då allenast synlige, när deras wäg ligger åt wår Werld. Så anser jag wår Öfwerhets Dagar: Det är intet altid, som Himmelen nedskickar ett så dyrt Par til jordens glädie. De största Mathematici (ja äfwen wåra Swenska) ansee Cometer så mycket mindre för owissa flygande tekn i luften, som de kunna wist uträkna förut, när de sku komma. Så giorde jag: Det war ingen konst: Jag såg i Almanacken. Stora Lärdoms-Lius ha wisat af Historien at Cometer mer betyda godt än ondt. Så kan jag ock med dessa wår Öfwerhets skiöna Cometer. Wälan: Kundgiöres fördenskull härmed, at Comet i mitt sidsta Ark är intet tryckfel utan i stellet för Comet, Läses: Comet. För Cometer, läses, Cometer. Jag skärskådar intet wår Fredrichs och wår Ulricas

Himmelska Dygder efter skråck och Sagor, utan på Naturligt rent sätt. Om desse Cometer betyda något ondt, så är det för dem, som intet nog wörda wår Nädiga Öfwerhet».

Hittills hafva vi företrädesvis sysselsatt oss med censorns råd, varningar och upplysningar, eller med den mera positiva delen af hans verksamhet vid Argus. Det återstår nu att betrakta den negativa delen — strykningarna. Dessa äro icke många, och befinnas i allmänhet företagna med skonsamhet. Argus väntade nästan alltid, att censorspennan skulle finna anledning till större härjningar, än fallet blef. Sålunda inleder han verserna i n:r 9 (första årg.) om »falsk och sann Ähra» med följande ord: »Dessa verser hafva visserligen synts oss något litet dristiga, men ni skall finna, att de icke kränka någon och att de äro värda att tryckas. Vi hoppas, att er fina smak skall medgifva det». Censor svarar »à monsieur Argus»: »I sanning, jag har väl öfvervägt, såsom ni förmodade, huruvida verserna i fråga skola kunna bidraga att stärka eder och edra verks kredit hos allmänheten. Emellertid är det blott två eller tre, som synts mig för denna gång behöfva ändras. Jag tryggar mig för öfrigt på edert löfte för framtiden».

De verser, som här strökos, hade sin plats framför orden »Gack uti Råde» och lydde:

»Ähra det är uti håfwen til alt som ämbete skapa:
Til Markatta, Poet, Papagoij, påfågel och apa.
Där wins ähra i Spel, dantz, mat, fat, drycker och kläder,
Bugande, liugande, lismande, tasslande, prasslande fiäder».

Att denna för hofvet icke synnerligen angenäma satir aflägsnades af censor, är ju icke så mycket att undra öfver; han lät i alla fall ganska ampra saker stå qvar.

Deremot visade sig censurens stränghet vid n:r 15. I sin nuvarande skepnad är detta blad det kortaste. Hela den andra sidan är blank, texten börjar först midt på den tredje, och slutar midt på den åttonde med orden: »Förlåt mig, min läsare, Argus fick förhinder». Detta »förhinder» bestod helt enkelt deri, att censuren strukit ett par sidor. De behandlade med ganska skarp ironi de origtigheter och lyten, som insmugit sig vid utdelandet af tjenster, och antydde, att dessa icke längre förtjenades, utan »tillbyttes och tillhandlades» *.

---

* Det strukna lyder sålunda (det är »herr Ehrenmenuet» som talar till »herr Flit»): »Det är efter Eder och Edra likars anledning som wår Konung delar ut tienster. Derföre kan jag häpna öfwer de orimliga rykten, som kunna löpa i landsorterne: til ex. Ett enfaldigt hufwud har skrifwit mig til långt up ifrån mina kanter, som låtit inbilla sig at Flit med dygd och Förtienst icke mer skola gälla så högt som penningar, hwilka offta kunna råka i deras händer, som dyrka Fru Lättia. Sij här är det, sade han, och läste det up: Extract af et bref til hr Ehrenmenuet dat. Uhmeå d. 26 Febr. 1733. — — Så will iag låta Eder wälbürdighet weta, at här går starkt Spargamente oppe, at tiensterna skola nu icke mera förtienas utan tilbytas och tilhandlas, som di säijer at di giör i Frankrike, hwilket hafwer så swåra bedröfwat mig, ty iag kan wäl understå, at om det så tilställes med stora ämbeten, hwad då skal blifwa med di små. Jag är en fattig karl, så iag har knapt några lappsik eller några rentungor at skiänka bort, men iag hade tänkt at förtiena med min flit och skickelighet at blifwa lappfogde, som Gudi ähra intil denna datum har altid den fått fullmagt häroppe som den förtienat utom handel eller byte. Gud wet huru det då skal gå med fattigt folk som iag etc. — — Jag kan inte annat än lee åt denna goda Karlen och undra hwar han tagit det lösa ryktet. Neij, bewara Gud för annat än at iu en Menniskias Ungdoms swett, skickelighet och arbete äro nu som förr de enda förtienster, som skola gifwa heder och ämbete, ty eliest skulle i de trägna syslor lust och hopp förswinna, som nu draga

Att likväl Rosenadler sjelf icke afgjordt ansett dessa reflexioner så betänkliga, att de behöfde strykas, derpå tyder den omständighet, att han åberopar kanslikollegiets befallning: »Detta har jag läst igienom, men til föllie af Kungl. Cancellie Collegii befallning har intet tilstånd at låta det tryckias». Rosenadler lät tala vid sig, då han icke hade att lyda högre order. Härom vittnar följande omständighet. I andra årgångens n:r 4 hade Dalin intagit en bild om herr Styrbiörn, som egde fyra söner, och dertill knutit åtskilliga reflexioner, huru ofta föräldrar uppfostra sina barn till olämpliga lefnadsyrken. Detta ströks af censor, antagligen med anledning af för skarpa anspelningar på vissa lyten hos riksståndén. Men i n:r 13 återkommer samma stycke, ehuru något omarbetadt. Argus skrifver i kanten: »Jag vet väl, min herre, att ni har strukit detta stycke förut, men då jag har mycket ändrat det, och det är oskiljaktigt från detta blad, anropar jag ert vanliga ädelmod att skona det för denna gång. Var öfvertygad, att otacksamhet ej är mitt fel!» Rosenadler svarar: »*Min kära Argus, jag har att afvärja och undfly slag, som ni icke vet om; ni är utom fara, men det är till mig man håller sig hvar gång man förargar sig.* Efter att hafva borttagit orden 'kalf' och 'bedrägelig' kan återstoden få passera».

---

halfwa lasset. Flit bör gifwa oss föda och belöning, annars skulle Fru Lättia segra med sina tilbediare. Härmed skilioms wi åt denna gången».

En svår motgång i förhållande till censuren hade Dalin, då han skulle utgifva andra årgångens 33:e nummer. Det blef nemligen helt och hållet indraget och måste ersättas med ett annat. Det strukna numret berör frågan om republik eller monarki. Dalin förde här monarkiens talan, i det han förlöjligade några reflexioner om det onödiga uti att hålla konung och hof, som yttrades af visse herrar Licentiater, hvilka såsom rigtige »Bersärkar» kannstöpte i politik och slutligen blefvo af en allvarlig man tillrättavisade. Vare sig nu att man tyckte Licentiaternas ord vara nog starka, eller att Dalin med sin satir syftat på vissa bestämda personer; nog af, hela arket ströks *. Några drag derur begagnades sedan i n:r 35.

För öfrigt ingrep censorn — såsom förut är antydt — i andra årgångens n:r 12, hvilket Dalin förordat hos honom med uttrycket, att han för detta nummer egde samma svaghet som en mor för sin dotter. Der förekom ett politiskt resonnement, hvari Argus framstälde åtskilliga anmärkningar om den utländska politiken, särdeles den Polska tronföljdsstriden, och ströfvade in på frågan om krig eller fred för Sverige. Censor yttrar härom: »Mycket hågad, som jag

---

* Argus fruktade det sjelf och skref till censorn: »Det är med flit som jag framlagt denna extravaganta dikt. Det tarfvas något som väcker. Emellertid har jag, oaktadt öfverdrifterna och de djerfva uttrycken hos dessa narrar, som jag målat, gjort allt möjligt för att noga öfverväga hvarje ord. Jag hoppas alltså att blifva beskyddad af edert vanliga ädelmod».

är att medgifva hvad ni begär, råder jag er dock att icke röra vid resonnement, hvilka utan tvifvel blifva föremål för den stundande riksdagens rådplägningar». Följden blef, att resonnementet ströks *.

Om censor någon gång »risade», så var han icke sen att »lisa». Ja, vid ett tillfälle stod han, efter allt att döma, Argus bi på ett sätt, som måste väcka beundran. Vi nämnde ofvan **, att n:r 33 i första årgången är skrifvet med en stil, som ej är Dalins. Denna stil — gammalsvensk skrift — företer någon likhet med den Latinska stilen, som censor nyttjar i sina rättelser, och den företer afgjord likhet med den »Svenska» stil, som Rosenadler nyttjar i sina bref. Sålunda torde Rosenadler, om vi icke alltför mycket misstaga oss, hafva författat hela det förträffliga numret om brunnsresor, en af de roligaste satirerna i Argus, hvilken passar på våra förhållanden än i dag och visar, att bakom den store Romerske vältalaren gömde sig en ypperlig satiriker.

Orsaken till censors förmodade mellankomst var, såsom man finner af inledningen, att Argus »hade et ark färdigt, som skulle upmuntra dit

---

* I stället tillstyrker censorn Argus att upptaga ett stycke ur tidningarna om huru Churli Khan handterade en, som rådde honom att sälja tjenster, och skrifva sjelf en liten ingress dertill. Argus beklagar i kanten af nästa nummer, att han ej kunde få reda på, i hvilken tidning historien om Churli Khan stod, och säger sig hafva svårare än en annan att få fatt den. Censorn svarar, att han hört efter »hos dem i kollegiet», som bedt honom införa det, och att det skulle finnas i n:r 19 af »Franska gazetten». Emellertid ber han Argus göra som han behagar med att införa det eller ej. Det kom icke in.

** Sid. 58, noten.

sinne til Böndags andackt, men . . . at Theologiska tvister intet kunde mig effterlåtas. Jag måste tro at wederbörande hade skiäl, men huru blef jag icke utkommen, som i sådan hastighet skulle skaffa et annat Ark?» Censor kom till hjelp och skref i Argus' ställe.

Det var alltså mer än en tom artighetsbetygelse, när Argus i sista numret yttrar:

»Jag tackar Min Herr Censor af alt Hiärta, som bland alla mina läsare af mig hafft största mödan, fast Gud wet, at wi ännu intet med hwarannan talat et ord i wår Lifstid. Hans rena utwägar i twifwelaktiga saker, Hans mogna råd, Hans lärda påminnelser och Hans gunst mot mina tankars fria lopp bör jag aldrig förgäta. Hela wårt Land bör tilstå, at Tryck-Pressen under Hans inseende begynner nu öfwer alt liksom få nytt lif, och de Swenska pennarne liksom täfla, at wisa sig för Hans ögon, hwilkendera bäst är skuren».

* * *

Om man måste nämna censorn med synnerlig aktning och om han på allt sätt underlättade Dalins arbete, så kan deremot boktryckaren icke omtalas med samma beröm. Dalin är verkligen godsint emot honom, då han ständigt nämner honom »min hederlige Schneider» och till och med vid slutet komplimenterar honom med de orden:

»Således har jag nu — — — tyst håll, jag såg intet Ehr, min Boktryckare, I stoden så i en wrå: — — nå, farwäl, min ährliga Schneider. I ären en braf man. Jag kan berömma Ehr trohet, Ehr tystlåtighet, och Ehr ringa förwetenhet, at förnimma hwem jag warit eller huru jag

hetat. Det har giort Ehr lika mycket. I hafwen tryckt derpå löst» *.

I typografiskt hänseende var Argus icke synnerligen väl skött. De ofta nog i samma nummer förekommande olika stilarne verka obehagligt; dertill kommer, att arken vimla af tryckfel, och att boktryckaren ofta nog tar alltför stor plats för sina annonser, hvilket en gång ger Dalin anledning till en ordlek: »Aber, mein lieber Schneider, af mitt sista kläde skuren I allt för drygt stycke åt er sjelf!»

Schneider hade deremot skäl att vara belåten med affären, ty redan vid det 9:e numret var en ansenlig mängd prenumeranter anmäld; i det 13:e omtalas, att Argus är mycket omtyckt i landsorterna, der man begär förlängd prenumerationstermin; och mot hösten 1733 meddelar Schneider sin afsigt att låta tidskriften utgå äfven på Tyska till deras tjenst, som ej förstå Svenska **. Med fog säger således Argus: »Ja, käre Schneider, I kunnen intet klaga, att ju mitt verk har vacker afgång; tänk huru många af våra boktryckare jemra sig, att lärda arbeten och väl titlade böcker ligga dem till last!»

Väl sant, att man gjorde eftertryck på andra ställen i riket, men detta hindrades, hvad senare

* Hade Schneider varit mycket nyfiken, borde han kunnat för sina gissningar ega en ledning i — sigillet. Argus-manuskripten voro nemligen ofta förseglade med Avazu och Wallasis' signet.

** Detta torde dock näppeligen hafva skett, hvaremot en Dansk öfversättning utkom år 1740, verkställd af Johannes Hagerup. som äfven öfversatte Dalins »Aprilverk», »Tankar om kritiker» samt »Brynhilda».

årgången beträffar, medelst det privilegium, som regeringen gaf boktryckaren på tio års tid med förbud för en hvar att eftertrycka detta arbete. Det är lätt att förstå, att Schneider med stor glädje meddelade — redan i september 1733 — det han genom trägna skriftliga böner utverkat, att arbetet skulle »continuera» äfven under 1734, hvaremot han ett år senare med sorg måste förnimma, att Argus beslutit sig för att låta tidskriften upphöra. Dalin söker trösta honom på följande sätt, genom några ord skrifna å baksidan af n:r 50:

»Gif Ehr tilfredz, min k. Boktryckare; fast Argus slutar, så blir här wäl något annat, som gier Ehr Bröd: De Swenska pennarne bli wäl flitigare här efter. Dessutan, ho wet? Kanskie Höga Wederbörande torde lämna Ehr nya Lagboken at trycka: Ja, det woro wäl för Ehr, k. Schneider. Jag önskar Ehr den lyckan. Då saknaden I intet Argus. Men om den Nåden skier Ehr, så lät see, at I trycken wår Lag rent och tydeligt. Et tryckfel i Lagen, skun I tro, har mer at säija, än et tryckfel i Argus. Beware oss: Det kan ödelägga en hel familia».

Det är mycket osäkert, om verkligen Dalin afsåg att detta skulle tryckas; det synes snarast ha varit en liten »avis au imprimeur». Men det vittnar om dennes godmodighet, kanske ock om hans naivetet, att han i tidskriften intager satiriska hugg på sitt sätt att trycka.

Priset för Argus var 7 daler kopparmynt för år, men höjdes till 9 daler för dem, som icke inom en viss tid prenumererat eller som önskade finare papper. Lösnummer såldes till 2 öre silfvermynt.

Sammanfatta vi nu slutligen, på grund af hvad ofvan framhållits, den *betydelse* Argus egde, så må först erinras om den egenskap denna tidskrift har gemensam med *alla* »moraliska tidskrifter», nemligen att hos den stora allmänheten väcka och underhålla böjelse för frågor, som eljest voro studerkamrarnes ensak, att genom satiren verka på sederna, att i lätt och behaglig form behandla allmänt intresserande ämnen.

Och om detta är de moraliska veckoskrifternas betydelse i rikare och äldre kultursamhällen än vårt, huru mycket större skulle icke denna betydelse varda i ett land, der litteraturen egentligen först med Argus blef *folkkär* och der inhemsk prosa förut knappt varit till annat än för en liten utvald krets af lärde, prester eller högre frälsemän. Från »Den Svenske Argus» räknar vår populära prosalitteratur sina anor, liksom äfven vår press — tidskriftspressen så väl som den politiska och litterära tidningspressen — här har sin främste föregångsman.

Icke mindre är Argus' *språkliga* betydelse. Vi hafva sett, med hvilken värme och hvilket ädelt allvar Dalin förer det Svenska tungomålets talan, huru högt han ställer den uppgiften att med Svenska ord säga Svenskarne sanningen. Med en förmåga, som hos den unge författaren är beundransvärd, vet han att i välbildade satser dana den Svenska prosan. Det språk, som Dalin nyttjar, är i det hela taget *nysvenskan*, hvars

tillkomst man skulle kunna dagteckna från och med Argus.

Slutligen har Argus för Dalins framtida verksamhet en afgjordt grundläggande betydelse. Här (t. ex. i sagan om »Rikzens Ständers upkomst») utbildar han sig till den prosatör, som sedan ger sin samtid »Sagan om hästen» och Svenska Folkets Historia. Äfven i enskilda nummer kan man finna antydningar till de idéer, som besjäla dessa och hans öfriga senare skrifter. Dalins historiska sympatier röja sig afgjordt i Argus.

Vidare utvecklar Dalin, såsom vi sett, i Argus sin versbildande förmåga; från det att hans pegas gått i den lugna passgång, som betecknas af den rimmade hexametern, blir takten allt mera ledig, lätt och behagfull, tack vare de Franska mönstren. Man börjar skönja den blifvande diktaren af visor och strövers, liksom också »Svenska Frihetens» blifvande skald.

Ändtligen antyda de lifligt skrifna dialogerna den kommande dramatikern.

I ett som allt: Argus är af största betydelse för Svenskt språk, Svensk litteratur och Svensk odling.

III.

»Man, snart sagdt, sörjde öfver hela riket, liksom öfver ett besynnerligt dödsfall, då Argus vid slutet af år 1734 kastade sin penna», heter det hos Celsius. Tidskriften var icke lätt att ersätta och den blef ej heller ersatt, oaktadt icke få försök gjordes att fylla den tomma platsen *.

* Redan 1734 hade Johan Brovallius (sedermera biskop och Dalins politiske motståndare) utgifvit en tidskrift, »Den filosofiske Merkurius», af hvilken dock endast 15 nummer utkommo. Olof Gyllenborg gjorde ett försök med »Skuggan af den döde Argus» (1735), som icke heller slog lyckligt ut. (Man sade: »nomen et omen».) En viss J. Kling började i slutet af 1734 att utgifva en öfversättning af »den Engelske Spectator», eftersom »vår förträffelige Argus skrifver, att han snart slutar», viljande dermed »någorlunda ersätta afsaknaden på vår älskeliga Argus». Emellertid var öfversättningen i hög grad torr och klumpig (exempelvis må nämnas, att »Sir» framför köpmannens namn öfversättes med »Riddare»), och företaget afstannade med 80:de numret. Vidare utkommo under 1735 elfva nummer af en skrift: »Den Svenske Patrioten», år 1738 en satirisk-moralisk veckoskrift: »Thet Swenska Nitet» (af Ol. Celsius och A. Hesselius), samt 1739 »Then Swenska Sanningen» på vers af A. Hesselius. Flera af tidskrifterna begagna tillfället att säga Argus artigheter. I »Svenske Patrioten» heter det, att »hans minne dör intet så länge någon Svensk Patriot lefver», och »Skuggan af Argus» yttrar i sitt januarihäfte:

»Skuggan bultar på din grift,
Argus! Upp, upp från de döda!
Ingen penna mer kan föda
Det som liknas må din skrift». —

Den 19 okt. 1741 anmäldes hos censorn en »Argus Redivivus», 92 lectioner för höglärde philosophis, af en Joachim Wilborn. Han fick dock påminnelser »om eftertänckeliga ställen», och skriften synes icke hafva utkommit. (Anteckningar i Benzelstiernas censorsjournal.) — En märklig broschyr är »Samtal i de Dödas Rike mellan Sedol. Mercurius och den Svenska Argus» (från omkr. år 1740), hvari vigtiga uttalanden m dåtida vitterhet förekomma och der »Argi skugga» högt berömmer

Ännu var allt jemt författaren okänd, men omständigheter inträffade, som gåfvo vid handen, att det vore på tiden att låta slöjan falla. Under Argus' sista dagar — i december 1734 — just som riksdagen nalkades sitt slut, finner man nemligen frågan om belöning åt tidskriftens utgifvare vara föremål för öfverläggningar. Då ständernas förhållande till Argus ofta blifvit origtigt framställdt, må här något närmare redogöras för dessa öfverläggningar, helst de lemna en ganska god belysning rörande samtidens uppfattning af tidskriften. Utom protokollen stå oss här några anteckningar i Archenholtz' »Sagubrott vid 1734 års riksdag» till buds.

Det var den 4 december 1734 som n:r 50 af Argus' andra årgång utkom. I detta nummer uttalades, »att Argus har försyn att tigga riksens ständer om någon förmån för sin person; de ha nog öfverlopp af andra; den endaste belöning han skulle åstunda vore den, att de behagade förklara sitt nöje öfver hans verk» *.

Dagen derpå var plenum på riddarhuset; fullmägtigen för ätten Drake, friherre Carl Vilhelm Cederhjelm, en af oppositionspartiets unga viljor, begärde då ordet och »gjorde den före-

Argus, som svarar: »Jag tilstår, at om jag intet woro död, så skulle jag rådna för ett så högt beröm, emedan jag twiflar mig wara thess wärd, men efter döden rår man intet före, at man blifwer på Ärestolen uppsatter, fastän man i lifstiden lefwat i en mörck Werldenes winkel». — År 1739 utkom ett utförligt register öfver Argus med en mängd hänvisningar för alla ämnen han behandlat. Det var, enligt uppgift i Benzelstiernas censorsjournal, utarbetadt af Abr. Sahlstedt.

* Jfr härmed yttrandet i n:r 47 (13 nov.): »man fruktar, at Rikzens Ständer torde förklara sitt nöye öfwer hans arbete».

ställningen, att som det alltid varit högl. riddersk. och adelns egen dygd och ädla egenskap att belöna förstånd, vett och snille, och hos publicum ett obekant, men qvickt och vittert ämne under namn af Argus med sine nyttiga och vackra skrifter gjort sig mycket förtjent, hvilken i går uti sitt tryckta ark, ej om någon vedergällning och belöning, utan allenast att dess flit och arbete med nöje och välbehag upptagas måtte, anhållit; hvilket uppförande vore så ädelmodigt, att det med ännu större ädelmodighet förtjenar att bemötas; för den skull vore högst billigt, att han med en publik tacksägelse och erkänslan blefve behedrad, och uti dess obekante persons berömmande, dygd och ära berömde; och som dess utgifne skrifter förökt Riksens inkomster, i det deras kringsändande öfver 5000 daler s:mt uti postpenningar indragit, så vore högst skäligt, att han med någon hederlig förära jemväl blefve ihågkommen». — Öfverste J. F. Didron (i parentes sagdt en af Avazubröderna) sade sig icke kunna begripa, att »man vill gifva diskretion åt en man, som man intet känner». Friherre Ungern-Sternberg, af Hornska partiet, yttrade, att »ridderskapet och adeln lära vara nöjda med hvad Argus skrifvit och erkänna dess nyttiga arbete». Några officerare lära deremot — enligt »Sagubrottet» — hafva öfverljudt yttrat, att Argus gjort sig mera förtjent af käppslängar än af pengar. — Efter en vidlyftig diskurs uppsköts saken till en annan gång.

Den 12 december kom den åter före på riddarhuset, som, om man får tro »Sagubrottet», då var endast fåtaligt besökt. Lagman Carl Wennerstedt hemstälde vid detta tillfälle, »om icke, som riksdagen nu lider till slut, ridderskapet och adeln, hvilkas bekanta ädelmodighet aldrig plägar lemna idoghet, vett och dygd olönte, innan de nu skiljas åt ville vara omtänkte på någon vedergällning för Argus, hvilken med sine välskrifne och nyttige ark vist vackra prof, att han eger förenämnde berömvärde egenskaper». Detta understöddes af frih. Cederhjelm, som å nyo utlät sig om »den vittre sedoläraren Argus' till ädelmodighet och dygd uppmuntrande skrifter» samt föreslog, att ridderskapet och adeln skulle dels betyga för hans verk och obekanta person all välvilja och kärlek, dels med anledning af den inkomst, han skaffat kronan utan någon undersåtarnes gravation, »tillägga honom 600 daler s:mt årligen af postmedlen, så länge han hädanefter på samma sätt som här tills varder skrifvandes» *.

I anledning häraf uppkom nu ett vidlyftigt meningsutbyte, hvarunder åtskillige ledamöter invände, att det vore eftertänkligt att bevilja pensioner af kronans redbaraste inkomster vid då varande tiders knapphet på medel, under det så många tappre officerare, som för rikets tjenst

* Häraf framgår, att Cederhjelm äfven afsåg att uppmuntra Argus till fortsättning af sin verksamhet, fastän han långt förut tillkännagifvit sin afsigt att upphöra med årets utgång.

vågat lif och blod, ännu hade sina dyrt förtjenta löner, och i synnerhet de af åren 1719, 20 och 21, obetalta. Derpå svarades från motsidan, att kronans inkomster härigenom icke komme att känna någon afsaknad, emedan Argi arks kringsändande i riket hade förorsakat en större tillökning än den belöning, som för auktoren begärdes uti postmedlen, »hvilket också framgent vore att förmoda».

Efter något ytterligare diskuterande beslöt ridderskapet och adeln för sin del, att Argus årligen af postmedlen borde njuta 600 dlr s:mt, hvaremot herr Ridderschantz reserverade sig, förklarande att han icke kunde samtycka till något för Argus, med mindre 1719, 20 och 21 års löningsfordringar tillika komme att betalas.

Emellertid hade saken äfven varit före i borgarståndet, der de ekonomiska åsigter, för hvilka Argus kämpat, hade sina varmaste anhängare, men också afgjorde motståndare. Icke mindre än tretton borgmästare lära hafva underskrifvit ett memorial, hvari begärdes vedergällning åt Argus för hans arbete. Frågan behandlades i borgarståndet den 6 och 12 december. Hvilka förespråkarne voro, nämnes ej. De främste motståndarne voro ståndets sekreterare, rådmannen Elias Torpadius från Stockholm, och borgmästaren Gabriel Thavonius från Umeå, som höllo före, att det vore oanständigt för ett stånd att blanda sig i saker, som icke anginge det samma. Särskildt hade Thavonius ett memorial

i beredskap, hvari några betänkliga ställen ur Argus voro framlagda, deribland yttranden om »Ständernas konglydiga frihet», som gingo ständernas rätt för nära. »Och fastän Argus vid åtskilliga tillfällen skrifvit mycket vackert, så förekommo dock också sådana ställen, som belackade en hop ärliga män och som moquerade sig öfver Riksens ständer och göromål. En slik skribent borde icke belönas af det allmänna». Någon belöning blef icke heller af borgarståndet beslutad, ehuru rösterna härför torde varit ganska många. Man nöjde sig med ett beslut, hvari det hette:

»Ståndet påminde sig huru såsom den till sin person ännu obekante, men dock ganska välbekante Svenske Argus nu redan i tvenne år förnöjt publicum med sina vackra moraler igenom dygd och odygds föreställande uti deras rätta och ofärgade kläder, så att hvardera utan långt betänkande kunde sig sjelf igenkänna, och antingen sitt värda pris eller väl förtjenta last fatta och förnimma. Hvar vid auktoren ovedersägliga prof å daga gifvit af mycket vett, grundfaste studier, mångkunnighet uti stats, politiks, historiska och lärda saker, samt således öfvertygeligen visat sig innehafva och ega de egenskaper, som både beröm och verkelig befordring förtjena. För den skull och som dygd, förvärfvade vetenskaper och förfarenhet aldrig böra lemnas obelönte, utan med ynnest anses och ihågkommas; alltså har ståndet icke underlåta bort till samtelige respektive stånden hemställa, om icke en underdånig föreställning till Hans Kongl. Maj:t kunde uppgå till att i underdånighet beveka Hans Kongl. Maj:t att, enär denne obekante auktoren snarare eller senare sig framter och uppenbarar, hafva honom uti så nådig åtanka, att han med anständig befordran eller eljest kan hugnad blifva, så att hans vackra egenskaper måge belönas, och andre jemväl uppmuntras att vinnlägga sig om de vetenskaper, som göra en till ihågkommelse både förtjent och

värdig. Igenom bifall härtill gifva Riksens ständer ett öfvertygande prof, att de med en sådan rekommendation alldeles intet på sjelfva personen, såsom den ännu obekant är, utan endast och allenast på hans värda egenskaper haft sitt afseende och förnämsta ögonmärke».

Bondeståndet biföll borgarståndets beslut, men presteståndet synes icke hafva tagit frågan under öfvervägande *. Att emellertid saken varit på tal äfven bland detta ståndS ledamöter, och att Dalin bland dem särskildt egde en gynnare i den store vetenskaps- och litteraturvännen, biskopen i Linköping Erik Benzelius den yngre, en varm och välvillig främjare af alla inhemska litteraturssträfvanden, framgår tydligt af hvad Dalin skrifver till honom i ett bref, dagtecknadt den 4 januari 1735:

»De steg, som til min hugnad äro tagne, bör iag så mycket mer tillägga Högvyrdige Herr Doctorens och Biskopens bevågenhet, och deremot så länge iag lefver vara af hiärtat tacksam, som strax effter Högvyrdige Herr Doctorens och Biskopens afresa iag ögenskienligen i det Ståndet förstådt mycken ändring i mitt lilla anseende, oansedt den sedermera ingen ting giort til hufvudvärket. *Expeditionen* lärer med Gudz hielp ändå bli god».

Det må märkas, att detta bref är undertecknadt: *Olof Dalin, Argus,* hvaraf synes uppenbart, att

---

* Archenholtz säger också: »Presteståndet utlät sig hvarken ondt eller godt». Visserligen påstår Fryxell, att presterna voro missnöjde »öfver några särskilda utfall mot deras stånd och menade att skriften borde förbjudas». (XXXII: 186.) Detta beror på en missuppfattning af protokollet den 29 november, ty den Argus, om hvilken der är fråga, är icke Dalins Argus, utan en skrift, »*Söndags Argus*» kallad, som i manuskript var af censorn inlemnad till ståndet för dess yttrande och om hvilken ståndet uttalade, att det fann skriften anstötlig mot Guds ord och försmädlig mot predikoembetet, hvarföre dess undertryckande begärdes.

Benzelius nu var invigd i hemligheten, och sannolikt är, att detta äfven var fallet med andra bland tidskriftens förespråkare i ständen.

Och »expeditionen» blef verkligen god. Väl erhöll Argus icke någon belöning, men deremot, på grund af trenne ståndS beslut, hvad han antydt sig önska, nemligen ett välvilligt omdöme. I expeditionsutskottet uttalades olika meningar om huru detta omdöme skulle lyda. »Man invände — skrifves det i »Sagubrottet» — huru oanständigt det vore, om ständerna skulle betyga deras nöje och välbehag öfver Argi skrifter, emedan då intet blefve någon åtskilnad mera öfrig emellan hans beröm och det som en fältmarskalk kunde få af ständerna, enär han vunnit en fullkommen seger emot Rikets fiender; emellertid samtyckte dock adels-, preste- och borgareståndens deputerade dertill *. Men bondeståndets sekreterare (Troilius) var deremot, emedan ståndens pluralitet ej gåfve anledning till någon sådan rekommendation». — Ständernas skrifvelse till Kongl. Maj:t erhöll följande lydelse:

»Såsom en obekant auctor, under namn af Argus, med dess utgifne nyttige skrifter både förnöjt och tjent publicum; alltså hafva Riksens ständer till uppmuntran för bem:te auctor och andre ej underlåta velat öfver dess berömmeliga uppsåt och arbete deras nöje och välbehag att förklara».

Argus gengäldade den välvilja, för hvilken han varit föremål vid diskussionerna och be-

* I expeditionsutskottet sutto bl. a. Erik Benzelii båda bröder, bibliotekarien Gustaf Benzelstjerna och biskop Jakob Benzelius.

sluten i ständen, med en tacksägelse i sitt sista nummer (den 18 dec.) till »Rikzens Höglofl. Ridderskap och Adel, som af sin egen ädla rörelse behagat gynna mitt arbete med sitt nöjes betygande», — till »Rikzens Berömvärde Borgerskap, som af sin egen bevågna drift för mig gjort det steg, som jag erkänner så länge jag lefver», — samt till det »Ärbara och Hedervärde Bondeståndet, som härutinnan frivilligt förent sig med de bokfarnare ståndens behag». Dessutom tackar han *de* högvördige himlalärare, som för honom hyst gunstiga tankar.

Det dröjde likväl innan ständernas »nöje och välbehag» kom Dalin till godo i hans befordran. Den 15 juli 1735 föredrogs i Rådet ständernas skrifvelse och lades ad acta; samtidigt meddelade dock statssekreteraren Cederström, att Argus hade ingifvit en underdånig supplik, i hvilken han anhöll om assessorsbeställningen i antiqvitetsarkivet, som var ledig efter numismatikern Keder, hvarvid han bilagt sitt namn försegladt. Men derest translatorn i samma embetsverk Björner, som länge tjenat i detta verk, skulle med den lediga beställningen blifva benådad, så anhöll Argus om succession efter honom.

Den skrifvelse, i hvilken Argus hos Kongl. Maj:t anhöll om befordran, är ganska betecknande och har följande lydelse: *

---

* Den finnes bland Riksens Ständers bref uti civile saker 1734.

»Stormächtigste, Allernådigste Konung!

Eders Kongl. May:tt är så rättwis och nådig at iag nu med tillförsickt understår mig i diupaste underdånighet at anhålla om den effter sahl. Hr Assessor Keder ledige blefne beställningen i Kongl. Antiquitets Archivo. Mig bör intet låta et sådant tillfälle förbj gå, at anmäla mig till en sysla hwilcken iag kan hända bäst af alla syslor förstår och hwarom iag mig från min första ålder winlagt. Blir iag i nåder bönhörd, så skall Eders Kongl. May:tt och Fäderneslandet med Guds hielp i mig ha en trogen och flitig arbetare, hälst emedan iag ännu har ungdomsstyrkian inne. Blir iag intet, så har iag intet at förebrå mig, om Fäderneslandet skulle blifwa min ringa tienst förutan. Jag har giordt hwad hos mig står. Allernådigste Konung, iag har ingen annan wäg kunnat gå än denna: formaliteterne har iag beklageligen eij kunnat upfylla: man känner ingen Argus i de till wiss föreskrifft och ämbetsplickt förbundne säten. Men Eders Kongl. May:tt kan i detta urtima mål följa sitt nådiga godtycke. Riksens Ständers betygade nöje öfwer mina prof, som nu och förmodeligen i Riksens Ständers Expeditions Deputation är författadt, skulle iag wäl utmåla till min fördel, at dermed gifwa min underdåniga bön så mycket större wickt, men förr än iag skryter för Eders May:ttz Nådiga öron, låter iag gierna all lycka gå mig förbij. Om Eders Kongl. May:tt allernådigst skulle täckas bifalla denna min underdånigste ansökning, skall straxt i underdånighet mitt rätta namn upgifwas, som till min sidsta andedräckt med diupaste wördnad framhärdar,

Stormächtigste, Allernådigste Konung,
Eders Kongl. May:tts
Allerunderdånigste och
Troplicktigste undersåte
Auctoren till Argus.

N. B. Det förseglade namnet tillika med en Grafskrifft öfwer Keder har Hr Stats-Secret. till sig tagit».

Dalin fick dock icke den sökta platsen. Väl erhöll statssekreteraren tillåtelse af Rådet att

vid tjenstens tillsättande påminna om ständernas skrifvelse, men någon befordran på denna väg hördes icke af, ehuru, enligt Archenholtz' uppgift, både Ribbing och Rålamb inlade ett godt ord för Argus hos K. M:t. Det hade väl ock sina svårigheter för Dalin att erhålla en plats i statens tjenst utan att gifva sig till känna. Derföre var det på tiden att låta förklädnaden falla, och i slutet af år 1735 synes det också hafva blifvit allmänt kändt, att Dalin var identisk med Argus *. Hemligheten blef af Rålamb yppad för konungen och drottningen, och Dalin bemöttes af dem med mycken nåd: konungen gaf honom en gulddosa, drottningen en föräring af 3000 daler kopparmynt. Bökman skrifver i »Curriculum vitæ», att Dalin nu blef hela sitt fäderneslands förundran och firades med en kärlek och vördnad, som ingen af hans stånd eller börd före hans tid erfarit. »Man reste öfver 40 Svenska mil (?!) för att få se och tala med honom, och allmänhetens ynnest för honom var så stor, att det eljest herskande otämjeliga agget ej torde gny». Naturligtvis får detta broderns omdöme läsas med något förbehåll. Enligt Neschers förut anförda uppgift, skall Dalin äfven

---

* Denna uppgift är hemtad från det »Curriculum vitæ» af Bökman, som förut anförts. Detta öfverensstämmer ock dermed, att författaren till »Sagubrott» (antagligen skrifvet ej långt efter riksdagen) känner hvem Argus var. Vanligtvis säges, att man först på dikten öfver Konrad Ribbing igenkände »skalden» i Argus, men detta torde böra förstås så, att nämnda poem var den första litterära bedrift efter Argus, som åter fäste uppmärksamheten vid Dalin.

sedan han blef namngifven såsom Argus hafva lidit så mycken harm, att han sjuknade.

Samtidigt dermed, att Dalin sökte assessorsbeställningen i antiqvitetsarkivet, var det fråga om att erbjuda honom en plats i Petersburg. Den 7 juni 1735 skrifver Erik Benzelius till sin bror Gustaf Benzelstjerna: »Men hvem skall jag kunna gifva förslag på, at ther (i Petersburg) antagas til Professor Antiquitatum Septentrionalium, mån intet vår qvicke och lärde H:r Argus ville thet antaga? Man får stipulera om vilkoren och beder at min bror sonderar honom. Jag brukar nu friare thet namnet, som en bekant mans, sedan han gifvit sig kunnig vid sin ansökan at succedera Keder, som här allmänt sejes». Härpå svarar Benzelstjerna den 21 juni 1735 (brefvet är i Benzelianska brefvexlingen origtigt dagtecknadt 1734): »Jag har låtit sondera Mons. Dalin om det förslaget i Petersburg, men han har svarat sig hoppas någon befordran här hemma. Jag vet ej hur härmed kan gå, ty Grefve Bonde vil änteligen hafva Björner til det lediga Assessoratet vid Antiquitets Collegium, och Cantzlii Collegium vil hafva en annan som är Registrator, benämnd Lundberg, och det til at få ledighet för Archenholtz, som är en person af många vackra vettenskaper. Secret. Helin, som bäst bör kunna döma därom, tilstår at ingen vore skickeligare än Dalin, som är qvick, ung och både vill och kan något till lära».

Två år senare erhöll Dalin ändtligen den befordran han efterlängtat. År 1737 tog nemligen Rosenadler afsked från censorskallet och efterträddes af Gustaf Benzelstjerna. Härigenom blef bibliotekariesysslan vid kongl. biblioteket ledig, och till denna syssla anmälde sig bl. a. Dalin. Kanslikollegiets protokoll (af den 4 okt.) upptager såsom sökande: 1. konsulatssekreteraren Reftelius, som i 4 år varit anställd vid konsulatet i Algier och som författat en historisk och politisk beskrifning öfver detta land; 2. ordinarie kanslisten i kanslikollegiet J. A. Bellman (skaldens fader), som tjenstgjort i detta embetsverk sedan 1728 och som brukats vid protokollets förande; 3. kansli-junkaren och »amanuensen vid historiografien» Berch; 4. translatorn Björner, som ända sedan 1719 varit translator i antiquitetsarkivet och under tiden sammanskrifvit åtskilliga verk; 5. e. o. kanslisten Dalin, »som i några år uppvaktat vid kanslikollegiet och krigsexpeditionerna och alltid beflitat sig att väl förstå de saker, som höra till denna beställning», och 6. e. o. kanslisten Nordenflycht, som åberopade sina förut ingifna meriter; hvarjemte kopisten i krigsexpeditionen Linnerhjelm anmält sin åstundan att »komma i konsideration».

Att Dalin var flere bland sina medsökande underlägsen i tjenstemeriter, synes temligen gifvet. Också uppförde ingen enda af de i kanslikollegiet voterande honom i första rummet, men kanslirådet Celsing, som i första rummet

uppförde Bellman och i det andra Berch, föreslog till det tredje e. o. kanslisten Dalin, »emedan», sade han, »jag utaf dess tid efter annan utgifne skrifter och specimina har mig dess qvickhet, besynnerlige geni och gode jugement nogsamt bekant, och dessutom igenom samtal och diskurser med honom alldeles blifvit derom öfvertygad, att han eger vacker erudition samt mycken notitiam rei litterariæ et librorum och andre för en bibliothecario nödige vetenskaper. Till öfverflöd har han jemväl god kunskap in historia et antiquitatibus patriæ samt det som till den litteraturen hörer, hvilket allt gör, att jag tror det han med mycken distinction och nytta skulle kunna förrätta k. bibliotekariesysslan. *Härvid bör jag ej heller förtiga, det Riksens högloft. ständer sig utlåtit med mycket välbehag öfver dess tid efter annan utgifne skrifter*». — Förslaget blef uppsatt enligt Celsings votum; dock erhöll Dalin af sex röstande endast tre röster till tredje rummet *.

K. M:t utnämnde med de andres förbigående Dalin, och protokollet åberopar särskildt det nöje, »som Hans Majestät erfarit af hans utgifna vackra skrifter». — Hans Majestät var likväl »den störste fiende till läsning, som någonsin suttit

* Kanslirådet Nerés röstade — efter en kompliment åt Reftelius och löfte att ha honom i minne till annan, lämpligare beställning — på Bellman, Berch och Nordenflycht; statssekreteraren von Carlson på Bellman, Linnerhjelm och Dalin; statssekreteraren Cederström på Bellman, Berch och Dalin; hofkanslern J. H. v. Kochen på Björner, Bellman och Berch; samt grefve Bonde på Björner, Bellman och Berch. Med minsta möjliga röstetal kom alltså Dalin på förslaget.

på en tron», och hade — om man får tro Tessin — knappast tagit i en bok sedan han sjelf bestämde öfver sin tid. Under sådana förhållanden får man kanske antaga någon annan driffjeder till det intresse Fredrik visade Dalin, och osannolikt är ju icke, att något vänligt ord fälts till Dalins förmån från den Taubeska familjen, med hvilken han stod i vänligaste umgängesförbindelse och som var beslägtad med hans gynnare Rålamb *.

Språnget från platsen såsom e. o. kanslist till kongl. bibliotekarie var — skrifver Bökman — den tiden alldeles oerhördt; men han antyder, att befordringen derefter mer än skäligt afstannade, då Dalin i 18 år måste nöja sig med denna sin syssla. Detta tillskrifves partiandan och »Dalins redliga hjerta, som ej tillät att han lånade sig till ensidiga afsigter och riksförderfliga nyheter». Nog af, för den 29-årige Dalin var det en storartad framgång att erhålla en tjenst, hvilken exempelvis Benzelstjerna uppnått först vid 45 års ålder.

Emellertid var befattningen i början icke åtföljd af någon fast lön, och för att bereda Dalin en sådan, måste åter igen rikets ständer ingripa. Det var majoren Nils Lilljehök, som den 18 nov. 1738 inlemnade ett memorial, hvari han »efter

* Härpå syftar ett hätskt epigram från 1740-talet, så lydande:

»O. D., som allraförst med Argus ögon fick,
Och som med *Dufvefot* till kungens bokhyll gick
Se'n han förrådt, försmått dem som till folk had' gjorten,
Med Svenska Friheten på slutet föll i lorten».

förutgånget upprepande af kongl. bibliotekarien Dalins besynnerliga och särdeles väl uppodlade naturs förmåner samt ådagalagde nyttige lärdomsprof, hemställer, om icke ridderskapet och adeln, i anseende dertill att ett så lyckeligt och om sine landsmän välförtjent ämne må blifva understödt och uppmuntradt, skulle vilja förmå samtel. riksens ständer att tillägga bem:te bibliotekarie Dalin så stor lön och underhåll, att han må kunna utan andra näringsomsorger, medan dess bästa ålder varar, i fullt nöje med dess lärdoms frukter tjena vårt k. fädernesland, eller ock, om ridd. och adeln icke skulle finna billigt att för sin särskilda del i underd. bedja Hans Maj:t benåda honom med de förmåner, hvarmed dylika ådagalagde prof af dygd och vitterhet i alla tider och hos alla folkslag blifvit belönte». Öfverste Didron — Avazubrodern, Argus-motståndaren från år 1734 — utlät sig nu, att bibliotekarien Dalin »för dess qvickhet, lärdom och vackra skrifter nogsamt vore bekant och älskad, så att hvar och en lärer gerna se, att honom någon förmån och belöning tillägges». Åtskillige andre af ridderskapet och adeln instämde, och ståndet fann sålunda »billigt att tillägga honom full bibliotekarielön, till dess den på staten bestådda bibliotekarielönen blefve ledig».

Presteståndet afslog den gjorda framställningen, och de skäl ståndet anförde egde onekligen karakteren af hvad man plägar kalla »de obotfärdigas förhinder». »Ehuru presteståndet

— heter det — gerna skulle se herr bibliotekarien Dalin någon hugnad vederfaras, håller ståndet dock alldeles betänkeligt, emot så åtskilliga af riksens ständer tid efter annan författade tydliga reglementer till riksdagarnes förkortande, denna sak såsom ett riksdagsärende att upptaga och sig deröfver yttra (!), ställandes sig presteståndet äfven före, att rikets medellösa tillstånd svårligen tål en sådan gravation i staten, som genom slika extraordinarie löner förorsakas».

Då emellertid så väl borgarståndet som bondeståndet biföll adelns förslag till fromma för Dalin, det förra med det tillägg, att härigenom »han och andre kunde uppmuntras att jemväl hädanefter med vackra prof och uppbyggeliga lärdomsprof göra publicum nöje» — så erhöll Dalin lönen.

* * *

Under det Argusbladen mottogos å ena sidan med bifall, å den andra med klander, — under det man på riksdagen ömsevis lofprisade deras dygdelära och ömsevis förklarade deras auktor snarare värd käppslängar än belöning, gick denne tyst och stilla omkring. När folket gissade än på den ene än på den andre författaren, »kröp det smått i honom» *, men han teg, glad öfver att stå utom skotthåll.

Vid sidan af kanslikollegiets göromål, som nog icke voro så synnerligen tunga, synes han

* Argus I: 33.

hafva fortsatt undervisningen hos Klas Rålamb. Denna familj bodde icke i sjelfva staden, utan, såsom Celsius uppgifver, på Kungsholmen, och »under det stilla lugn, hvilket den fagra Kungsholm gifver, hörde vår skald på ett lagom håll det stormande stadsbullret». Hos baron Gustaf Rålamb (Klas Rålambs farbror och svåger) erbjöds Dalin en synnerligen kär förmån: ett utmärkt bibliotek och ett sällsynt godt arkiv, som han icke underlät att begagna. Den unge kanslisten, hvars håg alltid legat åt historiska studier, fann här sitt lystmåte, och han gjorde der forskningar, hvilka en gång skulle sätta sin frukt i Svea Rikes Historia. Men äfven åt språkvetenskapen var vid denna tid hans håg rigtad. I ett synnerligen märkligt bref till sin välvillige gynnare biskop Erik Benzelius af den 18 januari 1735* — alltså omedelbart efter att Argus upphört — skrifver han följande:

»De mogna råd och tankar, som Högwyrdige Herr Doctoren och Biskopen behagat gifva mig angående vårt modersmål, erkänner iag med vördnad, och önskar at min förmåga voro deruti så stark som min håg. Större delen, som iag hört af de här i landet brukelige utlåtelser, och sedt af de vanlige skrifvelser giör mig liksom häpen öfver Språkets vanskiötzel. Sielfva vårt Cancellie Collegium, som äfven deruti borde föregå oss med goda bevis, är mäst främmande i en så inhemsk sak. Det värsta är, at man intet tål någon ändring. Som rättelse utbinder man henne intet. Utom gamla trallen tror man ingen laglig mening kunna utsäijas eller äga värkan på vederbörliga ställen. Tyska sammanhang måste nödvändigt ha öfvervälden i

* Brefvet finnes i Linköpings stiftsbibliotek.

skrifterne, och de billigaste mena sig giöra mycket til Språkets tienst, när de deruti införa Latinske ordningar. Väl nog, men vårt språk har sin egen gamla art, som i ingen måtto efftergifver de äldsta. Det är Högvyrdige Herr Doctoren och Biskopen så väl bekant, at iag intet behöfver säija läkaren hvar hiärtat sitter.

De påminnelser Högvyrdige Herr Doctoren och Biskopen behagat giöra, äro oemotsäijeliga. Här begynna nu många talesätt taga öfverhanden, som i tid borde mötas: til prof: man säljer: *Om han behagar*, i stelle för, *Om honom behagar, Mästadelen blefvo glade*, i stelle för, *Mästadelen blef glad*, til manliga namn lägger man *hon*, til qvinliga *han*, och mångfaldigt sådant. De utbördingar, som med rätta skulle utrensas, äro ganska många; derföre hade iag tänkt (om intet annat tilfälle blir, at någorlunda visa Svenskans renhet) at arbeta småningom på en ordebok, hvaraf andra folkeslag i sina språk ha så goda förråd. Jag vet väl, at detta är ens mans höfva, om icke fleras; men mig tyckes dock, det skulle intet skada at böria't».

Emellertid voro vetenskap, embetsgöromål, skriftställeri och natursvärmeri icke det enda som sysselsatte Dalins tankar vid denna tid. Utgången ur ett enkelt presthem, blef han allt mer förtrogen med den fina verldens sällskapslif. Han ansågs snart af de unge männen inom vissa adliga kretsar nära nog som en jemnbörding. Med undantag af Carl Carlsson känna vi icke namnet på någon af Dalins ofrälse vänner under denna tid; deremot kunna vi uppgifva en hel lista på adlige umgängesvänner och bekanta. Särdeles förtroligt synes han hafva umgåtts i de besvågrade husen Rålamb, Ribbing, Falkenberg och Douglas, äfvensom hos grefve Carl Fredrik Piper till Engsö, mästare i den riddareorden »Avazu och Wallasis», hvars sekreterare Dalin

var. I denna orden knöt han äfven en mängd andra bekantskaper och vänskapsband. Dess syftemål och egendomligheter äro ofvan antydda *; i Georg Göthes »De Vittra Samfunden i Sverige» förekommer en utförligare redogörelse för dem. Orden synes hafva lagt å daga en viss yppighet i lefnadssättet, åtminstone om man får döma af klagomålen öfver de allt för dyra kontributionerna; Dalin hade i hvarje fall här tillfälle att göra studier i den unga adelsverldens rumlande och kräsliga lefverne. Hvem vet, om icke förebilderna till åtskillige af Argus' »Petits-maitres» äro att söka bland ledamöterna af »Avazu och Wallasis».

Utom ordens mästare, kammarrådet grefve Carl Fredrik Piper till Krageholm, Engsö och flere gårdar (född 1700, död 1770), märkas bland dess öfrige ledamöter i främsta rummet Carl Gustaf Tessin, samt vidare Dalins principal Klas Rålamb, generalmajoren friherre Gustaf Fredrik v. Rosen, M. v. Rosen, Klas Ekeblad, Gustaf Horn, Adolf Mörner, Carl Harald Strömfelt, Charles Emil Lewenhaupt, två bröder Sack, baron Mengden, G. Bonde, C. Bonde, F. C. Bielke, C. F. Hamilton, Erik Sparre, Düring, Dohna, v. d. Pahlen, Cedercreutz, Wrede-Sparre, Krassow, P. A. Leuhusen, Franc och Didron. Några bland desse män voro, som bekant, framstående anhängare af det blifvande »hattpartiet». I början utgjordes orden blott af tolf ledamöter; 1733

* Se sid. 37.

var medlemmarnes antal 20 och ökades sedan ytterligare.

Om ordenslifvets mera ideella sida lemna oss Dalins skrifter en föreställning. Vi hafva omtalat skaldestycket af 1732 till Gustaf Adolf. Det efterföljdes af en mängd poem till Carl XII:s ära, hvilka onekligen glöda af en helt annan eld. Det må ock ihågkommas, att inom orden fans mer än en officer, som kämpat under Carls fanor. Att underhålla hänförelsen för tolfte Carl, att bevara hans ande bland Avazubröderna, det var tydligen ett af de förnämsta ideella syftemålen. Man borde bevara hans bild i hjertat, dyrka »såsom lam Ulricas ädla dar», men låta verlden se, att »Lejons mod och styrka finnas qvar».

»Då kan vår fred uppblänka
I skönsta segerdrägt,
Då är ej Sverige enka,
Då skrifs på grafven käckt:
Här rostas väl en glafven,
Som var af blod så röd;
Men Den är här begrafven,
Som aldrig blifver död».

Betecknande för den kärlek till allt hvad med Carls minne hade samband, hvilken utmärkte de Avazuiske unge ädlingarne, var ock benägenheten att understödja Stanislaus Leczinsky. Det prof på en vältalig Latinsk stenstil, som Dalin i orden skref öfver hans val, är i detta fall belysande.

I öfrigt författade Dalin för »Avazu» åtskilliga vältalighetsstycken och visor samt skämt-

samma uppsatser. Hans vältaliga skrifsätt är för visso stådligt, om man ock måste känna afsmak för det jägtande efter antiteser och kedjebilder, som utmärker den s. k. »stenstilen». T. ex.

»Det. gör. de. döda. lefvande.
och. de. lefvande. lika. de. döda.
icke. i. döds-märken.
men. i. et. frägdadt. lif.»

Af det tal den 25 januari 1733, hvari Dalin utvecklar »Avazus» program, framgår, att ordenssällskapets ledande ord voro »Tro och Redlighet», hvilka ord — menar Dalin — stode lika högt som någonsin »Fideliter & Constanter» på en Tysk, eller »Amore proximi» på en Spansk orden. Ordenssällskapets hemligheter voro orden *Avazu* och *Wallasis*, hvilka dock torde hafva inneburit det samma som »Tro och Redlighet», samt vidare det heliga tretalet. I öfrigt hade riddarne af »Avazu och Wallasis» sammansvurit sig att tro, att fyra och ett göra fem, enfaldigt och slugt nog. Ridderliga idrotter utmärka denna orden framför Magnus Erikssons »Cherubim och Seraphim», framför Kristinas »Amaranthband».

Liksom alla slika riddareordnar, vill äfven »Avazu och Wallasis» gifva sig höga anor, och i flera tal erinrar Dalin skämtsamt, men dock med en smula allvar på botten, om de många hädangångne stormän, som »Avazu» kan räkna såsom sina föregångare i Sverige. Tydligen ironiserar han härvid »våra åldersökares yfverborna forskningar». Redan i heden tid egde orden be-

römlige ledamöter, en Oden, en Styrbjörn Starke och en Brage Skald, men de voro blott riddare till hälften och hade aldrig läst ordensreglerna. Sedan gaf orden fäderneslandet många prisvärdige män, en Birger Brosa, en Magnus Ladulås, en Engelbrekt och en Sten Sture; och ordenssystrar sådana som Sigrid hin Väna och fru Brita Brahe till Ulfåsa (S:ta Birgitta) voro »stjernor» i sitt kön och förträffliga »Avazuer». Väl förföljde en Kristiern hin Omilde allt Avazuiskt blod, men Gustaf Eriksson skaffade åter fostbrödralaget god trefnad i vårt land. Och den 25 januari 1732 tog orden sitt namn, Avazu och Wallasis; derifrån räknar den sina årtal, och de framlidne riddarne i Glysisvall erkänna den nya stilen.

Till svar åt dem, som vilja veta ordenshemligheterna, skrifver Dalin en visa, som ådagalägger, hvilken lätt, behagfull poetisk stil han nu hade i sin magt, och hvari det bland annat heter:

»Många äro gräslig heta
Utom Orden at få weta
Hwad wår Orden innebär:
Hwad är derför wärdt at wäja?
Jag wil säja,
Hwilka Ordens Reglor är.

Fara kring i alla Länder
Och med Helga Swärd i händer
Söka krig och styriold;
Spärr på alla banor rida,
Altid strida,
Skaffa rätt och styra wåld.

Skydda faderlösa Waggor,
Rädda Mör från Gubbars faggor;
Lägga mången Ungkarl ned;
Slå från hwar en wacker Fröken
Troll och Spöken,
Efter gamla Kämpars sed.

— — — — — — —

Friska hjertan, milda löjen,
Glada tungor, rena nöjen,
Hurtigt mod på Riddar-wis
Sku wår Orden städse pryda,
Och betyda
Avazu och *Wallasis*».

Bland de mera lyckade ordensskämten är för öfrigt imitationen af de äldre skalderna, sådan den framträder i Dalins uppsats på ordensdagen 1739, der han låter Stjernhjelm, Lucidor, Columbus, Runius, »Baron Lasse» (?) och »Salig Gubben» (Sveno Dalius) bringa orden sin helsning. Stjernhjelm diktar t. ex.:

»Hurtiga, modiga, stadiga Tropp, som brinner af ära!
Fortfar uti din lofliga nit bland werldsliga stormar:
Himmel och all Element sku prisa til ewiga tider
Trohet i dödliga bröst, en Dygdens lifliga Dotter,
Som öfwer Himlars högd hos Gudar stadnar i sällhet».

Och Runius begynner:

»Mån jag intet warit stummer,
Döf och blind, och lam och dummer,
Som ej förr i detta Lag
Firat Avazuers-Dag?»

Dalin var under dessa år tillika medlem af ett annat, ännu ungdomligare ordenssällskap. I

De la Gardieska arkivet (XVI: 158) omnämnes, att Dalin var »fältsekreterare vid Lifsqvadronen» och att han sökte lägga poesi i sina embetsskrifvelser, hvilka, tillägger Wieselgren, »här äro i original förvarade». Såsom exempel anföres, att han i ett sjukförslag vid »Lifsqvadronen» för april månad 1737 yttrar om sig sjelf: »fältsecr. Dalin, malade imaginaire, löper ofta i yrseln, skrifver i vädret och talar i sömnen», samt vidare att han i april 1739 ingaf underdånödmjukt memorial om sin chefs permission att på 18—20 månader få fara omkring verlden och bese dess galenskaper, för att derigenom göra sig skickligare till sin tjenst

»och så försedder bli,
att »visen» må få se han ej är vattenbi».

Egendomligt nog har Wieselgren ej märkt, att det här gäller skämt och icke allvar. »Lifsqvadronen» var alldeles icke någon militärisk inrättning, utan helt enkelt namnet på ett ordenssällskap, hvars öfverste (»vise») var den unga fröken Katarina Charlotta Taube (syster till Hedvig Taube), sedermera grefvinna De la Gardie. Hon var vid ordens stiftande 1737 endast 14 år. Öfverstelöjtnant var fröken Kristina Maria Falkenberg, som 1737 fylde 17 år. Dessa voro de enda fruntimren i orden, hvilken för öfrigt bestod af ett fyrtital ädlingar, antagligen konduktören Hans Gustaf Rålambs (f. 1716) umgängesvänner; bland andre kammarherren Klas Ekeblad (f. 1708), korporalen vid lifdrabanterna Carl Barck (f. 1708),

volontären Axel Fersen (f. 1719), kammarherren Gabriel och volontären Henrik Falkenberg (födde 1716 och 1721), korporalen vid lifdrabanterna Adam Horn (f. 1717), Gustaf Horn, löjtnanten Nils Broman (f. 1714) m. fl.

Af den »rulla» och det reglemente, som finnas i handskrift å kongl. biblioteket, framgår någorlunda tonen i detta sällskap. Dalin har i den förra förtecknat sällskapets ledamöter och tillagt små skämtsamma biografier. Ett par af dessa må anföras:

»*Fältsecreteraren Olof Dalin.* Bevistade kongressen i Soissons, var der väl intet personligen, men hade en slägting, som hade ärnat sig dit. Har stora tjenster, är adjutant i kongl. cancelliecollegio, gröna ordens hofkansler *, archivarius af Avazu och fältsecreterare af lifsqvadronen i Stockholm. Man kan deraf döma hvad inkomster den mannen måtte ha!

Expectanten Henrik Falkenberg. Bekymrar sig ganska litet om de Europeiska konjunkturer och vet intet om de Asiatiska, men hade dock gerna negocierat freden mellan Turken och Malteserne, om det blifvit honom anförtrodt. Gjorde för några år sen en farlig resa till en bal, då bergtrollen kastade enspännaren öfver ända. Rider gerna på lefvande hästar och trotsar Tartar Can att bättre förstå skänkeln än han. Kasserade Bileams åsna, när han mönstrade det Judiska stuteriet».

Ordenssällskapet var indeladt i stab och två kompanier. Ordenstecknet utgjordes af en liten silfversabel, buren i blågult, gult eller hvitt band. Strängeligen var förbjudet att röka långtobak, dricka dubbelöl, supa kornbränvin eller svärja stora eder (§ 6), liksom att understå sig

* En tredje orden, för hvilken Dalin skrifvit några visor.

att komma drucken inför chefen eller någon officerare; i sådant fall var krigsrättens dom: böter till kyrka eller fattighus samt fyra dagars mistande af sabeln (§ 7). Dubbla straffet drabbade den som beträddes med osanning (§ 8). Alla ädla sinnesöfningar, såsom fysionomikonst, poesi, ritning, musik och dylika prydnader, samt ridderliga kroppsöfningar, såsom att fäkta, dansa, rida, voltigera, kasta och löpa, borde vid »Lifsqvadronen» blomstra.

Man eger i Dalins skrifter ett par poetiska minnen från denna ungdomliga orden. Der läses en ransakning och dom på vers öfver tvenne ordens »caporaler», som förbrutit sig emot ordensreglementets sjunde paragraf, i det de en dag i mars 1737 vågat en dust med Bacchus och visat sig i föga nyktert tillstånd inför chefen. Vidare finnes en liten dikt till den unga chefen med anledning af hennes fjortonåra födelsedag *. Orden synes äfven hafva haft en osynlig skyddsgudinna, nemligen »Sancta Filebunka».

Dalins »skämtsammare dikter» gifva oss tillika en inblick i andra episoder af hans sällskapslif vid denna tid. Än gästar han *Hamra*, der han blir väl förplägad, liksom också hans hund Mufti fägnas så väl, »att han vore rätt en Bengel, om

* Äfven i en annan vitter personlighets öden har Katarina Charlotta Taube spelat en roll, nemligen i fru Nordenflychts. Det var *hon*, som blef föremål för »herdinnans» svartsjuka, då Fischerström egnade henne sin hyllning.

han icke tacksam var»; än är han med familjen Ribbing ute på *Stenhammar* eller på *Hörningsholms* säteri. Till detta säteris underlydande hör en liten gård Sanda, tillhörig fröknarne Ribbing, på hvilken han skämtvis låter anställa sig såsom »fogde», och han tecknar sig också i en dikt »fogden på Sanda Olof Jonsson». Än är han i ett gladt lag på *Edsberg*, hvarom han sjunger:

»Nå, så säger jag, det kallar man sig pläga!
Nå, så säger jag, at fråssa natt och dag!
Ingen omsorg äga,
Wett i skålar wäga:
Nå, så säger jag, det är et roligt lag!

Nå, så säger jag, nu sku wi promenera!
Nå, så säger jag, partier natt och dag!
Se, der ha wi flera,
Som oss divertera:
Nå, så säger jag, här blir et roligt lag!»

Den unge kanslisten, sedermera bibliotekarien, är godlynt och foglig till sin natur. Han är med om allt sällskapligt, som hans höga vänner önska, och ställer sin penna till deras förfogande, vare sig att det gäller en glad skål, en munter sällskapsvisa, en grafskrift öfver hyndan Kersti Berg eller hunden Gasse, eller en biografisk-genealogisk studie öfver hästen Måns. Det händer till och med, att de vittra lekarne spela den gode kanslisten allt för mycket i hågen, så att han för poesiens skull försummar en dans och får hos skön fröken göra afbön på vers.

Hans politiska åskådning synes icke hafva varit synnerligen fast, åtminstone framträder den icke i sällskapslifvet. Han hade till de »hattvänliga» fröknarnes nöje skrifvit åtskilliga små dikter, som tydligen syftade på den bekanta devisen »Was wir lieben» — de ord, med hvilka hjeltinnorna beledsagade sina skålar till »hattarnes» āra:

»*Was wir lieben* här på jorden
Ar wår fägnad: I de orden
Finns all frögd:
Ädlaste skatten är bara watten,
Om ej smaken af den saken
Görs glad och nögd» o. s. v.

Men detta eller ett liknande qväde förargade de täcka »möss»-fröknarne, och så anslog Dalin en annan ton och skref en »Syndabekännelse» med mössornas valspråk »Ich denk mir's»:

»När man kokar nu ihop
Riksdags-buller, krig och fara;
När så mången wettlös glop
Tror sig rätt förfärlig wara;
När man hemligt tar parti,
Hwar och en wil lycklig bli;
Säger jag: *Ich denk mir's*» o. s. v.

Och denna visan blef, såsom Fryxell förtäljer, sedan ofta sjungen såsom »mössornas» vapensång *.

* Onekligen är det en ödets besynnerliga ironi, att strax efter en af Was-wir-lieben-sångerna i skaldens samlade arbeten följer en dikt, som heter — »Den obeständiga» och som slutar med följande ord:

»Min wän, sad' böljan, mig förtryter,
At blifwa förebrådd af den,
Som sjelf hwar tima sinne byter
Och ger och tar sin tro igen».

År 1737 tillträdde Klas Rålamb platsen såsom landshöfding i Halland, och Dalin — nyutnämnd bibliotekarie — begagnade tillfället att åtfölja sin förre principal för att göra ett besök i hembygden på några veckor. Han skrifver till grefve Piper den 2 oktober 1737 (orig. på Engsö):

»Ordens secreterare anhåller om nådig permission at få se sin fädernebygd på en månad, den han intet sedt på et hundra femti. Sedan et lands ungdom warit så lång tid hos främmande, är det hugneligt få komma hem och skryta för sina enfaldiga tomtegubbar. Under den tiden skal han likwäl med all andakt wörda ordens helgedomar och förkunna dess ähra til Swenska jordens ända» *.

Ett par år senare anträddes en annan resa: en längre färd till utländska orter, sådan som dåtidens unge män plägade företaga för att »fullborda sin bildning». År 1739 på våren skulle nemligen Dalins elev Hans Gustaf Rålamb göra en dylik resa, och tillfälle bereddes då Dalin att åtfölja honom. Lilliestråle uppgifver, att direktören Klas Grill härvid bistått den begåfvade och lofvande författaren med de nödiga medlen. Denna Dalins resa bildar ett visst afbrott i hans skriftställarskap — åtminstone det offentliga — och det torde derföre vara lämpligt att, innan en redogörelse lemnas för hans utrikesfärd, taga i betraktande de vitterhetsprof, hvilka derför-

* I ett bref till Benzelius (i Linköpings bibl.) beklagar han, att han icke, som ämnadt var, kan få på nedresan besöka honom för att »inhemta hans mogna tankar om et och annat, som till Biblioteket hörer, och i synnerhet at få någon öpning til de goda correspondencer med lärdt folk i Europa in re literaria, som Benzelius ägde».

innan tillkommo utom talen och dikterna i de båda ordnarne samt de lätta sällskapsskämt, hvilka ofvan omnämnts. Under 1730-talets senare hälft rättfärdigar Dalin nemligen på flera skilda områden de förväntningar, man gjort sig om Argus' snillrike författare, och detta så väl då det gäller att gifva uttryck åt hjertats allvarligare känslor, som då fråga är om ett uppsluppet skämt.

Den utveckling Dalins skaldskap undergick i Argus är förut antydd. I hans öfriga poesi under den nu föreliggande tiden visar sig en likartad utveckling, men naturligtvis vida fylligare och rikare. Den rimmade hexametern är nu öfvergifven och Dalin väljer smakfullare och böjligare versmått *. Hans lyriska diktning (omfattande betraktande stycken, episkt-lyriska qväden och visor) kan i allmänhet sägas hänvisa på tvenne källor: den ena är den Franska lyriken (»petits vers», satirisk och didaktisk lyrik), den andra är den gammalsvenska diktningen, sådan den representeras af Stjernhjelm, Runius, Lucidor, Rudéen m. fl. Den aktning, Dalin hyste för denna diktning och dess värde såsom förberedelse till en ny, framgår af ett i öfrigt obetydligt qväde från denna tid, *Tankar öfver Skaldeflockarne*, skrifvet i dec. 1736, antagligen med anledning af vännen

* I större dikter alexandrinen; eljest med förkärlek fyrfotadt trokaiskt versmått (en i psalmerna vanlig meter), fyrfotade jamber (»En Celadon»), trefotade jamber (»Välkommen, grefve lilla!»), daktyliska verser med uppslag, folkvisans meter o. s. v.

Carlssons då förberedda antologi af Svenske skalder.

Bland Dalins större poem under dessa år torde den präktiga grafskriften öfver Konrad Ribbing 1736 förtjena att ställas i främsta rummet. Detta stycke är en värdig, varm och, framför allt, djupt *känd* grafdikt. Man märker så att säga i hvarje strof, huru Dalin haft kär den, öfver hvilken han diktat, att det varit en »sorglig gåfva», men en »glad skyldighet» för honom att få uttala sin tacksamhet. Och grafskriften blir tillika något mera än ett åreminne öfver den hädangångne. I det att skalden på hans graf afmålar en ärlig Svensk, visar han för det unga Sverige exempel till efterföljd; hans dikt blir en föregångare till ett i vår litteratur icke sällsynt skaldeslag, lärodiktningen, framställd genom tecknandet af en ädel vis:

»Kom, Wandringsman, wi wilja måla
I detta fält en sådan Man,
Som ingen lycka pryda kan,
Som inga Anor hjelpa pråla,
Som inga pengar göra rik,
Som ingen höghet gör förfärlig:
Kort sagt, en Swensk, i grunden ärlig,
Och städs på alla sidor lik.

En ärlig Swensk har Gud i hågen,
I tusend öden lika nögd,
Af intedera rörd och bögd,
Han står som klippan fast i wågen,
Han offrar hjerta, hufwud, hand,
Och alt det ädla, som Han äger,
Til ewig tjänst i Dygdens läger
För Himmel, Kung och Fosterland.

Han för sin Kung wil gärna wåga,
Med nöje, wett och hjältemod,
Til sidsta droppan af sitt blod:
Men ej Hans dyra öron plåga
Med smickran, dikt och giller-ord:
Ja, fast det skull Hans lycka gälla,
Så kan Han ej sin owän fälla
Med tungans gift och fina mord.

Han wet ej hwad det är at bäfwa,
Han aktar lika hot och smek,
Och sjelfwa döden som 'en lek:
Han kan i nåd och onåd swäfwa;
Men altid lika glad och huld,
Mot blixt och dunder från det höga
Han aldrig blinkar med et öga,
Som ej förblindas kan af guld.

Hans Fosterland kan Honom löna
Med orätt, afund och förtret
Och tusendslags otacksamhet;
Men derför ej Hans wrede röna:
Som egen winst ej gör Hans flit,
Som lyckan ej Hans mod kan föda,
Så kan ej wåld Hans trohet döda,
Och intet agg Hans rena nit.

Alt hvad Han talar, gör och tänker,
Är altid utan håg på winst,
Sitt eget ser han städse minst:
Och när Han i sin syssla blänker,
Så är Han hel förbytt i dygd:
Han ingen själ i werlden känner,
Han har ej slägt, Han har ej wänner,
Han är en främling i sin bygd.

Men dock, Han har båd slägt och wänner:
Han är den tryckta dygdens Far,
Och näplig Han en owän har,
Som i sitt samwet ej bekänner,
At han i Honom har en Bror;
Ja, den som wil wår Hjälte mörda,
Måst mot sin wilja Honom wörda,
Och i sitt hjerta kallan Stor.

— — — — — — —

Af Honom någon sak begära,
Som ej är billig, sund och ren,
Det är slå hufwud mot en sten:
Han kan ej twänne sköldar bära,
Hans tal och hjerta följas åt,
Hans ord och samwet äro lika;
Han swikas kan, men aldrig swika,
Han wil ej segra med försåt.

— — — — — — —

Wår döda war en Rättens Hjälte,
En stödjestaf för ärligt Folk,
En Swenska Lagens rena tolk,
Som Honom til sin regel stälte,
Och til sin ro och tidsfördrif:
De följdes åt til sidsta dagen;
Men dog Han med den gamla Lagen,
Så är den äldre nu Hans lif.

— — — — — — —

Så smaka nu bland Swenska Gudar,
Du Hedersman, en ewig ro,
Der inga falska wänner bo,
Ej nedrighet i gyllne skrudar,
Ej Furstligt mod i tiggar-plagg,
Der Gud sin Höga Bergsrätt öfwar,
Som alla Malmars wärde pröfwar,
Och skiljer Guldet från sin slagg».

En annan större dikt är *Tankar öfver oveldigheten*, ett hundrade rim, tillegnade Tessin i hans egenskap af landtmarskalk vid 1738 års riksdag. Detta skaldestycke (inlemnadt till censor den 23 augusti 1738, tryckt samma år, sedan omtryckt 1761 och »med några små förändringar» äfven 1791) företer onekligen flera vackra och högstämda drag, men saknar dock i det hela den känslans och öfvertygelsens värme, som så för-

delaktigt utmärker den Ribbingska grafskriften. I öfrigt är detta skaldestycke uttryck för Dalins program i politiskt afseende: hat mot allt partiväsende, och det är till oveldighetens målsman, *landtmarskalken*, och ingalunda till *partimannen* och *oppositionsmannen* Tessin, som dessa strofer äro skrifna:

»Oweldighet och Agg kan aldrig samsmantrifwas,
En Swensk, som är partisk, har altid lust at rifwas:
Han säje hwad han wil, han gör wår Frihet fal:
Intriguer är hans wärk och sqwaller är hans tal.

Jag wil ej säja mer; ty Gud dem endast känner;
Men mente alle wäl, så woro alle wänner:
Om hwar man med sin lott i stillhet wore nögd,
Då skull' wår Frihet gro och blomstras up i högd.

Gud låt ej Frihet bli en het Regerings-klåda,
Och en fördömder lust, at laglöst wilja råda:
Då står et Rikes lif på brädden af sin graf:
Der hwar och en är Kung, är hwar och en sin slaf».

Den enskilda hyllningsgärden till Tessin är något konstladt invirad i den allmänna hyllningen åt oveldigheten, och tager sig bland annat uttryck i följande misslyckade strof:

»Dock, himlen ware tack, fast än de äro rara,
At likwäl några fins med forna dygder qwara:
Derpå ha wi bewis uti Din Dygd, Tessin:
Ensidighet mot Dig förlorar sin Latin» —

hvarefter skalden slutar:

»Ej nog at wilja wäl, man måst det kunna göra:
Du både wil och kan et ädelt Wärk utföra:
Men desse hundra Rim, fast wiljan är wäl god,
Ha dock ej styrkan lik emot Ditt Ädelmod».

Skulle månne antalet af »hundra rim» hafva varit på förhand bestämdt och måst fyllas?

Af tillfällighetspoemen vid olika festligheter förtjenar ett par att framhållas, såsom antydande skaldens uppfattning af äktenskap och kärlek. Rätt märklig är dikten *Giftetankar öfver Alcestes och Amaranta* (friherre Stackelberg och fröken Kristina Taube) 1737. Skalden målar här — i ett bröllopsqväde — med icke så alldeles ljusa färger äktenskapet sådant det vanligen är, i motsats till sådant det bör vara och sådant han hoppas det för de unga tu skall varda:

»Gud gif dem så mycket godt,
Som finns ondt bland gifta Makar,
Som ogifta Lam ha fått
Art och form af gifta Drakar,
Och som swartsjuk hemlig sorg
Finns kring alla Stockholms Torg».

Silfverbröllopsverserna till friherre Gabriel Ribbing och grefvinnan Oxenstjerna framställa den äktenskapliga kärleken såsom en resignerad, lugnare lycka, i motsats till den stormiga, obundna kärleken. Denna tecknas med följande ord, som skalden lägger i Amors mun:

»I sälla stunder I, som liknen Jubel-Dagar,
Då tycket är min Präst, två ögon mina Lagar!
Om frihet från Er togs, och wigsel blef befalt,
Så blef Er hela ro et ägg förutan salt.

Säll den, som ledig kan ibland de wackra wandra,
Ha smak för en i dag, i morgon för den andra,
Och intet blott för en, fastän fullkomlig skön,
Afsäja sig sin rätt på hela Evas Kön» —

hvarpå dock Dygden svarar, nästan som »Fru Dygd» hos Stjernhjelm:

»Slå watten i sitt win och lägga salt i maten,
Med sinnet hålla hus och rättat efter Staten,
Ha tankar wid sin eld och swalka hitsig blod,
Det gör et nöje långt och dig beständigt god.

Betänk, hur säll du är, när du til ålder hinner,
Och hur en stadgad eld med kraft och klarhet brinner:
Du ser i dag et prof och hur et ädelt Par
I fem och tjugo år hwarannan frögdat har».

I en dikt till den nyfödde grefve C. G. Piper, son till Avazu-ordens mästare, ger skalden ett satiriskt uttryck åt det »verldsförakt», som han denna tiden kände:

»Välkommen, Grefwe lilla,
Bland werldens buller hit!
Wi upta intet illa,
At man oss gör visite.
Min frögd kan knapt beskrifwas,
At se en menlös Själ,
Som wil ibland oss trifwas;
Ty den behöfs så wäl.

— — — — — —

Min Grefwe får här skåda
En skräcklig hop af lif;
I lust, i ro, i wåda,
I tusend tids-fördrif,
Här fån I se oss wandra,
Som Ädelt Folk och pack,
Den ena kring den andra,
Som Myror i sin stack.

— — — — — —

En wil til Himla-loftet,
Med alt för yfwig håg;
En annan blir i stoftet,
Som galten wid sitt tråg.

En gör bland tusend lustar
Sitt Paradis och fall:
En annan går och pustar
För lite smält Metall».

Bland tillfällighetsqvädena från dessa år finnes ett, hvaraf man föga angenämt beröres, nemligen dikten till Hedvig Taube på hennes födelsedag 1738. Det gör nemligen här ett pinsamt intryck att finna skalden särskildt lofprisa »dygden» hos konungens älskarinna. Man kan visserligen hysa deltagande för denna i grunden godsinta unga qvinna, ett offer för konungens lystnad och en faders äregirighet; man kan förstå, att hennes ovanliga personliga älskvärdhet kom hennes umgängeskrets — och dit hörde Dalin — att se genom fingren med den ställning hon intog; och att Dalin, som hos hennes slägt rönte mycken välvilja, skref till henne ett och annat qväde, är lätt förklarligt, men det var osmakligt, om icke något värre, att till konungens mätress skrifva strofer sådana som dessa:

»Den är lycklig född til werlden,
Som til andras frögd är född,
Och bland hela denna flärden
Är af Dygden understödd.
Den fullbordar Födslo-Lagen
Jord och Himmel til behag;
Den kan räkna Födslo-Dagen
För sin skönsta Heders-Dag.

Ädla Ljus, som nu fått brinna
Jämt i tjugufyra år!
Af Er klarhet wi besinna,
Hur wårt lif sitt wärde får;

Ty sku wåra tungor bära
För Er fram wårt hjertas grund,
Och til *Er* och *Dygdens* ära
Fira nu Er Födelsestund.

Gud gif Er från denna timma
Tusendfalt Lycksalighet,
At Er glans må altid glimma
Onda ögon til förtret.
Sinnes ro lär altid skattas
För Er sällhets högsta lott;
Och om afund aldrig fattas,
Blir Ert öde altid godt».

Att bestämma tidpunkten för dem bland Dalins »*visor*» samt satiriska och erotiska småstycken, som ej äro särskildt dagtecknade, har sig icke alltid så lätt. Flere af satirerna och herdedikterna, såsom »Philemon dref ut sina får på en äng» eller »En Celadon gaf frögderop» och andra dikter, som visa Dalins lyriskt-episkt-satiriska ådra i sin bästa fägring, tillhöra dock afgjordt denna tid.

Såsom representerande Dalins satiriska diktning under denna hans första friare skaldetid må nämnas *Den Epicuriske Philosophen*. Under det Dalin här drager i fejd emot flera af de lyten, han så ofta bekämpat, framhåller han med rigtig psykologisk blick en af orsakerna dertill, att det onda kan trifvas, och finner den ligga i slöheten och likgiltigheten hos mängden. Mängden representeras här af en epikureisk filosof, som är nöjd med »hvem som blir president och råd», blott han får stanna obekymrad i sin sömn och

säng. Vi igenkänna denna figur från Argus (»Pomponius» i II: 21).

Mera epigrammatiskt anlagd (möjligen efter någon Fransk förebild) är den lilla satiren emot »straffprofeterna», hvari tillika ligger en viss ironi öfver kyrkans indelning af själarna efter bostadsprincip. Denna dikt, kallad *La Religion à la Mode*, lyder sålunda:

»Marcus följde Folket åt
Som i Kyrkan sig instälte,
Der blef skräcklig låt och gråt,
Ty den Prästen war en Hjelte,
Lags-Basun och Straff-Prophet,
Folket tjöt, hwem kunde annat?
Ja, Herr Pär skal ha förbannat
Hwar och en som intet gret.

Marcus var allena den,
Som sitt öga intet blötte,
Derför sad' en helig wän,
Som i sidan honom stötte:
Dyrka Gud och gråt, min Son;
Ja, sad' han, nog wil jag dyrka'n,
Men jag hör ej hit til Kyrkan,
Far min bor en mil härfrån» *.

Ett af de mest lyckade och finast utförda satiriska poemen är *Herdaqvädet* om Celadon, som finner en skatt och med stoltheten hos en äkta uppkomling börjar brösta sig öfver sin väldighet, men som, sedan skatten visar sig vara ett intet, faller ned från sin höjd och blir samme stackars herde som förut.

---

* Första gången tryckt i »Småsaker till Nöje och Tidsfördrif».

»En Celadon gaf frögde-rop,
Då han med sin Herdinna
Fann på et skrin uti en grop:
Nu skal du bli Grefwinna,
Och jag så stor och mägtig man,
At ingen själ tör knysta:
Min sann, det går ej längre an,
At krypa i det tysta.

Til nästa Riksdag låter jag
Mitt skölde-märke swäfwa,
Då skal jag göra dunder-slag,
At hus och bärg sku bäfwa.
Farwäl, min Hjord och tysta Fält,
I trän och gamla stubbar!
Farwäl, mitt bo och usla Tält,
Gemena Tomte-gubbar!

Jag är ej mer Er Celadon,
Nej, annat må'n I weta,
Hans Nåd Herr Celadondrion
Wil jag här efter heta.

— — — — — —

Wår Celadon slog locket op,
Det gick förutan dyrkar;
Men ach! hwad blef wår Herdes hopp?
Han fann der fyra fyrkar.
Jag ser, sad' han, at bladet wänds.
Min Nymph, jag har gjort illa:
Farwäl Er Nåd och Excellence,
God dag, min Herde lilla!»

Det är, som man finner, en täck och behaglig satir, genomspelad af humor.

Denna sång om »Celadon» var synnerligen folkkär på 1730-talet. Då Sinclairsvisan utkom 1741, angafs den skola sjungas på samma melodi som den bekanta visan »En Celadon gaf frögde-

rop» *. Ett bevis för visans popularitet är också den efterbildning, som utkom i »skillingstrycket» och började sålunda:

»En Testylis gaf frögdeskri,
När hon et ägg månd' finna».

Ett annat »Herdaqväde» förer oss in på den skämtsamma erotikens område; det är »Philemon dref ut sina får i en äng, der såg han herdinnan Camilla», ett af Dalins allra bästa lyriska poem. Näppeligen förr och sällan senare har i vår diktning kärleken tecknats så enkelt, vackert och sant som i dessa strofer:

»Herdinna, jag känner et ondt i mitt bröst,
Som swider, men är mig et nöje;
Dess ängslan skänker mig glädje och tröst,
Dess tårar ä' bättre än löje:
Jag wille du kände det lika som jag,
Den swedan gåfwe dig tusen behag;
Ja Himlen ditt hjerta nu böje!

— — — — — — — — —

När den som dig plågar ej är tilstäds,
Farwäl då med mod och med minne!
Fast man uti sällskapet glammar och gläds,
Så trifs du dock icke derinne:
I enslighet finner du frögd uti qwal,
Du håller i tankarna hemligit tal
Med en som bor uti ditt sinne.

Om du wid en källa, en flod, eller älf,
Dig speglar och ser i det klara,
Så ser du en skapnad, men icke dig sjelf;
En annan syns dig der wara.

* Denna melodi, som återfinnes i Höijers »Musik till Svenska folkvisor», och som lämpades till många visor, är möjligen af Tyskt eller Franskt ursprung (Lully?). Det är samma menuettmelodi, som användes i Heibergs »Elverhöj».

Den skapnaden följer dig nätter och dar,
Han går och han kommer, han flyr och blir qwar,
At med din skapnad sig para».

— — — — — — — — — —

Poemet är i tonen strängt lyriskt-erotiskt ända till mot slutet, der det, såsom fallet oftast är hos Dalin, erhåller en episk utveckling och lyktas med en epigrammatisk udd: Philemon har för Camilla skildrat hvad älskog är; hon förstår det och förklarar, att den smärtan har *Damon* ofta ingifvit henne. Skulle möjligen någon sorglig erfarenhet hos skalden sjelf gömma sig bakom denna humor? Vi återkomma i nästa kapitel till den subjektiva sidan af Dalins erotik.

För öfrigt må nämnas, att detta poem sjöngs på samma melodi som Dalavisan: »I Dalarne bodde, i Dalarne bo».

Vi hafva i de ofvannämnda tillfällighetspoemen funnit, att Dalin med kritisk blick betraktade kärleken, särskildt den äktenskapliga, och äfven i andra dikter från denna tid visar han sig hafva öppet öga för kärlekens svaga sidor. Sålunda egnar han ett skämt åt ovaraktigheten af en enklings kärlekssorg, och anslår häri en tonart, som förebådar fru Lenngrens.

»Wår Änkling Damon skåda får
Sin sköna Cloris död på bår.
Ack! säger han, hwad hjertlig qwida!
Jag måste dö, som du min wän.
Han drar sin dart utur sin slida;
Men — sticker'n sakta in igen.

— — — — — — —

Se'n får han en Lysandra se,
Som kan så mycket nöje ge.
Men ack! hur kan han skönhet wörda?
Han griper til et silkes-band,
Och wil den Ängla-bilden mörda;
Men kysser strax på hennes hand.

Och sen wår Änkling således fått
Uti sin famn så mycket godt,
Så säger'n: Skönasta Lysandra,
Kom, lät oss nu med suck och tår
I grafwen efter Cloris wandra!
Men ej förr än om femti år» *.

I en »Fabel utan tillämpning» skildrar han, såsom ett slags motbild härtill, obeständigheten och granntycktheten hos Malin, som efter att hafva svärmat än för den ene, än för den andre, och ratat alla, slutligen inser, att

»Upfriskas kan en döf, en blind,
Men aldrig Flickans wackra kind.
En gammal trägård kan bli ny,
Men aldrig Flickans hy»,

hvarföre hon också håller till godo med sin första kärlek, gamle Pär, som nu blifvit lam. — Denna visa återfinnes bland »skillingstrycket» från 1700-talet och uppgifves skola sjungas på »melodien utaf en wacker Swensk marsch».

En viss märklighet eger en liten dikt »Kämpawisa om herr Henrik och herr Arvid», emedan

* Denna sång, som var »mycket bekant», blef föremål för en parodi, hvilken läses hos Bergius, *Småsaker* II: 77.

Dalin här för första gången skämtvis anslagit den gamla folkvisans ton. Det berättas, att herr Henrik och herr Arvid skola resa till en bal, men att genom trollens illvilja hästen skenar och »balen slutar i pussen». För att gifva en föreställning om tonen i denna dikt — föregångare till en mängd likartade — må följande strofer anföras:

»Det gick öfwer dalar, det gick öfwer berg,
Det gick öfwer sjöar så dryga,
Sig korssade Jätte, sig korssade Dwärg,
Å aldrig såg wi Hofmän så flyga!
I hafwen det wäl hört, at Balen han slöts uti pussen.

Men Troll-andan språng in i stenen så snäll,
Hon rynka sin skrynkota panna:
Om Hofmännen röra min trollade häll,
Så skal wäl den härfärden stanna.
I hafwen det wäl hört &c.

De Hofmänner stötte den trollade häll,
At Trollen af gnistor blef brände:
För sanning jag säger, at stöten war snäll;
Men Enspännarn stalp öfwer ände.
I hafwen det wäl hört &c.

De Hofmänner föllo i den sanka dy,
De hwita handskar djupheten mätte,
Det tjocka morasset steg högt up i sky;
Men Hofmän i dybottnen sprätte.
I hafwen det wäl hört, at Balen han slöts uti pussen».

— — — — — — — — — — — —

Till upplysning bör meddelas, att »herr Henrik» var den unge Henrik Falkenberg (född 1721,

död redan 1737), och »herr Arvid» var Arvid Rålamb (f. 1722)*.

Slutligen må omnämnas en af Dalins *otryckta* skämtdikter från dessa år, till hvilken manuskriptet finnes å Eriksberg. Det är en lyckönskningsskrift på fröken Beata Kajsa Ribbings födelsedag den 7 september 1736, hvari skalden, under erinran att »i dag för elfva år» födelsedagsbarnet såg verldens ljus första gången, tillika satiriserar öfver olika stånd och klasser, t. ex.:

»I dag för elfwa år kom på wår werldstheater
en liten näsa fram, som eij är skapt och giord,
at i en Sakersti få lukten af Ducater,
ost, smör och fläsk och kött på kyrkans helga bord».

Dalins poetiska förmåga togs nu i anspråk äfven för större uppgifter än dessa småstycken, i det hans hjelp påkallades för den år 1737 nybildade Svenska teatern.

Den Svenska teatern hade före frihetstiden genomgått mycket skiftande öden. Vår dramatiska litteratur var ända från medeltiden och fram emot 1600-talets slut hufvudsakligast en återspegling af Tyska religiösa skådespel och Tyska skoldramer. Några författare, Messenius, Asteropherus, möjligen ock Holgeri Catonius, representera väl mer eller mindre originella ansatser,

* I Falkenbergs biografi uti »Lifsqvadronens» rulla, hvilken är författad 1737 eller samma år som Falkenberg dog, säges, att ofvannämnda händelse tilldrog sig några år förut; poemet är sannolikt skrifvet kort efter sedan missödet egde rum, alltså antagligen omkring 1735.

men utan att kunna sägas hafva skapat något bestående Svenskt drama. Härför saknades ock vissa förutsättningar, som kunnat låta ett nationelt skådespel blomstra; icke minst den uppmuntran från högre ort, hvilken bort skydda den spädа plantan. Här saknades också samverkan mellan teaterförfattare och skådespelare å ena sidan samt en stadigvarande, bildad publik å den andra. Vi behöfva endast erinra derom, att den främste bland våra äldre dramatiske skalder, den snillrike, olycklige Johan Messenius, måste, undantagandes då han tillfälligtvis kallades till Stockholm för att »celebrera» någon högtid vid hofvet, söka sin publik hos marknadsbesökarne vid Upsala disting. Den Stjernhjelmska skolan skapade ingen dramatik af betydenhet, ty »baletterna» äro afgjordt af mera lyriskt än dramatiskt intresse. En bland denna skolas mest begåfvade ledamöter, Stjernhjelms gunstling och trogne beundrare Samuel Columbus, har dock i ett bref till Magnus Gabriel de la Gardie uppgifvit, att han ämnade öfversätta en Corneilles och en Molières alster, och derest döden icke gjort denna plan om intet, torde vårt Svenska drama hafva kommit att ledas in i det »Fransk-klassiska» spåret ett halft sekel förr än fallet blef. Redan derförinnan hade Urban Hjärne genom sin i många afseenden vackra tragedi »Rosimunda» (jemte Anders Wollimhaus' »Dido» det enda bibehållna profvet från 1660-talets Upsaladramatik) sökt träda i den Franska tragikome-

diens fotspår. En frisk dramatisk verksamhet knyter sig emellertid till det första egentliga skådespelaresällskap, som vår Svenska teaterhistoria känner, nemligen »Lejonkulans män». Granskar man dess repertoire närmare, så finner man, att den rönt icke obetydligt inflytande af dåtidens Franska tragedi. Detta gäller företrädesvis om Börks Darius, hvilket arbete behandlar katastrofen i den Persiske konungens lif efter det han öfvergifvits af satraperna. Detta drama sluter sig i flera fall till den Fransk-klassiska smaken, ehuru det saknar all djupare tragisk konflikt. Börks dramatiseringar af de antika myterna (Apollo, Phaëton, Orpheus) förete deremot mera slägtskap med de gamla dekorationsballetterna än med den stilrigtiga Franska tragedien *.

Det är först under frihetstiden som den Fransk-klassiska smaken, sådan den framträder i sorgespel och i lustspel, kan sägas vara fullt herskande inom vårt Svenska drama och ger åt detta sin pregel. Förberedelser härtill visa de öfversättningar af Franska eller ock af Fransk smak påverkade arbeten, som falla under frihetstidens båda första årtionden. Vi finna då till vårt språk öfverflyttade Racines »Andromache», Molières »Tartuffe», »L'avare» och »Mariage forcé», Steeles »The lying lover» (samma stycke som Corneilles »Menteur»), Holbergs »Politiske Kande-

* Jfr redogörelsen i Sellins afhandling om Dramat under Carl XI:s regering.

stöber», »Jeppe» och »Den Vægelsindede». Dessutom hade den finare publiken fått i original göra bekantskap med liknande arbeten, ty omvexlande med Tyska skådespelaretrupper, som uppförde »Haupt- und Staatsactionen», hade Franske aktörer uppträdt i arbeten af Corneille, Molière, Racine och Regnard.

År 1737 stiftades »Kongl. Svenska Skådeplatsen» och dermed inträdde en ny epok i vår Svenska dramatiska diktning. Det skönjes, att teatern nu framträdt såsom ett af de kulturträfvanden, hvilka ansågos förtjena understöd, och man vet, att frihetstidens aristokrater icke voro sene att vårda sådana kulturmedel. Också företer den Svenska teatern under denna tid en ovanligt liflig verksamhet. Man står inför en uppgift och man har denna uppgift klar för sig: att skapa ett Svenskt drama, hvilket skall understödja sträfvandet att upprätthålla en Svensk teater. Ty de ledande männen inse, att för en sådan tarfvas icke blott öfversättningar af utlandets mästerverk, utan äfven original, som teckna hemlandets seder och karakterer. Flere af rikets främste män draga sina strån till stacken. Sjelfve Carl Gyllenborg, som just nu håller på att fatta det länge eftersträfvade statsrodret, ger sitt bidrag i det första Svenska lustspelet: »Den Svenska Sprätthöken», en karakterskomedi af ganska stor förtjenst; landshöfdingen Erik Wrangel, som står i begrepp att ikläda sig riksrådsmanteln, riktar likaledes den dramatiska

litteraturen med arbeten, bland hvilka »Fröken Snöhvit» samt »Torilla» blifva uppförda å den nya scenen; en af de mera duglige embetsmännen, registratorn i kanslikollegiets utrikes expedition Reinhold Gustaf Modée — ett namn välbekant inom den Svenska lagfarenhetens historia — visar i tre för sin tid ypperliga lustspel: »Håkan Smulgråt», »Fru Rangsjuk» och »Dårhuset», att han väl studerat sin Molière och sin Holberg; och i den författare, som skrifvit Argus' smådialoger, finner teatern en lämplig förmåga att äfven skapa större skådespel. Olof Dalin drar sig icke undan, då det gäller att tillsammans med andre »patrioter» gagna ett fosterländskt företag. Två af den nya Svenska scenens bästa stycken härröra från hans hand, ett lustspel och ett sorgespel, båda uppförda år 1738.

Lustspelet *Den afundsjuke* är bland dessa stycken äldst. Det uppfördes första gången den 6 juni 1738. Man behöfver icke hafva läst många ord deri för att igenkänna författarens stil och arten af hans satir. Stycket behandlar en last, hvilken redan Rimkrönikan betecknat såsom ursvensk, då den yttrar, att

»afund och girughet båda tu
Hafva Sverike förderfvat så margalund
Och qvälja thet än i thenna stund».

Dalin hade ock flere gånger i Argus dragit i fejd mot detta lyte; erinras må om skildringen af »Agget i Svenska historien» och om den mo-

raliserande satiren: »Afund, afund, om jag kunde utmåla dig så stygg med mina ord, som en Apelles eller en Ehrenstrahl med sina penslar, så vet jag att folket för dig finge leda, ty om något skall röra folket i vår tid, så bör det synas utvertes för ögonen». Kanske spelade också personlig erfarenhet en roll med i ämnets val, ty antagligen hade den befordran, han nyss vunnit utom laga ordning, vållat mycken afund och riktat honom med nytt material för en skildring af detta karaktersfel.

Lynnet i Dalins satir lämpar sig dock icke rigtigt för en omflyttning på scenen. Det har förut anmärkts, att Dalin har en stark benägenhet att till ytterlighet tillspetsa det karakterslyte, som han vill framställa. Detta kan gå an vid smärre prosasatirer, men passar icke rätt väl, då det gäller att skapa dramatiska figurer; dessa böra ega kött och blod, men icke vara abstrakt hållna karrikaturer. Derigenom blir också satiren mera bitter än nödigt.

Det spörsmål kan för öfrigt framställas, om den last, afunden, hvilken Dalin här valt såsom motiv till en karakterskomedi, verkligen lämpar sig för rent komisk, att icke säga burlesk behandling. Vi tro det icke. Skall afunden — som i grunden är ett sedligt lyte — upptagas på scenen, måste behandlingen vara i viss mån tragi-komisk, såsom t. ex. girigheten behandlas i Molières »L'avare», på det man må undvika just det »stygga» intryck, som — för

att tala med Dalin — ger folket »en leda», hvilken känsla komedien icke bör eftersträfva. Dessutom har afunden, som ju är ett hjertats tysta agg, något svårt att visa sig i yttre uppträdande och är derföre icke heller så tacksam för komiken som t. ex. girigheten. För att afundsjukan hos Styrbjörn skall träda fram, har Dalin nödgats låta honom jemt och samt orda helt upprigtigt om sin afund, och detta ej i monolog, utan i samtal. Härigenom har ett af afundens karaktersdrag, dess hemlighetsfullhet, bortryckts. Satiren har i det hela taget en nog bitter bismak för att vara rigtigt nöjsam, och det skratt, som i sista akten egnas Styrbjörn, är icke det rena löjets skratt, det är *hånets.*

I styckets byggnad och utförande är det tydligt, att Dalin närmast valt Holberg till mönster. Det vigtigaste för honom, liksom för Holberg, är teckningen af hufvudpersonens karakter; de öfriga personerna träda i skuggan och intrigen blir en bisak. Emellertid bör stycket ju hafva något dramatiskt lif, och för att åstadkomma ett sådant har Dalin inlagt en kärlekshistoria mellan Styrbjörns fosterdotter och den baron Filip, som af honom hatas med afundsjukans bittra agg. Förgäfves gör Brita, ett slags Svensk Pernille, allt hvad hon kan för att de unga tu må förenas med hvarandra; stycket får ett lyckligt slut först då, när älskarinnans broder och giftoman hemkommer och till Styrbjörns harm lägger sin systers hand i baron

Filips. Utom Styrbjörns egen karakter samt den ingalunda ointressanta Brita, som likväl är nog mycket formad efter Pernille, hafva vi att märka fru Ramborg, Styrbjörns maka, en jasägerska till alla hans afundsjuka utbrott; vidare herr Kalf, en sprätthöksfigur, sådan Dalin förut flerfaldiga gånger tecknat den i Argus och sådan den af Carl Gyllenborg året förut införts på scenen; samt slutligen en dummerjöns, Nisse Goddräng, ett slags tölpaktig harlekinsfigur i samma stil som Holbergs Arv.

Sin största betydelse eger »Den afundsjuke» ur dialogens synpunkt. Om Dalin i detta stycke måste anses, hvad scenisk anordning och planläggning vidkommer, underlägsen Carl Gyllenborg, och om han i komisk karaktersteckning svårligen kan mäta sig med Modée, så är han dem och alla sina samtida afgjordt öfverlägsen i dialogens ledighet, skärpa och smak. Det ligger en verklig dramatisk färg öfver hans samtal, så snart han icke af sin tendens ledes in på moraliserande afvägar, och den nysvenska teaterdialogen kan derför med heder räkna sina anor från »Den afundsjuke».

Hvad angår det inflytande Dalin från olika håll rönt vid styckets författande, så är det uppenbart, att, såsom redan sagdt är, Holberg varit hans närmaste mönster; sannolikt är ock, att han påverkats af Molière och »Italienska Teatern», med hvilken han visat sig förtrogen. Förut har förf:n till detta arbete antydt, att

Dalin från de Engelske lustspelsförfattarne skulle hemtat ideen till de moraliserande sångerna mellan akterna *. Härvid må dock märkas, att Holberg någon gång brukar slika moraliska versifierade tillägg, och Dalin har kanske ansett lämpligt att sätta dessa i sångform (man erinre sig, att Molière någon gång har sånger emellan akterna, ehuru icke af moraliserande halt).

Stycket gjorde stor lycka hos samtiden och det bibehöll sig på teaterrepertoiren ända till 1784.

Icke mindre bifall väckte sorgespelet *Brynilda*, som ovedersägligen intager den främsta platsen bland frihetstidens tragiska skådespel. Enligt en utsago af Skjöldebrand hade det år 1775 gifvits »väl hundrade gånger». Sista gången det i Stockholm uppfördes var 1779.

Efterverldens dom har icke utfallit så mild som samtidens. Leopold jemförde »Brynilda» med andra alster i *samma* smak (i andra land eller från senare tider) och fann stycket betydligt underlägset dessa; motståndarne af denna smak, den Fransk-klassiska, — såsom bland andra Hammarsköld — uttalade åter sin afvoghet mot detta sorgespel just derföre, att det kunde betraktas såsom banbrytare för den hatade smakrigtningen. Men de hafva härvid, liksom i allmänhet i fråga om Dalin, begått en orättvisa,

* Warburg, *Det Svenska lustspelet under frihetstiden*, s. 52.

i det de vägt hans diktning på en viss estetisk läras vågskål, utan att betrakta den historiskt *. Hans »Brynilda» betecknar i snart sagdt alla hänseenden ett afgjordt framsteg, om ock stycket temligen slafviskt följer de mönster, som på den tiden ansågos för de bästa. Man kan visserligen i den Messeniska dramatiken finna mera folkliga drag, man kan i Urban Hjärnes »Rosimunda» finna flera lyriska skönheter, men såsom ett poetiskt helt, såsom grundläggande ett tragiskt drama i vårt land, passande för den smak, som då var hela Europas, är »Brynilda» dock epokgörande **; detta skådespel slog nationen »med glansen af en förut osedd skönhet» (Leopold). Här träder oss nemligen den Franska klassiciteten fullrustad till mötes med sin trogna åtlydnad af Aristoteles' regler om de tre enheterna, sådana de af Corneille och andre missförstodos, med sin något uppskrufvade patos, med sin stolta, fast enformiga alexandrinska dialog, med sina oundvikliga »förtrogna», med sin fasta planläggning, sin klara, om också nog abstrakta karaktersteckning och med sitt rena språk.

Ämnet är hemtadt ur Eddan och innebär i sig en djup tragik — trots Hammarskölds ord, att »sämre har aldrig något tragiskt ämne varit valdt» (!). Att Dalin tvärt om gjort ett lyckligt

* Jfr Svedbom, *Studier rörande frihetstidens tragiska diktning.*
** Tragedien »Ingeborg» af Celsius är kanske något äldre, men uppfördes blott tillfälligt, i Upsala, och är »Brynilda» afgjordt underlägsen.

val, då han gripit in i den fornnordiska sagokretsen, torde vara ovedersägligt, och att ämnet innebär en djup tragik, det har bland andra Henrik Ibsen praktiskt visat i våra dagar, då han omflyttat ett sådant ämne från den mytiska sägnens till verklighetens område i sorgespelet om härmännen på Helgoland. En annan sak är, att Dalin i denna sin första och enda tragedi icke mägtat rätt tillgodogöra sig denna ämnets tragik. De ändringar han vidtagit dels för att lämpa hjeltesagan till menskliga mått, dels af hänsyn för de Franska reglerna, hafva vållat flera misslyckade drag, och derföre har »Brynilda» icke ens uthärdat kritiken af dem, som fortsatte i Dalins spår.

Brynilda framställes i personalförteckningen såsom en stridsmanlig prinsessa, förälskad i Sigurd Sven, som åter är förälskad i Edla, en syster till hans vän Atle, hvilken i sin ordning är förälskad i Brynilda. För att ytterligare förlänga raden af kärleksförhållanden må tilläggas, att Edla *icke* är förälskad i Sigurd, utan i en viss Hjalmar, som »lyckligtvis är oförhindrad att besvara denna låga». Innehållet i stycket är följande. Sigurd lofvar Atle att söka skaffa honom Brynilda till brud, om Atle å sin sida vill söka verka på sin syster Edla till Sigurds förmån. Brynilda har utfäst sin hand åt den, som går igenom elden för henne, väl vetande att endast den modige Sigurd Sven är mägtig detta vågstycke. Sigurd utför det under en

mellanakt, men iklädd Atles vapenskrud och föregifvande sig vara Atle. Brynilda måste nu gifva denne sin hand, hvaröfver hon bittert klagar. Sigurd begär i sin ordning af Brynilda att få hennes tärna Edla till äkta, men dels vägrar Edla sjelf, dels tändes Brynildas hjerta af svartsjuka och hon låter slå Edla i bojor. Sigurd befriar nu under en ny mellanakt sin älskade Edla, men lyckas ändock ej beveka henne till kärlek. Brynilda har under tiden fått kunskap om Atles och Sigurds svek, och då hon ej kan öfvertala Atle att döda den nu hatade Sigurd, förmår hon sin fosterfader Angantyr dertill. Så mördas Sigurd, och Brynilda dödar sig sjelf, hvarefter Edla och Hjalmar blifva ett par.

Derigenom att Dalin låter Sigurd vara förälskad i en *annan* än Brynilda, har han minskat det väldiga i den uppoffring, som enligt nordiska fornsagan är på en gång Sigurds storhet och hans tragiska skuld, i det han ej blott utför ett stordåd för sin vapenbroder, utan till och med skaffar honom den ungmö, som han sjelf håller kär. Och derigenom minskas ock en del af det berättigade i Brynildas harm, då hon erfar sveket. I forndikten har dock Brynilda med full rätt hängifvit sig åt kärleken till Sigurd. Planen, hvilken såsom hos förebilderna är fri från onödiga utväxter, skadas likväl betydligt af de alltför intrasslade kärleksförhållandena, som

icke lämpa sig för en tragedi, utan snarare förorsaka ett komiskt virrvarr.

Hvad diktionen vidkommer, så lyckas skalden bäst, när han får anslå antingen den manligt stolta, till och med något braverande strängen eller den hånfullt spotska tonen, hvaremot han misslyckas, då han skall beröra vekare, djupare känslor. Så förefalla många af qvinnoreplikerna ganska fadda. Brynildas första monolog börjar:

»Mitt mod har farit bort, jag vet min sann ej hvart.
Jag känner mig ej sjelf, jag är ej mer Brynilda:
Jag tror den lilla Gud, som kan så konstigt bilda,
Har satt här inombords (*Lägger handen på bröstet*) en an Person, än jag.
Ack, at Brynilda är som andra Flickor svag!
Jag, som med sköld och spjut så lik en Kämpe varit,
Och från min Frustu-lek i Wapne-lekar farit,
Jag är nu som ett lam .... Den stygga Sigurd Sven
Har denna ändring gjort .... men ack, hvart far jag hän?
Hvad sad jag? Är han stygg? Nej, denna vackra Hjelte
Har endast gjort sig värd Brynildas brude-bälte».

Detta påminner om en af de lättare satirerna, och röjer icke den ton, som man väntar i en tragedi. Deremot finnas repliker af ovanlig klang och kraft, sådana som dessa:

Bryn. »Bland trän är Cedren stolt, bland foglar Örnen ljungar,
Bland djur går Lejon först och Sigurd Sven bland Kungar».

eller:

Atle. »Min kärlek är mig kär; Men äran är mig mer».
Bryn. »Gå från min åsyn bort, hur törs du mig begära?
Gå, skyl din rädda hog med larven af din ära!»

Alexandrinen är i allmänhet synnerligen vackert behandlad och den framträder skönt och klangfullt formad; äfven i detta afseende gör dramat epok för seklet.

Ty det är att märka, att »Brynilda» icke blott var Dalins första verk på det allvarliga dramats område, utan ock hans första större arbete på vers. Att han icke fann skäligt fortsätta sin verksamhet på det dramatiska området — med undantag af tillfällighetsdikter — kan möjligen hafva berott på insigt derom, att hans gåfvor icke till fullo lämpade sig härför; men sannolikare är, att omständigheternas magt verkade. Kort efter »Brynildas» uppförande infaller hans utländska resa, och senare mattas intresset för den Svenska teatern hos de ledande kretsarne i Stockholm *.

Jemte de nu skildrade diktalstren eger man från tiden före Dalins utländska resa åtskilliga prosastycken af hans hand. Bland dessa äro tvenne större skrifter: »Tankar öfver Critiquer» och »Herr Arngrim Berserks förträffelige tankar öfver ett fynd i jorden». De ega båda polemisk anstrykning.

---

* Det ypperliga fragmentet af en öfversättning utaf Addisons »Cato» (månne genom Fransk mellanhand?) torde också tillhöra ifrågavarande tid. Leopold anser denna öfversättning af alla Dalins poetiska skrifter mest närma sig senare tiders skaldespråk.

Den förstnämnda är tydligen föranledd af en litterär tvist, för hvilken Dalin var utsatt år 1736 *. Sex år förut hade i handskrift blifvit spridd en fabel om egennyttan och andra laster, närmast rigtad emot presterskapet. Den var af följande lydelse **:

»När afgrund sitt förstfödde foster utkläckt,
Som plär Egennyttighet heta,
Så klädde han på henne Furstelig dräkt
Och alt hwad som lustar kan reta:
Hon wille på stunden bli Gudarna lik
Och högst up til Himlarna klifwa,
Men snorkande, pockande, frodig och rik
Kund hon dock ej antagen blifwa.
Hon smickrande sade med sötaste trut,
At hon war en Drottning på jorden;
Men Gudarne wräkte den Drottningen ut:
Hon störtes ock ned här i Norden.
Der wille hon wisa i ömaste mål,
Hwad godt kan från afgrunden slippa;
Hon nakot såg Sanningen liksom en nål
Och Rättwisan blind som en klippa:
Med smycken hon lastade Sanningen full,
At man henne näppligen känner
För prålande kläder, för klingande Gull:
Ja, knapt dess förtrognaste wänner.
Hon strök ock en salwa på Rättwisans syn,
At hon blef så klarögd som Solen:
Hon skönjer de minsta, de klenaste gryn,
När hon fäller domen i stolen.
Då sådant för Gudarna knorrades fram
Af dem som ej kunde bedraga,

* Celsius yttrar: »Liksom den lilla Troilus hos Virgilius gick till sin olycka uti et obetänkt envig emot Achilles, så vågade sig nu, sedan Dalin til namnes var uppenbarad, någon liten poetisk dvärg ur skrefvorna på Parnassen i skaldekrig med denna Jätten. Han gaf vid det tillfället 1738 (1736?) ut sina tankar om Kritiker».

** Så meddelas den i »Tankar öfver Critiquer». En afskrift i K. Bibl:s manuskriptsamling visar texten sådan den legat till grund för parodien och slutar med att egennyttan af sorg klädt sig i svart: »i kappe och kraga».

Blef Jupiter wreder; Men strax som et Lam
Hon insmög i kappa och kraga.
Dock Himlen, som ser i hwar endaste wrå,
Fann skalken och larwen afklädde:
Hon dömdes i mörker och gömmor at gå,
Hon går ock ännu bland de rädde;
Men derutaf kommer at ingen nu wet,
Hwar trollet är gömt eller borta:
Der mig syns et tempel för owäldighet,
Der kommer dock dygden at korta».

En af de mest poetiskt begåfvade bland dem, som den tiden buro »kappa och kraga», Carl Johan Lohman *, svarade då med en annan fabel, *adresserad till Argus:*

»Parodie til den oförsynta osynliga försmädarens Pasquill om egennyttigheten.

När afund sin senaste spytunga kläckt,
Som plägar försmädelse heta,
Så klädde hon den i wähltalighets dräckt,
De nyfikna sinnen at reta;
Straxt wille den styggan bli sanningen lik
Och dristigt på lasterna klifwa,
Men kunde med snorkande, påckande skryt (skrik?)
På fromt fålk eij obekant blifwa.
Hon giorde sin ögon både aflångs och twert
At märka fålks svaghet och häda,
Men ögonen wräktes i påfågels stiert
At högfärdens anda bekläda.
Nu har hon eij mer än en smädande trut
Och stinkande wäder i orden,
Den hon på de swagaste hälst häfwer ut:
En fri tolk för afund är worden.
Hon söker i alt upptänkeligt måhl
At präster med tänderna klippa,
Och slingrar sig liksom den halaste ål
At fritt få beliuga och slippa.

* Lohman (född 1694, död 1759) var vid denna tid kyrkoherde i Tierp.

Hon kläder sig stålt i trowärdighets gull
Som wore hon sanningens frände,
Dock stielpte hon senast i träcken omkull,
Då hwar af des färg henne kiende.
Med sådan sin salfwa på händer och syn
Törs hon sig eij wisa i solen:
Nu mal hon i mörkret små helfvetis gryn,
Som trållungar äta i skolen.
Hon lik uti skapnad sin fader nu wart,
Om bukref hon böriar nu klaga,
Mer dåger eij tanden än ihål och swart
At tugga på kappa och kraga».

Dalin, för hvilken denna parodi af vissa skäl kunde blifva rätt oangenäm, oaktadt han påstod sig icke vara fabelns författare *, svarade i en skrift med följande titel:

»Pasquill Spegel, Det är en kort och tydelig underwisning huru Parodin är til förståendes, tryckt i Scharang, den 3die wekkan efter Parodiens födelse ** —

och med en sådan tillegnan:

Then stora Poetenom Parodiens Auctori, som så nitiskt förswarat egennyttan, warder detta litzla wärk tienstkiärhörsaml. tillskrifwit af des trognaste landzman och förebediare, —

samt denna »Epistola Gratulatoria»:

Så hafwen i ändtlig hint swara de ord,
som taltes för siuttio månar:
den hemlighet är oss nu uppenbar giord,
hur åsnan i moderlif gråner; —

hvarefter följer ett »företal til den gunstige läsaren»:

---

* Han antyder, att den skulle vara författad af en person, som 1736 var död och som i början af 1730-talet hade företagit en utländsk resa.

** Antagligen är det en trovärdig uppgift, att Dalin författat Pasquillspegeln, ehuru ett uttryck i »Tankar öfver Critiquer» synes angifva motsatsen.

Swara icke dåranom efter hans dårskap, at du honom icke lik warder; men swara dåranom efter hans dårskap, at han icke skal låta sig tycka, at han wis är».

Att utvisa skriftens art äro följande strofer till fyllest:

»Ehrs löijliga wördighet har eij betänckt,
at odygd i kappa och kraga
sig heligt med skrymtare oftare sänkt
än bränwin med öhl i er maga.

Förswaren I alla, som bruka Callott
och smila i kappa och kraga,
Så ha'n i en pina at wäria ert slått,
ert folk lärer sjelf er bedraga.

Det är en oskyldiger Fabel iag ser,
Som kastat en kiepp ibland hynder,
men ingen den träffat, iag wet, utan er,
som gnäller nu för edra synder.

Wist måtte i såret ha kommit kallbrand,
sen det warit stilla så länge:
bortskynda er hastigt til läkarens hand,
fast medlen är wähl något stränga.

Om iag war den Auctor, som Fablen har giort,
Jag lät er så ymklig eij klaga:
Jag skull remittera til anständig ort
den hyndan med kappa och kraga».

Men Dalin nöjde sig icke med att i skrifna paskiller besvara sin motståndares angrepp, utan han tog af denna lilla versstrid anledning att behandla frågan om »kritiker» från en mera vidsträckt synpunkt. Man finner nemligen af några yttranden i *Tankar öfver Critiquer*, att — såsom ofvan är nämndt — denna skrift, hvilken utkom

(anonymt) år 1736, föranleddes just af ifrågavarande strid.

Det är ej fritt, att i »Tankar öfver Critiquer» Dalins vanliga logiska reda något öfvergifvit honom. Ty han sammanblandar här två skilda saker: klandret af moraliska lyten och litterär kritik. Detta insåg redan Sahlstedt, när han i sina »Kritiska Samlingar» redogjorde för Dalins skrift. Sahlstedt träffar hufvudet på spiken, då han säger, att ordet »kritik» tages i två olika betydelser: »det ena då man brukar säga, att någon kriticerat ens uppförande och gerningar, men sådant hör till satiren eller hemtas och framställes ur Politican eller sedoläran. Det andra och rigtiga är, att »kritik» endast har att göra med tal och skrifter och de deri förekommande tankar och ord». Nu är det Dalins fel, menar Sahlstedt, — och deri har han rätt — att han i afhandlingen »Tankar öfver Critiquer» mera synes gå ut på en pröfning af menniskornas fel i uppförande och gerningar än en pröfning af auktorers tankar och ord i tal och skrifter. En Dalinsk »smaklära» skall man här förgäfves söka; snarare finner man drag deraf — såsom Atterbom uppvisar — i de senare utgifna smärre skrifterna af Dalins hand, hvilka finnas intagna i Vitterhetsakademiens handlingar.

En stor del af Dalins »Tankar öfver Critiquer» utgör en närmare utveckling af de uttalanden, som vi finna i Argus, dels rörande satirens ämnen, dels rörande det *muntliga* tadlet, ty äfven detta

behandlas här. I visst afseende kan skriften anses såsom en apologi för Argus. Dalin utvecklar först, att kritiken egentligen aldrig har lof att angripa några andra än *angripare,* hvilka böra motstås och hindras. Angripare äro sådane, som stöta »vår rena evangeliska lära med ord eller gerningar och hvilka äro biltoge under kritiken, icke just för sina särskilda meningars skull, utan för ateistiska förmätenheter, deistiska snaror, kätterska villfarelser o. s. v.; vidare de som stöta riksens grundlagar och regering, icke just för egna och besynnerliga tankar, som icke i allo äro gillade af konung och ständer, men för upproriska skrifter, utlåtelser, steg och mått; de som stöta dygdeläran, icke genom sina egensinniga bruk eller öfverilade dårskaper, utan genom ohöfviska utlåtelser, liderliga grundsatser, tygelfria och förargliga tankspel, lastbara efterdömen och sådant som dräper det ädla hos ungdomen; och slutligen de som stöta vissa personers heder och välfärd med ord eller gerningar, icke just genom sina påminnelser, äfven om de äro onödiga, eller för någon tvists skull, utan genom äreförgätet tadel, smädande paskillskrift och uppenbar orätt». Dessa äro kritikens egentliga ämnen *. Men i sina »fredstider kan hon gå i kring i bokverlden, skärskåda och rätta alla auktorers verk». Härvid är dock att märka, att

* Icke utan skäl anmärker Sahlstedt, att det snarare är den borgerliga lagen än den litterära kritiken, som har att straffa alla dessa försyndelser.

hon icke har att göra med »eländiga auktorer», hvilkas fel alla se förut. Märkligt nog anser Dalin icke heller, att hon bör bekriga de ömklige auktorer, som, fastän de äro svage, likväl hållas för gode, ty — här gör han ett språng från det estetiska till det moraliska området — »de ha skrifvit lappri, men dermed ha de intet gjort skälmstycken. Lyckliga Sverige, om saftlösa skrifter voro de gröfsta felen i ditt sköte!» o. s. v. »En usel auktor, som vinner tycke och bifall, han må behålla sin vinst».

Kritikens uppgift är att hålla sig vid de goda böckerna, ty »om deras auktor är en människa, måste han ha felat på några ställen». Nu menar Dalin, att man kunde finna motsägelse emot hvad han förut sagt, då han förbjudit kritiken att häckla någon auktor för små fels skull; men — säger han — på förra stället betraktades en kritik, »som motstår och straffar en angripare, på det andra en kritik, som blott roar sig med sanningens utletande»; sålunda »lär man ingen gensägelse finna» (?). Efter denna egendomliga begränsning af kritikens område lemnar Dalin åtskilliga föreskrifter, hvilka innehålla mycket sant och rigtigt, men som ofta ströfva från den litterära kritiken in på samhällssatiren. Kritiken bör icke nämna någon person, vid hvilken man ännu kan hysa hopp om bättring; icke syssla med personen, utan hålla sig till hans göromål. Man bör icke äfventyra, att den man angriper blir satt i den ångest, som ligger i att vara ett

åtlöje och afskrap för hela landet. Kritiken skall icke dräpa, och fäller man en menniskas rykte, så är det fullbordadt mord: personen är borgerligen död. Dessutom länder det sällan till bättring. »Lysander är liderlig: han kommer in på en Källare och får se eller höra sitt namn och person utskämde öfver alt genom en Critique. Han skäms och hans hy förvandlas af hämdebrånad: hvad råd är i verlden til, som han icke famlar efter, at få upprätta sin heder? Är hans själ något lekamlig, så drunknar äran i fjerde supen, och han med ett spe åt alla Critiquer i verlden svär vid alla Beelzebubs manhaftige, at han i trots skal bli tre gånger liderligare än förr. Är hans anda något mera genomträngande, så griper han til samma dart som Critiquen, och gör med sin penna en motstöt på dess Auctor. Lyckas det, så har Critiquen skämt ut både sig och sitt ämne, och Lysander blir odrägelig; Lyckas det intet, så är Lysander mer nedtrampad än förr, och kan sen i förhärdelsen lätteligen bli förlorad».

Äfven i muntligt tadel bör man undvika personers nämnande och endast tadla lasterna. Men om så ändtligen skall vara, att man nödgas nämna och utmärka någon person, så är oundgängligt att vara viss på sanningen och icke släppa kritiken lös på orätt person, »sig sjelf till skam och likväl den utmärkte personen till himmelskriande skada». Detta belyses med exemplet om den älskare, som påträffade en

ung man i sin trolofvades sofkammare och nedstack honom; det visade sig sedan, att det var hennes broder. »Om jag utmärker och svärtar en viss auktor för ett verk, så är det minsta att jag bör veta, att verket i sanning är hans». (Man finner, att Dalin här åsyftar den händelse, som nyss träffat honom sjelf.) Icke heller bör en auktor vara biltog under kritiken, innan hans verk är allmänt genom tryck eller afskrifter *. Kritiken bör vara ren från allt ensidigt agg, hat, afund och hämnd. Den bör äfven vara oemotsäglig, bindande och öfvertalande, för att rätt kunna »tukta lasten». (Man finner, att vi nu åter kommit in på moralsatirens fält.) Den som angriper lasten på ett dåligt sätt, han gagnar den i stället för att skada. Härpå anföras exempel.

Kritiken bör vidare vara foglig, höflig och behaglig, ty mildhet gör mer än våld; men man får icke heller vara för flat och ljum. Derför bör kritiken icke vara alltför skonsam och efterlåten, utan stark och genomgående, när hon sker på tillbörligt sätt. Väl sant, att det är svårt hålla rätta medelvägen (»dra honung och ha gadd stå väl för biet») och att det lätt kan hända, att kritiken föder tadlet, men om dermed kan vinnas ett större godt, så bör det icke undvikas. En försigtig räddhåga skulle hafva be-

* Här frågar Sahlstedt: »Månne någon skulle vara så oförståndig att taga sig för att kritisera ett verk, som icke utgifvits genom tryck eller afskrifter?» — och yttrar vidare åtskilligt om vexlande af små smädeskrifter, hvilket icke är kritik. Härmed åsyftar han tydligen den Lohman-Dalinska striden.

tagit den vittra verlden många förträffliga verk: Horatius, Molière, Boileau, Swift.

En kritik bör likväl ej vara glupsk, omåttlig och öfverflödande, utan rätta sig efter sitt ämne och lämpa sin styrka efter felet, så att hon icke anser en mygga för en elefant eller gör en loppa till ett fasligt vildsvin. Detta belyses med ett par verser, hvilka dock mera röra förtalet än kritiken. Det samma gäller om den nästföljande regeln, att »en kritik icke bör lukta af smicker», och till illustrerande af denna sanning framställes en dialog mellan »Isabella» och »Madam Skuta»; så snart den förtalande menniskan (»Madam Skuta») hör, att den, om hvilken hon talar illa, är slägt med »Isabella», ändrar hon genast kurs, men råkar alltid lika illa ut. Ytterligare belyses lismeriets ondska genom en fabel om lejonet, räfven och vargen. De båda sista reglerna äro, att kritiken icke bör vara narraktig eller löjesvärd samt att den bör skaffa upplysning och utredning i det mål hon angår, och lända sakens upphofsman till bättring och rättelse. »Sanningen gifte sig med kärleken och aflade en äkta dotter, som heter vänlig Rättelse; men Sanningen blef ock röfvad och våldtagen af en gast, som kallas ondt Kynne: deraf föddes bitter Näpst, som sårar, men aldrig läker, oredar, men aldrig städar efter sig». Här afslutas utvecklingen af kritikens bruk och missbruk, och författaren öfvergår till just den händelse, som torde gifvit närmaste anledningen till »Tankar öfver Critiquer».

»En giftig Critique, som ofta vinner et helt regemente narrars tycke och gör förargelse på många sätt, är väl at förakta; men dock intet bland de minsta styggelser. Jag påminner mig härvid, at nu i några veckor et löst Skaldeqväde lupit staden omkring, i mening at vara en Critique öfver en Fabel om Egennyttan: det har velat utmärka och svärta en viss person som dess Auctor, förmodeligen i mening, at hon vore nyligen gjord til visst folks förklening, fast hon är redan vid pass på sjunde året gammal; Men det har huggit i vädret och råkat på en annan, som nog är känd för sanning och upriktighet, och som lärer ha bemött dess nedrighet med löje och förakt. Til yttermera dårskap har det angripit et ofullkomligt och kanske stympadt exemplar, som Auctoren icke lär ha skänkt från sig: det kokar af agg, rörer intet vid saken, bevisar ingen ting, och när det vil straffa en Fabel, som det håller för en smäde-dikt, brukar det dertil intet annat än försmädelse. Alt för hårdt mot en oskyldig skrift; men alt för svagt mot en smäde-skrift, vil det inställa sig hos et Stånd; Men det smickrar Ståndet liksom åsnan, hvilken med sin mule och framfötter på samma sätt ville fägna sin matmor som hennes mops: korteligen, intet Critique-fel har jag i dessa blad anfört, som det icke begådt. En annan har derpå svarat til Fablens försvar; men Echo är liksom skriket: det faller i dess fel, och möter ilska med ilska. Jag hade lust at här införa dem bägge, och härma dansmästaren, som då och då tog med sig en bondlurk at låta dansa, blott til at visa, huru man ej borde dansa, och för hvilka kalfsprång man borde vakta sig; så framt de med skäl och utan förargelse kunde förtjäna lof at bli tryckte. Fablen kan jag likväl här inrycka, fast hon intet angår detta ämnet; Men blott at underställa, huruvida hon är så faselig: intet är hon af de allrabästa, intet eller af de sämsta: Sådan som Auctoren i lifstiden lemnade henne från sig, då han för några år sedan skulle begynna sina utländska resor, sådan är hon nu här». (Derefter meddelas den ofvan anförda fabeln, hvarefter Dalin tillägger:) »Den, som skrifvit deremot, gnäller vid de orden Kappa och Kraga, liksom de angingo hans eller någon annans person, liksom ingen annan brukat den dräkten än et visst Stånd, och likasom någons ämbete bestode i kläderna».

Härefter egnar Dalin några sidor åt en dels på prosa och dels på vers affattad utveckling, huru »man bör mottaga de kritiker, som på oss göras». Och denna del är kanske den vigtigaste i hela uppsatsen. Ty äfven om Dalin framkastat ett och annat »för-Thorildiskt» tankekorn rörande rätta arten af litterär kritik och framstält vissa regler för moralsatirens art och tillvägagående, så synes oss dock denna afhandlings förnämsta intresse vara af psykologisk art, genom den inblick den gifver i Dalins uppfattning af de kritiker, som rigtades mot honom sjelf. De hårda omdömen, för hvilka »Argus» från sina motståndares sida var utsatt, hade sårat honom, och för att blifva styngen qvitt, gjorde han som mången annan — han skref harmen ifrån sig. »Tankar öfver Critiquer», med deras dubbla syfte att behandla kritik af moraliska lyten och af litterära brister, äro tydligen utgångna just ur den stämning, hvari klandret mot »Argus» försatt Dalin. De äro på samma gång ett afvärjande af detta klander och ett lugnande af inre ofrid. Ty Dalin har säkerligen icke genast betraktat de angrepp, för hvilka han var föremål, med så stoiskt lugn som han här vill låta påskina:

»Sedan vi sedt de klippor och stötestenar, som i Critiquen böre undvikas, lärer vara mindre nödigt at säga, huru vi böre mottaga de Critiquer, som på oss göras: hvar och en förnuftig finner det af sig sjelf: Ovett, Pasquiller och smädelser på enskylt folk anses altid af den förnuftiga dygden med tysthet och medömkan: Hon

tror sig intet behöfva förlägga dem, och hon blygs at försvara sig mot så orent slödder: hon menar dem ha plåga nog af sig sjelfva, och at en smädare har skam och straff tilfyllest af sitt ömkeliga ämbete, ty han är en vämjelse för dygden och et missfödsel för en rätt ära. Hvad skal man mer röra vid honom? — — En belackare kan narra många at bli sina tros-förvanter. Det är sant, et redeligt sinne kan det sticka och bekymra, at höra sitt rykte sönderslitas, så at ock mycket älskvärdigt folk blir derigenom förledt til vidriga omdömen; men när det besinnar, at sanningen står altid på sina egna fötter, at en rätt sak altid en gång upklarnar, at oförtjänte skamfläckar bortfalla af sig sjelfva vid första soltorkan, at ingen förnuftig plär utan visshet och bägge delarnas ransakning nånsin sätta tro til lösa vanrykten, och at et rent samvete är bättre än en dödelig heder, så är det svagt, om det oroas af tadel. Det syns nästan förtjäna sin sorg, när det af dåreprat bedröfvas:

Hör, Damon, säger Fru Sibilla,
Hvi talar han om mig så illa?
Hvad har jag gjort?
Hvi är jag i så elakt minne?
Jo men, Ert fel är tämlig stort:
Alt lappri läggen I på sinne».

Slutligen meddelar Dalin i »Tankar öfver Critiquer» en af sina lyckliga satirer på vers, på samma gång ett program för »*sann kritik*», sådan han uppfattade den, — nemligen en ledigt gjord öfversättning af fabeln om gumman, som förargad öfver spegeln, hvilken återgaf hennes skrynkor, slog sönder honom och nu i stället för ett enda fick se hundra fula ansigten:

— — — — — — — — — — —

»I ställe för en enda skam
Fick hon et hundra:
Då börjad hon emot sig sjelf at dundra:

En enda sann Critique had ingen skada gjort;
Men sen jag deri rörde,
Blef strax mitt fel bekant på hög och nedrig ort:
Min dårskap mig förförde».

Det andra arbete af Dalin från denna tid, som kan betraktas såsom litterär stridsskrift, är en satir på prosa, kallad »*Visdoms-Prof eller Herr Arngrim Berserks förträffelige tankar öfver et Fynd i Jorden* intet långt från Stockholm, utgifne 1739». Denna satir, rigtad emot fornvurmeriets öfverdrifter och särskildt mot en af de mest till ytterlighet gående representanterna för Rudbeckianismen, bevisar, att Dalin ej längre var fången i de Rudbeckianska hugskottens giller. Genom studier af utländsk och inhemsk historia samt med ledning af det klara, sunda förstånd, som utmärkte honom, hade han fått öppet öga för hvad den nyktrare forskningen kräfde, och såsom alla affällingar blef han nu en desto ifrigare motståndare till de åsigter, han förut sjelf hyllat. Och afvogheten mot de Rudbeckska grillerna utsträckte han till den arkeologiska vetenskapen öfver hufvud, hvilken ännu alltjemt gick i det Rudbeckska ledbandet.

Skriften föreställes vara författad af en lärd fornforskare, som dock med de lärdes affekterade blygsamhet icke sjelf vill ge ut sitt verk, utan låter »upläggaren» skrifva företalet. Derefter följer en krypande tillegnan till en nådig herre och befordrare och ändtligen sjelfva afhandlingen. Den börjar med ett omtalande af all den möda

författaren haft — »på sex mornar har jag för tankar skull intet kommit ur min säng förr än klockan half 9» —, med citat från de lärde, som på olika språk lofprisat författaren, och med ett vidlyftigt skryt öfver allt hvad han kan och öfver de gåfvor, hvarmed naturen utrustat honom. Derpå följer ett tillkännagifvande att, om något skulle synas mörkt och otydligt, så är detta af den anledning att derunder ligger en stor och högvigtig sak förborgad, en perla i skalet, hvilken författaren icke velat lägga öppen; och ändtligen kommer han till ett meddelande om sjelfva fyndet. I en bondgård har han kommit öfver en klenod, funnen på ett ställe, der en drake plägade ligga på sin skatt. Den klenoden ansågs af enkan, som bodde i gården, för en trasig kopparkittel; hon, stackare, hade icke bättre förstånd, men förf. viste besked: det var helt enkelt en gammal kämpahjelm. Och den som hyste en annan mening, den höll han af hjertans grund för en stympare, en usling, en skamfläck för hela sin slägt, en bedragare, som stod långt ifrån ärligheten. Han bemöter derefter Alcestes, Philarethus och Phocion, som kunna vara så enfaldige och vidhålla, att det är en kopparkittel, — Alcestes, han som umgås med dåligt sällskap, är fördjupad i skuld och står i tvetydigt förhållande till Lysandra; Philarethus, som på tvifvelaktigt sätt vann sin process; Phocion, som förut varit författarens vän, men som han nu icke kan se utan rysning och förakt.

Författaren afbryter här och lemnar en förteckning på alla de skrifter han har för afsigt att utgifva:

»*Tankar öfwer de gamlas arm-smiden, ringar och hwarjehanda dyrgripar,* in Folio, med mycket lärda Anmärkningar, långt flera, än sjelfwa Texten: deruti bewiser jag, at de gamle sålde bort sina arm-ringar och köpte sig kläder och föda, när de ingen ting wunnit på sina härfärder.

Afundens Historia på 700 år tilbaka, i 12 Tomer: Et Wärk, som kostat mig otroligt arbete, besynnerligen i de sidsta Tomerna.

Förslag på en outöselig Skattkammare i wårt kära Fädernesland: hämtadt dels ur ålderdomens, dels ur denna nya tidens inrättningar. Denna Boken blir hel liten.

Berättelse om St. Ramborgs Järtecken, som förtjänar at läsas. Deruti ser man underwärk, huru blinde fådt sin syn, döfwe sin hörsel och dumt folk förstånd i de angelägnaste sysslor på några weckor.

Det Florerande Swerige från 1420 til 1520.

Starkotter Aludrängs Saga, som jag på det wänligaste anförtror i wår kära efterwerlds händer; Hon innehåller konsten til at wara wid godt mod, fast än man är fattig och sliter ondt.

Sagobrott om Styrbjörn den Starka, som jag uttolkat ur Willrunor, hwilka ingen kan läsa mer än jag och den lärde Reductionius» — —

Men nu återvänder han till sin hjelm och meddelar om denna, att den tillhört en af Rolf Krakes kämpar; den som vill förneka det, »han visar mycket litet förstånd och liten ärlighet mot sitt fäderneslands heder» — — och han fortsätter:

»Kämpen, som bar denna märkwärdiga Hjälmen, hette Bo den Digre; han war Wisäte Jarls Son af Bornholm och en Dotterson af Kung Haloge på Halogaland, som war af Jätte-släkt: han hade ock stort at påbrå, i anseende til sin Fru Mormoder; ty hon war en Dotter af Grim i Grims-

gård, Kung Alf den gamlas Swåger i Bohus-Län, då för tiden Alfhem, en Herre af faslig storlek — — — Hwem kan nu säja emot sådana sanningar? Ack, huru wäl det wore för det allmänna bästa och folkets sammanlefnad, om lyckeliga gissningar kommo ibland oss mer i bruk, om man intet wore så rädd för at döma på en half liknelse, innan man just så noga har ransakat, och om man altid wille tro en myndig man på dess minsta tycke, utan skärskådande . . ., då tror jag Landet skulle må wäl».

Det är icke tvifvel underkastadt, att denna satir, om den också träffade en hel rigtning inom dåtidens förmenta vetenskap, likväl närmast syftade på *en* representant för den samma, den bekante fornforskaren, assessorn i Antiqvitetsarkivet Erik Johan Björner (förut nämnd som Dalins medtäflare vid platserna i Antiqvitetskollegiet och i biblioteket). Hammarsköld har med sin vanliga orättvisa mot Dalin påstått, att denne icke förstod »Björners högre, allvarliga och nästan svärmiska sträfvande uppåt en kraftfullare forntid». Man må lemna Björners varma nit för fosterländsk fornforskning i sitt värde, men det må ursäktas Dalin, om han icke hyste någon hög tanke om svärmeriets betydelse för vetenskapen.

Namnet »Arngrim Berserk« har Dalin tydligen valt med hänsyn till den strid, hvari Björner år 1726 råkat med den äldre Olof Celsius i anledning af några runstenar uti Medelpad. Denna strid var af ganska stor betydelse för brytandet af Rudbeckianismens magt, i det att Olof Celsius, följande sin fader Magnus Celsius i spåren, tolkade de staflösa runorna eller s. k.

Helsingerunorna, och bl. a. uppvisade, att de flesta runstensinskrifterna voro från kristna tiden, hvilket måste oerhördt förbittra Rudbeckianerna, en Björner och en Göransson, som ville göra dem ej blott hedniska, utan rent af antediluvianska. Denna strid mellan en kritiskt nykter rigtning inom fornforskningen och en fantastisk, »fosterländsk», kunde förtjena sitt eget kapitel, ty den bröt väg för en sansad historieforskning. Här må blott nämnas, att skriftvexlingen var ganska bitter å ömse sidor och att i synnerhet Björner nyttjade mycket hvassa uttryck. Namnet »Arngrim Berserk» anspelar tvifvelsutan på hans grymma berserkavrede i denna lärda fejd *.

Den närmaste anledningen till Dalins satir var det kort förut utgifna arbetet af Björner: »Nordisk hjältaprydnad af Gullringar», som var tillegnadt ingen mindre än hela Svenska riddarhuset och specielt landtmarskalken Carl Gustaf Tessin, grefve Charles Emil Lewenhaupt, friherre Erik Oxenstjerna och riddersmannen Nils Liljehöök. Vid sidan af åtskilliga i arkeologiskt afseende nyttiga meddelanden framkomma här de mest ovetenskapliga hugskott. Sålunda heter det: Noack kallas i Eddan Nockve och Hnikar eller Berghelmer, Japhet heter Fornjother. Noacks

* För att gifva en idé om den ton, som genomgår striden, nämna vi endast, att Olof Celsius tillämpar några Plinii ord om »Ursus» på *Björner*, och att denne, som svarar med en ordlek: Olf och Ulf (lupus), citerar Konungastyrelsens ord, att gamle män skola komma i håg hvad deras ålder tillhör.

välsignelse har i synnerhet visat sig på våra Scyther, Cinnerier, Celter eller Galler, som samtidigt med Greker och Romare inrättat de största herravälden. Här hafva de begagnat dyrbarheter, och bland dem hafva ringar varit de äldsta och gagneligaste, hvilka man från urgamla tider brukat på armar, händer och fingrar. Efterkommarne hafva till åminnelse af Prometheus (Ogg), som af Herkules (Herkalle, härhöfding, härman) löstes från ormen och sedan bar en jernring, äfven burit ringar, likväl af guld, på hvilket Norden i äldsta tider var synnerligen rik, o. s. v. Härefter redogör Björner närmare för ett fynd af ringar, som nyligen egt rum och som han söker belysa med citat ur Eddan, sagorna o. s. v. Särskildt angelägen är han att bevisa, att ringarne verkligen burits, och mot dem, som ansågo, att armringarne med smärre påhängande ringar gält såsom mynt (hvilket äfven numera är den arkeologiska vetenskapens åsigt), yttrar han, att »man af våra sagor samt andra dokument (!) ej kan visa, att ringar i Norden varit gångbarare än penningar, dem jag i en särskild skrift har bevisat vara äldre än den senare Oden Fridulfsson».

Men utom detta arbete gåfvo äfven andra Björners skrifter anledning till vissa slängar i »Arngrim Berserks tankar». Sålunda finna vi skälet, hvarför Dalin låter dessa tankar utgifvas af »upläggaren», i den omständigheten, att Björners »Prodromus Tractatuum de Geographia

Scandinaviæ» (den skrift, som förorsakade striden med Celsius) är utgifven af boktryckaren Hoorn, hvilken i tillegnan berömmer författaren såsom »laudatissimus auctor». Derefter förekommer ett lofprisande af författarens förtjenster, undertecknadt af en viss Carl Hagelberg (som sedan blef kanslist i samma embetsverk, Antiqvitetskollegiet, der Björner då tjenstgjorde som translator), hvilken lyckönskar Sverige till att i Björner hafva funnit den, som räcker hvarje i fäderneslandets antiqviteter irrande Theseus en Ariadnetråd, hvarjemte han utan skälig orsak prisar Björners stil (»uberrimo stilo et nervose hæc a te exposita sint»). Sedan följa ytterligare några komplimenter, undertecknade af »Amicus» *. — Ur företalet till Björners »Inledning til de yfverborna Göters gamla häfder» må några rader anföras såsom bevis, att Dalins inledning till »Arngrim Berserks tankar» icke träffade miste. Det heter i detta företal:

»Här framtes nu åter et arbete, det jag till större delen redan förledit år jämte den då utgifna Sagoflocken har i hast utarbetat och under pressen lagt, i tanka, at låta detsama såsom et företal til honom utgå, men som det för ämnets widlöftighets skull dagliga under händerna tilwäxte, så nödgades jag til at deraf göra et särskilt wärk. Så har ock, då jag tillika andra arbeten måste förfärdiga (nämligen Orvar Odds saga, Waregernas ursprung, Penningars ålder i Sverige och de Nordiska armringar, hwilka arbeten äro nu alla färdiga), ej annorlunda kunnat skie än at hwarjehanda saker måste strötals och några gånger här och där warda uprepade och widare för-

* Slika artighetsbetygelser voro emellertid icke ovanliga i dåtidens lärda skrifter.

klarade, dem jag dock til större delen i deras ricktiga ordning har anfört i min historiska och geographiska Beskrifning öfwer Scandö och nästliggande länder. Icke dess mindre har jag många egna och tillförende obekanta tankar anfört, alla förmodeliga på historiska och förnuftiga skjäl grundade; många andras satser har jag också anten förklarat eller och wederlagt; ja flera, hälst äldsta och mythiska, äro jämwäl, särdeles i senare delen, där Sagofablerna förklaras, influtne af den makalösa Rudbeckens den äldres Atlantiska wärk, dem jag til en stor del af egit ämne har både hjälpt och stadfästat. — — Om läsaren med några Rudbecks satser, på hwilka ock några mina anmärkningar äro grundade, ej wore så aldeles nögder — — då beder jag at han hwarken Rudbeck eller mig förr anten tadlar eller ock wederlägger än alla tre Atlantiska delarne äro igenomlästa och wäl eftersinnade».

Såsom betecknande för Björners oinskränkta tro på Rudbecks Atlantica och för hans oförmögenhet mot annorlunda troende kan nämnas, att han i ett bref till grefve G. Bonde (befintligt i Säfstaholms arkiv) yrkar censur på ett arbete af en prest Eurenius, såsom varande »kätterskt» och stridande mot Rudbecks Atlantica.

Man måste medgifva, att frestelsen till satir var här ganska stor. Att Dalin må hända underskattade ett och annat i Björners arbeten, kan medgifvas; men af en historiker på 1700-talet, som hade de Rudbeckska hugskotten i sorglig hågkomst, får man icke begära samma uppfattning af gissningarnas och småsakernas vigt i den förhistoriska arkeologien, som af en arkeolog i våra dagar. I det hela var Dalins satir en berättigad och träffande gensaga från det sunda förnuftets sida mot svärmiska funderingar utan annan vetenskaplig hållning än pedanteriets.

Björner kände sig träffad och ville svara med »allvarsamma frågotankar om en publik satirist, särdeles om ett billigt svar till auktoren af Arngrim Berserks Vishetsprof», men detta svar röjde så starkt »berserkalynne», att det indrogs. Väl skref en hans gode vän, en Tysk student vid namn Posselt, en madrigal på Tyska till hans försvar, men Dalins satir slog an på den stora allmänheten och bidrog att med löjets vapen vända opinionen mot Rudbeckianismens ovetenskaplighet.

Ännu qvickare och för visso icke mindre träffande, ehuru ty värr mindre dräpande än satiren mot Björner, var det skämt, som Dalin rigtade mot misshandlingen af Svenska språket medelst den dråpliga *Brefväxlingen mellan Ragvald Pik och Herr Silfver-spasser-klinga,* — en af de bästa satirer vi ega på vårt språk *.

Ofvan har omtalats, hurusom Dalin med värme tog det Svenska språkets försvar i Argus; brefvet af den 18 januari 1735 till Benzelius vittnar, att han fortfarande var lifligt intresserad för detta språk och att han egnade en allvarlig forskning åt dess upphjelpande. Ett vittnesbörd både om hans nitälskan och om hans sakkunnighet är också ifrågavarande satir. Han låter här

* Denna skrift, som, att döma af den kronologiska ordningen i Dalins »Vitterhetsarbeten», liksom ock af dateringen i Ragvald Piks bref (1730), antagligen får räknas till detta årtionde, finnes, mig veterligen, först tryckt i den antologi »Allehanda», som utgafs 1757—58 och som innehåller en stor del af Dalins dittills otryckta smådikter. (Här kallas riddaren dock Ragvald Puke.)

en viss herr Ragvald Pik, en gammal riddare, som legat i dvala något mer än 200 år, skrifva till en ung myndig junker. Med fint språkhistoriskt sinne har Dalin här i någon mån efterbildat Svenskan sådan hon var vid Kalmarunionens slut, då en mängd Danska ord trängt in och gifvit henne en anstrykning af vekhet och klanglöshet.

»Käre Junker. Eder kan jag icke underlate at tilskrifwe, som jag hörer ware en af denne tidens nye Frälsemän, tilkänne gifwendes, at jag med störste förundran förnummit af mine gamle Allmanacher, och de som nu för tiden bruges, at jag legat i en dwala något mer än 200 år, hwilket är et stort järtecken, som wår Heliga Moder bäst känne. När jag först upwagnede, så sporde jag efter min Swåger Herr Nils Bese, som stod hos mig, när jag somnede, och min Swärmoder Fru Eline af Nynäs, men ingen förstod mig eller kunde fly mig besked dertil». — —

Herr Silfverspasserklingas svar är dråpligt såsom en satir på inblandningen af främmande ord och såsom en icke allt för öfverdrifven karrikatur af det språk en franskbildad sprätthök ansåg sig kunna nyttja på 1730-talet:

»När man considererar den extraordinaira långa sömn, hwari Min Herre warit enveloperad, kan man intet etonneras, at hans bref ej äro skrefne efter nya moden. Jag gratulerar Min Herre til en så lyckelig reveil, kunnandes derjämte försäkra honom, at han finner en aldeles changerad, polerad och förbättrad werld. Hon tiltager så dageligen, at jag, som allenast fyra år frequenterat andra Länder, och gjordt en commode revûe öfwer Paris, Flandern, London och några Tyska Academier, wid min retour antingen fann mycken förändring, eller war förändrad sjelf. Man observerar nu en hel annan delicatesse i expressioner, complimenter, kropps-affecter, kläde-modeller, Hof-etiqvetter,

Mat-Reglor och Diéter, än då Min Herre i sådana affairer warit bekant. Man exprimerar sig i korta och divertissante termer, recolligerandes sådana ord, som andra språk fournera, hwilka äro douçare, än wår odieusa och miserabla Swenska. — — — Angående Hof-Etiqvetten har jag en parfaite connoissance, ty fast jag icke är af gammal Famille, emedan min Far allenast war Inspector öfwer ei gods, så försummar jag dock aldrig någon Apartements-Dag, och fast man passerar mig med dansen, så kan jag dock jugera om den är conforme med reglorne. Jag frequenterar Hofwet med nöje, oaktat jag står trångt, och pousseras med impatience på alla sidor, i förmodan, at en gång kunna penetrera den contraire lyckan, och snart få en importante Charge. Om Mat-Reglorne kan jag intet annat avertera, än at man oumgängeligen, hwar dag, måste göra en exquis repas; ty för en galant-homme är denna pointen intet raillerie. La bonne chère är det réellaste af wårt lefwerne, hwaremellan et godt glas Win, Caffé och Thé contribuera til blodens vivacité. Man har ej så pressant at stiga bittida up om mornarne, utan om man blir fullkomligen ajusterad til klåckan 11, kan man sätta sig i état at exspectera måltiden klåckan 1, och så widare. Om Pike-Famillen är än til, wet jag intet, men har consulterat en Genealogist, som säger den wara exspirerad». — —

Slutligen har Dalin omkring år 1736 roat sig med parodier på dåtidens »korrespondenser», författade å olika språk. Dessa korrespondenser, som innehålla flera lustiga och för Dalins lynne betecknande drag, äro icke tryckta.

Man har ofta velat betona ett visst omslag hos Dalin såsom en följd af hans utländska resa, antydande att han förut skulle hafva stått i beroende företrädesvis af Engelsk, efteråt af Fransk litteratur. Detta beror i någon mån på

en missuppfattning — en missuppfattning, som till och med gått så långt, att man velat tala om särskilda »Engelska» och »Franska» perioder under frihetstiden. Det kan visserligen icke förnekas, att den Engelska litteraturen verkade ganska betydligt både på Dalin och på frihetstidens öfrige ledande män, men det är bestämdt orätt att skarpt skilja detta inflytande från det Franska, enär inflytandet var *samtidigt* och det äfven är sannolikt, att den Engelska strömningen leddes hit genom Franska kanaler*. Det är nemligen ett egendomligt faktum, att samtidigt dermed, att »den Franska smaken» börjar göra sig gällande hos oss, har Frankrike sjelft tagit, hvad ideerna vidkommer, starkt intryck af Englands litteratur. Mot slutet af 1720-talet besöker Voltaire England, en för hans hela utveckling, liksom för Frankrikes litteratur, högst vigtig resa**; ungefär samtidigt gör Montesquieu sin följdrika färd till England; för de yngre Franske skriftställarne, Diderot och andre, äro Baco, Locke och den Engelska litteraturen i allmänhet ett af de käraste studierna; Newtons och Lockes stora upptäckter börja ingå i det allmänna medvetandet, de Engelska veckoskrifterna efterbildas på andra sidan Kanalen, En-

* Må man t. ex. undersöka ett bibliotek från frihetstiden, och vi tro, att man ej gerna skall finna de Engelske författarne i original, utan i Fransk öfversättning. Är det icke äfven betecknande, att Dalin citerar »den Engelske *Spectateur*»?

** »Der Aufenthalt in England war der wichtigste Wendepunkt seiner Entwickelung: er war für Voltaire was der Aufenthalt in Italien für Winkelmann war. Beide fanden in der Fremde erst ihren eigensten Lebensberuf». (Hettner.)

gelske författare öfversättas på Franska. Å andra sidan är det ju ett faktum, att Englands vittra litteratur (särskildt hos sådane män som Addison, Dryden och Pope) i mång aafseenden står i starkt beroende af den Fransk-klassiska smaken och att denna trycker sin pregel icke minst på tragedien i Shakspeares hemland *. Det bör derföre fasthållas, att inflytandet utifrån under frihetstidens första skede var blandadt *Franskt-Engelskt* och att Englands litteratur verkade på vår egen till stor del *medelbart* genom den Franska.

Spörjer man, hvilka författare det är, som företrädesvis tjenat Dalin till förebilder, så hafva vi redan i fråga om Argus särskildt nämnt Addison och Steele, Swift (hvilken synes hafva på Dalin utöfvat ett mycket varaktigt inflytande), La Bruyère, Boileau såsom satiriker samt Lafontaine och De la Motte såsom fabeldiktare. Nu tillkomma de Franske tragöderna; vidare synas de mera betydande författarne af »pétits vers» och »poésies fugitives», en Chapelle (Lullier), en Chaulieu samt den äfven på detta område verksamme De la Motte, hafva varit hans förebilder, på samma gång han håller fast den tråd, som binder honom vid den äldre Svenska visdiktningen (möjligen redan nu med en anstrykning af Fransk »chanson»).

Man har också talat om Tyskt inflytande på Dalin. Ett sådant är icke synnerligen märkbart.

* Dalin öfversatte, som nämndt är, ett fragment af Addisons sorgespel Cato, hvilket just representerar den Fransk-klassiska smaken i England, och som förut var öfversatt till Franskan.

För smådikterna nämner Atterbom en Canitz och en Hagedorn såsom förebilder, men desse voro icke annat än målsmän för vissa Franska rigtningar. Canitz, kallad »den Tyske Pope», var helt och hållet en lärjunge af Boileau; han rör sig mest i torra, nyktert hållna tillfällighetsdikter, oder och satirer; någon närmare slägtskap mellan honom och Dalin hafva vi förgäfves sökt utforska. Mera lik Dalin är »Anakreontikern» Hagedorn, som likväl först fram på 1730-talet — alltså samtidigt med Dalin — blef en fullt mogen skald, och som egentligen var representant dels för samma småpoesi, som i Frankrike företrädde af Chapelle och Chaulieu, dels, och ännu mera, för de Engelska rigtningar, hvilka Pope och Prior uppburo. Likheterna torde sålunda bero på samma förebilder. Detta är nog äfven fallet med en Tysk prosa-satiriker Liscow (född 1701, död 1760), som Eichhorn nämner såsom en af dem, hvilka skulle hafva utgjort Dalins »ungdoms njutning och hans författarskaps egentlige handledare». Svårligen kan det dock hafva så förhållit sig. Liscows författareverksamhet tillhör företrädesvis åren 1732—1736; hans då tillkomna skrifter utgåfvos samlade först 1739 och tilldrogo sig, veterligen, dessförinnan ingen uppmärksamhet utom Tyskland. Dalin nämner icke hans namn bland de författare, som han beundrar. Liscows satir är öfvervägande litterärt-polemisk, rigtad mot vissa

obetydliga personligheter, under det han aldrig söker träffa allmänna, i sedligt afseende vigtiga laster och lyten. Framställningssättet är vanligtvis omedelbart ironiskt, särskildt i arbetet »förträffligheten och nödvändigheten af usla skriftställare», men denna omedelbart ironiska form användes föga af Dalin. Det fins emellertid af Liscow en satir, som vittnar om slägtskap mellan honom och Dalin, nemligen det kostliga gycklet med pedanteriet: »En lärd Samojeds skrift om en frusen fönsterskifva», hvilken skrift onekligen är befryndad med både äldre och yngre alster af Dalins penna; men sannolikt hafva både den Tyske och den Svenske författaren hemtat ingifvelser från samma håll, nemligen från Jonathan Swift.

IV.

Dalin står alltså i begrepp att resa ut, för att — för första gången — skåda främmande land och särskildt den dåvarande bildningens El-Dorado, Frankrike. Han befinner sig, af några små verser att döma, i bästa lynne före sin afresa. Ofvan anfördes några rader ur den skrifvelse, hvari han begär orlof från »Lifsqvadronen»; med ett likartadt skämt tager han farväl af Avazuiska orden, i följande strofer utbedjande sig dess tillstånd att resa utomlands:

»Nå, jag tror, det är förgjordt,
At man liksom waken drömmer,
Och man altid något glömmer,
När man skal sig skynda fort.

Häldre jag från Stockholm nu
Had' från Hatt och Mössa farit,
Än at jag så glömsker warit
Af min plikt mot Avazu.

Tänk, jag har ej än dess lof,
At til andra Länder draga:
Hwar skal jag nu wägen taga?
Far nu wäl med andra Hof.

Påfwen med sin helga kyss
Lär nu ta mig för en sloker:
Ängland för en Fransker toker,
Och Fransosen för en Ryss.

Dock jag har ännu godt hopp,
Ber ock Commendeuren mycke,
At med Ordens gunst och tycke
Jag fullborda får mitt lopp».

Till grefvinnan Ulrika Mörner lemnar han, med ironisk anspelning på ständernas förseglade hemligheter, ett testamente »at öpnas tre dagar efter min hädanfärd», i hvilket han gör veterligt, »at i en stor järnbeslagen Kista, i det under-jordiska hwalfvet, mellan Riddarholmen och Storkyrkan, ligger en stor säck, i den säcken ligger ock en säck, i den säcken står en kista, i kistan står en ask, i den asken står än en ask, i den asken en annan ask, i den asken ligger en posse, i den possen också en posse, i den possen en pung, i den pungen också en liten pung, i den pungen en liten liten pung, i den pungen en liten dosa, och i den dosan ligger något Secret, som jag intet kan uppenbara. Conjuncturerne i Östersjön lära wäl tilsäja af sig sjelfwa, när wederbörande hafwa fria händer, at upbryta denna wigtiga sak». Dessutom ger han ett litet recept till sin högadliga väninna att dagligen brukas i ett halft år:

»Lagom tankar, lagom ro,
Lagom sysslor, lagom föda,
Lagom twiflan, lagom tro,
Lagom sömn och lagom möda,
Lagom alt hwad ögat wil,
Ögat wil,
Och hwad hjertat jakar til.

Ingen afund, intet hat,
Inga ränkor, ingen träta,

Ingen smickran, intet prat,
Som en annans namn kan fräta:
Intet anslag, som man wet,
Som man wet,
Dra'r oss in uti förtret.

Mod och samwet, som förmår
Mot alt hot och ängslan wåga,
Sinnes ro, som gärna går
Til det höga från det låga:
Alla slika tids-fördrif,
Tids-fördrif,
Som oss göra lyckligt lif».

Och så bjuder han farväl, rekommenderar sig och afreser.

Vi kunna följa de första stegen på hans färd utom Sveriges gränser synnerligen väl, emedan han efterlemnat några »Anmärkningar för mig sjelf på min resa» (befintliga i handskrift på Upsala universitetsbibliotek). Den 18 eller 29 juni 1739 reste Dalin med Hans Gustaf Rålamb öfver sundet till Helsingör.

»Den 30 (iag räknar nu efter ny-stylen och ehrindrar mig således, at iag i åhr gått miste om vår Svenska midsommarsdag) reste vi til Köpenhamn. — Vi foro straxt til grefve Tessin, som nyligen var ditkommen från Stockholm tillika med sin grefvinna och fröken Lotta Sparre, ämnandes sig til Frankrike. Under hela vårt vistande i denna staden viste han oss all vänlighet.

I fyra dar voro vi allenast i Köpenhamn. Det är en *smuck* stad, eller, som mig tyckes, efter vårt Svenska sätt at tala, mycket smågrann och bondprålad. Danska smaken i bygnaden, med deras lof, äfvensom i språk, kläder och seder, är intet bland de bästa. Alt vil vara så utsiradt och artigt; men derigenom förlorar det sig. Tvunget väsen i sederna, som derjemte vil visa prakt, plär intet vara behageligt. Det finner man här äfven hos de fruntimmer,

som mäst borde förkiusa. De förnäma af det könet komma sällan eller aldrig til hofs; ty hofvet är som et slags Kloster*: de blänka hemma och sins emellan; men med lika stor högaktning för sig sielfva och sin förnämlighet. Jag fick på denna orten en ännu innerligare kärlek för vår Svenska frihet, som föder af sig lif och behagelighet i hvar vrå. I Danmark är alt, i almänhet at tala, så dödt: oket är en börda, som intet gerna lämnar tankfrihet: man vördar på denna orten alra mäst den utvärtes högheten, som lyser i hög rang, blå och hvita band eller Elefanter och Dannebrogar, en födsel från Gudarne, fastän hon kommer från vänstra sidan, stolta kläder och glittrande equipager. Lyckelig den, som sådant äger! Men han vet intet huru länge han har det: Så länge hofvet vil. Der är ingen visshet. Löijligt at man skryter och prunkar för de små och bäfvar hemligen för de stora. Man visar sig med häpnad och blind undergifvenhet för en Öfverhet, af hvilken man sällan blir hedrad med ett ord . . . Dock det må så vara: altnog at vi Svenske kunna fägna oss af en så mild öfverhet, som omgås med oss som sina barn och befäster sin myndighet i våra hiärtan» **.

---

* Det var den pietistiske Kristian VI, som då styrde Danmark.

** Man jemföre härmed följande i handskrift å K. Biblioteket befintliga bref från Köpenhamn d. 1 juli 1739:

›Här är nu wårt största nöije,
dricka Swenska wänners skål;
ty wi se med harm och löije
blott et yfwigt borgarpråL:
mycket stolta, mycket rara
ser man folk; men utan smak:
det, som bör wid sidan wara,
sitter framför eller bak.

Twungna, säweliga seder
ser man här hos hög och låg:
Rangen är den enda heder,
som betager folkets håg.
Dannebrogens högmod sträfwar
under Elefantens brask,
och fast man för Hofwet bäfwar,
skryter man dock för patrask.

Folket mår wäl intet illa;
men här tiggs dock i hwar wrå,

I Danmark sammanträffade Dalin, utom med vissa förnäme herrar, såsom grefve Ranzow och premierministern Rosencranz (hos hvilken han såg en del af »det förnämsta fruntimret»), äfven med kongl. bibliotekarien Gram, »en lärd och behagelig man, som gjort sig bekant genom sina arbeten i den lärda verlden. Han har aldrig varit utom Danmark, men äger allt det vett, som kan pryda Danmark». Dessutom beså̊g Dalin de kungliga byggnaderna, fann slottet icke gå upp mot det nya i Stockholm, hvaremot biblioteket var kungligt. Rörande hären meddelar han bland annat, att en Tysk officer gör fortare lycka än en Dansk, hvarö̊fver nationen knorrar och knyter näfven i byxfickan. Från Köpenhamn gick färden den 4 juli till Roskilde och genom en mängd Danska småstäder till Kiel, dit de resande anlände den 9 juli. Här hade hertig Carl Fredrik, Carl XII:s systerson, afli̊dit nyss förut, och hofvet var i djup sorg. I Kiel besökte Dalin skalden, »etatsrådet» Trievald, hvilken han nämner såsom en mägta förståndig och artig man, värd en större lycka. För öfrigt vistades de resande vid hofvet. Den unge prinsen Carl Peter Ulrik lofordas högeligen för vett och qvickhet. Administratorn, Adolf Fredrik, var

---

fuhlhet råkar man alt stilla,
knapt man kan en skönhet få;
men så tänder dock naturen
suckar up och ögonbloss;
ty bland sielfwa willa djuren
brukas kärlek, som hos oss».

bortrest till Eutin, der han var biskop; man fägnade sig mycket öfver att han rensat hofvet från en hop patrask, som tyngt på dess finanser.

Anländ till Hamburg den 12 juli, sammanträffade Dalin med Gabriel Falkenberg (Hans Gustaf Rålambs kusin) samt Axel Fersen, och »begynte åter andas frihetsluften», som han saknat under Danska suveräniteten. Svensk kommendant i staden var general Stenflycht. De resande hade öppet hus hos enkehertiginnan af Holstein, biskopinnan af Eutin (Adolf Fredriks moder), en mycket angenäm fru. Hos henne vistades hennes båda döttrar, den ogifta prinsessan Anna och den gifta prinsessan af Zerbst, hvilken senare synes hafva fullkomligt vunnit Dalins tycke. Henne »må man billigt räkna för en skönhet», skrifver han. »Hon har i sitt ansigte alla de förmåner, som romanskrifvare tillägga sina hjeltinnor, och hennes hjerta, vett och sinne komma öfverens med hennes fysionomi: höflighet, förstånd och qvickhet i hvart ord. Det var omöjligt att se eller höra henne utan till att vörda henne. Denna prinsessa viste oss mycken grace och befalte oss helsa på sig vid vår återkomst till Stettin, der hon mest bor». — Den 17 juli voro 20 Svenskar samlade med Tessin, som for igenom staden. Hos Franska sändebudet Poussin rönte de resande mycken vänlighet, och Dalin säger sig der »först med alvar hafva lärt känna prinsessan af Zerbst, som är både hög och älsklig». Franske envoyén i Köpenhamn Chavigny, som rappellerats, var

också der och erbjöd de resande sin tjenst i Frankrike. — I Hamburg var, säger Dalin, »en temmelig god theater, när man håller sig till Franska öfversatta piecer»*. »Eljest är intet särdeles roligt i denna staden, som blott är för handelsmän. Hade vi intet haft hertiginnans hus, så hade vi haft rätt ledsamt».

Den 23 juli lemnade Dalin, Falkenberg, Fersen och Rålamb Hamburg och kommo två dagar derefter till Bremen. »Stiftet Brehmen skar mig i hiertat — skrifver Dalin — då jag betraktade, hvad Sverige mist i sidsta kriget. Kungen i England har nu af detta landet 30000 Rdr om månaden: Sverige hade väl intet så mycket deraf i sin tid; men det hade deremot almogens hiertan, som nu sucka under oket och längta efter sin förra husbonde». — — Här afbrytes skildringen. Men ett bref till grefvinnan Piper låter oss följa Dalin ännu ett stycke på väg. Han skrifver den 7 sept. från Haag:

»Jag har rest från Hamburg genom et halft dussin särskildta Herrskaper, genom et halft hundra Tullbomar, och et halft tusend Rökstugor: Jag har kommit til Amsterdam på jutwagn, i täckwagn, på skuta, i skepp, på släda

* Det skådespelaresällskap, som Dalin såg, var utan tvifvel det som stod under ledning af fru Neuber, den Tyska teaterns bekanta förbättrarinna. Man vet nemligen, att detta sällskap uppträdde i Hamburg några gånger år 1739. — Fru Neuber motarbetade den dåliga smak, som inritat sig vid teatern, och sökte att upprätthålla en god, »klassisk» repertoir, med uteslutande af alla harlekinader. — Hamburg var sedan 1730-talet hufvudsätet för Tysklands teaterväsende, och derifrån utgick senare, på 1760-talet, Lessings fruktbringande verksamhet för teaterns upphjelpande. Jfr E. Devrient, *Geschichte der deutschen Schauspielkunst*, II: 44. R. Prutz, *Geschichte des deutschen Theaters*, s. 294.

och til fot: Jag har warit i Holland i sex weckor: Jag har wäl orkat äta, dricka, bliga och prata — se der är altsammans: War det icke mödan wärdt? Dock, jag fruktar at jag i otid gör mig alt för lik en hop af wåra resande: En sådan roar mig rätt mycket:

Han går så många trötta fjät,
Blott til at säja: Det och det
Har jag med mina ögon skådat.
Tänk, hwilken Man han en gång är,
När han i Swerje, här och der,
Så stora saker har bebådat!

Derföre wil jag wara slugare och säja, at jag någorlunda betraktat desse Orterne inwärtes, och at jag funnit här mycket märkwärdigt: I sanning har här också warit mycket at i akttaga:

Här kan man om frihet skrika,
Hwar och en är lika god,
Här gå Förstar Bönder lika,
Bönder äga Kungars mod:
Slikt är stolt; men Capitaler
Slå här dygd och wett omkull:
Tusend trälar på Canaler
Plaska här, at winna Gull.

Här är fjålligt at begära
Bli med dygden Gudar lik:
Wishet, skönhet, dygd och ära
Har man här, när man är rik.
Blott med Gull kan man bestrida
All den plumphet man här ser:
Hatten på och hand i sida
Tycks då ropa: Well min Heer.

Dock, jag lämnar dem til heder,
Som här mäst bland Folket rå,
Blir man wan wid Landsens seder,
Kan man mycket nöje få.
Sjelfwa Könets kalla miner
Wärmas up med några ord;
Ty den samma Sol här skiner,
Som uti den kalla Nord».

Det var ganska vanligt på denna tid, att då en ung Svensk lärd gjorde sin utländska resa, ryktet viste förkunna, hurusom han förvånat något utländskt universitet genom lysande opposition vid en akademisk akt. Icke heller Dalins färd saknar sin »disputationshistoria». Så berättar Celsius, att Dalin i Leiden vid ett tillfälle, då en derstädes studerande Svensk disputerade för medicine doktorsgraden, blifvit uppmanad att opponera extra. »Dalin hade aldrig trott, att hans medicinska studier skulle kommit honom till gagn, men han fann nu», säger Celsius, »att ingen kunskap är öfverflödig, han tog emot det lärda enviget med nöje och förde drabbningen så, att den tillvann honom allmän högaktning på den Leidiska parnassen» (!). Att Celsius här öfverdrifvit, är säkert, och Lidén har också i en bräddanteckning å ett exemplar af Celsii lefnadsteckning uttalat, att »saken aldrig sig så tilldragit». Mycket sannolikt vore icke heller, att Dalin, efter halftannat årtiondes mellantid, skulle hafva kommit i håg så mycket af sina medicinska förberedelser, att han dermed kunnat glänsa vid en så lysande medicinsk fakultet som den i Leiden. Mera tro förtjenar en annan uppgift (i »Kurze Lebensgeschichte», handskrift å Upsala bibliotek), att Dalin under sin vistelse i Leiden gjorde sig denna stads utvalda bokskatter till nytta.

Från Holland fortsattes nu resan till de södra Nederlanden, och i Brüssel skrifver Dalin den 25 september till grefvinnan Piper:

»Här är twång alt hwad man andas,
Hof och Kyrkor, som man wet,
Späckas af widskeplighet;
Men man ser rätt löjligt blandas
All den Spanska gravitet
Med den Franska höflighet».

Att Dalin och hans reskamrat Rålamb skulle, såsom det uppgifves i nästan alla lefvernesbeskrifningar (dock icke i Bökmans), hafva gästat England under denna färd, är icke gerna möjligt. Den 25 september befann han sig, som nämndt är, i Brüssel, och redan den 9 oktober skildrar han första intrycket af verldsstaden sålunda:

»Om *Paris* må man bekänna,
At det är en wacker By:
Telge, Trosa, Hjo och Grenna
Kunna knapt dess heder bry.
Nog är der en Rådman mägtig,
Derpå har man alt bewis;
Men han är dock ej så prägtig
Som en Wagns-Häst i Paris».

Det var under Ludvig XV:s regeringstid Dalin anlände till »verldens hufvudstad». Den herskande mannen, Frankrikes Arvid Horn, var på denna tid kardinal Fleury, som sökte att genom sparsamhet och en försigtig politik bota de refvor, Franska staten lidit genom »den store Ludvigs» dristiga krigståg och sedermera genom

Laws olycksbringande vinglerier. Tessin — Svenska statens utomordentliga sändebud vid Franska hofvet — förde nu välvilligt sin landsman och Avazubroder in i de fina Pariserkretsarne och presenterade honom för sjelfve den 86:årige kardinalen, som för den unge Svenske bibliotekarien lät öppna alla boksamlingar. Af ett bref till kanslirådet Estenberg af den 26 mars 1740 synes, att Dalin begagnade dessa förbindelser till gagn ej blott för sina egna studier, utan ock för kongl. biblioteket.

Men han stängde icke helt och hållet in sig i boksamlingarna. Af Tessin, kanske också af Chavigny, som erbjudit honom och Rålamb sin tjenst, infördes han i Parisersocieteten, i de lysande sällskapskretsar, bland hvilkas förnämste kavaljer var en man sådan som hertigen de Richelieu, »den personifierade lasten», och bland hvilkas qvinliga stjernor voro sådana som de tre systrarna madame de Mailly, markisinnan de Vintimille och markisinnan de la Tournelle, hvilken sistnämnda just under Dalins vistelse i Paris anlände till hofvet.

Det är dock något annat och för mer än ministrar och sällskapslif, som kännetecknar Ludvig XV:s regeringstid. Icke alldeles utan skäl har en Fransk författare (Houssaye) framkastat den paradoxen, att Ludvigs historia kan skrifvas nästan utan att taga hofvet med i räkningen, ty de sanne bärarne af Frankrikes utveckling voro män som Fontenelle, Voltaire, Montesquieu,

Buffon, Diderot m. fl. Framför alla Voltaire, som vid denna tid stod på höjden af sitt rykte, sedan han utgifvit flera sorgespel, deribland Oedipe, Zaïre, César, Alzire, sitt epos »Henriaden», sina »lettres philosophiques», sin historia om Dalins hjelte, Carl XII, och — året före Dalins Pariserfärd — sin framställning af Newtons filosofi. Väl sant, att Voltaire icke vistades i sjelfva hufvudstaden; han bodde dessa år i Lorraine, på slottet Cirey, i ett »paradisiskt» lif med markisinnan Duchâtelet, men redan vid denna tidpunkt beherskade han i ovanlig grad litteraturen och gaf sin pregel åt Frankrikes kultur.

Dalin knöt under sin halfåriga vistelse i Paris bekantskaper äfven i den lärda och vittra verlden. »Så mycket jag har varit frisk», skrifver han till Estenberg, »har jag öfvermåttan roat mig. De stora glittrande nöjen vill jag intet omtala, dervid kan man ledsna, men bekantskapen med en hop förnuftigt och lärdt folk är födande. Le père Montfaucon, le père Souciet, l'abbé Sallier, l'abbé Sevin, l'abbé Allary, m:r de Ramsay, men besynnerligen m:r Rollin komma mig till att lemna Paris med saknad» *. Af de nu nämnde

* *Bernarde de Montfaucon* (född 1655 † 1741), ryktbar forskare i den klassiska fornålderns och i Frankrikes antiqviteter, var vid denna tid en af Frankrikes mest vördade lärde. — *Etienne Souciet* (f. 1671 † 1744), utmärkt forskare i Hebreisk fornkunskap, matematiska vetenskaper, numismatik och kronologi. — *Claude Sallier* (f. 1685 † 1761), filolog och bibliognost, medlem af Franska akademien, var vid denna tid vårdare af kongl. Franska biblioteket, hvaröfver han åren 1739—53 utgaf en katalog. — *François Sevin* (f. 1682 † 1741), filolog, författare af arbeten i Egyptisk och Asiatisk

lärer särskildt Ramsay hafva gjort honom väsentliga tjenster under vistelsen i Paris *. Utom dessa ryktbare vetenskapsmän må bland Dalins lärda bekantskaper nämnas en abbot i klostret S:t Germain, Krus (ättling på sidolinien af Svenska Kruseslägten), som välvilligt främjade hans genealogiska och historiska studier, bland annat genom att låta honom begagna några dyrbara handskrifter, som Krus' farfar fört med sig från Rom till Frankrike.

Dalin sysslade i Paris äfven något med vitterlek. Särskildt må nämnas den i och för sig mycket torra, filosofiska strid på alexandriner, som han förde med grefve Carl Gustaf Cederhjelm, en man af qvickt och lifligt förstånd och med en viss poetisk gåfva. Han var son af Germund Cederhjelm, hade erhållit en vårdad uppfostran och blifvit anställd som kavaljer hos hertig Carl Fredrik. Såsom tillhörande Holsteinska partiet hade han lemnat Sverige på grund af

---

fornkunskap, var sedan 1737 arkivarie vid kongl. Franska biblioteket. — *Pierre Joseph Allary*, ledamot af Franska akademien, Ludvig XV:s lärare, en man utan egentliga litterära meriter, mest känd genom de epigram af Piron, för hvilka han tjenade till skotttafla. — *André Michel Ramsay* (f. 1686 † 1743), Fransk-Brittisk skriftställare, född i Skottland, men till lynne, vistelseort och skriftställeri mera en Fransman, författare till afhandlingar i estetiska och politiska ämnen, deribland »Discours sur la poésie», »Histoire de Fenelon» m. m. — *Charles Rollin* (f. 1661 † 1741), Pariseruniversitetets rektor, historieskrifvare, en man lika utmärkt för sin lärdom som för sin ädla personlighet, jesuiternas afgjorde motståndare, och en af de få Franske lärde på denna tid, som icke tillhörde det andliga ståndet. Rollins mest berömda arbeten äro hans »Histoire ancienne» och »Histoire romaine», hvilka både genom forskningens resultat och genom sin klara, lättlästa stil haft inflytande på Dalin.

* Uppgift i »Kurze Lebensgeschichte des Herrn von Dalin». (Handskr. å Ups. bibl.)

afvoghet mot Fredrik af Hessen, en afvoghet, som tog sig ett både qvickt och försmädligt uttryck, med anledning af Fredrik I:s kröning, i ett så lydande epigram:

»Hvar i sin period den högsta punkten sett,
Plär åter strax derpå sitt förra intet röna.
Kung Carl vi nyss begrof, Kung Fredrik nu vi kröna:
Så har vårt Svenska ur nu gått från tolf till ett».

I Paris, dit han begifvit sig i egenskap af Holsteinsk minister, hade han fört ett ytterst slösaktigt lefnadssätt och redan år 1724 blifvit för skuld insatt i bysättningshäktet Chatelet, der han förblef i tjuguårig fångenskap till sin död 1744 (?). Dalin (som hade en frände till Cederhjelm att tacka för att inom riddarhuset 1734 uppmärksamheten fästes vid hans Argus) gjorde, liksom andra Svenskar, ofta nog besök hos den intelligente och bildade, men äfventyrlige och oförsynte fången på Chatelet. Vid ett af dessa besök har han, som det vill synas, funnit en vers af Cederhjelm, hvari denne utvecklat grunderna till de i den naturliga lagen utstakade pligterna emot Gud och nästan. Cederhjelm finner dessa uti *egennyttan* eller »egen-nitet», såsom han något förmildrande uttrycker sig, och framställer i viss mån de åsigter, som århundradet förut utvecklats af den Engelske filosofen Hobbes, nemligen att dygd och moral äro grundade i hänsynen till det egna goda, att hufvuddriffjedern för menniskans handlande är sjelfkärleken, afseendet på den egna lyckan och

välbefinnandet, hvaraf sedan såsom en konklusion kommer dygden »såsom den sanna lycksaligheten»*. Mot detta uppreste sig Dalins i den Rydeliska filosofien uppfostrade sinnelag, och han skref ett genmäle, likaledes på vers. Uppfyld af en lätt förklarlig förtrytelse öfver den i grunden egoistiska åskådning Cederhjelm velat häfda och som just icke visat de bästa resultat i hans lefverne, gaf Dalin uttryck åt den mera ideala åsigten, att man bör göra dygden för dygdens skull, och slog härvid något öfver i abstrakt »dygdepris», men var synnerligen lycklig, då han ironiserade Cederhjelms dygdelära:

»Jag har ej gjort min plikt, mitt sinne gläds ej mycke,
När blott för egit gagn jag wunnit werldsens tycke:
Tänk när jag lofwar Gud, det war för egen winst,
Och när jag tjänte Er, så war Er nytta minst!» o. s. v.

Det må för öfrigt nämnas, att Dalin kort efter denna filosofiskt-poetiska drabbning råkade i en skarp ordvexling med Cederhjelm, hvarvid denne i sjelfva bysättningshäktet utmanade Dalin på duell, hvilken dock af honom afböjdes, »emedan han icke ansåg sig derigenom kunna inlägga någon heder». Om denna ordvexling förefinnas (i handskrifter å Kongl. Bibl. och på Engsö) vidlyftiga redogörelser från båda parterna, hvilka visserligen äro rätt belysande, i synnerhet för Cederhjelms biografi, men som vi här, i detta sammanhang, kunna förbigå.

* Ännu bjertare hade den Holländsk-Engelske skriftställaren Mandeville i sin »fabel om bina» uttalat den åsigten, att det är genom de enskildes *laster* som verlden går framåt.

Ungefär samtidigt med nyssnämnda tvist är det bref, som Dalin skrifvit till grefvinnan Beata Falkenberg, född Douglas. Deraf finner man, att vistelsen i Paris icke behäftat honom med det lyte, som han förut gisslat hos andra, nemligen den Franska sprättaktigheten — ett lyte, som Holberg framstält i sin »Jean de France», som Gyllenborg i »Svenska Sprätthöken» dragit fram på Svensk scen, och som Dalins »Argus» med sådan förkärlek begabbat. »Man har i Swerje gjort mig til Petit-maitre. Jag bör wara glad öfwer den Caracteren; ty det Folket plär intet wara det olyckligaste». Och härefter följer ett verkligen qvickt rimmeri, hvari han ironiserande lofordar alla Parisiska laster. Det heter bland annat:

»Ack härliga Paris!
Du alla nöjens Mor, du jordens Paradis!
I dig har pragt och wett och skönhet slagit läger.
Jag tror, parbleu, du har, hwad Himlen intet äger.
Du arma Swenska bygd, bland dina magra berg
Bor blott enfaldighet förutan konst och färg.
Der är en Fru med Man i sällskap dar och nätter,
Och Flickan, stackars fjoll, plär rådna för fleuretter.
Der har man just sin hy af blott naturens spel,
Och intet pensel-drag får bättra tidens fel.
— — — — — — — — — —
Ack dumma, kalla Nord!
At bryta löften der, är nästan som et mord:
Men här man flyga kan från en och til den andra,
Liksom en Papillon plär mellan blomstren vandra.
Adieu la Blonde i dag, i morgon la Brunette:
Jag wil ej twinga dig, du gör mig samma rätt.
Ack härliga Paris!
Man blir ej utom dig belefwad, qwick och wis.
Här lär man rätt en dans at lasta och berömma,

Och som en hel Parterre om nya piecer dömma.
At mönstra med förstånd en Råck, en Tabatiere,
Det är just le sublime, som lärs ej utan här.
— — — — — — — — — — — —
Si således får man wett, när man alt Swenskt förgäter,
Morbleu, jag tror, en kalf skull här bli Petit-maitre.

Men olyckan är, som jag fruktar, at jag är alt för oläraktig, och det kommer deraf, tror jag, at jag kom så sent til at resa ut. Intet häller har jag råd til at bli här länge. Jag hade tänkt, at tiden och wanan skulle åtminstone göra hwad principer och skickelighet intet kunde:

Men ack, farwäl Paris!
Från dig jag måste nu til Swerjes berg och is,
Och bland enfaldigt Folk uti den tysta bygden
En sorgse lämning se utaf den gamla dygden.
Dock håll, jag tröstar mig: kanske man finner der
Hos en och an Esprit och eld så wäl som här.
Kanske der fins, hwad högst i wackra werlden gäller,
Et artigt ingen ting, charmanta bagateller.

Dock, jag måste nu wäl börja at bli alfwarsam. Af denna förklaringen hade man orsak at tro, at jag blifwit galen. Jag wil derföre säja hel upriktigt, at min leda för Petits-maitres, som lär wara bekant af det lilla, jag skrifwit i mina dar, är på denna Orten mera förökt än minskad. Man har genom detta ryktet bara gjort en Satyre öfwer min obeqwämlighet dertil».

Dalin hade ursprungligen haft för afsigt att stanna utomlands 18 till 20 månader, men denna tid blef afkortad. Han torde i slutet af år 1739 hafva insjuknat. Härpå syftar möjligen ett yttrande i bref från Benzelius till Benzelstjerna i november: »Aliquidne veri subest rumori, Argum nostrum Parisiis infortunium, nescio quid, excepisse?», hvarpå Benzelstjerna svarar: »De Argi quopiam infortunio nihil adhuc inaudivi, sed brevi talia sine

dubio innotescent, si, quod abominor, vera sint». I mars påföljande år skrifver Dalin till Estenberg: »Jag har nu så wäl fådt mina kraffter igen, at jag menar i dagarne effter Påskhälgen kunna tillika med Baron Rålamb resa härifrån. Wi taga wägen genom Strasburg och de Tyska orterne hemåt». — I början af maj lemnade han och Rålamb Paris.

Af ett poem, dagtecknadt den 18 augusti, finna vi, att Dalin då befann sig i Halmstad på besök hos Rålambs. Den 26 september är han i Stockholm och »anser för en af sina första skyldigheter» att tillskrifva sin gynnare Tessin. Då det otvifvelaktigt för belysande af förhållandet mellan Dalin och Tessin, hvilket t. ex. af B. E. Malmström framstälts nog mycket till den förres fördel, kan vara af intresse att se hvilka känslor, som nu besjälade Dalin och som framkallats af Tessins välvilja under vistelsen i Paris, må några utdrag af detta bref så väl som af ett efterföljande här meddelas *. Det heter i brefvet af den 26 september:

»Herr Grefven har, sedan jag sidst reste härifrån, hedrat mig med så mycken ynnest, at jag intet annat kan, än härmed giöra en den upriktigaste försäkran i werlden af en oryggelig wördnad och tacksamhet. Jag är i mitt sinne öfwertygad, at bland alla dem, som Herr Grefwens ädla wäsende giort sig förbundna, ingen med renare nit och tilgifwenhet kan den samma erkänna och ingen beständigare: om jag än intet hade så många orsaker dertil, så giorde dock min plikt tilfyllest, at älska alt efter sitt

* Båda befintliga i arkivet å Eriksberg.

wärde. Jag erfarer nu i godt hopp, at med första möijelighet få hit Les presens du Roi *, som äro äfwen en frukt af Herr Grefwens godhet. Secr. Berch lär wäl wara så god och widare underrätta mig huruwida dermed är kommit».

I en annan skrifvelse, af den 23 januari 1741, yttrar Dalin:

»Gud wet huru jag nånsin skall kunna uttyda all den hjärteliga tacksamhet och wördnad jag är Herr Grefwen skyldig. Jag har intet annat at sättia mot så mycken och oförskylt ynnest, än en tyst och upriktig tilgifwenhet, som ingen annan ändring skall wara underkastad än den som ingen dödlig undwiker».

Af dessa bref framgår för öfrigt, att Dalin på något vis varit inblandad i en af de Archenholtzska processerna. Archenholtz hade nemligen fått i sin hand något kompromettérande bref från Dalin och begärde att få veta dennes sagesman i den saken, för hvilken han (Archenholtz) varit misstänkt. Denne sagesman var uppenbart Tessin, och Dalin frågar nu honom hvad han skall svara, tillägganде, att i fall omständigheterna vore sådana, att Archenholtz »utan att göra buller deraf, som han lofvat, kunde finna första upphofsmannen af beskyllningen, så skulle det icke skada, och sanningen blefve då upplyst». Tessin synes hafva sändt Dalin ett gynsamt bref »till försvar mot den hårda vederparten», hvaraf han lofvade att icke göra minsta missbruk. Huru härmed aflopp, är okändt, men Dalin blef verkligen på ett för honom rätt obehagligt

* Månne några gåfvor af Ludvig XV till Stockholms bibliotek?

sätt inblandad i högmålsprocessen mot mössorna vid riksdagen 1741, i det att han under den Gyllenstjerna-Mathesius-Archenholtzska rättegången uppkallades inför kommissionen. Hos riksdagsmannen Hall från Borås hade nemligen påträffats en honom tillskickad politisk reservationsskrift rörande truppernas sammandragande i Finland, hvilken dock förefans endast i afskrift. Den hade legat i ett konvolut med utanskrift af Dalins hand och med hans signet. Han kallades att för kommissionen upplysa, huru härmed förhöll sig. Han vidgick, att han skrifvit utanskriften på kuvertet, men sade sig icke kunna förstå, huru den politiska skriften inkommit deri, och förnekade all vetskap om denna skrift. Att kuvertet funnits hos Hall, berodde på en skriftvexling dem emellan om penningeangelägenheter rörande prosten Bökman. Hall medgaf, att han korresponderat med Dalin härom, men viste icke huru skriften kommit i origtigt omslag. Några vittnen trodde sig väl hafva funnit likhet mellan stilen å omslaget och den i skriften, men detta utgjorde intet bevis, att Dalin författat den samma, enär originalet ej förefans, och Dalin bedyrade sin oskuld, ehuru han — som han sade — blifvit i bref hotad, om han förnekade författarskapet. Han så väl som Hall ådömdes emellertid *värjemålsed*. I sekreta utskottet, hvars pröfning denna dom underställdes, yttrade visserligen både prosten Evenson och friherre v. Düring, att de funno betänkligt att

låta värjemålsed afgöra antingen den anklagade vore skyldig eller ej, emedan i förra händelsen mened kunde befaras, och i den senare alltid lemnades någon »blåme» på en oskyldig man. Men Hårleman, en utpreglad »hatt», var mycket ifrig för att utslaget skulle fastställas rörande Dalin, »i synnerhet emedan han redan varit misstänkt att, då han var i Paris, hafva genom korrespondens med Archenholtz bragt ut några föga fördelaktiga berättelser om grefve Tessin och dess förvaltning vid Franska hofvet». (Att dock Tessin och Dalin i denna fråga icke varit oense, synes framgå af den förut antydda brefvexlingen.) Sekreta utskottet stadfäste domen, och Dalin aflade värjemålsed den 8 augusti 1741 *.

Denna obehagliga händelse, som mötte honom så snart efter hans hemkomst, synes likväl icke hafva medfört någon »blåme» för hans anseende. Ett halft år senare — i februari 1742 — blef han nemligen enhälligt kallad till ledamot af Vetenskapsakademien, der han dock icke kom att utöfva någon synnerligen framstående verksamhet.

Dalin återvände hem, såsom vi funnit, snarare stärkt än slappad i sin fosterlandskänsla, och denna känsla gaf sig äfven uttryck i de skrifter,

* Det är brukspatronen G. H. Ståle, som fäst förf:s uppmärksamhet på hithörande handlingar.

han efter hemkomsten lät se dagen. Men dessa bära ock pregeln af intryck och minnen från Frankrikes litteratur. Umgänget med den verld, som födt Boileaus satirer, Voltaires »Henriade», smådiktsförfattarnes spetsiga och lekfulla poem, och — sist men icke minst — den märkliga politiskt-satiriska visdiktningen, om hvilken det blifvit sagdt, att den gjorde »l'ancien régime» till »en af chanson-dikten inskränkt absolut monarki», hade åt hans poesi gifvit en, väl icke ny, men dock elegantare pregel.

Ett af hans första arbeten efter hemkomsten var en ypperlig, af Boileau påverkad satir: *Aprilwerk om wår härliga tid*, möjligen skrifven redan under vistelsen i Paris. Andan och i visst afseende idén är den samma som i hans äldre satiriska dikter, t. ex. »Nya Tiden i Swerige», men tonen är vida finare och lättare. Den satiriska stil, som sedan i Kellgrens, fru Lenngrens och Leopolds skrifter firar sina största triumfer på Svenskt mål, framträder förträffligt redan här. Detta har gifvit B. E. Malmström anledning till det yttrande, att, sedan man läst denna ypperliga satir, kan man icke annat än med en viss förundran fråga, hvari den Gustavianska tidens vittra qvickhufvuden ansågo sitt företräde framför den gamle Dalin egentligen kunna bestå. »Var deras skämt mera lekande, mera fint, mera salt?» Sjelfva innehållet utgör ett *ironiskt* framhållande af den nya tidens förtjenster i motsats till den gamlas. Under det

Dalin i t. ex. »Nya tiden i Sverige» med en viss vrede rakt på saken framstält och angripit tidens lyten, använder han här en finare metod, i det han med ironikerns skämt låtsar berömma det han tadlar. Värmen är kanske mindre känbar, men satiren drabbar kraftigare och säkrare, ty, såsom Dalin en gång sagt i Argus, »åtlöjet tager menniskan på det svaga». Det är vekligheten och kräsligheten hos männen, modetyranniet och duglösheten hos damerna, som han här företrädesvis angriper.

Dikten börjar med ett ironiskt upprop:

»Stor sak i forna dagar
Och i den Gyllne Tid,
Wår ålder mig behagar,
Hån är mig skön och blid:
Om själen ej har styrka,
Så blir dock kroppen fet,
Och werlden får nu dyrka
En ädel weklighet.

Lät gamla knarrar skryta
Med mången möglad sak,
Lät Misanthroper ryta
Mot all wår nya smak:
Jag tackar Kärleks-lagen,
Och Far min och hans Fru,
Som så ha passat dagen,
At jag är födder nu.

Ack, mina dumma Fäder,
Om I dock hade sedt
Wår lefnad, mat och kläder,
Wår höga smak och wett!
Jag tror, I skulle blygas,
Och på Ert plumpa wis
I magen öfwertygas
Om wåra Paradis».

Härefter följer en framställning, huru dumma de gamle voro:

»At fint och höfligt drilla,
At byta färg och hamn,
Det hölls bland Er för illa:
Alt nämdes wid sit namn:
En Klok fick heta Kloker,
Fast än han godsint war,
En Toker hette Toker,
Fast än han purpur bar».

Nu är det annorlunda: nutidens Lysander vet bättre framlefva sin dag och sin natt. Och så följer en teckning af sprätthökens, Lysanders, lif, sådant vi känna det från »Argus», men dertill framstäldt på ett synnerligen elegant sätt, liksom också fallet är med teckningen af »Floringa», som intet har att göra, som »klär sig stolt och snäller», reser staden kring, spelar, äter och sofver. Efter några småslängar åt gamle älskare, hvilkas »brånad lyser ur ung peruk», åt de lärde, som blott »skumma gräddan», åt högmod, fåfänga o. s. v., slutar skalden med följande strofer:

»Ja, alt har annat wäsen,
Än i de gamlas dräkt:
Wårt lif bland blomster-gräsen,
Som källan, skyndar täckt:
Man lefwer som man finner,
Bland nöjen tusendfalt,
Man dör så godt man hinner,
Och dermed är det alt.

Si så, I gamla drakar,
Tag' nu Ert pris igen;

Här sen I Edra makar
Och Edra öfwermän:
Alt det I kunnen skryta,
Det är af Edra barn:
Med Er at wilja byta,
Det wore guld mot skarn.

Förr skull man mig få stoppa
Et dygn bland Fäders ben,
Förr skull man mig få doppa
I Hamnen vid Athén,
Der dygd och sorgligt snille
Inpintes gamla Hjon,
Än jag bland dem nu wille
Upfrägda min Person.

Förr blir Kung Månses kappa
Min Iris triumphant,
Förr skal man mig få klappa
Med Drottning Karins want,
Än jag wil nånsin stöka
De gamlas mörka bo,
At i de tider söka
Min sällhet och min ro».

Det är, som sagdt, inga nya ideer, men det är de gamla satiriska ämnena serverade i ny och behaglig form och kryddade med ironiskt salt*.

Möjligt, till och med sannolikt är, att detta poem skrefs i Paris (i april); emellertid är det lustigt att dermed jemföra det ofvan omförmälda rimbrefvet till grefvinnan Beata Falkenberg, der skalden tvärt om lofprisar Svenska förhållanden i jemförelse med de Franska, och der de såsom motbilder få göra samma tjenst, som skalden i

* Att märka är för öfrigt slutstrofens likhet med Israel Holmströms bekanta strof: »Förr skall gråsten bli en limpa».

»Aprilverket» förbehållit åt »den gamla goda tiden».

Ur en likartad, fosterländsk stämning framgick *Sagan om hästen*, hvilken utkom i slutet af år 1740 (censurerad den 5 december) och fann en mängd efterföljare i frihetstidens prosalitteratur (t. ex. Odels »Sagan om Hjalmar, lagen, friheten och folket» m. fl.).

Det är ofta framhållet, att denna saga — likasom i allmänhet frihetstidens politiska sagodikt — närmast är påverkad af Swifts bekanta »tale of the tub» om de tre olika religionsbekännelserna, ehuru den naturligtvis i ämne och behandlingssätt står fullt sjelfständig. Sagan har dock sin närmaste föregångare i »Argus» (andra årgångens 26:te nummer), der Dalin, som nämndt är, tecknat de fyra Svenska riksståndens öden i förhållande till konungamagt och råd *. Men betydligt mera frisk och ledig är prosabehandlingen i »Sagan om hästen», der tillika idén finare utförts.

Det är Sveriges öden från Kalmar-unionens upphörande intill Carl XII:s död, som här tecknas under bilden af en häst, hvars olika egare äro de respektive konungarne. Dalin börjar på ett sätt, som genast försätter läsaren in i handlingen: »Det war en gång en Häst, som war på skjuts och blef rätt illa åtgången. Ja men .... jag wil rätt säja rent ut: det war wår Grolle».

* Se ofvan s. 111, 112.

Med lifliga färger skildras hur den stackars Grålle slitit ondt under den dålige »sloken», som ridit honom så illa, tills den ärlige mannen från Svedjenäs (Gustaf Vasa) tog hand om honom och red honom så väl, att ingen bättre och sedigare häst fans. Författaren skildrar de följande ryttarne med fina och träffande skiftningar i dragen. För Jerker (Erik XIV) synes han hafva föga sympati, mera för Ivar (Johan) och hans son Sigge, som samtidigt måste rida på Walacken och som blef bakslugt behandlad af sin farbror Styrbjörn (Carl IX), hvilken tog så hårdt i, att röda blodet syntes på spiltbalkarne (man ihågkomme Dalins adelssympatier), och som lät Grålle smaka karbasen, men mycket litet hafre. Härpå följer den varma skildringen af Gustaf Adolf:

»Hilmer war Son i huset och förstod rid-konsten af grund; det war en kämpa-god Ryttare: maken hade man intet hört talas om: när han satt i sadlen, så måtte hwar man tilstå, at man aldrig sedt bättre Ryttare och aldrig bättre Häst. Hilmer arbetade up munnen på Grollen med en lindrig trents; han trafwade ut honom, så at han höll jämn ordning med sina fötter och hade bogarne lediga; Grollen gick då i helt och kort galop, til höger och wänster, i slapp, i traf och i all slags gång, med sådan behaglighet, at ungdomen kom löpandes från alla byar, at se på, när Hilmer red. Hästen fick lagom och godt foder, god ans, lagom aga, mycken frihet och intet sjelfswåld: det kan skämma den bästa Häst. När Hilmer aldrig så litet rörde tygeln, så wisste Grollen hwad han mente, och han hade dessutan sådan kärlek för sin Hilmer, at hjertat wäxte i honom hwar gång han kände hans minsta rörelser: Så, så, min Grolle stackar, sade Hilmer stundom, och klappade honom under halsen: Då fick kreaturet sådant mod, at det krummade sig som en skönhet. När han hörde ludren, så reste han up et hurtigt hufwud, och man

kunde lossa den största murbräcka brede wid örat, utan at han skulle göra den minsta nyck af skrämsel. Hilmer gjorde med honom et skutt öfwer en stor bäck, så at alle skreko til, som sågo derpå, och red in i Garpmåsen, dit ingen wågade sig: man kan tänka, det war så farligt, at många af Grannarna mist der sina kreatur, och Holger på Ön hade der nyss förut så när förlorat sitt röda Stod; men detta war nu så tappert ridit, at hela Häradet förundrade sig. Hilmer synte då ut måsen, hwaraf sen et godt stycke blef intaget til beteshage för Grollen«.

Så kom den öfvermaga fäntan Blända, Hilmers dotter, »som intet satt som hennes far till häst», och som just när hon var på vippen att falla, bad sin frände Brage taga tyglarne; sjelf for hon till Rödskäggen och roade sig med äfventyr, bondepraktikor och planetböcker. Brage (Carl X) kom till Holger på Ön en qväll i julstuga och tog ifrån honom en strandäng, som icke kom Grålle illa till pass. Frey (Carl XI) var en god hushållare, dock lade han kapson på Grålle, som ej fick gå dit han ville, men fick rikligt foder. Den modige Härkullers (Carl XII:s) ridter beskrifvas utförligt och det berättas, hurusom en afton, just då han ville lägga några »hällhagar» under gården, Hilmer kom till honom i en klar sky och bad honom hvila sig efter mödan: »Ditt lopp är fullbordadt, sade han, och din ära odödelig: kom nu och smaka med mig de renare nöjen. Detta wardt sagdt och gjordt, och Grollen miste sin Herre. Stackars kreatur, han höll så af sin Härkuller, at när han först saknade honom, det är otroligt, så darrade han som et aspelöf».

Grålle var nu utmattad och blodbestänkt, men ett godt hjonelag tog hand om honom det bästa det kunde, fann att han var sadelbruten, tog kapsonen utaf honom och satte honom för en vacker kärra, som hette karriol. Till slut utvecklar Dalin sina politiska åsigter:

»I det ståndet war han nu, då jag sidst såg honom. Han har tagit sig mer, än man kan tro, och om jag känner Grollen rätt, så kan han wäl ännu göra sina modiga språng; men — — — om jag med min enfaldighet i rid- och körsel-konsten får yttra mig öfwer Grollens bästa och den nytta och heder han kan ge, så menar jag oförgripeligen det är wäl, om han styres med förstånd och granlagenhet under sele och redskap, som han wäl intet aldeles känner eller är så wan wid ännu; men som han genom wiss god ordning lätteligen kan wänjas wid. Betslet bör wara alfwarsamt; men dock så lindrigt, at det ej fördärfwar munnen, och tömarne i stadiga händer, at Hästen förstår och wördar sin ledare. Inga barnsliga näfwar, som wilja köra på skräpp och i kapp, och intet rätta sig efter backarna. Det skämmer Hästen och Karriolen går intet mer på stora Kungs-wägen; men i krumslinger från det ena diket til det andra. Ingen skrämsel, intet stojande, intet hwiftande af snärtar och all slags bonad, hwaraf Hästen blir yr: kreaturet kunde få kollern och skena en gång, at kärran stadnade bort ur wägen i det wärsta moras. Det wore en jämmerlig tilställning, och bättre, at man aldrig hade åkit. Nej, tömen bör handteras af wiss trofast arm med upmärksamhet och ordning, och intet nu den ena, nu den andra, som står bak på eller löper bredewid, rycka deruti, än til en sida, än til en annan, så at Hästen intet wet hwad han skal lyda. Beware oss den heliga Enighet från kif om tömarna af många små kitsliga kuskar! det är wärre, än alt annat ondt: då går åktyget sin egen snedgång på slump och lyckans barmhertighet öfwer högder och dälder, medan de tömlystne ligga hwarannan i håret. At bli hemma och sköta god Hushållning är wäl olika bättre, än et äfwentyrligt flackande, som sällan ger fulla lådor och wisthus; men det kunde så bära til, at här en gång stode lång och angelägen resa före, resa, som ej

kunde undgås för hela Gårdens wälstånd: bäst at tänka på den i stillhet och sämja, och intet förlora redskapen eller utmatta Hästen i de onödiga kringel-äcker, som bara gå ut på, at den ena må wisa den andra hwad karl han är. Jag wil wäl intet tro, at så sker; men jag håller så af Grollen, at jag gärna talar om hwad honom likar».

Den »långa och angelägna resa», som Dalin antyder såsom förestående, var det Ryska kriget, hvilket hattpartiet just vid denna tid sökte genomdrifva. Man skulle må hända hafva väntat, att Dalin under tiden före kriget tagit till orda för uppeldande af »Carl XII:s anda» hos Svenska folket i krigisk syftning, men detta blef ingalunda fallet. Dalin synes tvärt om, att döma bland annat af den ofvannämnda processen och dervid fälda yttranden i sekreta utskottet, hafva varit en »persona ingrata» hos det krigslystna hattpartiet, liksom han misstänktes att hafva författat »reservationsskriften» emot truppernas sammandragande i Finland. Hans dåvarande förhållande till Tessin, hvilket kanske icke var så varmt som ordalagen i brefven låta förmoda, hade utan tvifvel en mera personlig än politisk art. Dalins politiska program var egentligen partilöst, men med lutning åt »mössorna»; förföljelserna och hätskheten partierna emellan hade alltid varit honom en styggelse, såsom man lätt nog finner så väl af hans äldre skrifter som ock af den saga, för hvilken vi nyss redogjort *.

* Atterboms påstående, att han fortfor att vara förkämpen bland de stridsqvädande, är icke enligt med verkliga förhållandet. Bland tidens krigslystna poem finnes intet af Dalin.

Den första dikt, hvartill kriget gaf anledning, nemligen det vackra odet öfver slaget vid Willmanstrand (aug. 1741), röjer samma hat till partiväsendet, som förut tagit sig ett mera prosaiskt uttryck. Det heter:

»Hysom nu et enigt Sinne,
Alle Swenske Män som en,
Och med wåra Barn i minne
Wördom wåra Fäders ben:
Forna Swerge oss upmanar
Til den hog, som wägen banar
För wår efterwerld at gå:
Afgrunds-fostret bland oss sjelfwa
Lät oss bort åt Ryssland hwälfwa,
At förkrossa båda twå».

På åminnelsedagen af Carl XII:s död ger skalden åter sitt hjerta luft och utbrister:

»Ack, Dyre Hjelte, wakna
Och se med hwad förlust en enda Carl wi sakna!
Dock, fåfängt jag begär: månn Dig et Folk är wärdt,
Som, stridsamt mot sig sjelft, för andra wika lärt?»

Men hans ovilja mot det inhemska partiväsendet tog sig äfven uttryck i mera satiriska dikter, hvilka behandlade dagens politiska spörsmål i samma stil som den Franska »chansonen». Månget epigram under denna och följande tid visar Dalins sinnesstämning såsom allt annat än hattvänlig. I ett både qvickt och träffande epigram ställer han t. ex. den nya styrelsen upp emot den gamla Hornska:

»De oenige Kuskarne.

Hör, Lasse kusk, sad kusken Pelle,
Du kör, men kommer ej ur ställe;

Du gör som kusk platt intet gagn:
Stig af; jag köra wil allena:
Han körde; men det börja' skena,
At hin tog wid båd häst och wagn».

Misströstan om kriget ger sig åter uttryck i följande rader, skrifna tjugonde dag jul 1742:

»Gud, lät Swerges Krigshär lära
Således köra Julen ut,
At wår Frihet och wår Ära
Intet slutas må med Knut!»

Till generalen K*** skrifver han:

»Sen Kriget har all ting i oreda stält,
Sen skrytande Kämpar förlupit sitt fält;
Så sku nu de Gubbar, som önskat oss fred,
Upbygga hwad Ungdomens ras rifwit ned,
En gråhårig hjessa finns nu ej för swag
At mönstra, förbättra och ställa i lag
Hwad Gåssar och Flickor, intriguer och flärd
Så hastigt förstört i en underlig werld».

Dessa och senare poem af Dalins hand bekräfta vår utsago, att han alls icke var anhängare af hattpartiet, allra minst af dess hätska partianda. Det hade han icke heller någonsin varit. Om han ock i sin första litterära verksamhet understödt hattpartiets sträfvanden och derföre af detta parti uppburits, så hade han dock aldrig varit någon afgjord partiman, och redan år 1738 var hans förhållande till det då segrande partiet ganska kallt *.

* Får man tro en uppgift i en med hans egen stil skrifven samling dikter (å Kongl. Bibl.), så har den märkliga mot »hattarne» rigtade »Kämpevisan» (hvarom mera framdeles) delvis varit skrifven redan 1738, i det att dess nio första strofer skulle hafva tillkommit

Men den år 1742 utgifna *Swenska Friheten*, detta qväde, hvarmed Dalin, kort efter Ulrika Eleonoras död, mer än någonsin förut lyckades träffa en sträng i Svenska folkets hjerta, — detta qväde, som delvis kallats »rimmad hattpolitik» (B. E. Malmström) — är icke det ett bevis, att han fortfarande var »hatt»? Det skulle så kunna tyckas. Atterbom yttrar härom: »Detta poem, som, tillegnadt »Swea Rikes Ridderskap och Adel», utkom vid riksdagen 1742, kom just i »grefvens» tid. Hattanförarne befunno sig då i yttersta förlägenhet. Deras krigstillställning hade aflupit jemmerligt: de nödgades buga sig i stoftet för kejsarinnan Elisabeth; tacka för den nåd, att hon (i det närmaste) nöjde sig med att beskratta dem; smeka Mössorna på ömmaste vis, samt åt folkets harm uppoffra, tillika med kamraten Buddenbrock, sin nyss så firade Bramarbas Lewenhaupt, som var syskonbarn med Marskalken Moritz af Sachsen, och drömde sig vara en lika stor fältherre. Under slika omständigheter framblänkte Dalins Frihetsqväde plötsligt ur Hattarnes läger såsom ett lysande himmelstecken, att uppmuntra nationens mod och styrka dess tro på

vid detta års riksdag. Huru pessimistisk hans politiska stämning för öfrigt var vid detta tillfälle, framgår dessutom af ett bref till grefve Ulrik Gyldenstolpe den 18 april 1738 (i arkivet på Sjöholm): »Hur många lära i sommar börja at smida på sin lycka! Wi ha så många eldar och tilfällen, som trotz wid någon rikzdag. Skulle intet Herr Grefwen behaga wara med? Han wil förmodeligen intet swärta sig; men mig tycks, at någon ändring intet skulle minska hans nöije: åtminstone på det sättet, som en wiss alfwarsam Fru sade häromdagen, då hon reste till hofs, det hon giorde det, på det hon måtte bli glad den dagen. Jag frågade hwarför. Hon svarade: Jag är aldrig så glad, som när jag kommer *från* Hofwet».

sin nya regeringsform. Det var en vältalig påminnelse, att man ändock egde qvar åtminstone *denna* och huru ypperlig den vore, helst om Hattarne finge förblifva dess vårdare och tolkar.

Och Nordin yttrar i sitt äreminne öfver Dalin, att »kriget icke vanhedrade sina upphofsmän, ehuru oförutsedda omständigheter åstadkommo äfventyr för folket och friheten; i detta tillstånd uppmanades Dalin att använda sin styrka till lifvande af en högre känsla för fäderneslandet och att väcka samfundsandan genom det, som vidsträcktast rörde det hela: Svenska Friheten». Till denna Nordins utsago fogar Malmström den anmärkningen, att det säkerligen var »hattarnes» chefer, »till hvilka Dalin stått i ett närmare förhållande», som uppmanat honom att författa detta poem, och gissar, att det var Tessin, som pådref saken.

Trots dessa auktoriteter, måste vi dock uttala den åsigt, att »Svenska Friheten» *icke* är »rimmad' hattpolitik», och att poemet icke heller kan anses vara påverkadt af hattpartiets åskådningssätt. Dikten är helt enkelt — i *politiskt* afseende — uttryck för Dalins gamla program: fördragsamhet partierna emellan, enskilda partisträfvandens uppoffrande för allmänt väl, frihetens vidmagthållande utan inskränkning i konungens verkställande magt, — korteligen: alldeles samma åsigter, som han många gånger uttalat i »Argus» samt i sina smådikter och som vi nyss funnit framträda i »Sagan om hästen».

Att dessa åsigter kommo »*hattarne*» till godo under en tid, då stämningen var på väg att vända sig emot dem, var en ren tillfällighet, ty »Svenska Friheten» uttalar icke någon annan politik än den, som Dalin framstält under »hattarnes» kamp för magten och som under deras välde (1740) tagit sig uttryck i »Sagan om hästen».

Vi skola finna detta vid en granskning af dikten.

Swenska Friheten är utan allt tvifvel det för samtiden mest betydande af Dalins skaldestycken. Må vara, att efterverlden icke kan på långt när uppskatta detta poem så högt; det eger dock en stor litteraturhistorisk betydelse och äfven poetiskt värde i och för sig. Dalins sångmö har aldrig, hvarken förr eller senare, iklädt sig en så stolt skrud, och hon gifver här i fullvigtiga, sköna alexandriner luft åt de tankar och känslor, som närdes af tidens bästa och mest fosterlandsälskande sinnen. Denna sång vardt en nationaldikt för sin tid, så som intet Svenskt poem förut varit och så som kanske blott Tegnérs »Svea», tillkommen under liknande förhållanden, sedermera blef.

Drottning Ulrika Eleonora afled den 24 nov. 1741. Dalin hade redan med en lyrisk sorgesång hugfäst minnet af den välvilliga drottningen, som bragt Sverige dess frihet, men han ville resa henne en ståtligare minnesstod, och denna blef »Svenska Friheten». Poemet är till

alla delar hållet i tidens smak. Nyblom har antydt, att den drägt, hvari Dalin klädde sin epopé och som öfverensstämde med tidsidealet, är nära befryndad med de samtida allegoriska målningarna, som vi så väl känna från museerna. (Detta allegoriska manér var ursprungligen lånadt från Italien och representerades i dess diktning, t. ex. af Trissino i »Italia Liberata».)

Vi befinna oss genast från början bland allegoriska personifikationer. Skalden åkallar för sin sång Frihetens kärleksvärda gudinna, som förföljes af Afundens båda döttrar Sjelfsvåld och Träldom, men likväl ännu är qvar i Norden. Hon omtalar, hurusom hon sökt skydd hos drottning Ulrika, hvars hjerta blott lefver för Sverige och dygden. Ulrika uppmanar henne att tälja de öden hon, Friheten, genomgått i vårt land, och så sker. Gudinnan skildrar t. ex. unionstidens olyckliga tillstånd på följande kraftiga sätt:

»Utländske Kungars wåld, Inländske Bjässars yra
Om Riksens tyglar slets, at ingen Lag fick styra:
Af Träldom hördes qwal, af Sjelfswåld brak och bång,
De rådde skiftewis och stundom på en gång.
Slik jämmer gjorde mäst de högtupblåste Fäder,
Som Rom och afgrund sändt i helga Kyrko-kläder:
De som befrämja bordt all sällhet med Guds ord,
Uprörde för sin winst all twedrägt, rån och mord.

När Himla-Lärans Ljus upblänkte först i Norden,
War Herdens nit och dygd et ädelt bloss för Hjorden:
Han gick sin sannings-wäg med ödmjukhet i nöd,
Och för den Högstas pris med frögd til wärsta död:

Men nu, sen Rom sig lärt at skatter sammanbringa,
Och med en helig list den dumma werlden twinga,
Så blef dess wälde stort, det talte blott med hot,
Och sjelf Monarken låg inunder Påfwens fot.
Från Vaticanens högd det blixt och dunder sände,
Som bräckte Kungars magt och Land och Folk förbrände:
Ty låg Europa krökt, widskeplig, dum och skrämd,
Från Lapp til Morian, i Kyrkans bojor klämd.

I Norden war det lätt en menlös hop förkjusa:
Prælaten såg man der til häst ur mässan rusa:
Med Biskopshatt på hjelm och kåpan kring sin sköld,
Han drog i Herrans Namn til upror, wåld och stöld.
Ur feta Klosters djup, dem Kung och Adel skänkte,
Och der i lustars bad sig Munk och Nunna dränkte,
Flög ut en faslig swärm, som drefs af wördig list,
Bedrägeri, försåt och Riksfördärflig twist.
Sjelfswåldet snart på Thron Tyranners wåld uphäfwer,
Den ena Swenskas nit den andras blod utkräfwer,
En Son förföljer Far, och Bror slår Bror ihjäl
För äran at få bli Tyrannens första träl».

Gudinnans framställning af Sveriges öden slutar med varma ord om tolfte Carl. Ulrika nedlägger derefter nöjd »sin ärfda krona» för Frihetens fötter och lemnar spiran åt sin make. Hon går sedan att hvila, och drömmer en dröm om oenighetens olycka för ett folk. Det är afgrundsfurstens hof, skildradt i toner, som röja någon inverkan från Milton:

»Omringad af sin magt stod mörksens Förste myndig,
Och ögon hwälfde kring, hwars minsta blink war syndig:
Förmätna wreda steg han tog och jorden skalf,
Han talte och det gall i bergens djupa hwalf.
Den falska Styrselkonst der stod med bäfwan modig:
Til upsyn war hon mild, om händren war hon blodig:
Der stod den fina Lögn i pråal af konst och smink,
Hon syntes och förswann wid afgrunds minsta wink.

Kring Ärelystnan stod båd sömnlöshet och möda,
Och alla Sinnets qwal, som mer än döden döda:
Hon sjelf i röfwad prakt klef up, så qwald hon war,
På tusend olycksfall, dem hon i högar bar.
Med black och gropad hy stod Afund sjuk och bitter
Med styng på styng i bröst wid glim af minsta glitter.
Der stod et gammalt Agg, som genom ögon brann,
Och wred et spräckligt skägg, i hwilket gallan rann.
Liksom en Ängel täck sig Falskhets Anden stälte,
Så wänlig, söt och mjuk; men med en dart i bälte:
Och Egennyttan fram med lönska fjät sig wred:
Hon städs en muskig syn til stoftet fälde ned.
Med Högmod sin Gemål den matta Lättjan swängde,
Hwarefter Armod Son och Dottren Dumhet hängde:
Båd Far och Mor i prakt war snart et Förstligt par;
Men slarfwigt nedrigt pack båd Son och Dotter war.
Af Illgrep utan tal alt Fältet öfwerhölgdes:
En del bar skrefwen Lag, som wreds och refs och dölgdes,
En del bar dyr Metall, en del bar Drufwors saft,
At bringa dårar wett och falska saker kraft.
Det skulle bli för långt den hela swärm at nämna.

När mörksens Förste wink til tystnad welat lämna,
Så skrek han öfwerljudt: Hwar är Oenighet?
Jag saknar den, som bäst mitt wälde styrka wet.
Oenigheten strax i luftens rymder hördes,
Och i en hwirfwel-wind til samlings-platsen fördes:
Ur hennes käftar stod et lands-fördärfligt dam,
Och jorden öde blef ehwar hon hwinte fram:
Båd löf och gräs och säd bortwissnade til rötter,
Och husen hwälfde kull inunder trollets fötter,
Och Folket lopp förryckt i wrede, blygd och knorr,
När en åt Söder skrek, den andre skrek åt Norr.
Från Whigs och Tory's nyss hon til Piaster farit,
Hon had i Parlament, hon had på Landtdag warit.
Ursäkta, sad hon, Prins, at jag så länge drögt,
Din tjänst har blifwit gjord och jag har mig förnögt.
Kom, trogna Dotter, hit, sad han med fraggad ifwer:
Jag står och ser et Folk, som all min harm uprifwer:
Et fattigt Släkte törs med Lag, som hålls för klok,
Förkrossa Träldoms järn och Enewäldes ok.
Ack, Träldom, kära Barn, skal du för Frihet wika?
Nu smakar Frihet nögd sin hugnad af Ulrica:

Af Fredrik hon nu gläds; Men gör nu du din flit,
Fördärfwa, dela, styr, at Sjelfswåld slipper dit.
Oenigheten gaf et fräckt och nedrigt löje:
Jag wet, sad hon, min konst och du skal få ditt nöje».

Ulrika vill i drömmen ila sitt folk till hjelp och draga det ur faran,

»men hastigt i en sky
Hon tycks från Jorden se den ädla Freden fly».

Hon vaknar. Väl sant, att det blott var en dröm, men faran är dock icke förbi. Hon glädes öfver att se Friheten vara qvar och anbefaller henne åt Sveas vård, uppmanar denna att rätt betänka gudinnans värde och väl se till, att sjelfsvåld ej rubbar hennes trygghet och Sveas eget bästa:

»Tag nu din Tid i akt, den Milda Fredriks dar,
At stadga Frihets Thron, at hon blir ewigt qwar».

Friheten inskärper äfvenledes hos Svea några goda råd, hvari vi återfinna skaldens kända program. Han önskar först »lagen i sin styrka», framhåller vigten af att tvedrägten icke väckes, att stånd ej uppretas mot stånd, att folk och kung stå i rätt inbördes förhållande. Den Dalinska frihetens lära lyder sålunda:

»Et Folk ger Kungen magt sin plikt at myndigt göra;
Et Folk bör gilla Lag och Kungen den utföra.
At äska Lagens bot, hwar Undersåt är fri;
Men all wärkställighet bör enewåldig bli.
Ej bör et Folk sig in i Kungens styrsel blanda,
Om Kroppen drifwas skal af enig myndig Anda:
Ej bör ock af en Kung försummas laglig magt,
Om dess Betjäning ej skal mötas med förakt.

Då kan den Kunglighet i Lagens grund sig rota,
Som swiktar ej när Knorr och Sjelfswålds stormar hota:
Sin höghet har då Kung, sin myndighet et Råd:
Än ger han dunderslag, än blänker han i nåd.
— — — — — — — — — — —
Et Folk, som wil bli sällt, bör all ting undanrödja,
Som afund ger och split, som last kan understödja;
Om tjänster, namn och rang, som Kungens wård tilhör,
Liksom om eget Gods et folk ej slitas bör».

Med några ord om handelns, flitens och slöjdernas värde tager Ulrika afsked af sitt folk och lyftes mot stjernehvalfvet, inträdande för härlighetens tron och skådande konungarnes konung.

Hvilka förebilder har Dalin haft för detta epos? Närmast låge väl att tänka på den dikt, som i vår litteratur måste betraktas såsom dess föregångare: Dahlstjernas »Kungaskald», allra helst det af flera Dalins yttranden är uppenbart, att han satte värde på dennes diktning. »Kungaskald» utkom ju också vid ett liknande tillfälle och tecknade Sveas sorg vid Carl XI:s död; men onekligen visar intet bättre än en jemförelse mellan Dalins högstämda, jemnflytande, alltid ädla verser och Dahlstjernas väl någon gång sublima, men lika ofta löjliga strofer, hvilket stort framsteg den Svenska poesien tagit på de fem och fyrtio år, som ligga emellan de båda dikterna. — Man finner äfven en närmare förebild inom Englands vitterhet, nemligen Thomson. Jemförelsepunkter mellan Dalins »Svenska Friheten» och Thomsons »Liberty» äro förut påvisade (af Nyblom). Redan i anslaget finner

man likhet, i det att båda dessa dikter låta gudinnan »Frihet» uppenbara sig; och så väl i de historiska skildringarna af gångna tider (hos Thomson omfattande verldshistorien, hos Dalin ensamt den Svenska), som ock i de siande framtidsbilderna röjer Dalins dikt i planen inverkan från Thomsons. Äfven Sveas uppträdande i »Svenska Friheten» motsvaras af Britannias i »Liberty», och i enskildheter förekomma likaledes drag, som vittna, att Thomsons dikt icke var Dalin obekant, vare sig han känt den i original eller i dess Franska öfversättning. — Dessutom kunna likheter mellan Dalins teckning af afgrundsfurstens hof och första sången i Miltons »Paradise lost» uppvisas.

Det oaktadt är Dalins sång i sin egentliga idé (väckande af den fosterländska andan genom upprullandet af gamla minnen) och i sin sköna form ett sjelfständigt arbete, delvis af en så stolt och kraftig fägring, att man väl kan förstå samtidens förtjusning öfver detta poem, tillkommet i en tid, då fosterlandskärleken tarfvade allt ädelt understöd. Att det på sina ställen var ett stycke versifierad historia, på andra åter en allegorisk lärodikt, utgjorde för samtiden intet fel, snarare en förtjenst. »Utile dulci» var ju tidens lösen. Och skaldestyckets största betydelse låg deri, att det var en *tidsdikt* i bästa mening, eller, om man så vill, en *tendensdikt*, men en tendensdikt af ädlaste art, talande frihetens sak i det den angriper hennes farligaste

fiende: partisplitet, hvilken fiende, såsom Dalin med siareblick insåg, skulle varda hennes baneman.

Tarfvades något ytterligare bevis än de ofvan anförda, att Dalin vid denna tid icke tillhörde hattpartiet, så vittnar hans *Kämpewisa* derom. Denna dikt utgör i sin helhet en vemodsfull ironi öfver den ställning, hvari hattpartiet försatt Sverige genom det Ryska kriget, så att landet nu måste af Elisabeths hand tigga freden.

Stycket är hållet i folkviseton. Liksom i Frankrike den politiska visan grep tillbaka till den »folkdikt», som der var nationell från urminnes tid, nemligen »chansonen», så tog Dalin den Svenska folkvisan till sitt mönster (härvid följande Dahlstjernas exempel i »Kämpawisan om Konungen och herr Peder»). Emellertid passar folkvisans mera allvarliga ton icke rigtigt till det humoristiska skämtet, och derföre finna vi ock, att Dalin i andra politiska visor närmare slutit sig till de Franska mönstren.

Poemets ironiska satir klingar dock ypperligt fram genom hvarje strofs omqväde: »*Men hatten är krönt med lager, seger och ära*». Kämpevisan är liksom »Swenska Friheten» en allegorisk dikt, som skildrar hurusom »kämparne» (hattarne) efter ellofva månaders kamp (1738 års riksdag) besluta att frigöra »Stolts Sigrid, som icke visste att hon var i nöd», och hurusom de förde henne in i skogen att försvara hennes ära mot jettar

och troll. Herr Härgrim, »den Riddare blå»` (Lewenhaupt?) lät sin fana svaja till krigs. Väl varnar en gammal gumma:

»Herr Härgrim, Herr Härgrim, förakten icke fred!»

men förgäfves. Ty värr råkar den sköna i björnens våld, och kämparne springa ifrån allting, låtande Stolts Sigrid ligga ett rof för de vilda djuren.

»Men knapt hade Kämparna näsan omwändt,
Förr än de åter började sprätta.
De redo sig til Hofwa, som ingen 'ting händt,
At åter sig i högsäten sätta.
Men hatten är krönt med lager, seger och ära.

De Kämpar framstego för Konungen med pock,
Sina slokande hattar de hwifta,
Sin tjänst här tilbjuder wår modiga flock,
Om du wil din Dotter bortgifta.
Men hatten är krönt &c.

Och Konungen han wred sina händer med gråt,
I breda gull-taffel det knaka:
Hur skal jag bortgifta den I så gådt åt?
Skaffa först min Dotter tilbaka.
Men hatten är krönt med lager, seger och ära».

Sedan skildras de tre friarne, Birkenfeld, Danske prinsen och Adolf Fredrik (på hvilken ingen tänkte). Den sistnämnde vinner fröken Sigrids snöhvita hand, »ty han är värd att ärfva konungens rike». Sången slutar sålunda:

Men alle I, som lyden på denna här sång,
Lät oss en god önskan nu göra:

At aldrig wåra Kämpar må ännu en gång
Få magt, at den Sköna bortföra!!!
Men hatten är krönt med lager, seger och ära».

Att visans författare icke vid *denna* tid var »hatt», är åtminstone säkert *. Huru vida han deremot var »mössa», må lemnas derhän. Hans vän grefve C. F. Piper var en bland de mera framstående moderata »mössorna». Ett par af mössspartiets främste män, förra riksrådet Bielke och landtmarskalken Ungern Sternberg, båda besvågrade med Piper, voro vid denna tid ofta gäster på Engsö, der Dalin plägade vistas, och han egnade dem flera poem **.

I öfrigt ega vi — som sagdt är — från denna period icke få tidsdikter af politiskt skaplynne. Tronföljarevalet, Dalkarlsupproret, partistriderna upprörde samhället, och skalden ger uttryck åt de känslor, som genomströmmade landet. Än sker det i en »chanson» med omqvädena »allt väl» och »ni förstår mig väl» (efter Franskt mönster ***), såsom fallet är i »En Quadrille» om tronföljarevalet, hvilken slutar med dessa ord:

---

* Jfr noten sid. 290. Att Dalin i en liten dikt af d. 23 mars helsar fröken U. E. R. välkommen i »Was wir lieben-skålen» (hattvänlig), betyder föga. Dessa »skålar» rörde mera sällskapslif än politik, och Dalin prisar för öfrigt i nämnda dikt egentligen fröken R:s ombytlighet, derföre att »det ej är qwickhet eller wett med enwishet att bli wid ett».

** Ungern Sternberg hade en gång förträngt Dalin »från hans vrå» på Engsö, hvilket gaf anledning till ett impromptu deröfver att han ej fick ha sin vrå i fred för landtmarskalken. När denne nedlagt landtmarskalksstafven, egnar Dalin honom ett litet qväde.

*** Jfr t. ex. en Fransk »chanson» från år 1733 om parlamentets landsflykt:

»Herr Fredriks winst blef ganska stor.
Herr Ludvig teg: Herr Christian swor.
Den minst man kunde tänka, alt wäl,
Drog af med Guld och Änka.
I förstån mig wäl».

Än röjer sig satirikern i små epigram, hvarpå ytterligare några prof må anföras, t. ex. följande »dröm» (mars 1743), syftande på omslaget i stämningen mot Carl Peter Ulrik:

»Jag drömde nyss om en Herdinna,
En faslig seger-winnarinna,
Som war otroligt stolt och twär;
Jag såg det på en stackars Pelle,
Han blef ej tåld på samma ställe,
Fast han war obeskriflig kär.

Men Gud wet hur Herr Petrus gjorde:
Knapt gick en stund, förr än jag sporde,
At Flickan hans trälinna war.
Så swagt och flygtigt är wårt wälde:
Den som i fjor all werlden fälde,
Den finner knapt i år förswar».

Eller denna vers om generalskapets behag och obehag (6 mars 1743):

»Jag drömde om et Wal,
Der jag blef General;
Men jag lät fara't.
Nog giek det an i fjor;
Men Raggen och hans Mor
I år må wara't».

»En vacances l'on voit assis
Le parlement sur fleurs de lys,
Il y reste la crasse.
He bien
La lie et la carcasse.
Vous m'entendez bien?»

Eller ett impromptu om de ofta alldeles afvita flertalsbesluten:

»Förnuft med Dumhet stod i strid,
Och Sanning wille mäkla frid;
Men i förtreten
Upwäckte Dumhet split och hat,
Och saken wann dess Advocat
Pluraliteten».

I andra smådikter framklinga mera högstämda toner. Smärtan öfver landets af hattpartiet vållade olycka hade gripit Dalins hjerta, och om denna smärta å ena sidan yppade sig i ironiska »kämpevisor» och epigram, så ville hon dock äfven hafva ett mera omedelbart, känslosamt uttryck. Vi hafva redan funnit flera sådana i »Svenska Friheten», i dikten på »åminnelsedagen af Carl den tolftes död», och hon ger sig nu äfven luft i det »Ode», hvarmed han firar freden år 1743:

»Tyst, du Afgrunds blixt och dunder,
Stadna, Wåld mot Folk och Land:
Lät mig sjunga Himlens Under
Af en synlig Allmagts Hand:
Folk, som i din blindhet famlat,
Och dig blott Olyckor samlat,
Fall nu för den Högsta ned:
Han, som Rikens Öden hwälfwer,
Just när all din Grundwal skälfwer,
Skänker dig den ädla Fred.

Land, som androm Lagar stiktat,
Som i Segrar satt din prakt,
Som til denna Dag ej swiktat
Under Grannars öfwer-magt:

Dig had nu et Krig fådt plundra
Mer et År, än förr på Hundra (?),
Du låg half-dödt utan wärn:
Alt föll an, at Swerge mörda,
Som nu blott fick wal at wörda
Andras eller Egna Järn».

Efter en tacksägelse till Gud för hans nåd att rädda landet och efter upprullandet af en ljusare framtidstafla, rigtar skalden slutligen till de olika stånden några strofer, hvilka, liksom snart sagdt allt hvad han yttrar i politiska ämnen, innehålla hans »præterea censeo», uppmaningen att utrota partisplitet *.

---

* Till belysning af Dalins politiska skaldskap under denna tid meddela vi här några utdrag ur hans bref. Den 15 nov. 1742 skrifver han till Ulrik Gyldenstolpe: »Wår rikzdag har ännu intet kommit til särdeles mognad för de dageliga stötestenar, som kastas i wägen af folk, som älska buller, och derunder den förmår at slippa giöra reda för det förbigångna. Jag hoppas dock med Gudz hielp, at sanningen segrar til slut. I den owissheten man är, om wi få wår declarerade successor eller ey, tar man dock alla nödiga mått i begge fallen». — I ett skämtsamt bref till grefve Piper, dagtecknadt Stockholm den 17 april 1743, skrifver han: »På landswägen emellan Stockholm och Enköping är nyl. et bylte funnit, nästan rundt med knut ofwanpå, som förmodeligen är borttapadt af någon resande. Det är af en sådan figur som denna ritning utwisar (ett ymnighetshorn). Som detta knytet tycktes til äfwentyrs innehålla något contraband, så kunde Tullen ey tillåta at det infördes i staden igen förr än ägaren angåfwo sig til des öpning. Men i det samma hände dermed alt för underligt, at någon deruti inknuten förborgad anda och trulldomskrafft rullade det ifrån Tullen in åt staden, just på den stunden då voteringen ändades på Riddarhuset förleden lördags affton, liksom det dermed skulle fådt lif. — Nog ser detta byltet ut som det skulle wara upfyldt med en pluralitet af förgiftiga idéer och willoandar eller med någon depèche från det mörka Riket twärt emot det, som hwar ärlig Swensk i dessa dagar önskar och wäntar; dock kanhända at det är et ganska menlöst knyte, fullt af bara bagateller, eller ock bara en kappsäck eller wäska, som aldeles intet angår det *Ja*, som triumpherade i sidsta voteringen. Ehuru nu härmed är, så understår man sig likwäl at fråga Herr Hofcantzlern gref Piper, som kommer resande från Enköpingssidan, om han intet wet, hwem som kan ha förloradt denna kappsäck, på det man i saken må få mer uplysning. I alt

Men vi få icke för tidsdikterna och politiken förgäta, att det fans äfven andra ämnen, som under denna skaldens mest blomstrande period gjorde anspråk på hans lyra.

Dalin idkade vid medlet af 1740-talet andlig poesi i ganska rikt mått. Vi hafva åtminstone all anledning till det antagande, att hvad som bevarats af hans religiösa skriftställeri hufvudsakligen tillhör denna tid. Dalins religiösa ståndpunkt var, såsom framgår af det år 1739 författade »skriftemålet», före hans utresa afgjordt rättrogen. I allo håller han sig här till kyrkans lära om Guds allgodhet och rättvisa, menniskans skuld och försoning ensamt genom Kristi offerdöd, dervid i synnerhet försoningsläran med styrka betonades. Att han bibehållit denna tro äfven efter sin färd till Frankrike och sålunda icke, vid denna tid åtminstone, djupare på-

---

fall kan man härwid ey annat än citera en vers ur en psalm, som så lyder:

Inga knyten wi behöfwa
Af den trulldom och förtret,
Som oss nog ändå bedröfwa
Med en ond pluralitet.
Ack, at Himlen snart förskylte
Den oss altid sådant wär!
Dock — kanskie at detta bylte
Blott med lappri proppadt är». —

Slutligen följande rader ur ett bref till Gyldenstolpe d. 13 sept. 1743: »Alt för ofryntligt at Ständerna skulle skilljas åt just i de dagar, då Hans Kongl. Höghet wäntas hit. Sen de warit här snart i tretton månader, så kunde de så wäl wäntat i otta dar. Men någon intrigue lär wisst folk ha haft härunder, som intet strax, men snart nog lär wisa sig i liuset. Mycket hårdt stod det innan Präste och Bondestånden wille underskrifwa riksdagsbeslutet. Juten fortfar wäl ännu med sina krigsrustningar, men med Guds hielp lär han betänka sig, i synnerhet som Kejsarinnan Elisabeth alt mer och mer dageligen . . . wisar hur alwarsamt hon tar wårt parti».

verkats af den gängse deismens läror, visar sig af hans »Predikan öfver en vers ur Psalmboken (406: 12)», sammanskrifven år 1744 för grefvinnan Piper »vid hans tillträde till kyrkoherdebostället på Ulriksberg» (en af de platser han på skämt innehade). Denna predikan är intagen i de samlade vitterhetsarbetena under titel »Betraktelse öfver en rätt frimodighet emot döden», och utgör en moraliskt-religiös förklaring af döden och odödligheten, sedd i belysningen af Kristi död såsom försäkran om evig sällhet.

Denna uppfattning ligger alltså bakom Dalins andliga dikter från dessa år. Bland de 119 »Prediks-ord», som författades till olika söndagar och af hvilka blott få i sin tryckta form bära årtal, förskrifver sig, enligt anteckningar på manuskript (i Eriksbergs samlingar och i Kongl. Biblioteket), inemot ett femtiotal säkert från åren 1744—47; intet enda är dagtecknadt under andra år. Dessa vanligtvis åttaradiga »prediksord» utgöra korta tankedikter öfver Guds allgodhet och nåd samt menniskans olycka, i händelse hon är i saknad af dem. Dikterna ega emellertid vida mindre en dogmatisk pregel än Skriftemålet och Predikan. Deras poetiska värde är i allmänhet icke synnerligen stort. Mera betydande är då den vackra sången öfver »Fader vår» (skrifven, enligt anteckning å ett exemplar i Kongl. Bibl., på Högsjö år 1742). Der läser man bland annat:

»Fader wår, som från det höga
Ned i minsta winklar ser,
Anse med et nådigt öga,
Hwad nu i mitt hjerta sker!
Du, som med et finger hwälfwer
Himlens krafter, blixt och dön,
Fast all werlden för dig skälfwer;
Hör den minsta matkens bön!

Hjelp et solgrand wittne bära
Om Din magt i smått och stort!
Tag af stoftet ewig ära,
Du som alt af intet gjort!
Änglar, Helgon, Himlens magter
Prisa Dig i Ärans famn;
Lät i wåra låga trakter
Helgadt bli Ditt Höga Namn!

Kungar, Magter falle neder
För Din Thron, Din sannings ljus.
Krossa ondskan, bygg Din heder
På wårt stolta Intets grus:
Du, som aldrig ser Din like,
Stört all Gudom utom Dig,
Och lät Jorden se Ditt Rike,
Dygdens frid och lastens krig!

Du, som Himlars lopp kan styra,
Styr et ringa djurs begär!
Wi, som i wår blindhet yra,
Se ej hwad oss nyttigt är,
Godt från ondt wi rätt ej skilja:
Unn oss ej wår falska frögd:
Ske ej wår, men ske Din wilja,
Då är jag med alt förnögd!

— — — — — — —

Synden oss i stoftet dränker,
At, om Du ej rädda wil,
Lagen oss i afgrund sänker:
Höga kärlek, gif oss til!

Efter nåden med oss handla,
Som wi handle med hwarann,
Och Din rätt i nåd förwandla,
Genom werldens Frälserman!»

— — — — — — —

Såsom nämndt är, har Dalins luta äfven en sträng egnad åt kärleken. Förut har omtalats ett poem af honom, som på ett synnerligen fint sätt upptager det erotiska ämnet till behandling, — det är Philemonsdikten. Denna dikt är typisk för många andra, lätta och behagfulla herdesånger, sådana tidens smak älskade dem. Herdaqvädet, liksom herdedikten i allmänhet, odlades med synnerlig förkärlek just under sådana skeden, som stodo det naturliga, enkla tillståndet fjerran. Theokrits idyller tillhöra den Alexandrinska tiden, Virgils ekloger kejsar Augusti tidsålder, — och äfven den Franske Augusti, Ludvig XIV:s, hof samt de hof, som bildade sig efter dess mönster, älskade att i dikten ikläda sig herdedrägten. I romaner och skaldestycken kastade man denna enkla drägt öfver den eleganta hofkostymen; Damon och Chloris voro masker, under hvilka kavaljeren och hoffröknen tydligt nog blickade fram. Och Dalin var en son af sin tid. Vi finna alltså äfven i hans dikter ofta frihetstidens adlige svenner och unga adelsdamer under namn af Philemon och Tirsis, Damon och Chloris, Menalcas och Phillis. Elegant och lätt behandlar han den erotiska herdedikten; det hela gör intrycket af ett gladt och behagligt maskeradupptåg.

Men — den frågan vill ovilkorligen tränga sig fram — månne icke bakom någon Damon, någon Philemon döljer sig en viss ung bibliotekarie, en man på trettitalet, svärmande bland sköna ungmör af ädel börd, — en man, som, om han ock icke egde anor, ej heller ett hurtigt eller talfört sätt, dock genom sin fina, milda natur, sin snillrikhet och qvickhet, sin välvilja och sitt behagliga uppträdande bort kunna få månget hjerta att klappa fortare? — Det vare härmed huru som helst, men den subjektiva sidan spelar afgjordt en stor roll i kärleksdikten, och för vår del hafva vi af Dalins lyrik under denna tid fått det intryck, att han varit, om än icke i djupaste mening »olyckligt kär», dock förälskad. Det var väl icke utan skäl, som grefvinnan R(ålamb?) skref det lilla epigrammet om att

»Näpplig lär man finna
Någon lärd mer kär»

än herr Dalin. Men hvad ville det säga, att bibliotekarien Olof Dalin förälskat sig i någon tärna ur de kretsar, der han rörde sig? Det ville säga ungefär det samma som en hopplös kärlek. Ty dessa kretsar tillhörde den allra högsta adeln, och Dalin förblef ofrälse ända till dess han ej mera var ung. Hvem vet? Kanske var kärleken en medverkande orsak dertill, att han år 1742 hos ridderskapet och adeln antydde sin önskan att blifva adlad, hvarom mera framdeles.

Med denna vår uppfattning hafva vi trott oss finna *subjektiv* erotik i en dikt som denna:

»Nöje at kunna hålla sitt kärleks-wal hemligt.

Tysta skog och klara källa,
Som mitt qwal i enrum hört.
Echo sjelf lär också gälla
Af dens namn, mitt hjerta rört.
I mig kunnen wittne bära,
Om en dödlig gifwits än,
Som kan mera wörda, ära
Den, han utwalt sig til wän.

Fastän hjertat mitt må brista,
At få yppa alt mitt qwal;
Wil jag dock intil det sidsta
Hålla dölgdt mitt dyra wal.
Warsam eld mitt hjerta tärer,
Men med sådan ljuflighet,
At det just min kärlek närer:
Ingen, hwem jag älskar, wet».

Ingen hvem jag älskar vet! Ingen viste hvilken den Iris var, som Dalin egnat följande qväde:

»Min Iris, törs Er träl Er fråga,
Om I hans suckar nånsin hört?
Om I har nånsin märkt hans låga?
Om den Ert hjerta nånsin rört?
Tänk, om hans nit Er ynnest vunnit:
Men himmel, du, som all ting ser,
Om sådan eld har fåfängt brunnit,
Hwad är då, som ej fåfängt sker?
En liten droppa sakta rinner,
Men dock den hårda sten förtär:
En modig flit alt motstånd winner,
Och hoppet aldrig swika plär:
Men, Iris, ach, mot Er uphöra
De reglor, som förnuftet lärt:

Et så orörligt hjerta röra,
Är mer än hela werlden wärdt.
Dock tänk, om Iris sig förklarar,
Om hon sitt hjerta mig förtror;
Min seger då mot striden swarar
Och äran blir mig dubbelt stor.
Jag trotsar Er, I store Kungar,
At då den lycka ha som jag;
Er magt och pragt Er mer betungar,
Än mig at lyda Iris lag».

Ty han viste hålla sin kärlek hemlig, och åt »Le Secret Amour» egnar han en skämtsam visa.

Någon gång spelade honom kan kända i hågen, att den hemliga kärleken kunde varda en öppen kärlek, att han, med ett ord, skulle kunna blifva äkta man. Då fordrades först att öfvertala »den obevekliga herdinnan»:

»Lejonet stadnar under ok,
Örnen får snaran röna,
Gäddan blir fångad af en krok,
Celadon af den sköna:
Så är för träldom ingen fri:
Men stålta Herrskarinna,
Som ger all werlden slafweri,
Månn någon Er kan winna?»

Men *om* det lyckades, om han vunne henne! Ja, då skulle han glädjas att bo i en koja, som för honom blefve ett slott.

»Om jag med min Qwinna
Kan den lyckan winna,
I en wrå at bo,
Fast wi då ej stoja,
Skal likwäl wår koja
Bli et Slott af ro.

Blott en liten Saga
Skal oss mer behaga
Än de Storas ord:
Lite Hjelmar-gädda,
Lite bär och grädda
Mer än Kungars bord.

Fast wi ej se Kungen,
Slippa wi med pungen
Til Crediten fly:
Fast wi ej ha Baler,
Få dock ej Rivaler
Wåra hufwun bry».

Det lyckades icke.

Bland handskrifterna i Brokinds arkiv (vol. 33) finnes en af Dalin först med blyerts skrifven, sedan med bläck öfverskrifven dikt, undertecknad O. D., hvilken blef utan författarens namn intagen i samlingen »Allehanda» 1757. Den är af följande vackra lydelse:

»Tänk, Damon, jag kom till vår Chloris i går,
Hon höll på att lammen utköra;
Jag gaf mig at tala om gumsar och får,
Jag torde ej annat omröra.
Men äntlig en kärleksfull suckning jag drog,
Hon rodna' och såg på mig — tro mig, det tog,
Den synen förgäter jag aldrig.

Jag gick väl min väg, men kom hastigt igen,
Jag ärnad' då icke att skygga,
Jag rögde min tanka. Hon sade: Bekän,
Om jag på ditt hjerta kan bygga.
Jag svor, at hon fant der det heligsta band,
Hon trodde med nöje och gaf mig sin hand;
Den handen förgäter jag aldrig.

I dag såg jag Chloris på ängen så grann
Och herdarne kring henne ränne;

Jag log i mitt sinne, men annat jag fann,
Med möda herdinnan mig kände,
Och Celadon svor mig vid hundrade får,
At han fått i dag det som jag fick i går;
Den listen förgäter jag aldrig».

Denna visa om sviken kärlek är — så vidt vi kunnat finna — icke upptagen bland Dalins samlade dikter. Skulle den kunna vara uttryck för en personlig lefnadserfarenhet?

I ett gladt skämt, påminnande något om Kellgrens bekanta dikt: »Ett godt råd är bättre än pengar» *, satiriserar han smått öfver giftermål och resonnerar fram och tillbaka, om han bör eller icke bör gifta sig, t. ex.:

»Kulna höst med rägn och töken,
Bara backar, torra trän,
Ängar magra som en öken,
Toma fält och fogla-skrän,
Is-belupna kärr och hagar,
Mörka gång och hala stig,
Långa nätter, korta dagar,
Säjen! skal jag gifta mig?

Horn, som krönt så många pannor,
Torde då ock kröna min.
Hustruns knorr samt hot och bannor
Wärre är än sjelfwa hin.
Skal jag tåla sura miner?
Buller, harm och orda-krig?
Wagge-gods, som illa hwiner?
Nej! jag wil ej gifta mig.

— — — — — — — —

* Förut tillskrifven fru Lenngren. Idén dertill finnes redan hos Rabelais, som hemtat den från en gammal Fransk berättelse. Molière begagnar den i »Le mariage forcé».

Så står jag bland tvänne lågar:
Dock jag tror jag låter bli:
Nej, stor sak, jag tror jag wågar,
Lyckan står dem djerfwom bi.
Flickor, kommer! nej, blir ute!
Ack, hwart skal man wända sig?
Sidst jag stadnar i det slute:
Gud wet om jag gifter mig» *.

Han skämtar ofta med kärleken, såsom vi redan funnit vid omförmälandet af de satiriska poemen och kärleksdikterna från förra perioden. Stundom sker det i en halft epigrammatisk form, då han t. ex. framställer dårskapen såsom den blinde kärlekens ledare, — samma motiv, som ligger till grund för Fru Lenngrens »Kärleken och Dårskapen», men som är lånadt från Lafontaine **, — eller i följande lilla qväde om »Cupidos misstag», påminnande om en af de små »kaméerna» från Alexandrinska tiden, hvilka ju äfven i sin samtids diktning egde motsvarigheter:

»När Iris i sin skugga hwilar
Med det, som Hymen henne bragt,
En Son med fägring, eld och pilar,
Som lilla Guden i sin pragt;
Så ser hon hur Cupido träder
Til barnet ned och högt sig gläder,
At han i werlden fått en Bror:
Det tycks wäl Iris nöjsamt gilla;
Men ack, hon rodnar, när den lilla
Tar också henne för sin Mor».

---

* Denna visa förekommer bland »skillingstrycket» och var således synnerligt populär.

** Jfr om denna fabels historia: I. Fehr i *Samlaren* 1883.

Mera utpregladt satiriskt äro kärlekens egendomligheter och nycker behandlade i andra, något större stycken, t. ex. i sången om »Det oförsiktiga förtroendet», der Phillis och Chloris bikta sina hjertan för hvarandra och finna, att Menalcas svurit dem båda sin tro, — eller än bättre i följande qvicka skaldestycke om Jupiter och Europa (från en något senare tid), hvilket må anföras såsom typiskt för ett icke ringa antal af Dalins lyriska qväden:

»När Jupiter sin kärleks-låga
Fram för Europas fötter bar,
Förtäljde han sin hjertans plåga;
Men Flickan obeweklig war.
Han sad', du wet jag är en Gud,
Jag kan dig göra til Gudinna;
Men Flickan, som en ann' Herdinna,
War nögd at bli en Herdes Brud.

Af alla djur han ömsa kläder:
Än blef han Katt, än blef han Mård,
Än blef han Swan, än blef han Tjäder:
Europa war alt lika hård;
Men Oxe-skapnan seger wann:
Den Wackra wid hans hwithet stanna,
Och när hon rätt beråg hans panna,
Sad hon, kom hit, du går wäl an».

Någon gång anspelar Dalin på kärlekens fysiska sida. Så i poemet »Echo och Narcissus», i hvilket för öfrigt är att märka metern: åttaradiga strofer på rimmade femfotajamber. Slika anspelningar hade, som bekant, häfd i bröllopsdikterna, och äfven Dalin har offrat åt detta temligen grofva bruk. Exempelvis må nämnas

epigrammet till fröken Ulrika Falkenberg på hennes bröllopsdag, eller fogdens »lustiga visa» dagen efter.

Af alla Dalins lyriska qväden äro otvifvelaktigt »naturstämningarna» de, som lifligast slå an på vår tid. Det vill ock synas som om just dessa dikter bort kunna bereda Dalin ett mildare omdöme från vissa den romantiska skolans män, än fallet var. Igenom en stor mängd af hans sånger dallrar en ton af kärlek till naturen och landtlifvet, af trängtan efter en stilla lefnad *. Typiskt för dessa är det lilla fina qvädet »Til en fogel», i hvilket den erotiska känslan förmält sig med en ädel, vemodsfull naturstämning:

»Du lilla Fogel, hör,
Säg hwad det är, som rör
Din glada tunga?
Är du ditt Stockholm qwitt?
Får du på landet fritt
Om frihet sjunga?

Men kan ske, täcka djur,
Du aldrig war i bur;
Ty wil jag fråga:
Om du ej sinnet än
Har fäst wid någon wän,
Som gör dig plåga?

Du lemnar mig ej swar;
At ingen sorg du har,

* Dikten »Stilla lefnads sällhet» är dock icke af honom, fastän den åter upptagits af Lindblad i hans urval. Den är af Lilliestråle (se rättelserna till tredje bandet af Bökmans upplaga). Deremot är »Stilla lefwernes lycksalighet» en af Dalin verkställd öfversättning.

Det kan jag dömma.
Ach, om jag glad, som du,
Fick altid, liksom nu,
All werlden glömma!»

Alldeles afgjordt ligger i denna visa ett romantiskt drag, å ena sidan beslägtadt med den romantiska tonen i folkvisan eller i äldre medeltidsskalders sånger, å andra sidan förebådande det nyromantiska lofsjungandet af verldssmärtan *. — Att bli »sitt Stockholm qvitt» är eljest ett ämne, som ofta af skalden varieras. »Öfwer Stads-Lefwernet» satiriserar han bittert (IV: 382), till landet längtar han, landsbygdens förmåner besjunger han, der vill han i stillhet betrakta all verldens storhet och äflan:

»Kom då bärg
Och tysta dalar,
Näktergalar,
Echo med din dwärg,
Källor, strömmar,
Blomstrande trakt,
Ljufwa drömmar,
Som om mig ha wakt,
Sen, hur Throner,
Scepter, Kroner,
Riks-Personer
Synas från wår ort
Liksom något stort;
Men slätt inga
Djur så ringa
Har Gud gjort».

---

* I fråga om romantiska drag hos Dalin må påpekas en äldre visa (IV: 41), hvari han, ehuru nog mycket »chanson»-artadt, besjunger *tråndan* i kärleken såsom utgörande dess höjdpunkt:

»Söka är långt mer, än finna;
Kära Cloris, gif mig nej!»

Han älskar stillheten — icke minst nattens stillhet. Till dess beröm har han skrifvit ett par af sina fagraste qväden. Det ligger stämning i strofer som dessa:

»Du tysta natt, du ljufwa dwala,
Då knapt et enda lif sig rör,
Då jag kan med mig sjelf få tala,
Och ingen deraf missbruk gör:
Den matta måne då utbreder
Sin täckhet på det höga blå,
Och genom blomstrad skog mig leder
De wägar, som til Hofs ej gå.

Långt från alt brak af werldsens magter,
Jag slipper höra tungans mord:
Af källors sorl och foglars takter
Jag får så milda wänskapsord.
Hwad kan i sådant nöje fela?
Dock, jo, jag kommer et ihog.
Ach! om jag fick det med mig dela,
Och min Herdinna hos mig såg!»

Flera dikter egnar han åt våren. Redan »Aprilblomman» hembär han sin gärd, och den fullt utslagna våren ger anledning till den humoristiska vårvisan (1741):

»Bort med höga ting!
Lät man werldens ring
Öfwer wårt begrep sig wända!
Ack, du wackra wår,
Som nu råda får
Och på wintren gör en ända!
Gumma, Dräng och Piga,
Oxe, Ko och Qwiga,
Kalf och Lam i glädje hoppa;
Tuppen med sin Fru
Har förgätit nu
At han en gång skal bli Soppa».

Det är i synnerhet ett ställe, som är Dalin kärt: det fagra Engsö, hvars nöjen han besjungit. Kringspoladt af Mälarvågen, ligger Engsögodset mellan fjärdar och sund, en Mälarens »Isola Bella», med barrskog och eklundar, med åkertegar och fagra vikar. Om än godset jemförelsevis sent blef odladt, eger dock dess slott urgamla minnen. Fastän dess medeltida anor äro förknippade med hemska spöksägner, så synes dock all medeltidens dystra pregel hafva gifvit vika för vänliga och täcka geniers inflytande. Det är icke blott ett gammalt ärevördigt herregods, icke blott en naturskön fläck, som till och med är framstående i denna härliga trakt; der hvilar tillika öfver det hela en stämning af trefnad och frid. Detta var just ett ställe efter Dalins sinne: *natur*, så fager som den någonsin kunde önskas, *lugn* från stora verldens bestyr och äflan, *minnen* från forna dagar, skriftligen gömda i det gamla arkivet och muntligen i folkets sägner. Hvad var naturligare än att han skulle genom sina sånger ytterligare bidraga att hugfästa Engsö slott bland Svenska minnen.

Och Engsö spelar en stor roll i hans dikter från 1740-talet, ty han framlefde då här några af sina lyckligaste dagar under täta besök hos Avazuordens chef, hofkansleren, sedermera presidenten Carl Fredrik Piper och hans grefvinna, Ulrika Mörner. »Engsöns Apelles» kallade sig Dalin med hänsyftning på de målningar och

teckningar han här alstrade och af hvilka ett par ännu bevaras; han hade ock kunnat kalla sig Engsöns Horatius, ty talrika äro de smådikter, hvarmed han besjungit slottets natur, dess frid, dess minnen och icke minst dess gästvänliga värdfolk. Han hade också sin särskilda favoritplats, som än i dag kallas »Dalins trädgård». Omkring 10 minuters väg från slottet ligger en liten backe strax vid Mälaren (»Sjöboden»); den är bevuxen med ekar, af hvilka fem stå tillsammans och äro kringgärdade af stora stenar, liksom hade meningen varit att lägga grund till hus och trädgård. Detta är Dalins backe, »Ulriksberg», hans »kyrkoherdeboställe», såsom han skämtsamt kallade det; dessa ekar, som nu resa sig kraftiga och dock smärta, med mer än hundraårig hjessa, har han ansat och vårdat; här — så var hans dröm — skulle han en gång, trött af lifvets mödor, få bygga sig ett Tusculum och njuta ålderdomens frid.

Bland alla de skrifter på vers och prosa, hvari Dalin beskrifver Engsöns härligheter, utmärker sig i synnerhet *en* för verkligen poetisk stämning. Det är *Engsövisan*, skrifven 1746. Vi hafva förut nämnt, att Dalin, halft på skämt, använde folkvisans tonart i en del af sina dikter, t. ex. i stycket om »herr Arvid och herr Henrik» och i »Kämpevisan». I Engsövisan deremot synes någon skämtsam anstrykning näppeligen vara åsyftad, och utgifvarne af Dalins arbeten hafva begått ett misstag, då de inordnat denna visa

bland »skämtsamma dikter», hvilket för öfrigt är betecknande för 1700-talets uppfattning af folkvisan. Men en sådan uppfattning delade icke Dalin. Han hyste verklig sympati för de gamla folkvisorna, i likhet med sin store förebild Addison, hvilken i »Spectator» n:r 70, 74 och 85 uttalat sig berömmande om de gamla balladerna, och detta — märk väl — 50 år förr än Percys samling utkom. Dalin hade vid sysslandet med häfdaforskning påträffat mången folksägen och folkvisa; det har då roat honom att sjelf i folkvisestil behandla en sägen, och så har han diktat »Engsövisan», hvilken med sitt vackra omqväde: »Til Hofwa är stolt, men Engsön har tusende nöjen», och sin trohjertade framställning af den gamla riddartiden förträffligt anslår folkvisans tonart. Qvädet utgör en skildring, huru Stolts Ingeborg på hertig Eriks befallning trolofvas med herr Håkan, som hon icke kan lida; huru herr Ambjörn Sixtenson (Sparre) och herr Håkan skifta hugg; huru den förre måste fly, samt huru slutligen förlikning ingås och herr Ambjörn friar till Ingeborg:

»Herr Ambjörn han axlade kappan grön,
Til Jungfru-buren mände han upstiga:
I sitten i fred, Stolts Ingeborg så skön,
Min kärlek kan jag Er ej förtiga.
Til Hofwa är stolt, men Engsön har tusende nöjen.

Jag har mina suckar uptäckt med behag
För Källor och skuggrika Lundar:
Jag kan utan Eder ej trifwas en dag:
Eder hand är alt hwad jag åstundar.
Til Hofwa &c.

Stolts Ingeborg hon wirkade det röda gull,
Hon rodnade på kinden den sköna:
Herr Ambjörn, I hafwen städs warit mig hull;
Men skal jag så dyrt Eder löna?
Til Hofwa &c.

Jag ärnade på Engsö så fri för beswär,
Och utan at min Frihet bortspela
Bland hundrade holmar och fagra skär,
Mina dagar i högtider dela.
Til Hofwa &c.

Men efter I mig från Herr Håkan har frälst,
Och efter jag Er oro kan lindra,
Och efter jag wil äga Er aldrahälst;
Så wil jag Eder önskan ej hindra.
Til Hofwa är stolt, men Engsön har tusende nöjen».

Dikten är sålunda visserligen en framställning af en historisk sägen, men den är lika mycket en hyllningsgärd åt det ställe, der herr Ambjörn och Stolts Ingeborg höllo bröllop, samt åt den tid, som i dikten förutspås, då gref Carl och grefvinnan Ulrika der skulle föra spiran. Så slutar dikten:

»Och Solen gick ned öfwer Fagerön,
Och Granfjärden stod som en spegel:
Och jorden bar frukter och Himlen war skön,
Och stranden war prydder med segel.
Til Hofwa &c.

Så hafwe wi nu qwädit på gammal sägn
Om dem, som nu stoftet bepryder:
Wår Herre wälsigne och tage i Sitt hägn
Det Herrskap som Engsö ny lyder!!
Til Hofwa är stolt, men Engsön har tusende nöjen» *.

* Dikten är tonsatt af Rich. Dybeck efter folkets sång på Engsö.

I sanning, det torde vara svårt att hos någon bland den »psevdoklassiska» tidens författare påträffa en sådan allvarlig och vacker efterbildning af den gamla folkvisans diktart. Man erinre sig Holbergs förnäma nedlåtenhet mot kämpavisorna! — Har väl med kännedom om en dikt sådan som denna Hammarsköld kunnat skrifva, att Dalin sökte genom misslyckade parodier förlöjliga och undantränga de af den härligaste och naivaste poesi blomstrande gamla romanserna? Man vore frestad tro, att han aldrig läst denna visa, ja att han knappast mer än genomögnat Dalins smådikter, då han kunnat påstå, att Dalin var utan fantasi och känsla, utan innerlig håg, och att han misslyckades i visor på grund af sitt hat till musiken, — ett omdöme, som Lenström ytterligare bekräftat, då han förklarat Dalin sakna sinne för den egentliga lyriken. Det skulle eljest tyckas som om dikterna öfver »Fogeln» och »Natten» bort kunna slå an på romantiska lynnen. Och hvad Dalins »hat till musiken» angår, som först omnämnes af Leopold, så är det, såsom Sondén rigtigt anmärker, en obestyrkt sak. Dalins visor — i synnerhet de muntrare — vittna om musikaliskt sinne och äro i allmänhet mycket sångbara. Säkert är, att de sjöngos med förkärlek och detta äfven inom de lägre lagren i samhället. Det förargade Dalin någon gång, att han på gatan måste höra

»En ledsam pojkes röst en stackars vers kringföra,
Som jag wäl först har gjordt, men andra bättra sökt
Och på barbariskt wis båd stympat och förökt»;

men han kunde icke annat än känna en viss glädje öfver att från en skjutspojkes läppar höra sina egna visor:

»Hos Lasse wäl jag står:
Han skjutsa mig i går,
Och sig upfriska
Med Wisor, som jag gjort:
Han halp sin Auctor fort
Med mun och piska» *.

Talrika äro de *tillfällighetsstycken*, som af allvarliga eller skämtsamma anledningar flödat ur Dalins penna under denna tid. Bland de förra äro några författade med anledning af

* På tal om Dalins »hat till musiken» må anföras hvad han i Argus skrifver om denna konst: »Det är alt för tokugt at willa rätta andras smakar och tycken efter sitt eget: Lipsius kan intet tåla Musique för sin död: Han besinnar intet, at han kan wara söndrad från största Folkhopen, antingen deraf, at honom något fattas i Hörsel-Organen, eller deraf, at Symphonien giör honom upmärksammare och drar honom in i sina egna betraktelser, eller ock deraf, at hans Snille, som i den Konsten ingen kundskap äger, faller wid des åhörande i en ledsna, som föder Ängslan; Utan Lipsius skrifwer mig til och ber mig öfwertyga mina Läsare, at Musiquen är en Dårskap. Jo, jag tog mig intet annat före: Med samma skiäl, som denna wackra Konsten af honom hatas, med samma skiäl älskas hon af andra. Lipsius kan ha rätt för sig, men intet för andra. Musiquen har sin dygd: Hon bidrager icke allenast til Sinnets Frihet och nöije, utan ock til Kroppens hälsa: Efter mångas mening främjar hon wätskornas kringlöpande, renar Bloden, skilljer dunsterne, widgar vaserne, öpnar porerne &c. Men intet är löijligare än at see Crysippus med en sysslesatt Upsyn lägga örat til den finaste Musiquen och lossa som han deruti förlustar sig och finner undervärk, fast han deraf icke förstår det ringaste, utan Ängslas inwärtes». Icke är just uppfattningen af musiken mycket fin! En annan gång skref han följande epigram:

»Gudz Änglar sägas ha musique,
Som gör des frögd än mer otalig;
Men woro denna deras lik,
Så tror jag knapt jag wil bli salig».

vigtiga händelser inom de kretsar, der Dalin närmast rörde sig, och äfven några framkallade af tilldragelser inom konungahuset, t. ex. Ulrika Eleonoras dödsfall, Adolf Fredriks förmälning (Dalin hade skrifvit kantaten), Gustafs födelse o. s. v., men alla dessa blekna vid jemförelse med det skaldestycke, som han skref öfver *Hedvig Taubes frånfälle* i februari 1744 och som är kort, kraftigt, kärleksfullt och sant poetiskt:

»Här se wi Gud et lif bortrycka,
Hwars glans war midt i molnen stor,
Hwars Dygd, et Lam i Lejons klor,
Nog suckat under ängslig lycka:
En ädel Själ, som werlden hölgt
Med all sin mildhet, all sin galla,
Som sedt sitt skepp bland klippor swalla,
Tilbedet, smädadt och förfölgdt.

Kom, Wandringsman, at här besinna
Den falska werldens prakt och flärd:
Hwad all wår glans är mödan wärd,
Kan detta stoftet dig påminna.
Förkrossa fritt wår Dödas ben,
Om ej dess Ljus nog för dig lyser;
Men du, som Ängla-renhet hyser,
Kom du, och kasta första sten».

Af tillfällighetsnatur är större delen af de skämtqväden, som härröra från dessa år. Nu börjas nemligen det vittra hofveri-arbete, som Dalin, välvillig som han var, underkastade sig för att göra sina höga vänner till behag. Öfvervägande antalet af dessa dikter tillhör icke litteraturen; de äro endast af intresse för Dalins biografi och knappt det. Sånger öfver hyndan Netta, hästen Morre, öfver

auktors fall i en trappa, öfver en knappnål, som fastnat i halsen på »lifsqvadronens chef», öfver en fogel, som ätits upp af råttor, eller tillfälliga impromptu, bouts-rimés och gåtor borde naturligtvis aldrig hafva kommit på trycket. Men bland dessa skämt förekomma dock åtskilliga ganska lustiga. Icke sällan användes folkvisemetern, en annan gång rådbråkandet af Tyskan (som dock icke af Dalin utföres med synnerlig skicklighet); en tredje gång härmar han i sitt skrifsätt en pedant eller en sirlig prest. I dessa skämtstycken begagnas ömsom vers och ömsom prosa. Än skrifver skalden ett »Pindariskt ode» deröfver, att en solfjäder gått sönder, och anropar i stolta toner Apollo att hejda sitt lopp; än tecknar han i den lustiga dikten »Tragedi», hurusom en loppa väcker skön Amaryllis och derigenom räddar henne från en herdes onda afsigter, men till tack derför blir dräpt af herdinnan; poemet slutar med följande »sens moral»:

»Dock, här blir wäl wärre Saga:
Fäll nu tårar hwar och en,
Som ej hjertat har af sten:
Amaryllis börja' jaga
Och fick lilla Djuret fast;
Det blef skickadt til de döda:
Det war lönen för dess möda.
Otack är de Storas last».

Vid ett annat tillfälle — det är den 1 april 1749 — lägger han ut ett litet bref med påskrift: »Primo occupanti»; det öppnas och »Primus occupans» läser:

»På Första Dagen i April
Wil hwar och en sig klokast tycka.
En Narr den andra narra wil.
Kom hit, min Wän, försök din lycka.
På Turska är Inariri
Den, som wil alla lappar läsa:
Stryk ur det ordet alla I,
Och tag dig sedan om din näsa».

En annan gång roar han sig med att göra utdrag ur »Vetenskaps-Akademiens handlingar i Wimmerby», i det han påstår sig der hafva funnit några verser vid grefvinnan Pipers födelse den 16 febr. 1708, författade af »Poeten Runius». Verserna äro alldeles Dalinska, någon imitation af Runius spåras icke. Deremot är det en annan »skald», som Dalin ofta nog parodierar, nemligen »Salig Gubben», d. v. s. Sveno Dalius, hvars rimlekar utan reson synas hafva förorsakat Dalin mycket nöje, och hvilka han esomoftast på skämtsamt sätt imiterar*. Så uppfyller han en frökens önskan, att lära skrifva vers, med ett långt qväde i »Salig Gubbens» stil, slutande:

»Min Fröken kan derföre fritt poëticera,
Och fast mer i det artificio excellera,
Än hundra Personer af den tropp,
Som wil up för Pindi Kulla i galop,
Men får ej hos Muserne access.
Jag önskar en hurtig och god Success!»

Likaså, när han »på de fyratio martyrers dag» 1747 beklagar sig öfver att hafva mist sin hofkansler,

* Bekantskapen med den äldre Gyldenstolpe inleddes dermed, att Dalin fick till afskrift låna »Salig Gubbens» poesier. (Arkivet på Sjöholm.)

i det att Piper förflyttats till president i kammarkollegium:

»Gärna wräkte jag Bibliothecarium Regium
Nu tillika bort i Kammar-Collegium».

Med välbehag använder han »chanson»-formen. Utom den redan förut omnämnda »allt väl»-melodien finna vi nu att han upptagit den kända »Biribi»-tonen, så lydande:

»At en så grann och snäll Person
Sitt wett må återwinna,
Upoffre wi en Böne-Ton
Til dig, du Fjäll-Gudinna;
Ack! tokars Fru-Mor, hör wår sång,
Lafaridondaine, faridon-don,
Fräls detta stackars Bel-Esprit,
Biribi,
A la façon de Barbarie, Mon Ami» *.

Bland skämtuppsatserna på prosa är särskildt att märka ett par bref från fingerade prestmän. I dem kan man nemligen finna föregångare till de beryktade kalottpredikningarna. Så t. ex. i brefvet från Pastor Olaus till hans patronessa, grefvinnan Piper, hvari satiriseras öfver presternas pedanteri; och vidare i brefven från Mose Lambsenius med flere till landshöfdingens öfver Skaraborgs län grefvinna, Beata Falkenberg, född

* Första gången vi påträffat denna melodi använd i Fransk diktning är i en »chanson» 1700 vid ett falskt rykte om Vilhelm III:s död:

»A la fin la mort a mordu
Le meme roi Guillaume».

Sedan upptogs den i en mängd politiska »chansons». Jfr G. Brunet, *Le nouveau siècle de Louis XIV*, Paris 1857.

Douglas, i hvilka gycklas öfver presterskapets tjenstehunger och fikande efter denna verldens goda. Ett likartadt skämt är »Chrysostomus Långhundrianders» pedantiska skrifvelse till grefve Piper (febr. 1749), m. fl. Äfven några andra prosasatirer må nämnas, t. ex. »Utdrag af Sibillæ Spådomar», hvari Dalin skämtar öfver skrockfullheten hos folket:

»1. Mitt Barn, tu blifwer ganska lyckelig på alla spel, undantagande på Swälta Räf och Tripp-trapp-trull. Haf therföre altid dygden för ögonen och war försiktig. Göm tina Spel-Penningar til stopp-nålar för tina strumpor, och en glad afton med tin lilla gris. — — —

5. Tu hafwer at wänta, mitt kära Barn, ena behageliga gåfwo: Then tig älskar, warder tig gifwandes en stut jämte flera minnes-tecken. Tänk efter, hwad tu gifwer igen; ty genom gåfwor och gen-gåfwor wara wänner längst, säjer Marcolphus i sitt Capitel om Smörgåsar. — —

7. Kära Barn, tig förestår en besynnerlig händelse: Maran wäntar tig under titt sparlakan; therföre wänd tina tofflor bak-fram, som St. Qvintin, tå han flydde i snön för den store Doctor Skeppundius». — —

Vidare gycklet med fornvurmeriet i beskrifningen på de antiqviteter, som funnits vid Ulriksberg 1748, och lefnadsteckningen öfver dvergen Anders Luxenburg, hvilken på sätt och vis utgör en parodi på dåtida vältalighetsprof öfver hädangångne.

Dessa skämt tillkommo vanligtvis vid Dalins besök ute på godsen hos hans högadliga vänner. Att gifva oss en inblick i hans Stockholmslif, dertill torde ett versbref till den adertonåriga fröken B(eata) C(atarina) R(ibbing), Konrad Ribbings dotter, kunna tjena. Det heter häri bland annat:

»Från landets nöijen sist jag knapt kom in i staden,
Förr än jag möte fick af sysslor hela raden,
Och biwerk utan tal, Gud wet, från den och den,
Från ringa, från förnäm, från slägting och från wän:
För en jag ödmjukt måst til stora herrar wandra,
Den ena bor på norr, på söder bor den andra;
Och skrifwa för en ann, och ge en tredje råd,
Och sörja för mig sjelf och trotsa Lyckans nåd.
Nog är jag tjenstbart djur och skapad för min nästa;
Men läggs för mycket på, tar raggen wid det mästa,
Och kommer Stockholm til, som ensamt nog mig bryr,
Och sen et Riksdagslarm, må jag bli hufwudyr.

— — — — — — — — — — — —

När jag är här bland dem, som blott til halfs mig känna,
Och man mig fägna tror, så rosar man min penna:
Jag tilstår, säjer en, som prisar först sin smak,
At kunna skrifwa så, det är en härlig sak:
Men bäst af alt Ert werk är detta i mitt tycke.
Hel ängslig rodnar jag wid detta mästerstycke:
När jag det höra får, så är det intet mitt:
Jag ber då at få bli en sådan heder qvitt.
Hwad? Är det intet Ert? Hwi will ni Er förställa?
Jag nekar, och han ler, mitt tal får intet gälla:
Ach! tänker jag med harm, är det wår mödas tack?
Man får ju lika pris för bara wädersnack.
Til ännu mer förtret jag måst på gatan höra
En ledsam Pojkes röst en stackars vers kringföra,
Som jag wäl först har gjordt, men andra bättra sökt
Och på barbariskt wis båd stympat och förökt».

De vitterhetsalster, som senast omnämnts, hafva fört oss fram emot 1740-talets utgång. Vi hafva dock derigenom i viss mån öfverskridit gränsen för den period af Dalins verksamhet, som skulle anknyta sig till medlet af årtiondet, närmast 1744, från hyilket år Dalin kan antagas hafva mera uteslutande hängifvit sig åt historieforskarens kall. Förut hade tvifvelsutan det i egentlig mening vittra skriftställeriet, poesien

och prosadikten, vid sidan af hans embetsmannaverksamhet, för honom utgjort hufvudsak och delvis varit hans lefnadsuppgift. Så icke längre nu. Väl lägger han aldrig lyran helt och hållet undan, men det är dock numera blott »på lediga stunder» som han lemnar sångmön tillträde, och ofta nog är hans diktning alldeles icke påkallad af inre behof, utan snarare frammanad af yttre anledningar, böner eller befallningar. Hans utveckling som skald kan sägas vara afslutad, och det är betecknande, att från 1742, då »Svenska Friheten» utkom, och till 1752, då han lät de fabler, som han skrifvit för kronprinsen, se dagen, har Dalin icke utgifvit något större poetiskt arbete i tryck. Han synes hafva ämnat att nu använda skaldegåfvan endast såsom sällskapstalang, sedan han fått andra och i hans ögon vigtigare uppgifter.

Den första bland dessa var författandet af en Svensk nationalhistoria. Härtill gaf en riksdagsskrifvelse närmast anledning. Dalins senaste skriftställareverksamhet hade icke kunnat undgå att väcka mycken uppmärksamhet; särskildt hade sådana skapelser som »Sagan om hästen» och »Svenska Friheten» framkallat lifliga sympatier för skalden, hvilka gåfvo hans vänner i riksstånden, särskildt på riddarhuset, anledning att söka åt honom utverka någon belöning. Dalin hade till ridderskapet och adeln låtit inlemna ett exemplar af »Svenska Friheten». Med anledning dels af detta arbete och dels af andra hans verk beslöt ridderskapet och adeln att hemställa till de öfriga

ständen, om icke åt Sekreta Utskottet kunde lemnas att tillse, på hvad sätt Dalin ytterligare måtte »encourageras». Man synes först hafva velat tilldela honom någon gratifikation. Men presteståndet remitterade ärendet till Sekreta Utskottet med det förbehåll, »att ingen gratification må ske af publique medel, efter man fruktar att Rikets Cassa ej är i stånd dertill». I en tacksägelseskrift till ridderskapet och adeln antyder emellertid Dalin, att en annan belöning vore honom kärare. Efter att hafva betygat sin tacksamhet för detta ädla ståndS bifall och tycke fortsätter han nemligen: »Jag tillstår at mina vilkor äro af den art som intet gerna förliks med lediga, lifliga och snillerika betraktelser. — — Men när jag besinnar det allmännas närvarande tilstånd, då Samtelige Rikzens högloft. Ständer intet böra besväras med tidsspillande omsorg för en så liten medlem i det allmänna; så har jag härmed den ähran at försäkra, det mitt största nöje härvid och den krafftigaste upmuntran skulle vara, om denna Högloft. Ridderskapets och Adelns *för mig yttrade ynnest intet sträckte sig utom Riddarhuset. Det skulle mer fägna mig at ibland Högloft. Ridd. och Adeln vara den minste,* än vinna största förmån samteliga Ständerne och Riket til last» *. Man finner, att Dalin härmed åsyftade *ett förord från riddarhusets sida för adelskap.* Rättigheten att adla var nemligen i

* Allegat till adelns protokoll nov. 1742.

1719 års regeringsform inskränkt. Konungen egde blott adla några få vid kröningen, »och blifva sedermera inga adelsmän gjorde, tills dess riket sådant kan tillåta». Dalin afsåg nu ett undantagsförord från riddarhuset. Adlandet skulle för honom varit af stor social och äfven reel betydelse, men deraf blef intet. Han måste vänta i nio år. — Sekreta Utskottet beslöt emellertid en skrifvelse till Kongl. M:t af följande lydelse:

»Aldenstund hos Riksens Ständer kommit i åtanka, huruledes Bibliotecarien Dalin igenom åtskilliga thess tid efter annan af trycket utgifna wärk wist besynnerliga prof af snille, wettenskap och flit, och Riksens Ständer för den skull funnit godt, det måtte Secrete Utskottet tilse på hwad sätt bemälde Bibliotecarius Dalin än widare måtte kunna upmuntras, emedan Riksens nu warande tilstånd eij medgifwer at nu af publique medel lämna honom någon gratification; ty har Secrete Utskottet i så beskaffat mål tagit detta ährendet i närmare öfwerwägande och fördenskull hos Eders Kongl. Maj:t i underdånighet skolat hemställa, om icke Bibliotecarius Dalin i medlertid kunde upmuntras och employeras at sammanskrifwa något nyttigt wärk i Swenska Historien eller eljest, hwartil Kongl. CancellieCollegium torde undfå Eders Kongl. Maij:ts nådiga befallning at utse något tienligt ämne, då Riksens Ständer sedermera, när bättre tider och större tilgång af medel finnas, hos Eders Kongl. Maij:t Bibliotekarien Dalin til nådig hugkomst af någon vedergällning eij lära underlåta i underdånighet at anmäla. Stockholm den 7 Sept. 1743».

Förslaget gillades af rådet den 30 sept. och med anledning häraf fick Dalin i uppdrag att utarbeta Svea rikes historia. För detta ändamål lemnades honom af kanslikollegiet fritt tillträde till arkiven (tillåtelsen är dagtecknad den 9 mars 1744). Hvad Dalins tjenstemannagöromål vidkommer, så

innehade han alltjemt bibliotekariesysslan, men skötte esomoftast äfven befattningen såsom censor librorum under Benzelstjernas sjukdom eller bortresa och under ledigheten mellan honom och Oelreich. Att den sistnämnde, uppkallad till Stockholm från professorsstolen i Lund, föredrogs framför den i kanslikollegiets göromål väl bevandrade Dalin, kan hafva haft flera skäl. Antagligen väntade sig hattregeringen på denna vigtiga post en säkrare anhängare af dess politik i Oelreich, Fersens gunstling, än i den partilöse Dalin. Möjligen är det emellertid något förbigående i detta fall, som Bökman åsyftar, då han i »Curriculum vitæ» yttrar: »De oroligheter, som partiandan til rikets förderf och med alt redeligt folks förtryck år 1738 upwäckte, drabbade äfwen honom, som ej kunde bewekas at låna sitt hufwud och penna til ensidiga afsigters och riksförderfliga nyheters befrämjande. Wi gå gerna så bistra tiders närmare afskildring förbi: märke allenast som en wärkan af dem, at Dalin måste i fulla 18 år nöja sig med sin bibliothecariesyssla och se sin lycka mer tilbakahållen än i början påskyndad».

År 1749 blef Tessin anställd som guvernör hos kronprinsen och torde kort derefter hafva fäst sina blickar på Dalin såsom lämplig att öfvertaga informatorssysslan. Det var dock först mot slutet af 1750 som han tillträdde denna tjenst. I rådsprotokollet af den 29 nov. 1750

heter det nemligen: »H. Exc. grefve Tessin anmälte, att som deras K. Högheter, i anseende till den dageliga hugnad de finna af den myckna qvickhet och förstånd som den högste Guden nedlagt hos H. K. H. prins Gustaf, någon tid varit betänkta på att för honom utse skickliga informatorer så väl till närmare undervisning uti sina kristendomsstycken som till handledning uti andra nödiga vetenskaper, så hade DD. KK. HH. med H. M:ts nåd. bifall nu till den ändan antagit Bibliotekarien Dalin och Öfverhofpredikanten Schröder. — — Deras Exc. hade härvid icke något att påminna, utan betygade *enhälligt* sin fägnad öfver det goda val Deras Kongl. Högheter i förberörda mål gjort» *.

Med Dalins anställning vid hofvet inträder ett nytt skede i hans lefnad. Innan vi taga detta i betraktande, skola vi egna någon uppmärksamhet åt hans historiska författarskap.

---

* Uppgifterna om den tid, då Dalin anställdes såsom informator, vexla mellan åren 1749 och 1751. Den förra uppgiften förekommer första gången i Bergklints frimuraretal, den senare i Wrangels tal vid likbegängelsen.

V.

Historieskrifningen har med skäl blifvit kallad ej blott en vetenskap, utan äfven en konst, och man räknar med allt fog hennes bästa alster till folkets national-litteratur. Ty hvad skulle väl vara mera nationelt än en skrift, som på ett enkelt och klart språk för folket framlägger redogörelsen för dess genomgångna öden? Om sålunda någon vitter eller vetenskaplig idrott förtjenar att vara folkkär, så är det den fosterländska häfdateckningen i alla dess grenar.

Det dröjde likväl länge innan den historiska vetenskapen hos oss lärde sig att tala Svenskt tungomål. Väl är det sant, att vi från medeltiden och reformationstiden ega krönikor, som på Svenskt språk tälja framfarna tiders händelser, men de ega icke och göra ej heller anspråk på att ega någon vetenskaplig hållning. Märkligast är den af Olaus Petri författade krönikan, hvilken dock — undertryckt af Gustaf Vasa — först i början af vårt århundrade såg ljuset.

Derefter tog den lärda, den Latinska tiden saken om hand. Vår förste mera vetenskapligt anlagde historieskrifvare, den förste förtäljaren

i ett sammanhang af vår rikshistoria, han, »hvars lärdom ej lemnat någon del af Svensk häfdaforskning orörd», Johan Messenius, nyttjar det Romerska tungomålet. Men större delen af hans verk — som skrefs i fängelsehålan i Kajaneborgs ödsliga trakter — förblef länge nog otryckt; de oblida öden, som utmärkte den häftige och stridslystne vetenskapsidkarens lefnad, förföljde hans stora arbete äfven efter upphofsmannens död. Sedan råkade vår historia i utländingars händer. Under det att Svenske vetenskapsmän mest sysslade med fornkunskapen, dervid ofta drömmande djerfva, knappt af dem sjelfve trodda sagodrömmar om Sveriges urgamla anor, tecknade Tyskar, en Chemnitz, en Pufendorf, en Boecler, en Loccenius och en Scheffer, på främmande språk vår stormagtstids häfder, och Videkindi, »den ende, som vågade använda ett nära förbistradt Svenskt tungomål», gjorde ett ofullkomnadt försök att teckna den störste Svenske hjeltens bedrifter.

Rudbecks satser funno sin förste inhemske vedersakare i Jacob Wilde, hvars arbete emellertid var skrifvet på Latin och föga inverkade på den stora allmänheten *. »En läsbar historia fick nationen först genom Dalin, — i forskning aktningsvärd mer än mången velat medgifva, i språket som alltid förträfflig». Det är Geijers ord vi anföra.

* Man märke ock den ofvan nämnda striden mellan Björner och Celsierne.

Af hvad förut yttrats framgår, hvilken storartad fosterländsk betydelse detta Dalins arbete egde; det egde dock äfven en *vetenskaplig* och en *vitter*.

Olika hafva meningarna varit om värdet af Dalins forskningar i historien, om de resultat, hvartill han kommit, och om den kritik han utöfvat. Det är icke vår uppgift, äfven om det stode i vår förmåga, att anställa en närmare granskning af Dalins förtjenster och fel såsom forskare i våra äldre häfder. En redogörelse för de framsteg, Svenska historieskrifningen gjort genom hans verk, och den utveckling den tagit efter honom, skulle vara att skrifva den Svenska häfdaforskningens historia. Endast några allmänna anmärkningar rörande hans historiska arbete torde här vara på sin plats.

Bland de i Upsala universitets bibliotek förvarade »excerpterna» till Dalins Svenska historia, hvilka äro förda fram inemot 1600-talets slut, finnes en den 7 mars 1744 dagtecknad, så lydande

»Promemoria:

Til at giöra en fullkomlig Svensk historia är mit upsåt at beskrifva alla de riksändringar, som Sverige känt altifrån monarkiens anläggning så långt som den histor. vissheten sträcker sig i Påfviska och evangeliska tider, med alla sina ombyten af konungasläkter och hvarjehanda arfsrättigheter, men alt särdeles i den klarare och säkrare tiden på samma sätt som Daniel skrifvit Histoire de France, neml. hvars och ens konungs historia den ena efter den andra. Som alt hvad angår Sverge bör häruti äga sina rum, både de förbundswärck med främmande makter, bokvett, handel, mynt, städers och andra boställens anlägg-

ningar samt alt hvad märkvärdigt är, så lämnas hvar och en, om det icke går löst på auctorens timliga välfärd och om en sådan entreprise förtiénar assecurance eller ej».

Som ofvan är nämndt, blef Dalin genom ständernas och Kongl. Maj:ts välvilja satt i tillfälle att utföra denna sin afsigt, och så kunde han i december 1746 — under pågående riksdag — utgifva första delen. Den omfattade den äldsta tiden till och med Emund Gammal.

De källor han för sitt verk begagnat äro mångahanda. »Excerpterna» visa, att han nyttjat icke blott de nordiska källskrifterna och bearbetningarna, utan ock en mängd utländske skriftställare. Listan på de författare, han begagnat för verket i dess helhet, upptager i brokig oordning namnen Hvitfeld, Alb. Cranzius, Saxo, Keillerus, Loccenius, Pufendorf, Olaus Magnus, Johannes Magnus, Hadorph, Buræus, Verelius, Svaningius, Schefferus, Messenius, Chanut, Terlon, Bonnet de la Chassenette, Robinson, Dykman, Rhyzelius, Nordberg, Meursius, Chytræus, Stjernhjelm, Carolus Ogerus (Ogier), Baazius, Lomenius, Vastovius, Huët, Tuneld, Erik Benzelius, Olaus Petri, Laurentius Petri, Carl IX:s krönika, Vertot, Ziegler, Petrus Petrejus, Tegel, Girs, Boeclerus, Grotius, Chemnitz, Possevinus, Sven Elofson, Hund, Gustaf Adolfs egna skrifter (manuskript), Shering Rosenhane, Wilde, Strahlenberg, Bayer, Magnus Celse, Ihre (»har gifvit mig utdrag ur Baluze»), Eddan, Snorre Sturleson, Stjernhöök, Rådsprotokollen, Walter

Harte, Michel Levassor, Negotiations du comte d'Avaux o. s. v. Till dessa namn kunna fogas många andra, som anföras i brädden på hans arbete.

Säkert är, att Dalin sett sig noga om i den historiska litteraturen. För det sätt, hvarpå han begagnade källorna, lemnar han sjelf redogörelse, då han yttrar:

»I denna Svea Rikes Historias första Del, som innehåller gamla och Hedniska Tiden, har jag efter all min förmåga budit til at tiena mina Läsare med det renaste och trowärdigaste jag kunnat inhämta af många olika underrättelser, jag har jämkat vår Tideräkning efter de bästa utländska Historier, jag har anfört gällande witnen, jag har dock af ingen Häfdetecknares myndighet låtit mig binda, utan behållit mit fria wal, och i brist af goda Historiska bewis, dömt efter hwad som bäst kommit med Naturen öfwerens; men med alt detta, min Läsare, är jag icke så förmäten, at jag wil uphäfwa den minste del deraf i någon ofelaktighet: Jag har ganska lätt kunnat irra mig bland så många willstigar, och jag underkastar mig det Almännas omdöme med all läraktighet».

Särskildt var det lätt att råka på villostigar i fråga om Nordens forntid. Årtiondet förr än Dalins arbete utkom, hade Holberg yttrat:

»Ett fel hos våre nordiske fornforskare är att vilja utsträcka rikenas ålder allt för långt och tala allt för präktigt om förfädrens bedrifter, hvarigenom sakerna få utseende af fåfänglighet och Charlataneri. De Danske drifva det härutinnan för långt och våre grannar ännu mera, ty allt hvad som finnes på jorden blifver Gotiskt och allt hvad som skett i gamla dagar måste hafva försiggått i de nordiska landen, så att det fattas blott att Noæ ark skulle hafva stannat på Dovrefjell och att frukten från det förbjudna trädet skulle varit ett Svenskt äpple».

Men hvad som i Dalins historia genast faller i ögonen är just hans förkastande af teorierna om Sveriges urålder och af myterna om fäderneslandet såsom alla folkslags moder. Angående sina föregångare och särskildt Rudbeck yttrar han:

»De många Store och Lärde Män, som mig föregådt i detta ämne, anser jag som mine Läromästare med all wördnad och erkänsla: De hafwa funnit för sig mer mörker, än jag, så at om jag warit i deras ställe, torde jag långt mer hafwa farit wilse: De hafwa, kanhända, fastnat på klippor, för hwilka en annan, som kommit senare, kunnat akta sig; men de hafwa dermed brutit isen, och banat mig wägen: Sielfwa deras felsteg, om de några giordt, hafwa således kunnat tiena mig till rättelse. Man kan ej läsa en Sinrik *Rudbecks Atlantica* utan förundran öfver Auctorens Snille. At följa den med en Historisk säkerhet, låter sig wäl icke göra; ty hwar *Platonis* land legat, antingen i gamla Scythiod eller i Förlofwade Landet, eller i denne Philosophens hiärna, eller ock om det redan drunknat i Syndafloden, är och blifver i alla tider en oafgiord Sak; men hwad uplysning har icke den Lärde Mannen gifwit i många forna sakers mörker? Så hafwa flere af wåre witre Häfdetecknare wäl kunnat i wissa mål mycket irra sig, men derjemte genom oförtruten ålderdomens ransakning förtient sig af wår tid et ewärdeligt beröm. Ingen bör derför undra, om jag i detta wärk stundom beropar mig i et mål på Auctorer, dem jag i et annat ej kan följa: I det ena kunna de hafwa rätt, och i det andra orätt, hwilket af en Sanningsälskare noga bör urskiljas».

Saxo och Johannes Magnus ansåg han hafva vållat mycken villervalla i vår äldre historia. Särskildt hade den senare hopsatt en vidlyftig konungalängd, »som ingen förnuftig fornälskare kan vidkännas». Dessa moln hade af nyare forskare, bland andre Erik Benzelius och Wilde, delvis blifvit skingrade, och i synnerhet ansåg

sig Dalin skyldig att tacka historiografen Wilde för den nytta han haft af hans arbeten, som »upplöst många knutar i våra äldsta underrättelser».

För den äldre tiden tryggar sig Dalin — utom vid utländske häfdatecknares utlåtanden om de gamle nordboerna och Götarne — i synnerhet vid de Isländska sagorna och särskildt vid Sturlesons Heimskringla, som han kallar »en af de bästa lyktor, vi äga till vår mörka tids och gamla historias upplysning». Det är att märka, att dessa sagor egentligen först genom Dalin kommo Sveriges häfdaforskning till vetenskapligt gagn, ty de vigtigaste voro icke kända af Loccenius, och Rudbeck läste dem på sitt vis och genom sina brillor. Hvad särskildt Loccenius vidkommer, så var han Dalin ett godt stöd, men nyttjades icke af honom okritiskt. »Då Dalin öfvergaf Rudbeck, återgick han derföre icke till Loccenius; hans klara blick upptäckte misstagen äfven hos denne författare». (Fryxell.)

Det är ett betecknande drag för frihetstidens kultur, att det företrädesvis var *naturvetenskaperna*, som tryckte sin pregel på det vetenskapliga lifvet under detta tidskifte. Och Sverige stod vid denna tid främst i ledet inom flertalet af de naturvetenskapliga disciplinerna. Äfven på Dalins historia utöfvade dåtidens naturforskning ett afgjordt inflytande. Detta i fråga om tideräkningen, hvarvid Dalin, i brist på annan vetenskaplig ledtråd, tryggade sig vid de rön natur-

vetenskapen gjort. Det är hypotesen om vattenminskningen, som Dalin lägger till grund för sin beräkning af Sveriges ålder, — en beräkning, som vardt den mest omtvistade »nyheten» i hans verk. Denna hypotes, som gillades af flertalet bland dåvarande naturforskare, särskildt af Linné, hade år 1743 utvecklats af Anders Celsius i Vetenskapsakademien. Enligt hans framställning skulle vattnet under de senaste 168 åren hafva minskats med en half tum om året eller goda två alnar på 100 år, hvarigenom sålunda det fasta landet ökats med motsvarande område. Hypotesen, som i sig torde ega en viss sanning, gillas dock icke, i den mening Dalins samtid fattade den, af vetenskapen på dess nuvarande ståndpunkt. Dalin hade funnit bekräftelse på dessa Celsii observationer och tillämpat dem på den förflutna tiden. Han antog således, att Norden ursprungligen stått under vatten, att landet vid tiden för Kristi födelse, då det skulle hafva blifvit bebygdt, utgjort en skärgård. För sina åsigter om ett vida mera vattenplöjdt och örikt Sverige i forna dagar finner han äfven stöd hos gamle utländske auktorer, som skrifvit om vårt land (Pytheas, Ptolomæus).

Efter denna inledning om Sveriges urtillstånd redogör Dalin för landets äldste innebyggares härkomst och ursprung och anser dem härstamma från Scytherna eller Geterna, rörande hvilka han hos de gamle Grekiske och Romerske skriftställarne (Herodotus o. a.) funnit upp-

lysningar. En skildring af Scythernas historia och kultur föregår alltså berättelsen om Sveriges första bebyggande. Rörande vår äldsta inflyttning och den Odinska invandringen återgifver Dalin de gamla mytiska uppgifterna. Härefter följa några synnerligen intressanta kapitel om de gamle Svenskarnes äldsta gudalära (hvarvid Dalin stöder sig på Eddan), om de gamles afgudadyrkan, om Sveriges äldsta lagar, om de gamles vetenskaper samt deras seder och bruk.

Efter en redogörelse för de Götiska flyttningarna från Norden öfvergår Dalin till skildringen af drottarne och konungarne af Ynglingaätten, hvarvid Sturlesons Heimskringla tjenar till ledning. Skildringen föres i denna del fram till den enligt nutida åsigter »historiska tiden»; Olof Skötkonung och Anund Jakob samt Emund Gamle äro de siste konungarne, för hvilkas regering här redogöres.

I andra bandet, som utkom 1750, befinner sig Dalin på mera fast grund. Sveriges medeltidshistoria förtäljes under ständig sidoblick äfven på de andra nordiska landen. Hans framställning är icke utan en viss afvoghet mot det kyrkliga partiet, på hvilket han gerna skjuter skulden för det onda som sker, ofta utan skäl. Så skrifver han t. ex. om Birger Jarl, efter att hafva prisat hans statsklokhet, krigsvett och tapperhet, och efter att hafva omtalat den myndighet han vann både ut- och inrikes, »äfven öfver de storsinte kyrkofäder»:

»Men så hade han ock de fel, som förmörkat hans heder. Hans Regeringslust och Äregirighet woro utan skrankor, så at han icke nögd med sin Sons uphöjelse äfwen sjelf hade åstundat Kronan: Hans otro och grymhet mot Folkungarne wid Herrewadsbro kunna ej nog lastas: Det är sant, at sådant war den tidens tänkesätt, isynnerhet Romerska Prästerskapets, hvilket gerna räknade Eds- och Fredsbrott för lofliga medel, at winna dess ändamål, hwarföre ock största skulden i den gerning tycks böra falla på Riks-Cancelleren Biskop Kol, som tillika war Birgers Biktfader».

Och längre fram:

»Til et statsfel lät denne hertig förleda sig af de andelige, då han delte så mycket af riket mellan sine söner, ty deraf föddes en kyrkowäldet nyttig, men landet fördärfwelig oenighet».

Hans uppfattning af Kalmar-unionen är unionsfiendtlig, och särskildt lägger han skulden till olyckorna på de mägtige vänner i Sverige, i synnerhet andlige, som hofvet lyckades vinna. »Föreningen var ej annat än en moder till kif, blodsutgjutelse och oändeliga dagtingningar, som aldrig höllos».

Någon gång kommer hans unionsfiendtlighet i strid med hans åsigt om skyldigheten att hålla trohetsed äfven mot en dålig konung, en åsigt som han i «Svenska friheten» uttalat på följande sätt:

»En trogen Undersåt, om ej dess Kung går ned
I alt för grofwa brott, uprifwer ej sin Ed».

Denna grundsats oaktadt tager han i den Engelbrektska striden naturligtvis folkhjeltens parti, men framhåller, att hans motståndare i Vadstena

icke glömde någonting af allt det, som *kan* sägas till en tyranns ursäkt »och som kunnat hafva sin goda grund, om Sveriges olycka varit måttlig».

Om den äldre Sten Sture skrifver han följande, hvilket må tjena såsom prof på hans karaktersskildringar:

»Man bör lemna denna Riksföreståndare et högt ställe bland de stora Män, som Swerige framgifvit: Statsklokheten begynte nu i Europa blifwa finare och höfligare: Ludvig XI i Frankrike och Ferdinand Catholicus i Spanien lärde alla Hof, at wäxla med hwarandra wänliga bud och bref under största kallsinnighet och misstankar: Den grofwa ärligheten lemnade rum åt höfliga ränker, men Sten Sture tog af denna ändring det goda utan til at betiena sig af det onda: Han war icke mindre upriktig än försiktig: man kunde bygga på hans ord och likwäl såg man icke strax hans tankar. Han öfwerlade med wishet och wärkstälte med tapperhet. Bland högdragne wederlikar och mycken afwund wiste han, at bibehålla sin myndighet: Han war dem icke swår, ty han omgicks med alla som wän, och de märkte icke at han war öfwer dem utom i förtienst: De Andelige Fäder hyste likså stor lust som förut til de tre Rikens förening, och yrkade som oftast derpå: Sturen satte sig aldrig bröstgänges deremot, hwilket skulle hafwa uprepat samma sorgspel som tilförne; men lade derjemte oförmärkt ådaga, huru fördärfwelig hon war för Fäderneslandet, hwaraf Menigheten fick en häftig leda til Danska oket: Han wiste ock altid på anständigt sätt, at draga sig undan sådana förbindelser».

Kristiern II framställes med all den nationella ovilja, som århundraden igenom herskat i Sverige mot denne konung. Man såg i honom blott ett vilddjur, som ville utrota all adel, »på det han med ett oinskränkt envälde måtte styra en trälaktig allmoge». För det i nyare tider påvisade folkvänliga draget i hans skaplynne (jfr t. ex. C. Paludan-Müller) hade man ännu icke blicken öppen.

Tredje delen utkom i tvenne starka band (1760—1761) och omfattade Gustaf I:s och hans söners historia. Åt Vasa-ättens grundläggare egnar Dalin en utförlig och med värma hållen skildring, hvari han, utan att blunda för Gustafs fel, likväl betonar, att dessa försvinna, när man betraktar hans stora dygder. »Han hedrade ej allena sit höga stånd utan ock menniskliga släktet, och bör i alla tider vara både för konungar och enskylte personer et stort Efterdöme».

Bland Vasasönerna är Johan den som snarast eger hans sympati; i striden mellan Sigismund och Carl drages han med sina konungskt-aristokratiska känslor något åt det legitima hållet; han erkänner dock, att Carl, som af Sigismunds falska steg fick vapen i händerna, icke kan sägas med orätt eller mot lag hafva satt kronan på sitt hufvud; men »då man ställer honom mot hertig Johan af Östergötland», så undgår han icke beskyllningen att hafva inkräktat konungsliga väldet. För öfrigt skildrar han Carl såsom »en af de märkeligaste konungar i verlden, född med så herrskande naturgåfvor, så hög anda, at ehvad enskylt person han blifvit, fast icke mer än en bonde, hade han dock altid gjort sig ödkänt och upstigit til de hederligaste ställen i sit stånd».

Dalins verk afbröts vid ingången till den store hjeltekonungens historia, för hvilken han dock vidtagit omfattande förarbeten liksom äfven för hans dotters och det Pfalziska husets häfder.

Emellertid var genom hans arbete Sveriges historia tecknad i större omfång än dittills någon enstaka författare medhunnit. Bland hans efterträdare hann Lagerbring i sitt vidlyftigare verk endast till Kristian af Oldenburg, och det var först i vårt århundrade genom Rühs, Geijer och Fryxell som en sammanhängande rikshistoria fördes längre fram än Dalins.

Hans framställningssätt är synnerligen lättflytande och behagligt. Sjelf yttrar han derom:

»Hwad mit Skrifsätt angår, så hade jag kanske behöft wälja mig et wisst Efterdöme bland de bäste Auctorer, til at råka på den rätte Historiske Stylen, som är så sällsynt; men jag har fruktat at falla i den osmakelighet, som en härmare sällan undgår då hans medfödda frihet twingas efter en annan: Ingenting i werlden är behagligt utan den otwungna Naturen, som i sjelfwa Konsten bör regera. Jag har derföre hellre welat följa mit eget skaplynne, ehuru ofullkomligt det må wara i detta mål, och tala med en fri enfaldighet än låna hwad mig ej skulle passa. Sanningen och en Historisk Trowärdighet äro hwad jag i detta wärk söker mer än wältalighet».

Det är dock ett par författare af den Franska historiska skolan, hvilkas framställningar tjenat honom till mönster. Den ene af desse har han sjelf nämnt såsom sin förebild, nemligen Daniel, hvars »Histoire de France» var mycket populär och egde flera vetenskapliga förtjenster för den äldre tiden, men hvars stil var kylig och föga smakfull. Den andre är Rollin, till hvilken Dalin under sin vistelse i Paris skådat upp med vördnad. Rollin hade i sin teckning af Orientens och den klassiska forntidens öden brutit med det

torra, pedantiska framställningssätt, som vunnit häfd i historien, och lagt å daga en ovanlig förmåga att i ett stilla och klart flytande föredrag låta händelserna afspeglas som om de tilldroge sig för ögat. Den lugna harmonien i Rollins skrifsätt framkallade samtidens varmaste erkännande. Montesquieu, tidens kanske störste häfdakännare, och Voltaire, som stod så aflägse från Rollins skaplynne, uttalade sig med beundran om hans verk, och Fredrik II i Preussen jemförde honom med Thukydides, prisande Frankrike lyckligt att ega en sådan skriftställare. Rollin var dock ingen stor ande, men han var onekligen en förtjenstfull häfdatecknare, och hans från allt pedanteri skilda författaregenskaper måste hos Dalin hafva funnit djup anklang *.

Dalins historiska föredrag är liksom Rollins okonstladt och naturligt, fritt från pedantisk anstrykning så väl som från grann utsmyckning af fakta.

De gamle framstälde Klio, historiens gudinna, i konstlösa draperier. En sådan drägt hade redan historiens fader, Herodotus, iklädt henne; han hade gått i den Grekiska diktkonstens skola och förde Homeriska traditioner öfver på häfdateckningen. Och för visso var det icke utan inflytande på den kärlek, hvarmed Dalins historia lästes och begrundades, att dess upphofsman hade

---

* Man erinre sig, att Dalins historia är skrifven före eller samtidigt med Raynals och Mablys större arbeten och att dessa således icke kunnat öfva inflytande på hans verk.

genomgått en rik utveckling som skald. — »Det är ej nog — har en af Geijers minnestecknare (Hellstenius) sagt — att historikern förmått klart genomtänka händelsernas inre sammanhang; han måste ock förstå att i lefvande bild återgifva hvad hans forskning funnit, han måste veta att konstnärligt ordna den, utarbeta den så, att ingen enskildhet drar till sig uppmärksamheten på det helas bekostnad, men väl alla detaljer sammansmälta till ett skönt helt». Och detta är, noga räknadt, *skaldens* sak. Dalins förmåga som berättare är i hans författarskap i allmänhet ganska starkt framträdande — han älskar t. ex. att gifva sina Argusnummer så väl som sina visor någon liten episk anstrykning — och denna hans förmåga kommer honom väl till pass såsom häfdatecknare, ty han »förtäljer» utmärkt; deremot är hos honom föga plats för reflexioner öfver orsaker och verkningar; framställningen löper ledigt och jemnt, men förfaller icke till krönikans tarflighet och bredd. »Hans penna är — skrifver en anmälare i Göttingska tidskriften *Anzeiger für Gelehrte Sachen* år 1757 (antagligen den äldre Michaelis) — en af de bästa man träffar bland historieskrifvare, han berättar angenämt, intressant och pragmatiskt. Han tillgodogör sig lyckligt en mängd små afhandlingar och detta så, att man icke anar huru mödosamt allt det är samladt, som man ser så lätt och väl förbundet».

Någon gång kommer hans poetiska ådra honom till hjelp. Så t. ex., när han talar om Scytherna,

rinner honom i hågen hvad Horatius skrifvit om dem och han omflyttar hans ord på Svensk vers:

»Sälla Scyter, Sälla Göter,
Som omkring sin kalla bygd
Flytta bo och idka dygd!
Jorden med sin frukt dem möter,
Aldrig twistig, aldrig delt:
Samma trakt kan fler förnöja;
Hwar sit år de henne plöja:
Ingendera slår hon felt.
Ingen styfmor styfbarn hatar,
Qwinnan wins der ej så lätt
Af de fina älsko-sätt:
Om sin hemgift hon ej pratar
Til at kufwa ner sin Man;
Fäders dygd är Dotrens prydnad,
Som för äkta tro och lydnad
Lön i döden wänta kan».

Vill man erhålla ett prof — vidlyftigare än dem vi kunnat meddela — på det enkla och konstlösa draget i hans framställning, så bör man läsa hans skildring af reformationstidens och renässanstidens inbrytande samt de då gängse sederna, i tredje delens första band (sid. 510—516). Denna skildring visar ock, att Dalin bemödade sig att se Sveriges historia i samband med det öfriga Europas, liksom ock att hans skildring icke inskränkte sig till den politiska historien.

Året efter det första delen af Dalins historia sett dagen rigtades deremot ett ganska skarpt angrepp. Detta angrepp kom ifrån presteståndet, och det var från Linköpingsbiskopens plats, der en gång Dalins gynnare Erik Benzelius suttit,

som beslutet dikterades. Den bekante historikern biskop Rhyzelius lyckades nemligen förmå presteståndet att såsom sitt upptaga ett af honom författadt memorial, i hvilket Dalins arbete angripes dels af kristligt nit, på grund deraf att det vore obibliskt; dels af patriotiskt nit, derföre att det strede emot de fosterländska myterna; dels slutligen af lärdt nit, derföre att Dalin ej brukat tillräckligt allvarlig stil. Det heter (presteståndets protokoll den 4 dec. 1747):

»Uti then Swea och Götha Rikes Historia, som under thenna Riksdag af Lars Salvij tryckeri utkommit, sammanskrefven af Kongl. Bibliothecarien Olof Dalin, finnes, effter theras intygande, som henne genomläsit, och af lärda mäns inkomna påminnelser, hwarjehanda som intet passar sig eller bör opåmint lämnas wid et så högwigtigt och allmänt wärk, som skall med heder och fulla skiäl bära namn af Rikshistorie af wårt K. Fädernesland, et så gamalt och i alla tider kring hela werlden gätit KonungaRike. Auctorens qwicka pänna och witra snille, hwarmed han sig werfwat de flästes tycke och loford i sina Satyriske och andra thenna tiden (!) behagelige skrifter, saknas fuller intet i thetta hans wärk; men utom thet at han (thet hwar förståndig läsare lätteligen finner) *icke brukat så jämn, alfwarsam och stadig stil eller skrifart, som fordras uti et Rikes Hufwud Historia*, hafwer han tagit till grund under thenna sin historia en *hypothes*, som icke är bepröfwad, riktig och pålitelig, icke eller kan blifwa stående hwarken med wårt *K. Fäderneslands ofgamla Historie*, eller med then Gudomeliga, som finnes i *then Hel. Skrifft*».

Efter denna inledning uppvisas närmare, att vattenminskningen icke låter sig förena med bibelns ord om att jorden vardt alldeles torr efter syndafloden, emedan vattnet då bort hafva stått 90 alnar högre öfver jorden och alla länder

o. s. v. Likaledes skulle ock fäderneslandets äldsta och gifna historie försättas i oordning och ovisshet, ty om Svithiod skulle stått under vatten, så att endast bergsryggar kunde bebos, »hvar toge då de manstarka emigrationerna vägen?» Det senare måste enligt ståndets åsigt misstyckas af hvarje rättsinnig patriot, liksom hvarje rätt kristen måste ängslas öfver det förra. Presteståndet ansåg sålunda för sin pligt att afvärja »den handgripliga anfäktning och farliga anstöt», hvarmed både biblisk och historisk sanning hotades. Utom hvad vidkom den heliga skrifts oomkullstöteliga sanning, så skulle ju

»all then prærogative, förmån och heder förloras, som Svear och Göther, wåre Ärewärde Förfäder, sig och oss framför the fläste Europeiska Nationer lyckeligen wunnit, manneligen förswarat och beständigt behållit; härigenom göres til osanning alt thet som the äldste Grekiske och Romerske Historici och Poëter om wåra förfäder Nordens Inbyggare, til theras myckna pris, hafwa långt förr, wid och strax effter Christi tid utförligen och omständeligen skrifwit; Härigenom wåra egna äldre och sednare högtberömde Historieskrifware hos en del af wåra afwundsiuka grannar ansedde för storskrytare och förklarade för liugare. Och at säga en kort sanning, sker thet härigenom, at hela wår Nation kan blifwa öfwerhopad med spe och åtlöje, harm och förtret». Presteståndet ville alltså »under åberopande af den Heliga Skriftens förvaring, den historiska sanningens försvar och Nationens heders hägn föreslå de andra ståndén, att Dalins Svea och Götha Rikes Historia ej måtte blifva ansedd och aktad, än mindre continuerad såsom vårt fäderneslands rikshistoria, innan hennes svåra anstötliga grund blir häfven och verket vederbörligen censureradt af vittre män, vare sig ur kanslikollegiet, såsom rikshistoriografen, eller akademierna, t. ex. Scarin i Åbo, eller Bring (Lagerbring) i Lund, eller Magister Göransson».

Och memorialet fortsätter:

»Si så tyckes oförgripeligen, at et folks Historie bör pröfwas och skärskodas, innan hon med skiel, heder och nöije kan bära namn af Rikshistorie: Ty at skrifwa och gifwa ut et helt folkslags Rikshistorie är et större werk, än at thet af en enskild person och efter egen godtycke kan företagas».

Slutligen erinras derom, att Gustaf Vasa upptog och ansåg såsom last- och straffbart, att Olaus Petri icke i sin handskrifna krönika tillräckligt bevakat Svenska nationens heder, hvarföre den ock blef evärdeligen förbjuden; ett öde som äfven Hvitfelds krönikor undergått i Danmark, likväl endast »för en förment orsak».

Detta »välmente memorial» som i sig sammanfattade alla de fördomar, hvilka upphäfde sig emot de Dalinska nyheterna, blef emellertid utan resultat. Dalin skrifver sjelf, i ett bref till riksrådet Bonde, att memorialet af ett par stånd icke blef mottaget; dock lärer borgareståndet — enligt Brovallii utsago — hafva gillat det. Det skulle dock hafva tagit sig något egendomligt ut, om ständerna nu uttalat ett sådant misstroendevotum, ty några månader förut — den 7 juni 1747 — hade sekreta utskottet beslutit ett bref till konungen, i hvilket — på grund af Dalins framställning, »att hans ringa vilkor alldeles icke uthärdade med ett så mödosamt och vidlyftigt ämne, så framt han icke nu blefve understödd» — utskottet skrifver:

»Som nu bemälte Bibliothecarie uti thet af honom påbegynte och redan till en del utkomna Historiska Werket nedlagt mycken flit och möda, samt till alla delar swarat

emot thet man af hans goda egenskaper förwäntat, hwartill kommer, att thetta Werk, enär thet hunnit till sin fullbordan, ofelbart warder ländandes Riket och Nationen både till heder och nöje, förthenskull har Secrete Utskottet funnit sig föranlåtit Eders Kongl. Maj:t i underdånighet att tillstyrka, thet måtte Bibliothecarien Dalin hugnas med en wedergällning af tolf Tusende Dal:r S:mt, och att i anseende till then dryga kostnad han wid then första Delens upläggande redan haft, hälften af thenna Summa måtte honom nu genast oafkortat anordnas och then andre hälften, enär han hunnit merbemälte Werk fullborda».

Bland dem som undertecknat detta vitsord var ock på presteståndets vägnar — Linköpingsbiskopen *A. O. Rhyzelius!*

Men äfven från andra håll än presteståndet rönte Dalins framställning motstånd. I det Rudbeckianska lägret var Björner, Dalins gamle vedersakare, den som förde ordet genom sin år 1748 utgifna »Svea Rikens Hävda Ålder, upvisader med en Sago och Runo Reda om Nordiske Länders så fornare som senare åboning, strandvidd och Östersjöhögd», hvari han såsom bevis mot Dalin åberopar hvad Orfeus, Homerus och Plato ordat om Ogygia Atlantis.

Bland tidens häfdeforskare tog Wilde år 1749 (i bihang till Svenska statsförfattningens historia) till ordet emot vattenminskningsteoriens lämpande på historien, och Lagerbring skref samma år några »Oförgripeliga påminnelser», hvari han, på samma gång han bestämdt ogillar Björners uppfattning och de Rudbeckska teorierna, uttalar, »at den förmenta vattenminskningen, såsom oviss åtminstone i mätningen, intet gifver något ljus

i Svänska historien, och at Sveriges ålder blir lika stor, änskiönt man ville medgifva dess riktighet. Likaledes behåller Bibliotekarien Dalins vackra värk sit tilbörliga värde, änskiönt tideräkningen, som uti de äldsta handlingar altid är mörk, intet skulle med säkerhet kunna följas».

Dalin vidhöll dock sin mening och utvecklade i företalet till andra delen (1750) ytterligare den samma, under förklaring, att han icke skulle finna det vara någon skam att medgifva sig hafva haft orätt, men han vore i en god sak trygg i sitt sinne och ville i korthet besvara sine vittre vederparter. I synnerhet tager han till orda mot dem som velat finna hans arbete obibliskt, och mot dem som skylt honom för att förringa Sveriges gamla heder. Det är icke utan att man skönjer en viss ädel harm i ord som dessa:

»Jag har märkt hos några af mine käre Landsmän, at de så gerna wilja skryta med en diktfull ålder: Det är så förnämt, mena de, at de hafwa warit förr, än andre, liksom Telje wore hederligare än Stockholm efter det är en äldre Stad. Om djupaste Hedendomen, då jag skulle tro, at menniskan i sit mörker utstod många swårigheter och lifnärde sig utan prakt, hafwa de det begrepp, at alt war Gudomligt och Majestätligt: Hwar och en gammal, god, ärlig Bonde under sin ärbara grafwård är för dem en Hiälte, en Konung, en Drake, som de läsit i ställe för Dräng, en *Ogg hin mikle i Atland* o. s. w. På en runsten i Sörmanland och Åkers Sokn har man funnit staden *Tyrus*, *Galilæiska hafwet* och *Sodom*, der likwäl för oweldiga och wittra ögon intet annat är, än Soknen Törby och Kalmaresund: Man älskar det förunderliga, liksom Barnen äwentyr och Spök Sagor. Man ledsnar wid den enfaldiga och naturliga Sanningen, som dock är så behagelig: Mången

wet ej hwad som hände i K. Carl d. XI:s tid, och tror sig dock känna Japhets Soneson, men jag gör mig det fägnesamma hopp, at sådant mer och mer förswinner. Wår nu tilwäxande ungdom lärer sig at tänka sjelf, och den nyttiga witterheten har mycket tiltagit. Swerige är, som sagt är, et af de äldsta Riken och dess säkra Historia är gammal nog: Wi behöfwe ej smickra oss eller söka beröm i mörka dikter».

Gensägelserna afstannade dock icke. Riksrådet Gustaf Bonde, som icke var utan Rudbeckianska ansatser, vände sig år 1755 enskildt till Dalin med några påminnelser vid hans historia, på hvilka Dalin genmälde. Dessa anmärkningar, samt svaren, trycktes först i Dalins samlade vitterhetsarbeten. I ett bref, hvarmed Dalin besvarade Bondes anmärkningar, skrifver han:

»Jag kan ej med nog wördnad och ödmiukaste tacksäijelse erkänna det nådiga förtroende, hwarmed Eders Excellence mig hedrat, då han behagat lämna mig del af sina anmärkningar öfwer min Swenska Historia, innan de utkommit. I en tid, då mången kan hända ej ogerna skulle se at få sak med mig på et eller annat sätt, och just då jag från Åbo wäntar et åskedunder af en wiss ny bok, hwilket jag fruktar icke endast lär ha sakens uplysning til ändamål, hade det wisst warit olyckeligt för mig, om et så wördadt namn som Eders Excellences gifwit glans åt mina wederparter: Nu kan jag åtminstone förut ha den lyckan, at gifwa mina små förswar tilkänna, och at få önska på hwad sätt en mild critique emot mig blefwo anförd».

Det »åskedunder», som väntades från Åbo, härrörde från Dalins politiske vedersakare, biskop Johan Brovallius, hvilken år 1755 utgaf ett vidlyftigt *betänkande om vattenminskningen*, i hvilket

denna lära pröfvas »efter den Heliga Skrift, naturens lagar och förfarenheten». Boken säger sig vara föranledd af Dalins företal till andra delen, och författaren antyder sig hafva härutinnan fullföljt presteståndets år 1747 uttalade mening. Till slut framhåller Brovallius såsom sin åsigt — »vunnen både genom den Heliga Skrifts egendomeliga ljus som ock genom förfarenhet i vetenskapen» — att ingen sannskyldig naturkunnighet någonsin strider emot uppenbarelsen.

Hvad i öfrigt kritiken mot Dalins historieverk angår, så äro särskildt att märka de af Botin år 1771 anonymt utgifna anmärkningarna, hvilka företaga en ganska grundlig räfst med de större eller smärre bristerna i hans stora arbete, på samma sätt som sedermera Hallenberg reviderade Lagerbrings.

Man må dock icke tro, att Dalins historia öfvervägande fann anmärkare. Tvärt om erhöll detta banbrytande verk förtjent erkännande ej blott af den allmänhet, som här för första gången erhöll en läsbar och angenäm framställning af fosterlandets öden *, utan ock af framstående lärde, inländske så väl som utländske. Hans lära om vattenminskningen skall till och med — om man får tro Brovallii utsago — »mera hafva vunnit till antalet af vidhängare än förlorat genom kontroversen». Mallet — den stränge granskaren af Holbergs historia — egnar i sin »In-

* Af första delen utgafs en andra upplaga i synnerligen elegant utstyrsel år 1763.

troduction de l'histoire de Dannemarc» (1755) vackra loford åt Dalins verk och förklarar, att hans historia vore värd att utkomma på ett mera allmänt språk. Så skedde ock, i det arbetet öfversattes på Tyska af J. Benzelstjerna och professor Dähnert *. I den ofvan nämnda »Göttinger Anzeiger von Gelehrten Sachen» år 1757 egnas (af den äldre Michaelis?) med anledning af denna öfversättning det varmaste erkännande åt Dalins verk, både med hänsyn till forskning och framställning. Särskildt lofordas Dalin för att hafva vågat befria Svenska historien från så många ovissa århundraden och för att hafva bortrensat en mängd godtyckliga hugskott, på samma gång kritiken antyder, att Dalin bort kunna ytterligare fortgå på denna bana. Med afseende på de anmärkningar, som kunde göras mot verket, skrifver han: »Kritiker och tvifvelsmål, grundade eller ogrundade, tjena till att gifva historiekunskapen mera sanning och visshet. Men de kunna först då göras brukbara, när så mycket är förarbetadt, så många irringar äro röjda ur vägen, som fallet är i Dalins historia».

Och Gjörwell, den trogne arbetaren inom Svenska häfdaforskningen, skrifver år 1797 i ett bref till sin måg Lindahl: »Historiens genius har tillskapat Dalin för att trösta och försona oss med alla de mörka och svårlästa verk, som allt från Verelius ända ned till Wilde lågo på vårt

* Man började öfversättningar på Franska och Engelska, hvilka dock afbrötos.

stackars minne såsom tunga qvarnstenar. Han samlade med lycklig hand spridda ljus, utbredde en ny dag öfver vårt historiska fält och gaf oss en rikshistoria uti skönaste styl. Att en skald, en hofman stundom missteg sig på en före honom alldeles obanad väg, en väg, som han sjelf måste bana, bör förlåtas; mera under, att han mägtade tråka igenom alla de digra och krångliga materialbodar, hvilkas flitiga besök på alla sidor bevittnas; hvilket sammanhang, hvilket behag råder icke öfverallt uti detta verk?»

För att sammanfatta Dalins förtjenster såsom historieskrifvare stödja vi oss vid Fryxells ord. Enligt denne har aldrig Svenska historien tagit ett sådant steg framåt som genom Dalin, och detta icke blott i fråga om framställningens form — derutinnan finner Dalin först i vårt århundrade sin medtäflare — utan ock i fråga om forskning. Hans är hufvudsakligen verket att hafva bortvisat de grumliga hypoteserna om Sveriges urgamla forntid och »gjort slut på villervallan», äfven om han dermed sårade inbilladt fosterländska känslor; han är den förste, som lyckades gifva ett sammanhängande helt af på en gång vetenskaplig och konstnärlig hållning; han har framlagt den teckning af Sveriges häfder, som, med några af Lagerbring gjorda förändringar, i hufvudsak varit gällande ända in i vårt århundrade, då kritiken mot de gamla sagoätterna skärptes och dessa förvisades från historien till sägnen, och arkeologien i stället öfvertog fram-

ställningen af den »fornhistoriska tiden». Men först och främst är Dalin den »Svenska historieskrifningens fader», den, som *»flyttat historien från väggarnas bokhyllor ned i Svenskarnes hjertan»*.

Utom sitt stora historieverk utgaf Dalin åtskilliga andra skrifter af historisk art. Då han 1749 nedlade presidiet i Vetenskapsakademien höll han ett *Tal om Sverige i sitt Ämne och Sverige i sin Upodling*, hvilket ytterligare vittnar derom, att Dalin under sina historiska forskningar äfven hade blicken fäst vid den utveckling, som tager sig uttryck i lefnadssättet. Han skildrar här den ursprungliga växtligheten i Sverige och landets uppodling genom införda örter, han omtalar åkerbrukets, trädgårdsskötselns, bergsdriftens, jagtens och fiskets utveckling och berör vidare frågan om »öfverflöd» eller hvad man numera nationalekonomiskt kallar »lyx». Ganska intressant är att se, huru han nu fått en mera historisk blick i afseende på »öfverflödets» betydelse, än den som röjer sig i »Nya Tiden» eller i »Argus». Han yttrar:

»Man kallar *Öfwerflöd* det, som öfwergår ens wilkor: En Bonde är öfwerflödig med et stop Win om weckan, när ofta en Köpman det icke är med 100 Bouteiller Champagne och Bourgogne til en enda måltid: Således räknas öfwerflöd icke efter saken i sig sjelf, utan efter omständigheterna: När wåre Fäder klädde sig i hudar, när de lefde utan lintyg, hade de utan twifwel grufwat sig, som för en stor öfwerflöd, om de sedt wåra slätaste råckar och wåra nästkläden, fina som silken, hwita som snö och ymsade

hwar dag. — — Jag tilstår, at ganska mycket går alt för wida: Hwad et Land årligen förtärer mer än det af sig kastar, är en fördärfwelig öfwerflöd, som af hwar och en klok Regering i tid hämmas; ty eljest stadnar hon säkert i allmänt elände och undergifwenhet för Främmande; men om allmän utgift och inkomst mot hwarannan upwäga, då är ingen allmän öfwerflöd, och då behöfwer icke et Rike frukta den enskylta, så framt icke wällust och weklighet bortskämma dess Inwånare. Wi hafwe funnit, at hwad som är Yppighet i den ena tiden, är det icke i en annan».

Efter några ord angående sjöfartens och handelns tillväxt, uttalar Dalin förhoppningar om en ytterligare utveckling af landets näringskällor och yttrar, egendomligt nog i detta sammanhang, några behjertansvärda ord emot embetsmannahögmodet i samqväm och umgänge såsom varande hinderligt för landets uppodling och förbättring. Han erinrar om en kunglig resolution af år 1664, som afslog adelns anhållan om rang sins emellan med följande ord:

»Hans Maj:t förmodar, at det Förnämsta Ståndet af kärlek til det Allmänna snarare förelyser de andra med höflighet än wisar sig alt för ömt om företräden i samqwäm, förklarandes, at när en hederlig Man sätter sig nedan för andra, skal det icke lända honom til förfång, utan twärtom til stort beröm och Konungens Nåd. Således är en dylik stegs och sätens utmätning onödig bland belefwade människor; men betraktom dess följder bland de obelefwade: Falsk glans af et högsäte, utstakadt efter en klingande Titel, glittrar gemene man i ögonen, gifwer honom förakt för de nedra rummen och lockar honom at wilja klifwa up til Tjänster och inbillade Åreställen: derigenom minskas årligen den Närande hopen, Landtbrukare, Handlande, Sjöfarande, Handtwärkare och flere, på hwilka et Rikes wältrefnad beror, och den Tärande föröks, det Allmänna til last: Alle löpa efter Tjänster af fruktan at wanhedras i mörkret: Landet uppfylls af högfärd, afund, oenighet, partier, täfling i yppighet, wårdslöshet i hushåll-

ning, lättja och fattigdom, förelöpare för Länders undergång. Huru nödigt är då icke Ungdomens och den enfaldiges rätta begrep om en sann Ära, som til en stor del består i Fosterlandets förbättring, ware sig i hwad mål det wara wil, men icke i fåfänga högsäten».

Historikern har här ett ögonblick lemnat ordet åt moralisten.

En annan liten skrift från samma år är den i »Lärda Tidningar» (1749) intagna vederläggningen af ett Danskt historiskt arbete, som påstod, att Kalmarunionen ännu vore gällande; denna vederläggning är både varmt och sakrikt skrifven, och den innehåller äfven några skarpa uttalanden mot enväldet med anledning af den Danske författarens påstående, att Svenska folket ej skulle egt rätt att draga sig undan en regent sådan som Kristian II.

År 1755 utgaf Dalin på drottningens befallning och Vitterhetsakademiens uppdrag sin öfversättning af Montesquieus »Tankar öfver orsakerna till de Romares välde och fall», hvilken skrift sålunda — Dalin till heder — införlifvades med vår litteratur. Öfversättningen står dock icke i språkligt afseende i jemnhöjd med Dalins öfriga arbeten, och de anmärkningar, som i en »skälig» kritik af Carl Rudenschiöld rigtades emot den samma, voro nästan alla befogade.

Vi nämnde Dalins tal vid nedläggandet af presidiet i Vetenskapsakademien. Inom detta samfund verkade han för öfrigt — om man undantager en i 1745 års handlingar införd liten notis rörande »en dumbe, som kan sjunga», — endast

såsom minnestalare. Han höll år 1743 åminnelsetalet öfver sin närmaste föregångare på skaldebanan, Samuel Triewald; år 1744 hade han uppdraget att visa samma heder åt sin gynnare Erik Benzelius; år 1750 var det hans åliggande att »resa sidsta ärestoden» åt akademiens sekreterare Elvius; år 1751 tecknade han presidenten Cronstedts lefnadsöden, och slutligen ristade han år 1758 minnesrunan öfver landshöfdingen Reuterholm. Dessa lefnadsteckningar äro sakrika till innehållet, flärdlösa, enkla och tilltalande i formen. Någon djupare karaktersskildring eller någon retorisk glans eftersträfvas icke; författarens uppgift är att i anslående ordalag teckna den hädangångnes lefnad samt hans förtjenster om samhälle och vetenskap.

VI.

Den 8 augusti 1744 beträdde Lovisa Ulrika första gången Svensk jord. Den 18 firade hon sitt biläger å Drottningholm. Två månader senare, den 27 oktober, förestälde Tessin, som redan nu var gunstling vid det nya hofvet, för henne Sveriges mest framstående vittra personlighet, och liksom tidehvarfvets litteräre furste, Voltaire, hade tjusats af hennes angenäma sätt och lysande snillegåfvor, fann ock hans Svenske yrkesbroder i hennes personlighet rika anledningar till beundran. Sjelf skildrar Dalin i bref till Ulrik Gyldenstolpe (den 30 oktober 1744) första intrycket af Lovisa Ulrika på följande sätt: »I lördags war Hans Exc. gref Tessin så gracieux och presenterade mig för Hennes Kongl. Höghet, som war öfwer mottan nådig och talade med mig om et och annat med stort wett. Hon är rätt wacker, men hennes manerer öfwergå ändå wackerheten»*.

Ödesdiger blef denna bekantskap för Dalin. Hans senare verksamhet tog i flerfaldiga afseenden alltför djupt intryck af den snillrika,

* Arkivet på Sjöholm (Dalins bref till Gyldenstolpe).

ärelystna furstinnans öfverlägsna karakter; ja, i det allmänna föreställningssättet stod Dalins person så nära förknippad med hennes, att blott ett tredjedels sekel efter hans död Franzén kunde sjunga:

»Hvad var hans snilles låga?
Blott en lusteld vid Lovisas thron.
Blott att roa hennes tärnor
Flög den opp i solar och i stjernor,
Flygtigt tända för en bröllopsdag».

Blott en lusteld vid Lovisas tron — hårda dom öfver grundläggaren af vår nyare vitterhet! *

Annorlunda skildrar Atterbom, med kärleksfull sympati, Dalins förhållande till Lovisa Ulrika, seende detta förhållande från den ljusare sidan:

»Nöjen utan tal!
Fagra Ulriksdal,
Malmvik, Drottningholm! Hvad sälla stunder
Snillets drottning njöt,
Räddad i ert sköt,
Med sitt hof i edra fria lunder!
Ofta ned ur borgen
Kom hon, tyngd af sorgen,
Blixt i ögat, moln på Junopannan;
Då steg Skalden fram,
Söfde med sitt glam
Qvalets orm, och blixten blef en annan.

Vid sin permeskrift
Tjust af fornbedrift,

* Glömmas får dock icke, att den strof i *Sången öfver Creutz*, der dessa rader förekomma, genast mötte gensaga inom Svenska Akademien och föranledde den not, som i Akad:s Handlingar åtföljer poemet. Jfr härom Ljunggren, *Svenska Akademien och Sången öfver Creutz.*

Sjelf han ofta mörknade i hågen:
Årans flydda strid,
Höga Carlars tid
Sönk ett luftsken lik från himlabågen.
Stunden annat ville
Och till hofvets gille
Skämtets bud han bar i vänneringen;
Hvart dess gnista smög,
Upp en lusteld flög,
Brann i tusenfärg, och svedde ingen.

Fest sig knöt vid fest:
Helst till fot, till häst,
Drog man ut att söka bygdens håfvor.
Hagens skälla ljöd,
Torpets tomte bjöd
Högsta gäster in på bästa gåfvor:
Sommargrönt och gädda,
Smultronbär och grädda,
Skott och valdthorn i den glada skogen;
Nicopompi sång,
Lafaridondon!
Alltid klarstämd, alltid redebogen.

Så sin lott man tog:
Fåfängt åskan slog;
Roa sig är bättre, än regera.
Vive la Compagnie!
Vin och Poesie,
Riddersmän och damer, som florera!
Dock, när stundom hände,
Att man bort sig vände,
Mätt på allt hvad under dagen vankar:
Då blef menskosorl
Bytt mot källans porl,
Månens aftonblick och stilla tankar».

Vackrare och mera sympatiskt kan bilden af Dalins förbindelse med hofvet icke tecknas. Ty värr hade den dock äfven starka skuggsidor.

Enligt hvad Tessin påstår i sina Dagboksanteckningar, hyste Lovisa Ulrika i begynnelsen motvilja mot Dalins person. Man bör härvid erinra sig, att Dalin under de första åren af kronprinsessans vistelse i Sverige var mest införlifvad med den Piperska kretsen (Ungern Sternberg m. fl.), hvilken icke tillhörde hattarnes fraktion, som stod kronprinsen närmast. Hans personlighet torde väl ock i början hafva förefallit den lifliga furstinnan en smula tafatt; ty det fina och angenäma väsen, Dalin uppenbarade för dem som närmare kände honom, lärer vid första bekantskapen hafva visat sig något kantigt. Dertill kom, att han vida bättre förstod begagna pennan än tungan, och särskildt påstås det om honom, att han kände sig besvärad vid främmande språks talande. Tessin, prins Gustafs guvernör, ansåg likväl Dalin — såsom en man, den der med lärdom, snille och undervisningsskicklighet förenade verldsvana — vara lämplig till prinsens lärare, och så erhöll skalden och historieskrifvaren denna befattning, hvilken han, som nämndt är, tillträdde år 1750 *.

* F. A. v. Fersens omdöme om Dalin, hvilken han kände sedan ungdomsåren, är — såsom alltid, då det gäller hans politiske motståndare — starkt färglagdt och bittert: »Denna ganska medelmåttige man, men namnkunnig såsom poet i Sverige, hade geni för rim och nog inbillningskraft för att gifva en ny omklädnad åt idéer, plundrade från främmande författare (!), mindre kände uti ett land, hvarest man läser litet. Han hade ingen vetenskaplig underbyggnad (!), liten moralitet och ingen verldsvana; emellertid hade han anseende af snille, och detta erfordrades för att bilda prins Gustaf, som redan började utveckla sig. — — Grefve Bjelke äfvensom Dalin voro grefve Tessins fiender, de voro intimt lierade med det parti i nationen, som blifvit kullkastadt under den riksdag 1738, då Tessin var landtmarskalk.

Huru förhållandet mellan Tessin och honom utvecklade sig, är i hufvuddragen bekant. Det är numera svårt att fälla något omdöme i ett så personligt spörsmål. En närmare forskning i den Tessinska qvarlåtenskapen på Åkerö torde dock komma att visa, att B. E. Malmströms framställning är hållen nog mycket till Tessins nackdel. Enklaste förklaringen till den omkastning, som inträdde i ett förhållande, på hvars sympatiska beskaffenhet vi förut anfört exempel, men som gestaltade sig derhän, att Tessin redan 1751 eller 1752 inför drottningen betecknade Dalin såsom »en *coquin*» *, torde vara att söka i de båda männens förbindelse med Lovisa Ulrika, hvilken i Dalin snart fann en tillgifven tjenare. Vi hafva sett, huru Dalin genast kände beundran för hennes person, en beundran som allt mera tillväxte. Och om det är sant, hvad Tessin påstår, att hon i början fann Dalin så oangenäm, att Tessin måste lofva på sitt hedersord att aldrig lemna honom allena med prinsen, så torde det näppeligen hafva dröjt »en lång tid», innan hon fann behag i den fint bildade, qvicke skalden. Tessin antyder sjelf, att det var Dalins poetiska geni, som »ginade» vägen. Säkert är, att Dalin slöt sig allt närmare till drottningen, mottaglig

---

Men denne senare, förblindad af sin faveur vid hofvet och sin passion för kronprinsessan, förtrodde sig åt ädelheten af sina åtgöranden, och ej fruktande de illasinnade, trodde sig hafva vunnit vänner och placerade dem just der de hade lättast att gifva honom dödshugget. Han ångrade sig litet derefter, men för sent för att kunna bota detta sitt fel».

* Se Fersens Skr. II, Utdrag ur Lovisa Ulrikas journal 1750—54.

som han var för intryck, i synnerhet då dessa kommo från bildade och intelligenta qvinnor. Allt ifrån sin första skriftställaretid hade han ådagalagt ett konungavänligt drag; hans sympatier hade under de senare åren alldeles icke gått i hattarnes rigtning, och det var sålunda *icke* något affall från grundsatser, dem han och Tessin gemensamt skulle hafva omfattat, då skalden vid den brytning, som inträdde mellan hofvet och Tessin, ställde sig på drottningens sida. Det var snarare en följdrigtig utveckling af det politiska gry, som spåras i »Argus», i »Sagan om hästen», i »Svenska Friheten» och i de politiska smådikterna. Öfverallt finna vi honom stå tviflande i förhållande till gagnet af konungamagtens inskränkning och såsom en afgjord motståndare till partiväldet. Möjligt är, att Dalin enskildt visade otacksamhet mot sin gynnare Tessin. Men, äfven detta oafsedt, är brytningen dem emellan lätt förklarlig såsom framgången ur olika politiska åskådningssätt. Tessin insåg småningom, att hans ställning såsom hattpartiets hufvudman icke lät sig förena med den han intog såsom konungaparets gunstling. Han måste då bryta med hofvet, men han kunde svårligen med lugn åse, att den man, som han sjelf tillfört hofvet såsom kronprinsens lärare, blef ett lydigt verktyg i drottningens hand, när det gälde politiska stämplingar.

Dalins första tid vid hofvet, åren 1751—1756, omfattade företrädesvis trenne verksamhetsgrenar.

Hans egentliga befattning var *kronprinsens undervisande* i de bokliga ämnena (med undantag af religionskunskap); dessutom togs hans skaldegåfva i anspråk för att *roa* hofvet såsom *vitterlekare*; och slutligen blef han äfven nyttjad såsom hofkamarillans, särskildt konungaparets, *politiske handsekreterare* och speciella ombud.

Att Dalin var en god undervisare, synes icke kunna jäfvas. Ansvaret för en viss ytlighet i prins Gustafs första uppfostran (en ytlighet ödesdiger för hans framtid) drabbar väl hufvudsakligen hans moder och Tessin, som uppgjorde planen; kan hända har dock Dalin icke utan nöje följt metoden att »leka» in kunskaper. Då Tessin år 1752 hos ständerna anmält sin önskan att blifva qvitt guvernörsbefattningen, hvilken han dock fortfarande behöll, redogjorde han tillika inför Mindre Sekreta Deputationen för de principer, som ledt honom vid kronprinsens uppfostran. Om morgonen efter bön hölls frukost; derefter berättades 4 till 5 fabler, i hvilka inblandades all moral, hvartill ämnet gaf anledning; sedan hölls allmän bön; klockan 12 gafs audiens, och efter middagen lästes för informatorerna, af hvilka Schröder tre gånger i veckan undervisade i kristendom en timme eller något mera. Härvid blefve minnet på intet sätt plågadt, utan man sökte förmå prinsen till eftertanke, »ty den gudsfruktan, som genom för-

nuftets ljus och någon öfvertygelse inplantas, blifver rotad i hjertat och derstädes beständig». (Man jemföre med dessa yttranden de af Dalin i Argus utvecklade religionsprinciperna.) »Bibliotekarien Dalin brukade äfven samma metod att icke öfverlasta kronprinsens minne, hvarigenom eftertanken förlorades, utan berättades allenast historier för att vänja kronprinsen att sjelf deröfver göra sina egna förnuftsslut» *.

Tessin sade sig icke hafva skäl att klaga på dem, som under hans uppsigt sysslade med kronprinsens uppfostran. Dock uttalar han sig något reserveradt om Dalin, till hvilken han nu stod i spändt förhållande. (Det var samtidigt härmed som han om honom utslungade smädeordet »coquin».) Han yttrar: »Bibliotekarien Dalins flit och omtanka är äfven att berömma, och har jag icke förmärkt honom gifva H. K. H. andra impressioner än dem som äro öfverensstämmande med en sund moral».

Härom hystes nemligen hos ständerna vid denna tid vissa tvifvelsmål med anledning af de s. k. kalottpredikningar, hvilka Dalin författat och som väckt mycken förargelse, hvarjemte man misstänkte hans politiska hållning. Landtmarskalken tillsporde också Tessin, om han ansåge, att de, som haft med kronprinsens uppfostran att göra, dervid borde bibehållas eller icke. Visserligen vore under Tessins styrsel

* Sättet var icke olikt den s. k. Grundtvigska skolans uppfostringslära.

intet att befara; men vid ombyte af guvernör och då kronprinsen redan vore med de förre lärarne bekant och dem tillgifven, kunde det lätteligen hända, att han vande sig att tänka efter deras tänkesätt och blefve benägen för favoriter. Tessin svarade härpå, att så länge kronprinsen befunne sig i ageåren, hvilka räckte till 12:te året, vore ingen fara för att han skulle närmare fästa sig vid någon viss person.

Att det verkligen var på allvar fråga om att afskeda Dalin redan år 1752, skola vi framdeles finna. Då emellertid Tessin lät sig beveka att qvarstanna såsom guvernör, fingo äfven hans underordnade förblifva på sina poster.

Ända till år 1756 fortsatte alltså Dalin sin verksamhet såsom ledare af kronprinsens verldsliga studier dels under Tessins, dels under hans vikarie Strombergs öfverinseende. Han synes härvid hafva ådagalagt mycket nit. Då kronprinsen nämnda år aflade examen inför ständernas ombud, visade sig resultatet vara lysande, och landtmarskalken betygade för adeln, att prinsen gjort öfverraskande framsteg i snart sagdt alla vetenskapsgrenar och detta vida öfver sin ålder *.

Scheffer deremot uttalar sig mera förbehållsamt. I en redogörelse för kronprinsens sinnelag

---

* Att det icke var någon lätt sak att sköta den lekfulle prinsens undervisning, derpå har han sjelf gifvit ett intyg i en liten komedi, der han skildrar sig såsom afbrytande undervisningen i Latin, geometri, historia, geografi med komedilekar, språng öfver jordgloben och dylikt. Detta stycke sände han till sin guvernör (Scheffer) med fråga, om han hade något att tillägga i denna målning.

och kunskaper, som afgafs en månad efter Scheffers tillträde till guvernörskapet, och som är föga smickrande för Gustafs dåvarande karakter, yttrar han, att »prinsen i Svenska historien är vida hunnen och att han har sig noga bekanta alla märkvärdiga händelser, som våra berömdaste skribenter berört intill konung Carl XII:s död; att han i universalhistorien är undervisad efter Bossuets metod och eger kännedom om alla händelser till Konstantin den stores död; att i geografien han väl icke är alldeles så kunnig, men dock eger underrättelse om de förnämsta städer och floder; att han i aritmetik och räknekonst är ganska färdig; deremot har kronprinsen lärt föga i jus naturæ; i moralen har han icke läst definitioner af dygder och laster, utan endast de begrepp derom, som under historiens läsande kunnat bibringas; uti logik och metafysik har han icke läst något, och i Latinska språket, som, ehuru det nu för tiden skattas mindre nödigt än tillförne, likväl eger oföränderligt värde, har han blott gjort en början. I stafning är kronprinsen okunnig, och gäller detta både om Svenskan och Franskan, hvilket senare språk han eljest använder med otrolig färdighet. Öfver hufvud taget visar kronprinsen stor fallenhet för alla minneskunskaper, hvaremot de vetenskaper, som fordra förnuftets bruk, förefalla honom osmakliga».

Naturligtvis får man, såsom ock Scheffer gör, söka hufvudorsakerna till förtjensterna och

bristerna uti Gustafs själsodling vid denna tid i hans eget lynne och i den uppfostran föräldrarne egnade honom; men tvifvelsutan har också informatorn häri haft sin goda del, särskildt i rigtandet af hans lust åt de historiska ämnena. Äfven i en annan sinnesrigtning hos Gustaf tro vi oss spåra Dalins inflytande. Det är i hans redan tidigt ådagalagda håg för vitterhet. Beskow omtalar de vittra arbeten, som Gustaf hufvudsakligen mellan tionde och femtonde året alstrade, deribland små tal, dramatiska utkast m. m. Utan allt tvifvel var det hofvets vittraste man, som rigtade hans håg åt detta håll och derigenom hos honom grundlade den kärlek till vitterhet, som är ett af de mest utmärkande dragen i hans karakter.

Att Dalin viste göra sig älskad af sin lärjunge, är säkert. Gustaf hyste mycken tillgifvenhet för honom, och sjelf skrifver han: »Sorgen öfver förlusten af min guvernör, grefve Stromberg, och herr Dalin, min lärare, angrep mig så, att jag föll i en sjukdom»*, och det påstås, att han, såsom gosse, af *sina egna medel* anslog 3000 daler kopparmynt årligen till Dalin, sedan denne blifvit förvisad från hofvet.

En del af Dalins författarskap under denna tid var särskildt egnad åt kronprinsen. Sålunda skref han för dennes räkning åtskilliga små-

* Detta bekräftas ock af Lovisa Ulrika, som skrifver till sin mor i mars 1756: »Min son är i förtviflan och har blifvit sjuk deraf».

skrifter, bland dem de fabler, som utgåfvos 1752 från trycket. Dessa fabler voro i ordets fulla mening skrifna på beställning, i det att konungen ämnade till julen nämnda år förära kronprinsen några vackra estamper och befalde Dalin att skrifva vers till dem *. Fablerna äro bildade efter Lafontaines och De la Mottes mönster; det är moraliska sentenser — försigtighet öfvervinner arghet; högmod går för fall o. s. v. — belysta genom bilder ur djurens lif. Gifvet är, att dessa fabler genom sin didaktiska, alldeles icke naiva pregel passade illa nog för prins Gustafs dåvarande ålder, 6 år. Det har af en aktad pedagog i våra dagar (H. Trier) uttalats, att den första läsning, som erbjudes barnet, bör föra det in i föreställningen om lifvet, men det lif, som ligger barnet närmast: det enkla, osammansatta, elementära. Och formen bör i barnslig åskådlighet sluta sig tätt till innehållet. En sådan uppgift är löst i fabeln, men likväl icke i den moraliserande eller satiriserande fabeln, ty denna kräfver en mera genomskådande blick hos den som skall tillegna sig honom, utan i den fabel, hvars kärna är en liten, poetiskt uppfattad lefnadsbild **.

I tanken, om än icke i formen, äro de små »dikter» och sagor, som Dalin skref för kronprinsen, nära beslägtade med fablerna. Det är sinnebildliga framställningar af moraliska tankar,

* »Jag har således måst genera mig efter taflorna». (Dalins bref till Ulrik Gyldenstolpe d. 4 jan. 1753.)

** Dalins fabler trycktes i två upplagor: några få exemplar i folio för konungens räkning, en andra, större upplaga i qvart.

sådana vi nogsamt känna dem från senare tiders moraliska sagodiktning (t. ex. Andersens »Stoppenaalen» och »To Jomfruer»). Se här ett prof:

»Wigt-Skålarna.

Den ena Wigt-skålen föraktade högeligen den andra för det hon war så lätt: Min lilla wän, sade hon, du wippar i högden, som en fjäder, medan jag står dryg och stadig, som en förnäm Person anstår: Jag kan skratta åt den, som är så gemen. Sakta, min Syster, sade den andra, din tyngd kommer icke af dig sjelf; men af den skatten, hwarmed man dig beprydt: utom den äro wi lika. I det samma kom en hand och tog bort den fulla Wigt-skålens börda, så at bägge stodo jämnhöga: Hwar är nu din förnämlighet? Den ena kan upwäga den andra i högt stånd, rikedom och naturliga pund; men derföre icke wara et solegrand bättre: Sådant är ju icke wårt eget: Hwarföre högfärdas öfwer en ting, som en större magt kan gifwa och taga igen, utan at fråga efter wår wilja?»

Af samma art äro »dikterna» om *Minos dom*, hvilken framhåller skilnaden mellan den Persiske konungen, som burit en krona, och den Grekiske hjelten, som förtjent att bära henne, — om *Bjuren och Villmannen*, som inskärper nödvändigheten att lära lyda för att lära befalla, — samt de fyra sagorna: om *Adonis*, hvilken var skön som en dag, men fick stor näsa, långa öron eller tjock läpp hvar gång han talade något dumt eller oartigt, till dess han lärde sig tänka förr än han talade, och lade bort smicker och sjelfklokhet; om *Edla*, som ammats af Sjelfkärlek och som i Sanningens rike måste genomgå en kurs i upprigtighetens och sjelfkännedomens skola; om hittebarnet *Dyrbar*, hvilken, ful och anskrämlig till det yttre, blir fager ju mer han

lär sig dygd, under det att bortbytingen, den elake prins Musk, får alla de lyten, från hvilka Dyrbar frigöres, — en saga, hvari för öfrigt inväfves den gamla féhistorien om den falske och den rätte furstesonen och deras kärlek till en och samma mö; slutligen äfventyret *Kärleks nytta* om den lille vackre, men sjelfsvåldige och odygdige prinsen, som tvangs att omskapa sina seder af kärlek till en liten dufva, hvilken slutligen förvandlar sig till en fager prinsessa af Arabien.

Det gäller om dessa sagor likasom om fablerna, att den moraliska tillämpningen »in usum delphini» skadar deras poetiska värde. Ett och annat poetiskt drag förekommer, men knappt har man intagits deraf, förr än intrycket förflygtigas af skolmästare-reflexioner. För kännedomen om Dalins sätt att tillrättavisa kronprinsens fel är emellertid särskildt »Kärleks nytta» af mycket intresse. Det är nemligen alldeles tydligt, att modellen till »den lille vackre prinsen» var att söka på närmaste håll. Låtom oss höra:

— — »Et stort fel hade han, efter han war qwick, at han redan mente sig förstå alt hwad man kunde säga honom, och när han lärt göra tre eller fyra bokstäfwer, trodde han sig kunna skrifwa: Korteligen han war sjelfklok: Han wille ingen ting lära: Grädda tingade med honom, at han skulle lägga bort den wanan, på det han måtte få se hwad ändring det gjorde på Dufwan. Han blef strax läraktig: Han begynte tro at han wiste ingen ting, och ju mer han lärde, ju mer fann han huru litet han kunde förut. En morgon, då han skulle hälsa på sin Dufwa, blef han bestört, at se henne större än eljest, med Fruentimmers hufwud och det skönaste ansigte i werlden: Ögonen woro himmelske

och talande, näsan som hon sällan fins, munnen alt för söt, hyen at upwäcka en halfdöd, och et smått löje, som trängde intil hjertat. Man kan wäl tänka, hur nögd Prinsen war med denna ändring; men bara et ansigte och et par händer på en Dufwo-kropp, det war mer ledsamt, än roligt. — Han bad sin Gudinna för alt i werlden säja sig hwad han nu skulle göra: Grädda war intet sen: Hon påminte Prinsen, at han så gärna wille ha hwad han såg hos andra: en wacker Dosa, en wacker Hund, en wacker Häst, alt lekte honom i ögonen: Han begärte det och ingen wägrade; men det war skam för en Herre af det Ståndet. När en sådan är girig, kan ingen i landet wara säker om sin egendom. Prinsen war strax färdig at ändra detta fel: Han blef snarare gifmild, än snål, och strax fick hans Dufwa en wacker hals, bröst och armar, dem Grädda beklädde med kammar-duk och en tröja af marseille — — Min Gumma, sade han til Grädda, säg mig alla mina odygder, at jag må ändra dem på en gång: Är det möjeligit? sade Gudinnan med löje. Min Herre har ju altid den olägenheten, at han blir ond och hastig som en eld hwar gång man säjer honom wissa sanningar? Det är et hufwudfel och alt för farligt för honom och andra. Om han det kan öfwerwinna, så wil jag swara för Dufwans fullkomlighet til alla lemmar. — — Ändteligen märkte Prinsen sjelf utan glasögon, hwad Grädda som Fruentimmer ej kunnat gissa. Kanske, sade han, at jag altför gärna wil wara grann, hwilket ej anstår en karl: at wara snygg, täck och städig, tror jag wäl är min skyldighet, och wid wissa tilfällen präktig; men icke på Petit-Maitre-wis at anwända wid en nattdùk och med et hufwud halfwa förmiddagen, som kunde brukas mycket nyttigare».

Bland de smådikter af Dalin, som härröra från hoftiden, är endast ett fåtal utan anspelningar på dagens tilldragelser. Ett och annat af dessa mera fristående poem tillhöra Dalins vackrare lyrik; vi finna här, såsom förut, *naturen* och *kärleken* besjungna; såsom ett tredje ämne tillkommer nu *vinet*. Det torde förtjena märkas,

att just Dalins bättre lyrik från denna tid mer än någon annan företeelse i vår litteratur förebådar Bellmans skaldskap. Sålunda finna vi under detta skede en så enkelt humoristisk sång som denna:

»Skatan sitter på Kyrko-torn,
Och Gåsen läggs i en gryta:
Och den som har sitt hjerte-korn,
Behöfwer dermed ej skryta.

Lilla Wän, kom tag i ring,
Och dansa gålfwet i splitter:
Gör inte narr af hjerte-sting:
Jag känner bäst hwar det sitter.

Hiss up segel, nu ha wi wind,
Jag wågar altid på skutan:
När hwar tar sin, så tar jag min,
Och stackar den, som blir utan.

Hafwet swallar och skeppet far
Från Götheborg och til China:
Och den sin Wän i tankar har,
Kan intet rasa och flina.

Foglen sjunger i grönan lund,
Och qwisten börjar at bära:
Jag tänker på hwar rolig stund,
Som jag lär få med min kära!

Sätt dig neder i bara snön,
Så fryser du ej om pannan:
Och om min Ängel ej wore skön,
Så tog jag säkert en annan».

Också en strof sådan som den följande företer någon likhet med Fredmanssångarens mytologiska, naturvänliga dikter:

»Venus wil jaga
I dag på denna trakt; :,:
Ty sku wi taga
Wår del i hennes jagt.
Lät oss alla jaga
I dag på denna trakt».

Än mer spåra vi ett Bellmanskt drag i sången:

»Kära Bacchus, öpna din tunna!
Af dina flaskor lät mig få rus!
Til mitt sista kan du mig unna
At i et winfat bygga mitt hus.
Kära Bacchus, öpna din tunna &c.

Skönsta Venus, gör mig ej smärta,
Du som all werlden plär göra nögd!
Hwarför tog du plats i mitt hjerta,
När du ej bragte seger och frögd?
Skönsta Venus, gör mig ej smärta &c.

Hwem i werlden wil mig förswara?
Bacchus och Venus dras om mitt skinn.
Dock för bägge kan jag ju wara:
När en går ut, den andra går in.
Hwem i werlden wil mig förswara:
Bacchus och Venus dras om mitt skinn».

Så äfven i »Fullmagt för Wilhelm Källardräng» (kammarherren W. Sprengtporten), gifven »af et Oxhufwud i en Kunglig Källare mot Winbärgnings-tiden A. 1752», som börjar med orden: »Bacchus, Gud för dem, som supa».

Det var till diktaren af slika visor som en dag år 1759 en yngling kom och öfverlemnade ett förstlingsverk, det satiriska poemet »Månan», i hvilket Dalin fann blott *ett* ord att ändra (predikstol till lärostol). Denne yngling var Bellman.

Hvad vidkommer Dalins erotiska diktning under hoftiden, kan det icke sägas, att kärleken nu manar fram fullt så innerliga toner som under förra perioden. Det är mera fråga om »skämt», och skalden uttalar till och med en förklaring emot den innerligare kärleken, då han sjunger:

»Med samma pipa städs at spela,
Det är en sed, som syns mig dum:
At älska fler är ej at fela:
Skal man då bli mot andra ljum?
Ack, om jag kunde mig fördela
Och kärlek ha på tusen rum :,:

Nej, jag har altför mycken styrka
Mot alla Paphos mord-gewär:
Mitt hjerta är liksom en Kyrka:
Jag wet ej rätt hwad kärlek är:
Ack, om jag kunde Venus dyrka
Och en gång bli som andra kär :,:»

Emellertid förekomma äfven mera idylliska skildringar af kärleken, t. ex. i den goda dikten: »Lottsedlar i ägg», som är uttryck för skaldens »måttfullt epikureiska» verldsåskådning:

»I en wrå från werldsens dunder
Har jag lust at lycklig bli,
At betrakta Himlens under,
Och mitt slägtes tokeri:
Nögd med litet win i watten,
Ler jag åt de stoltas qwal,
Glad om dagen, trygg om natten,
Med en wän af bästa wal.

När jag om min kärlek talar,
Är min enslighet min ro:
Er, I tysta berg och dalar,
Kan jag säkrast mig förtro.

Dela hjertat utan fara,
Är en stor lycksalighet:
Wara kär och älskad wara,
Är det bästa werlden wet». —

Dalin klagar sjelf indirekt öfver det slafveri hans sångmö är underkastad. Han spörjer henne en dag:

»Hwad har du gjort, min Skalde-Fru,
Som ingen Vers i går mig gifwit?»

En annan gång heter det:

»Jag måste för en Wisa swara:
Hwar dag en Wisa göras bör;
Men hwad skal då dess Ämne wara?
Det är hwad mig bekymrad gör:
Om skog och jagt? Nej, den är all:
Om wackert wäder? Nej, det rägnar;
Om alt hwad sig i watnet fägnar?
Nej, då blir Versen alt för kall». — —

Så spejar han ut i rymden efter ämnen, och en dag »löpa hans tankar hela hofwet kring, men finna ingen ting». Då säger han, roligt nog:

»Men tyst .... war nögd, du lär wäl finna,
Hur Ingenting är ämne nog:
I största Slott, i wildan skog,
Hur många hjertan ser du brinna
För Ingenting, ja Hjeltar winna
De största slag för Ingenting:
De Lärde skrifwa Folianter
Om Ingenting, och Predikanter
Dra dermed hela timman kring:
Du ser, hur hela Jordens ring
För Ingenting sig fasligt plågar ....
Dock håll .... ditt ämne blir för stort.
At drifwat längre du ej wågar:
På det man dig ej billigt frågar,
Hwad sjelf du denna stund har gjordt».

I allmänhet är han belåten med ganska obetydliga motiv: drottningens spatserturer besjungas i de rätt lyckade parodierna på det alexandrinska epos, »Ulriksdalspromenader»; den omständigheten, att en hoffröken börjar vattenkur, föranleder en visa, och att en annan fröken försofvit sig och öfverraskats af drottningen, ger anledning till ej mindre än två visor; likaså besjungas kurdagarne, sorgens aflägsande, ett stort regn, två fröknars vaka; vidare huru auktor öfverraskas i nattrock af konungaparet, huru en fröken stöter sitt knä, o. d. Ett mycket vanligt slag af poem äro de, i hvilka skalden inför alla sina hofvänner t. ex. i ett bibliotek och låter dem välja att vara den ene en Aristoteles, den andre en Cæsar, den tredje en Machiavell, den fjerde en visbok; eller i en arsenal och låter den ene välja att vara en hagelbössa, den andre en pistol —

»En Pistol jag wara wil,
Dock at jag får maka til:
Ej at döda, men at bränna:
Många hjertan sku mig känna.
Hurtigt, hurtigt,
Lät oss skyldra, hurtigt» —;

eller i ett stenkabinett, der en hvar utser sin juvel; eller i »China», der hvar och en efter smak blir något Chinesiskt —

»Jag blir en Chinesisk Vase,
Pirum,

Bara jag ej går i kras.
Cum colleri perse pirum,
Pirum nostrum parium,
Cum colleri duridarium» —;

eller i en trädgård, en garderob, ett universitet o. s. v.

Dalins förmåga användes äfven till »logogryfer», »gåtor», »rimfyllningar» o. d., hvarjemte först och sist kom smicker åt Lovisa Ulrika och Adolf Fredrik, ofta så rundeligen tillmätt, att lyckligt var för Dalins öron, att det icke gick med dem som med Adonis' i hans egen saga, hvilka vuxo upp så långa som bajonetter, »emedan Adonis upphöjde kejsarinnan långt öfver de odödeliga gudinnor». »Gudaparet» är den vanliga titulaturen för Adolf och Lovisa, hvilket är märkeligt nog, eftersom Dalin påstår, att »wår nådiga Drottning ej är särdeles mon om sådana dikter, när de angå henne sjelf».

Det är gifvet, att dessa tillfällighetspoesier icke kunna vara af något bestående värde. Men en och annan dikt är rätt lifligt hållen, »chanson»-formen begagnas af Dalin med mycken smak, lekfullt upptager han allt fortfarande folkvisans meter och detta med fördel *. Mindre lyckligt är råd-

* »Allt väl»- och »Biribi»-melodierna upptagas äfven. Dertill komma nu melodierna »Vive la compagnie», »Pirum nostrum parium» (hvilken sistnämnda är populär såsom kuplett ännu i »Kronofogdarne») och den melodi, som användes i den ofvan citerade arsenalsvisan, hvilken slutar med tvenne rader (den första två, den senare tre trokeer), och som sedermera begagnades i en mycket bekant dryckesvisa: »Lambo, Lambo, mine herrar Lambo». (Hvad den af Dalin så omtyckta refrängen »Pirum nostrum parium» vidkommer, användes den i Sverige redan på 1730-talet, ty en visa i skillingstrycket af år 1738 har följande strof:

bråkandet af Tyskan, som dock synes hafva gjort stor lycka, ehuru Dalins sätt att skrifva Tysk-Svenska snarare utmärker en Svensk, som icke kan Tyska, än — såsom meningen är — en Tysk, som icke kan Svenska.

Bland de mera lyckade tillfällighetsdikterna äro otvifvelaktigt poemen »Beswärjelse emot Tandwärk» (V: 146), de ofvan nämnda »Lottsedlar i ägg», »Visa om Jungfru Natura och Herr Lodbrok», hvari Dalin, med anledning deraf att drottningens naturaliekabinett iordningstäldes, i en folkvisa förtäljer historien om Ragnar Lodbrok, ormarne och den befriade jungfrun (V: 305), slutligen ock den lilla hjeltedikten om »Genomsigtige solfjädrars uprinnelse», till hoffröken Düben, en verkligen täck rococo-studie, passande för ämnet.

Dalin säger i en visa, att

»när lapri sägs på prosa,
Har det ej så dräglig smak».

Den flit, hvarmed hans lätta penna togs i anspråk för »prosa-lapprin», torde dock ådagalägga, att de föllo vederbörande på läppen. Också tillhöra dessa prosaskämt det bästa, som han åstadkom under hoftiden, och vissa af dem kunna till och med göra anspråk på att räknas till klassiska stycken inom Sveriges humoristiskt-

»Tornbaggen sporde Brömsen åt,
Pirum,
Hur skal jag mig en hustru få?
Kum kollere perse pirium,
Pirum mustrum parium,
Kum kollre dore darium».)

satiriska litteratur. Detta gäller framför allt om dem, som afse gyckel med det lärda pedanteriet och hvilka äro legio. Bland dessa skämt är »Beskrifning om en Run-Sten wid Drottningholm, som kan tjäna til uplysning i Lovöiska Historien», det utförligaste. Denna satir är nära beslägtad med »Arngrim Berserks förträffeliga tanckar» och har samma ändamål att förlöjliga Rudbeckianismens öfverdrifter, hvilket ännu ej kunde sägas vara att »spilla krut på döda kråkor», eftersom dessa öfverdrifter allt fortfarande hade anhängare icke utan betydenhet. Dalins satir besitter äfven egenskapen af att vara ett sjelfförsvar mot de angrepp, som gjorts emot hans historia. Afhandlingen består af två delar. Den förra är »kritisk» och deri »lyser en djupsinnig Academisk Lärdom, tjänlig at upodla unga ämnen til Purpur och Harnesk, til Kyrka och Hushållning». Här tolkas och förklaras hvarje ord på runstenen. Så heter det exempelvis:

»*Stenen:* det är, at detta stycke war wärkeligen en sten den tiden det uthöggs, långt för syndafloden, och icke någon annan materia, som sedan blifwit sten: Det som wid skapelsen war sten, det är sten ännu, och undergår aldrig förändring: Det, som då war träd, är det ännu: det, som då war lera, är det ännu, likaså är det med jord och watten: de nya satser om Petrificationer, Corruptioner, Circulationer, wäxters, wattens och jords ändringar kunna just förarga en god Christen och förmörka wår gamla, klara och ärofulla Historia. Eljest är Sten et människo-namn, hwaraf Grekerne tagit Petrus, så at Sanct Pehr bör wärkeligen heta Sanct Sten».

Den andra afdelningen är »historisk» och der »fins mycken styrka för de bärgfasta Hufwuden,

som icke låta förleda sig til minsta ändring i wår Historia, af fruktan, at det torde rubba wåra Förfäders urgamla heder». Man ser hvarthän pilen syftade. Och till yttermera visso utvecklar han:

»Många uplyste hjärnar i wårt kära Fäderneland tycka sig hafwa gjordt ganska mycket, då de begynt Swea Rikes Historia twå tusende twå hundrade år för Christi Födelse, som är hela 150 år efter Syndafloden (vid. Göranssons Sw. och Göt. Hist. &c.); men jag hoppas kunna wisa dem något starkare i samma smak och genom detta Lovö-Monument nämna Konungar, som regerat i Swerige för Syndafloden: Slutsatsen är owedersäjelig: At Wibjörn warit Konung, kan ingen twifla; ty hwem skrifwer sig Wi in Singulari, utan Konungar? Nu fins ingen Björn bland Sweriges Drottar efter Floden, hwars twänne Bröder hetat Björn; ty är klart, at han måtte regerat före Floden. Än et skäl: Hans Fader kallades rätt och slätt Gubbe, det aldrig någon sådan hög Person händt altsedan människoslägtet dränktes: ergo, lefde han förut: Han war owedersäjeligen en wäldig Jägare liksom Nimrod, åtminstone en Öfwer-Drott, emedan han regerat på Lovön, et gammalt Konunga-säte. Widare: Stenen ligger kullslagen: hwem kan hafwa gjordt det utan Syndafloden? Bärg och stenar äro ju nu i det skick de woro för Noachs tid? Wissa nya kätterska satser wilja inbilla oss, at de kunna undergådt någon senare förändring; men jag hoppas, at mina Nådige och Dygd-älskande Läsare icke lämna dem insteg i deras hjertan. Ännu et bewis: På Stenen fins ingen Thorshammar eller Korsmärke, som eljest pryder alla stenar efter Floden: Ergo ser man, at denna uthöggs innan Thor kom hit in i wårt Manheim, hwilket skedde medan Noach ännu lefde, i följe med Magog Japhetsson eller kort derefter».

En liten genealogisk-biografisk skildring af de på runstenen nämnda forntida personligheterna afslutar »Beskrifningen».

Andra, nästan ännu mera lyckade, ehuru mildare satirer äro de tokroliga »dissertationerna»,

af hvilka Dalin författat ett stort antal. Vi nämna här *Dissertation om det språk, som talades af våra första föräldrar i paradiset*, en utomordentligt lyckad karakteristik af de olika Europeiska språken (påminnande om Tegnérs bekanta dikt). Äfven här påträffas skämt med Rudbeckianismen. Det säges bland annat:

»Jag kan aldrig inbilla mig, at detta Språk warit Spanska: Et så upblåst och högtrafwande tungomål! huru kunde det hafwa passat sig utan kläder? med ödmjuka, nakna och fromma Själar, som aldrig kände hwarken fjäderbuskar, glasögon eller torneringar. Om någon skulle kallat dem Don Adam eller Donna Eva, hade de säkert räknat den personen bland Markattor. — Ängelska måtte det aldeles icke hafwa warit: En förbistring och blandning af allehanda tungomål, som Ängelska, kan icke ha kommit på de läppar, som intet annat Språk talat förut. Så är ock med Ängelskan icke stort wärdt, när man ej känner det ordet pound och guinée, hwilka jag är försäkrad mina kära första Föräldrar ej wetat, om de dugat til at äta eller ej. — Aldrig har det warit Holländska, hwars Element och rätta art är ibland Skeppare: Wår första Fader hade aldrig sedt en Båt, mycket mindre rökt en pip tobak eller druckit et glas Moll. Jag kan nästan swärja på, at Eva aldrig sade till honom Well Min Heer i all sin dag. — — Aldrig tror jag at wåre förste Föräldrar talat Danska: Så många Eder och nedriga termer huru ha de kunnat wistas i oskyldighetens tilstånd? Et enda Se gu, et enda bitterpine-död hade kunnat locka Lucifer inom staketet. — — Snarare skulle jag wilja förklara mig för Swenskan, mitt kära Modersmål, hälst som det gärna är en wedertagen Sed bland de Lärda, at skryta med sitt Eget. Jag kunde ock kanske med den wittra Bangius likså grundeligen wisa, at Adam bodt i Tjelkestad i Upland, som med Rudbeck, at Arken stadnat i Lappmarken: Sjelfwa Adams namn är ren Swenska: Adam war ju skapad af jord, af stoft? Det är ju Af dam: när man från Afdam drager bort F, så blir det Adam. Eva är ock ren Swenska: när Mannen waknade, strök sömnen ur ögonen och fick se sin Skönhet framför sig i all sin fägring, utan Comet, utan Rinoceros,

utan så mycket som en Solfjäder, är ju naturligt, at han förundrade sig och sade he! hwad? och af de twå orden blir ju strax Heva? — Men oaktadt Swenskan eller åtminstone gamla Götskan går närmast det Språk som talades i Paradiset, har jag mig dock i det målet min egen mening förbehållen; den jag aldrig förän nu welat yppa».

Denna »egna mening» går ut på att förklara *ögonspråket* såsom det äldsta af alla och att påstå, att detta lefvande språk talades i Eden och bibehåller sig till verldens ända, — en lösning af knuten, som onekligen är både elegant och qvick *.

Dåtida akademiska disputanters osed att utarbeta »dissertationer» öfver likt och olikt har framkallat flere af Dalins roligaste prosa-satirer, deribland *Betraktelse öfver en kam*, hvari det heter:

»Efter floden har man mer underrättelse om detta härliga Instrument: Cham, Noachs Son, har efter all liknelse gifwit en Kam sitt namn: utan twifwel hade han stark hår-wäxt och långa raka hår, som hängde honom ned i synen, at han, liksom åtskillige wälartade Djeknar i wår tid, hade ständigt en krokig Kam sittandes i hufwudet, som höll dem tilbaka: Deraf har förmodeligen öfwersta delen af en ting blifwit kallad Kam, som Kammen på en hjelm, Kammen på en Tupp, och i synnerhet, at skära alla öfwer en Kam; ty denne Cham, Noachs Son, skal ha warit en stor öfwersittare».

---

* Denna prosa-satir finnes veterligen först tryckt hos Bergius, *Småsaker til Nöje och Tidsfördrif* (I: 59), i hvilken samling (1755—1757), liksom i »Allehanda» (1757—1758), finnas intagna icke få af de poem och prosaskämt, som under denna tid och förut skrifvits af Dalin. Sällan angifves han dock såsom deras författare. Man omtalar honom vanligen som »en qvick auctor, hvars namn jag icke så vist skal kunna säga», »en qvick poet», »en nyare skald», »en lustig penna», eller dylikt.

Vidare: *Rätt begrepp om en kork*, — *Betraktelse öfver en brödsmula*, — *Apokryfiska betraktelser öfver en svafvelsticka*, — *Grundelig betraktelse öfver en fläskpannkaka*, — *Dissertatio physico-philosophica om alla fyra himmelens väder*, — *Philologico-physico-moraliska tankar öfver ett knott*, — *Dissertatio philosophico-historica om ett par gamla skor* (I Cap. Om skor i gemen; II Cap. Om skor i allmänhet; III Cap. Reflexioner om skoväsendet o. s. v.), — *Plutarkisk jemförelse mellan Cajus Julius Cæsar och en A-b-c-bok* samt *Jemförelse mellan Octavius Cæsar Augustus och en stekrofva* (»Octavius adopterades af den Stora Julius Cæsar: En Stek-Rofwa adopteras och utwäljes af mången Hög och Förnäm Person framför många andra läckerheter. Octavius war nog elak, hård och grym i sin ungdom och Triumvirats tid: En späd Rofwa i sin råhets tid, och innan hon mognar eller steks, är ganska bäsk, amper och obehaglig» m. m.), — ytterligare: *Programma* af Marcus Tullius Dubbelölianus (en föreläsning öfver versen:

»En, två, tre, fyra,
Lät oss lustiga wara,
När sorgen kommer, låtom henne bortfara.
Brömsarne brumma,
Katten slår på sin trumma,
Fyra Möss de gå i dans, och hela jorden hon rungar»).

Slutligen, men visserligen icke i sista rummet, den förträffliga *Disputatio gradualis om Kalfdans*, »Hwilken med den wälluktande Köks-Facultetens tillåtelse, Under den Höglärde och Omättelige Herr Professor Gregorii Belg-Oppidani Præsidio,

I ljuset framställes af Respondenten Calvus Calviander, Filfrasseriæ Practicæ Candidatus», som ordentligen försett den med dedicatio, præfatio, etymologiskt kapitel och fysiskt kapitel, om hvad kalfdans *icke* är och hvad den *är*. Detta roliga skämt kunde hafva förtjenat att i sin helhet meddelas.

Att ämnena för dessa satirer icke voro gripna ur luften, är säkert. Man höll på denna tid vid vissa universitet disputationer öfver sådana ämnen som »om Kristus läst Terentius och Plautus», — »om påfogeln vore för stjertens skull eller om stjerten vore för påfogelns», o. s. v.*

Nära beslägtade med »dissertationerna» och »betraktelserna» äro de panegyriska orationerna öfver en *ljussax*, en *gås*, en *markatta* o. s. v., hvilka utgjorde ett gyckel med den grannlåt, som ströddes på hädangångnes grafvar. Dalins förebild för flertalet af dessa små prosa-satirer var Swift, möjligen, men icke sannolikt, äfven dennes efterbildare Liscow. Swifts »Betraktelser öfver ett qvastskaft», hvilka skrefvos såsom parodi på Boyles andaktsbok »Meditations», torde vara urbilden till de flesta; för andra synes »Den höglärde Martinus Scribleri försök öfver vetenskapernas ursprung» och samme herres »Annus mirabilis» hafva tjenat till förebilder; liksom det ock må anmärkas, att i »Sagan om tunnan» förekomma

---

* Jfr N. M. Petersens Danska litteraturhistoria (kapitlet om Holberg).

satiriska slängar mot dåtidens filologer (bl. a. Richard Bentley).

Bland de öfriga prosaskämten förtjena »Kokboken» och »Huskurerna» att nämnas. I den förra läses t. ex. följande recept för goda pösmunkar:

»Tag en fin hårduk, spänn ut honom i luften, och låt derunder ställa sig en ung Student, som nyss fått bära wärja; en rik Köpmans Son, som sluppit ur Contoiret; en Bryggare-Madame, som skal fara på Bröllop; en Gesäll, som fått sitt Mäster-bref, och en Kammar-Piga, som börjat heta Jungfru. Sedan hwar efter annan stått der wid pass en bordläxa, tages hårduken ned igen, och då äro allas inbillningar deruti fastnade. Derpå tages et stop Mjölk, och silas genom en hel ny Borgmästare-Peruk, och några göpnar fint Hwete-mjöl, som wuxit på en Nämdemans åker, och wispas ganska wäl tilsammans. Det skadar ock intet, om dertil lägges et Ägg, som är tagit från Hönan af en ny Fästmö, för hwilken det en gång lyst. Sedan alt är wäl wispadt, silas det genom ofwanbemälte Inbillningshårduk, och åter wäl wispas. Tag derpå en förgylt Silfwer-Castroll: fyll den til hälften med smör och honung från Canaan, med lycka och wälgång, samt de mästa Ducater man i hast kan få ihop, insydde i en lapp af et segel, hwaruti winden altid blåsit, och låt det sjuda: för hwar slef häruti af ofvannämde deg får man en Pös-munk: Probatum».

För att roa Lovisa Ulrika började Dalin författa äfven ett komiskt universal-lexikon, hvaraf bokstäfverna A—C medhunnos. I detta lexikon, som är otryckt*, lästes t. ex.:

»*Academia*, et Lärosäte, inrättat för Ungdomens underwisning, men i wår tid ofta mer för Professorernes skull: Studenterne få af Professorerne wackra lectioner, Thé, Caffe, Win och Collegier. Professorerne ha derimot fordom

* Ett handskrifvet exemplar finnes å Kongl. Biblioteket.

fått Ducater, Riksdaler, Caroliner etc. men nu bara Sedlar. Upsala Academia är wäl försedd, där äro Njo Muser och mer än Aderton Professorer, så at hwar Gudinna har åtminstone twå declarerade Älskare.

Adam, det äldsta namn i werlden; ty det skal wara inemot 6000 år sedan Adam bodde i Tjelkestad i Upland. Han war alla människors Grand-pappa, men han är i en olycklig åminnelse hos sina barn, ty alla de galenskaper de göra, skylla de på gamle Adam.

Adel, Noblesse, är nog fattig i Swerige. Et Skiölde-Bref, en tjenst, et Votum etc., deri består merendels hela egendomen.

Bakwärk är ingen sjukdom, som några okunniga ha ment, utan allehanda Bakelse läcker til at äta, hwilken gerna kommer fram til slut på måltiden. När ändan är god, är alting godt, sade diäknen, då han fann russinen i bottnen på den magra soppan.

Consistorium, en samling af andelige Män, Doctorer, Professorer, Lectorer etc. tyks wara sammansatt af det gamla ordet kona, qwinna, och sistera, stå til answar: Con-sistorium är således där Konor sistera för deras Män angående skilsmässa, ty Consistorium kan rifwa sönder Armklädet och skilja Ägta makar. — — Consistoriales kallar man Consistorii ledamöter: de äro wäl icke på hwart ställe til antalet så många som Apostlarne; men de äro dock icke alla rena. Vid. Fårens bräkande på ladgårdslandet öfwer en herde i Fåra-kläder».

Genom snart sagdt alla vitterhetsstyckena, dikterna så väl som prosaskämten, finner man tillfällen att kasta en blick in i hoflifvet, sådant detta var under Lovisa Ulrikas dagar. Skalden tecknar med lätt penna sig sjelf och den krets, der han rör sig. Man ser, att han i synnerhet finner behag i vistelsen på Drottningholm, fjerran från stadens buller, att han gerna deltager i nöjena, men att rasten emellan dem nästan är honom kärare:

»Min sann, det är en nödig sak,
At under Drottningholmska tak
För lust och ro få tid at andas:
När liten hwila mellanblandas,
Ha wåra nöjen dubbel smak».

Han går tyst omkring; tärnor och kavaljerer ha fritt språk med honom. Kallar man honom »papperslapp», så svarar han helt artigt:

»Cloris tror mig mycket reta
Med et namn, som hon mig ger,
At jag Pappers-lapp skal heta;
Män rätt gärna jag det ser;
På den lappen wil jag måla
Hennes bild med hull och hår:
Om ej konsten der kan stråla,
Dock Naturen deri rår».

Gäckar man hans närsynthet, kan han visserligen »bita ifrån sig», men är snart åter färdig med ett välvilligt skämt. I allmänhet älskar han mest att få använda pennan i stället för tungan. Det går honom som Coridon:

»Som han ej kunde tungan röra,
Så gick han bort at pennan föra».

Sjelf kan han icke qväda sina dikter, men kammarherren Düben hjelper honom:

»Mig tycks, då någon vers befalls,
At jag en själ kan hos mig känna;
Men hälften sitter i min penna
Och hälften är i Dübens hals».

För de unga damerna är han en vänlig onkel, som skrifver dem små artigheter. Vi kunna finna åtskilliga bland hans unga väninnor karakteriserade i de ljusa bilderna bland »Förlorade

Utkast til Målningar af några Förnäma Fruntimmer i Swenska Historien» (V: 172). Stolts Hildegard är fröken Kurck; Liten Kerstin, »liten och täck, som älskade at roa sig och gotta sig, som tänkte qwickt och hade god smak, men snart sticknade», är fröken Wrangel; Stolts Walborg är fröken Ribbing; Stolts Edda, »med ömt och wackert hjerta», »som wille det hon wille», är fröken Düben; Edela är fröken Agneta Strömfelt, och Adelin är Ulrika Strömfelt, om hvilken det heter:

»Stolts Adelin hade mycket wett och et hjerta som en Drottning: Det som är ganska rart, hon kände den rätta äran, hwilken hon wiste skilja från glitter: war nog blödig; men i wänskap som et hälleberg. Smaken hade hon ganska fin och nog ömhet om, at göra andras tilfyllest med sina personliga behagligheter: det lyckades altid; men hon wann ännu mer sedan man lärt känna henne: Kortteligen, hon war af det slaget man föreställer sig, då man önskar den bästa Hustru i werlden».

Månne auktor nu kände sig för gammal att sjelf önska sig en sådan?

Likväl voro icke alltid hofskämten af oförarglig art. Man får endast en ofullkomlig kännedom om karakteren af det Dalinska hoflefvernet på 1750-talet genom att bläddra igenom de tryckta vitterhetsarbetena, så frikostiga än dessa äro på meddelanden af småsaker från hofvet. Äfven »kalotthandlingarna» och särskildt de otryckta »kalottpredikningarna» lemna ett vigtigt bidrag till bilden af Lovisa Ulrikas hof och till Dalins vittra verksamhet derstädes.

Af alla dessa Dalins vittra lekar ha inga gjort så mycket buller af sig som just »kalottpredikningarna». Utan allt tvifvel tillhöra de den qvickaste och på samma gång mest bitande satir han någonsin skrifvit, men då man svårligen kan frånkänna dem egenskapen att drifva gäck med gudstjensten och det högvördiga presteståndet i gemen, var det lätt förklarligt, att de skulle väcka förargelse.

Dalin hade alltsedan sin första skriftställaretid gerna valt presterna till mål för sin satir. Detta kan tyckas underligt, då man ihågkommer, att hans anor voro presterliga och att hans bröder tillhörde detta stånd; men det hände här, som ofta, att just prestsonen visade sig ega skarpaste ögat för ståndets lyten; hvad som en gång sagts vid ett rådssammanträde under Gustaf Adolfs tid, att märkeligt vore, det nätt opp prestsönerna voro de som mest gjorde affall till kalvinismen, det gälde — mutatis mutandis — på 1700-talet och senare om sekterister och fritänkare.

Vi erinra om den snart sagdt bannlysta satiren mot presterna, som Dalin skref vid ingången till sin skriftställarebana, och om utfallen i Argus. Sammanstötningen med Bergner lärer väl icke hafva mildrat hans sinnelag, lika litet som striden med Lohman. Ett och annat epigram, tryckt eller otryckt, visar, att han fortfarande behöll de högvördige i godt minne såsom

lämpliga föremål för ett ofta ganska bittert skämt, till ex. detta:

»För en likstol ljufligt låta
Och för alla lika gråta
Kan jag ej, jag är ej prest».

Presteståndets yttrande vid riksdagen 1738 om Dalins bibliotekarielön kunde just icke bidraga att stämma honom vänligare, än mindre dess skarpa skrifvelse vid riksdagen 1747 om hans Svenska historia. Det tyckes för öfrigt nästan som om Dalin nu begynt icke blott känna agg mot presterskapet, utan också betrakta de läror, som det förkunnade, med en viss scepticism. Från slutet af 1740-talet ega vi ingen andlig poesi af hans hand, lika litet som från början af 1750-talet, då han kom under inflytande af den Voltairianskt stämda drottningen, hvilken snarare eggade än dämpade hans begär att gyckla med ordets tjenare, ett gyckel, hvari onekligen mången slång äfven kom att drabba sjelfva gudstjensten, ja kanske till och med religionen. Redan från år 1748 finna vi embryoner till »kalottpredikningar» i brefven till grefvinnan Falkenberg, född Douglas, från »Mose Lambsenius» m. fl. befordringstiggande prester, eller i »Olaus Innocentii» bref till grefvinnan Piper.

Men det var dock först vid hofvet som »kalotten rätt brukades». Dalin, som ända till sin senaste lefnad bibehöll ett visst sinne för barnsliga lekar, hade under umgänget med de högadliga familjerna gerna iklädt sig karakteren af

någon tjensteman hos dem; så finna vi honom under 1730-talet såsom fröknarne Ribbings »fogde på Sanda» Olof Jonsson, så upträder han under 1740-talet såsom »kyrkoherde på Ulriksberg» hos grefvinnan Piper och detta icke blott med skämtskrifter från »Olaus Innocentius», utan i begynnelsen äfven med verkliga predikningar om en rätt förberedelse till döden (se *Vitterhetsarb.* I. 1: 19). Vid hofvet antog han genast en ny mask, han blef kyrkoherden och skalden *Nicopompus.*

Idén till kalottregementet var dock icke Dalins. Den var hemtad från ett Franskt sällskap af skönandar, som under hertigen-regentens tid hade gjort sig till »régens de la calotte» och som i qvicka verser och prosa-satirer belogo tidens mera bemärkte män, för hvilka de, så snart desse gjort något i deras tycke löjligt, utfärdade utnämningsbref såsom ledamöter af kalotten. Derjemte parodierades Franska akademiens »harangues» på ett ganska bittert sätt. Redan år 1725 utgåfvos kalottens memoirer, som derefter erhöllo flera upplagor, hvilka för innehållets hänsynslöshets skull måste tryckas utom Frankrike.

Detta kalottregemente efterbildades nu vid Lovisa Ulrikas hof, och de »kalottiska handlingar», som finnas qvar från Drottningholms bibliotek, gifva oss upplysning om regementets verksamhet.

Stormästarinna var drottningen. När någon ny »Calottin» skulle intagas, blef rummet till-

börligen ordnadt, stormästarinnan och de öfriga ledamöterna intogo sina platser, och ceremonimästaren ställde sig i sin ordensdrägt med stora kalotten på hufvudet och marotten i handen, afbidande kandidaten, som infördes i novisdrägt med förbundna ögon och bundna händer samt en stor halmhatt på hufvudet. Efter några frågor af ceremonimästaren, hvad som föranlät kandidatens införande och hvilka meriter han egde, erhöll han tillåtelse att aflägga sina prof, som bestodo i att stupa kullbytta, stöta peppar och kyssa »porcellainshunden». Sedan sökanden sålunda ådagalagt de meriter, på grund af hvilka man om honom kunde göra sig det hopp, att han med tiden skulle blifva en värdig medlem af det kalottinska samfundet, tilläts honom att aflägga försäkran såsom kalottin. Eden, som utgjorde en parodi på frimurarelöftet, var af följande lydelse: »Jag N. N. lofvar på ära och tro inför vår nådiga stormästarinnas fötter att anse hennes minsta ord eller skrift för en oryggelig lag. Jag skall hålla tyst hvad tyst bör hållas; vara sällskapslik, betänksam med de tänkande, lustig med de lustiga, klok med de kloka, fjollig med de fjolliga, alltid sedig, men aldrig tvär, alltid gladlynt, men aldrig rasande; ständigt en afsvuren fiende af try slags krämpor, mjeltsjuka, svartsjuka och —sjuka; nitisk för denna kalottiska orden, allt ifrån hufvud intill minsta medlem, och färdig att våga det yttersta för dess heder och försvar, så sant jag är en ärlig

kalottin!» — Ceremonimästaren löste nu kandidaten från de fjettrar, hvarmed mjeltsjuka, spleen, fantasier, griller, folkilskna drömmar, trumpna miner och den hiskliga misantropien hållit honom fången (och detta sinnebildligt genom att lösa upp banden om händerna), låtande honom tillika befrias från bindeln om ögonen, så att han måtte skåda det ljus, »hwilket en skiälig och måttelig Glädie upwäcker i et sinne», och från halmhatten, så att ingen melankolisk tyngd måtte hvila på hans person. Efter några ytterligare ceremonier sattes slutligen kalotten på kandidatens hufvud, hvarigenom han intagits i ett samfund, »hwars ålder är lika med Werldens, hwars anseende kan slutas af dess ledamöters antal och wärdighet, och hwars ändamål ingalunda är et otidigt löije och all alfwarsamhets utestängande, utan som endast til den ändan är wordet inrättadt, på det at igenom lofliga Nöjen och en oskyldig Glädie må upfriskas de hiernor och upmuntras de sinnen, som träget arbete, mödosamma tankar och mulna bekymmer uttröttat och sliöw gjordt».

Bland de sålunda inom regementet upptagna stod glädjen högt i tak, och Dalin var dess bard och muntrationsråd. Några få dikter, som han för regementet författade, finnas upptagna bland hans tryckta vitterhetsarbeten. Detta är fallet med »Calottvisan»:

All ängslan jag försakar
Och all Melancholie.

Bort alt, som gräligt smakar
Af twär Philosophie!
Tack, kära Födslo-Stjärna,
För denna sälla lott!
Jag fägnas alt för gärna
Inunder min Calotte». —

hvilken torde vara typisk för det lynne, som kännetecknade kalottregementets sammanträden. Äfven »Gammal Kämpevisa den 21 Augusti 1751» återfinnes bland de kalottiska handlingarna. Men andra äro otryckta, till ex. följande:

»Lät skönhet skiuta låga,
Lät Mars få göra gny,
Statisten må sig plåga,
Parnassen må sig bry!
Lät hwar på sällhet grunda,
Hos oss man ren är säll;
Hwad wett och konst åstunda
Är blott en rolig qwäll.

Så sättom nu å sida
Hwad hiärtats ro betar!
Man lefwer blott så wida
Man glada stunder har.
Hwar droppa wij här smaka
Bland nögda tidsfördrif
Drar några dar tilbaka
Ur strömen af wårt lif».

Vidare: »Regementsmarschen», »Regementstaptot», »Visa på Bostället för underbefälet», samt en mängd andra kalottvisor. Till kalotthandlingarna hör också en ganska rolig resebeskrifning på prosa.

Kalottregementet inskränkte sig likväl icke till slikt mera fridsamt skämt; satiren smög sig också in i Momus' följe, och till mål för dess

pilar valdes företrädesvis presterna. »Nicopompus» (Dalin) var fältpredikant vid kalottregementet och uppträdde — så påstods det åtminstone — vid »kalottinernas» sammanträden i röd prestkappa med papperskrage *.

»Kalottinerna» synas hafva hållit gudstjenst på skämt. Dervid afsjöngs följande:

»Psalm

för Cantoren i Calottiska församlingen hopsatt af Pastoren.

Så waren nu glade, mine ullrike får,
allesamman;
Det härliga betet omkring Eder står,
med gamman,
De källor I dricka sku göra Er qwicka.
Bort med all krankhet, ja ända till Hicka
ifrån Er.

Wår Mat-Fader gläder som ärliger man
wåra bygder,
Med all werldens Kungar han täfla kan
uti dygder.
Wår Mat-Moder brinner af dygd, som allt winner,
Att hin ta mig! man ibland Drottningar finner
en större.

I Lambungar! wågen all Wild-djurens bröst
att späka;
I Gumsar! upphäfwen en frögdefull röst
att bräka:
Och Echo skall swara med Fallrallerara,
Att aldrig kan sällare fårahus wara,
än detta.

Bort Wargar och Räfwar och skadliga Djur,
med alla,

* Enligt en anteckning af Nordin, skulle kalottpredikningarna hafva deklamerats af C. G. Barck i en predikstol gjord af brädlappar, hvilken af de häftiga slagen gick sönder.

Som plägar de menlösa kreatur
anfalla:
Och lille Wildmannen, den store Tyrannen,
Gud låt'en ej skjuta nå'n Gumse för pannan
med Pilar.

O! att jag länge i ro mina Lamb
måtte klippa;
Dock icke så när, att jag sedan med skam
skulle slippa;
Jag tror min Bön lagar, att Helsan ledsagar
Båd Matfar och Matmor i hjertan och magar.
Ja Amen» *.

En gång höll Dalin en profpredikan *om brödstycket*. Såsom text tog han ett stycke ur visan om Axel och Valborg samt liknade sig vid Axel och församlingen vid Valborg, härvid användande visans ord:

»Gud then förlåte, som orsaken är
At de ei samman må wara».

Vidare utvecklar han i 9 punkter ett godt brödstyckes 1:o beskaffenhet, 2:o hvaruti det består, 3:o dess begärlighet, 4:o de vägar man bäst går dertill, 5:o dess dyrbarhet, 6:o dess tillräcklighet, 7:o dess nytta, 8:o dess förlust, och 9:o dess lycksalighet. Framställningssättet vimlar af gamla Svenska ordstäf i stället för bibelspråk, hvarvid såsom källor angifvas Köksboken m. fl. Det heter: »Alla grisar äro svarta i mörkret» af Nattsagans 14 kap.; »Skatan ser väl hvad sugga hon sätter sig på» af Torparebokens 9 kap.; »Ingen skådar

* Denna psalm är dagtecknad d. 14 aug. 1751.

gifven häst i munnen» af Presterättigheternas 2 kap.; Jag säger altid til min nådiga Patrona och Patronus: »har du tagit hin i båten, så får du föra honom til lands», af Skiepparebokens 6 kap. — Parodieringen af dåtida predikanters framställningssätt var tydlig nog.

Ännu bittrare är Dalin i sin »Introductions predikan», hvilken börjar: »Högtälskelige åhörare! Vändt dig mot solen, när du predikar, säger den ryktbare profeten Mahomet till alla dervischer». Efter en inledning följer predikan om Calotten, »hvilken vi vela betrakta på tveggehanda sätt eller dela honom i tvenne delar, den förra skall handla om Calottens förmohner och den senare om detsamma». Utförandet sker dels, såsom i förstnämnda predikan, genom ordspråk, dels genom åberopandet af legender sådana som denna:

»Legenden säger at stolar, bord och glas samt bägare begynte då dansa af glädje: då war det först i werlden man tog i acht at knifwarna icke fingo ligga med äggen uppföre, af fruchtan att Änglarne, som kommo ned at dansa en slängpolska på bordet, skulle skiära sig i fötterne, hwilket S:t Bernhardus witnar i sin dagtractat om tälgknifwar och des 50:de».

Eller följande:

»Man har utbragt en historia eller historisk saga til den småländska Nationens förtret, at då nyssnämnde Pehr wandrade här på jorden kom en smålänning i följe med honom, den han drog in med sig i himmelen; denne frögdade sig några år, men begynte sedan en gång om året blifwa så orolig och tittade som oftast ned åt jorden. St. Pehr warnade honom i tysthet, drog honom i råcken och bad honom icke skaffa sig bannor, som practicerat honom in, dock det halp intet, Mannen ledsnade, hängde hufwudet

på sned och såg nedåt thet timmeliga. — Ändteligen märktes det af wår Herre, som frågade honom hwad det war för en man. St. Pehr ursäktade sig det bästa han kunde, tils den oroliga Smålänningen sjelf måtte säija hwad honom fattades. Jag wille, sade han, resa ned litet til Vernamo marknad: res då, sade wår Herre, men du St. Pehr släpp mig aldrig mer någon Smålänning hitup. En Catholsk Auctor har förlagdt denna sagan och bewist at det aldrig kunnat wara någon Smålänning, ty en sådan liknar gerna det enträgna geta-kreaturet och nestar sig altid så in, at hade han en gång kommit in i himmelen, han hade säkert blifwit der qwar. Likaledes har en hednisk Etymologist welat påstå at Judas Iscariott warit en Westgiöte, efter namnet tyckes betyda at han warit född i Scara, men Calottiska anmärkningen befriar honom derifrån med det starka skälet, at Judas gaf tilbaka de 30 Silfpenningarne, hwilket Judas inte giort om han warit en westgiöte».

Slutet anspelar på en anekdot om en misslyckad Lundaprest, hvilken talat om »den eviga buteljen», hvarur himlen lät menniskorna dricka, och lyder:

»Stor sak i mig, sade kökspigan, såg sig i spegeln; får jag intet glaset, så får jag bouteillen, men Gud ge mig af den eviga bouteillen. Amen».

I en förteckning öfver kalottiska församlingens pastorer skildrar Nicopompus sina föregångare allt ifrån Adamus, som var den förste kalottiske pastorn, om hvilken han säger, att »han hade den bäste Skräddare i hela werlden, men kläderna woro mycket korta, så at ingen twiflar med skäl om han burit kappa». Derefter följa såsom pastores: Esau, »hwilken först hittat på hafresoppa och bälgewantar», Salomon, Nebucadnesar, Mardochaii, Gylfeus, Skrikhalsius, Zelotes, »som följde Ansgarius hit in i landet och lade sig mycket på helighet, och som hade en

curam specialem för alla Benedicti systrar både Nordan och Sönnan skog», hvadan på hans graf ristades:

»Här hwilar wördig Herr Zelot,
Som ofta läste Pater Noster;
Han lefde mest i Nunnekloster,
Och blef der död af kärlekssot».

Vidare Quintilianus, Barbatus Primus (gyckel med presternas skäggväxt), Juhlgrisianus, Grillerfängius m. fl. Om Juhlgrisianus säges:

»Han war en den frodigaste och bäst giödde själasörjare, som calottiska församlingen kunde fägna sig af. Han blef derföre ei allena Probst, utan och Doctor, warandes den förste som infört moden at bruka koft, ty ingen lifråck stod bi, utan at spricka upp i sidorna. Han residerade gemenligen i en länstol, och fan på Juhl-lekar, dem Klåckaren alla uppskref efter Subordinations Cap. 8, såsom: hälsa på Påfwen; mig förlof, Herr Hans: Hwad felas i klostret? Biskopinnan är icke hemma; Simon Sälle; Fattig fogel kommer linkandes; Mor går på tillja med sina döttrar hwita; Här rider Rodus fram; Du Erich, wore jag konungens dotter; Lussa laskar om; En riddare af et hurtigt mod, och oändeligen flere, dem jag ringer man icke alla haft råd at studera af Epist: til de lathundar och det 3» *.

Ändtligen må nämnas en *böneskrift om Lofö pastorat*, »hvarest drottningen tillsätter kyrkoherden», undertecknad *Bucephalus Mathanasius*. Satiren, skrifven på rimmad vers i Sven Dalii manér, innehåller en komisk sjelfbiografi öfver personens lärdomsmeriter:

* Likaledes förekommer ett pastorens inventarium öfver »fåren». Till dessa hörde »Vildbaggen» (Carl Fersen), »Knesen» (Maur. Posse), »God Nisse» (Nils Bielke), »Skäcken» (Duvall), »Spögubben» (Barck), »Regementsväbeln» (Adlerfelt), »Philomela» (Ulrika Düben) m. fl.

»Jag hafwer i nåder freqventerat Gymnasium,
Och ther ofta smakat Ferulam & Carbasum.
Jag tjente mig upp till Socken Djäknes Dignitet,
Jag lärde mig tigga med civilitet.
In Classe Tertia fick jag Stipendium,
Som finnes dem armom och eländigom», o. s. v. *

I hvad mån detta gäckeri med presternas tjenstetiggeri, pedantiska predikosätt och öfriga svagheter kunde anses öfverskrida gränserna för det passande, det måste naturligtvis till en god del vara en känslosak. Hade Dalin inskränkt sig till en satir öfver vissa presters löjliga sidor, så kunde väl hans skämt hafva smärtat dem, som deraf träffades, men deremot icke sårat de sant religiösa känslor, hvilka böra aktas äfven af dem, som icke dela samma åskådning. Det är dock tydligt, att genom travesteringen af det misslyckade sätt att sköta gudstjensten, som utmärkte en och annan dåtida prest, Dalin lätt nog kom att med eller utan afsigt sprida ett skimmer af löje äfven öfver det väsentliga i gudstjensten. Emellertid kan man icke uppvisa något direkt angrepp på religionens grundsatser, ehuru kalottpredikningarna just icke heller vittnade om någon stor vördnad för dem. Ett och annat uttryck kunde svårligen undgå att förefalla hädiskt, om det än icke så var menadt. Det bör dock erinras, att dessa kalottpredik-

* En liten skrift af Bucephalus Mathanasius, som tydligen var bildad efter Dalins kalottskrifter, och hvari med skärpa utfors mot presterna, som ville bränna hans predikningar om brödstycket och kalotten, blef af lätt insedda skäl tillskrifven samme författare, men är icke af Dalin och finnes ej i kalottiska handlingarna.

ningar och kalottskämt tillkommo inom en inskränkt hofkrets, att de aldrig offentliggjordes af Dalin och att sålunda från hans sida anledning icke gafs till den *offentliga* förargelse, som de väckte. Men på grund af deras onekliga qvickhet och förmodligen äfven på grund af ämnets popularitet blefvo afskrifter tagna efter Dalins koncept och spredos med eller utan tillägg öfver hela landet. Och om de än öfverallt framkallade löje, väckte de för visso icke mindre harm och förargelse.

Så inträffade riksdagen 1751—1752, och inom ständen blef snart fråga om åtgärder emot detta kalottgyckel. Den 14 januari 1752 höll Mindre Sekreta Deputationen sammanträde och dervid inlemnade dess ledamöter af presteståndet en skrifvelse till protokollet, hvari framhålles, »att dygd och gudsfruktan vore grundvalar för samhällenas välfärd och sällhet, särskildt i fria regeringar. Intet sjelfsvåld borde tålas, som ej blott slitit sig löst från laglydnad, utan till och med vågat upphäfva sig emot Gud. Slikt sjelfsvåld förekomme i de skändeliga papperen under titel predikningar om kalotten, hvilkas upphofsman roar sig med att smäda religionen, drifva gäck med den utvertes gudstjensten och bespotta läroembetet. Näst Guds egen sak är dock värst, att han inblandat hvad högst och heligast är på jorden i sin ogudaktighet (i det han adresserat sin böneskrift till drottningen), och detta kunde väcka kallsinnighet mot öfverheten. Måtte ut-

vägar finnas mot dess illgrepp, och måtte hvar riksdagsman se till, ne quid detrimenti Religio et Respublica capiant!»

Deputationen lät med anledning häraf sig föreläsas de omtalade skrifterna, »hvarmed efter middagen fortfors», och fann dem vara ej blott af religiösa, utan ock af politiska konsiderationer betänkliga, hvarföre beslöts att hos Sekreta Utskottet anhålla att dermed måtte på det allvarsammaste förfaras.

Saken förevar några dagar senare i Sekreta Utskottet, inom hvilket blott arkitekten Hårleman samt Dalins och hofvets vän generalen Ungern Sternberg fälde i någon mån ursäktande utlåtanden. Den förre menade, att författaren svårligen haft dermed så gudlöst uppsåt som att försmäda Gud och Guds ord, utan torde afsigten hafva varit att på ett mera oskyldigt sätt roa andra och sig sjelf; den senare ansåg saken vara oformligen väckt af Mindre Sekreta Deputationen och ville öfverlåta afgörandet till prestestånd, »som nog lärer förekomma det onda man befarar, utan att någon må lida för det han utom argt uppsåt kan hafva felat». Desto skarpare yttrade sig andra ledamöter. Friherre Coijet ansåg, att om regeringssättet i verldslig måtto ej borde få göras till åtlöje, så låge fast mera magt deruppå att sådant ej skedde med salighetsläran och gudstjensten, hvilket vore fallet i dessa skrifter, hvaruti författaren på ett lastbart och skändeligt sätt efterföljt den metod, som vid allmänna guds-

tjensten vore i kristna kyrkan af ålder vedertagen. Dessutom vore ett helt stånd med ridicula och förhatliga färger afmåladt, och äfven om i detta stånd, liksom i andra, många funnes som felade, så kunde han ej gå ifrån den regel, att »en god prest vore en dubbel heder värd». I samma rigtning yttrade sig biskopen Troilius, borgmästarne Boberg och Renhorn, hvilka bekräftade, att skrifterna öfver hela riket åstadkommit mycken förargelse, i synnerhet bland inbyggarne i Dalarne, som ärnade uppmana sina riksdagsmän att ej lemna slikt opåtaldt. Man viste ock, att dessa predikningar blifvit öfverheten förelästa, »när de först blefvo i en menlös afsickt skrefne», men att sedan, när de kommit ut, ganska mycket blifvit tillagdt utan författarens vilja och vetskap, och att det icke vore troligt att höga öfverheten i sådana utlåtelser, som de nu innehålla, kunnat finna behag, eller att någon varit så förmäten att framte de öfriga anstötliga skrifterna för majestäternas ögon. Man borde skilja dem, som kommit för öfverhetens ögon och som voro mera oskyldiga (!), från de grofva smädeskrifterna. — Vissa prester erinrade, hurusom författaren ej blott företagit sig att begabba sättet att predika i församlingarna, utan ock gäckats med vigtiga ämnen af salighetsläran, såsom läran om syndafallet, död och evighet m. m., hvarutinnan han öfvergått många af de mest beryktade fritänkare, och vore sålunda att frukta, att det skulle leda längre än

man nu i början kunde sig föreställa. Allra värst vore, om gycklet skett i kronprinsens närvaro.

Vid ett senare sammanträde, den 23 januari, uttalade flere ledamöter betänkligheter mot starkare åtgärder rörande kalottpredikningarna, af farhåga att dermed möjligen skada enigheten mellan konung och ständer, hvarpå Troilius svarade, att enighet vore bra nog, men ej på bekostnad af Guds namns ära, och landtmarskalken ansåg, att det ena ståndet här borde hjelpa det andra. Renhorn ville förorda anstånd för att se, om ej Kongl. Maj:t af eget behag skulle företaga laga steg. Man beslöt denna gång hos Kongl. Maj:t anhålla derom, att det måtte förfaras efter lag och omständigheter med dessa skrifter. — Saken upptogs ytterligare den 27 januari och då ingafs af biskop Brovallius, Dalins skarpaste motståndare, ett bref, i hvilket han uttalade, att det ej vore nyttigt att klema, men att visserligen allt möjligt »menagement» borde visas hofvet, så att expeditionen af skrifvelsen kunde hvila 10 till 12 dagar, hvarunder Hans Maj:t borde underrättas, att man inväntade hans åtgärd, och att vederbörande borde »*utan ransakning få Consilium abeundi från hofvet och riket*». — Man beslöt att innehålla med expeditionen, men sedan finnes Sekreta Utskottet icke hafva något åtgjort i saken.

Emellertid hade presteståndet på egen hand upptagit frågan. Redan den 15 januari hade prosten Strang erinrat derom, att ståndet borde

beifra denna sak, eftersom öfverallt i landsorterna klagades att sådant ej blifvit åtaladt. Oaktadt biskop Brovallius upplyste, att »å behörigt ställe» något vore i saken åtgjordt, uppstod nu en liflig debatt, hvarvid ståndet var i allt hufvudsakligt ense. Biskop Beronius fann i synnerhet två ting att märka: »1:o wore ståndet *rördt til sin klädedrägt;* 2:o wore Religion och Gudstiänst med hvad dertil hörer hårdt angripet. Med det förra kan ståndet göra efter behag; men det senare kan ståndet ei annars än beifra, så framt wi ei skulle exponera oss icke allenast för wåra egna, utan ock för främmande, fast de wore både Catholiquer och Turkar». I samma rigtning yttrade sig biskoparne Brovallius och Wallin, Dr Hauswolff samt prosten Serenius, som erinrade, att det ej vore obekant, »att obetänksamma menniskor klädt hofkläder på dessa spöken» och »satt dem i competition med prestestånden om öfverhetens protection». Han och flere med honom önskade namnupprop, på det att ingen ståndsledamot efteråt måtte inför öfverheten säga sig vara oskyldig och förklara sig ingen del hafva i beslutet. Tills vidare nedsattes ett utskott att upprätta förslag till utlåtande från ståndet.

Nu började hofvet draga öronen åt sig. Adolf Fredrik, som ofta hade den obehagliga uppgiften att söka godtgöra de oförsigtigheter, hvartill Lovisa Ulrikas vänner gjort sig skyldiga, lät den

21 februari uppkalla till sig erkebiskopen och biskop Beronius och utlät sig till dem sålunda:

»Jag har med missnöije förnummit, at några papper under namn af predikningar skola göra någon oro i publiquen och innehålla sådana saker, som äro emot religion och Presteståndet. Jag skulle önska at det ei måtte gifva för mycken anledning til oro och misshällighet; men om, emot min önskan, detta skulle komma under vidare skärskodande, är jag i stånd at nämna de omständigheter, som gifvit anledning til desse skrifters utspridande. Jag har altid det nådiga förtroende och goda tanka om Presterskapet, at de vid alla tilfällen förklarat och visat prof af wördnad, kärlek och ömhet för sin öfwerhet, som jag ock från min första ankomst til riket funnet, hvaremot min åhoga är och skal wara att wid alla tilfällen omfatta Presterskapet med all Kongl. nåd och deruti ei eftergifva någon af mina företrädare. I öfrigt har jag upsatt mina tankar i det ämnet skrifteligen, och begär, att deraf måtte göras försigtigt bruk».

Detta meddelades dagen derpå i presteståndet, der nu mildrande utlåtelser började fällas: »Biskopen Dr Beronius, Dr Tiliander, Prosten Ring och flere af ståndet intygade, att dessa skrifter, sådana som de nu kringfördes, ej äro like sin början, utom det, at somlige af dem icke voro komne från en och samma auctor, hwarförutan det rykte, som skulle Cron Printzen hafwa om dem kunskap, ägde als ingen grund». Några, i synnerhet Brovallius, ansågo dock nu, att sedan Hans Maj:t visat sig icke hafva del i dessa skrifter, så kunde man hafva desto friare händer; men erkebiskopen misstänkte, att svårt torde vara »att kunna gå långt i denna saken och ändock bibehålla den wördnad man borde hafwa för öfwerheten»(!), och superintendenten Kiör-

ning menade, att »il ne faut jamais pousser les choses à bout, man borde ej spänna strängen för hårdt». Prosten Serenius och superintendenten Lagerlöf ville till och med, att ståndet skulle genom en deputation tacka konungen för hans välvilja att i ett särskildt bref vända sig till detta stånd, en heder, som veterligen förut aldrig händt. Åt Bælter och Serenius uppdrogs att uppsätta hvar sitt förslag till tacksägelse.

Vid sammanträde den 29 februari synes förtjusningen öfver konungens bref något hafva lagt sig, och en kyrkoherde Hartman framhöll i en vidlyftig skrift, att saken dock vore känd af andra än presteståndet och att en konglig skrifvelse till presterna ej vore till fyllest att hämma den allmänna förargelsen. Han påyrkade alltså, att öfverheten måtte offentligen förklara skrifterna vara paskiller och med dem förfara efter allmänna lagen. Erkebiskopen anmärkte, att konungen i sin nådiga skrifvelse sagt, att dessa skrifter icke äro i det skick, som de voro i början: »hvarföre och när de giorde tilökningar considereras, och hwilka til äfwentyrs kunna bidraga til dessa pappers starkare rubricerande, men ei af auctorn ärkännas, frågan blifver, om de kunna rubriceras för pasquiller». Brovallius höll dock före, att ståndet ej kunde anse dessa skrifter annorlunda än i det skick de nu voro. Och tillade biskop Troilius, att, när man allenast betraktar dem i den ställning de hafva lik med predikningar, hvar man skulle finna dem fulla

med försmädelser: »Jag har önskat kunna anse dem annorlunda, men kan ei öfwertala mig att anse dem för annat än pasquiller». Prosten Wennerdal förmente »det ei höra Ståndet til att ingå i den quæstion, hurudana desse skrifter kunnat wara i sin början, utan at det åligger Auctor at wisa, om de blifwit förfalskade, men Ståndet betraktar dem i det skick de kunna finnas på Kaffehusen».

Af de båda »tacksägelseförslagen» var Bælters mera lindrigt, Serenii deremot ganska strängt; och han motiverar sitt förslag dermed, att »nödwändigt wore att Öfwerhetspersoner någon gång finge sanningen framstäld blott och naken». Man beslöt, att några ledamöter skulle hopjemka de båda förslagen, och den 7 mars gillades det sålunda uppsatta memorialet, hvari hemställdes till Kongl. Maj:ts välbehag och författning att hämma all skadelig verkan, som de utspridda skrifterna kunnat åstadkomma, hvarjemte ståndet utbad sig af Kongl. Maj:t ett nådigt hägn och beskydd.

Redan den 11 mars 1752 kom konungens svar härpå, i form af en kungörelse, så lydande:

»Som uti en eller annan landsort sådane skrifter skola löpa händer emellan, hwaraf anledning borde kunna tagas til en straffbar kallsinnighet för det vedertagna och i Guds Ord grundade Lärosättet samt mindre aktning för sjelfwa Läroembetet; Så har Kongl. Maj:t härmed ej allenast welat förklara sitt billiga misshag för alt hvad ifrån dess kristeliga ömhet och afsigt kan afvikande wara, utan ock allwarligen förmana och åtwarna sine trogne undersåtare, at icke låta några sådana skrifter giöra hos sig något intryck, och skal hvar och en som sådana skrifter om händer fådt, dem förstöra, och på intet sätt utsprida, så kärt honom wara må at i

annor händelse undvika det straff, hvartill förbudsbrytare enligt Lag sig skyldige göra».

En var det åtminstone, som icke lydde påbudet att förstöra skrifterna, och det var ingen mindre än drottning Lovisa Ulrika. Tvärt om fans i hennes bibliotek på Drottningholm en präktigt inbunden volym, som innehöll de »kalottiska handlingarna», och den blef qvarstående på sin bokhylla.

Då det icke var ständerna obekant, hvem som var upphofsman till »predikningarna», och då dertill kom, att, under det redan nu ganska spända förhållandet mellan konungahuset och rådet, man misstänkte Dalin för att mer än tjenligt vore stå på konungens sida, så var det gifvet, att fråga skulle uppstå om hans aflägsnande från befattningen hos kronprinsen, och vi hafva redan omtalat, att Mindre Sekreta Deputationen i medlet af januari ifrågasatte detta, men att det då afböjdes af Tessin. Några år senare upptogs saken med bättre framgång, äfvensom kalottpredikningarna då å nyo framletades att tjena till anklagelsepunkt mot honom. Dertill bidrogo nya oförsigtigheter från Dalins och hofvets sida.

Sommaren 1752 företog konung Adolf Fredrik en resa till Finland för att göra sig underrättad om landets tillstånd och om de nya fästningsverken. Vid hans hemkomst önskade Lovisa Ulrika tillställa en liten fest, och naturligtvis blef Dalin dess anordnare. På knappt en

vecka hopskref han ett *herdespel* i tre akter, hvilket utfördes af hofvets kavaljerer och damer *. Herdespelet är såsom poetisk och ännu mera såsom dramatisk produkt en obetydlighet, ehuru deri förekomma åtskilliga rätt lyckade ställen **. Dalin låter hoffolket i herdekostymer glädja sig åt sin herres hemkomst och framställa förslag att på bästa sätt fira den. Bland dessa förslag är äfven det af Lycas väckta:

»Nu har jag hittat på det allra bästa råd,
Som mycket hedra skall båd' Hans och Hennes Nåd:
At vi bepryda oss med granna tofsar, selar,
Capsoner, betsel-tyg, som lätt i munnen spelar,
Och bjällror, bara gull, och tömmar gula, blå;
Med hela denna ståt sku vi mot Herren gå,
Et underdånigt Tal vi då för vagnen lägga,
Men ej et enda ord; ty vi sku bara gnägga:
Sen spänna vi ifrån de hästar Herren har,
Och spänna oss derför til hela fyra par:
Det skall gå hem så lätt, *och Herren sjelf må köra*».

Härpå svarar Arcas:

»Nej aldrig må du tro, at Herren lär det göra,
Ej heller är det grannt».

Herdespelet trycktes och utdelades bland hofvets och Dalins vänner. Äfven till Tessin, som då vistades på Leckö i ett slags frivillig landsflykt från hofvet, sände Dalin ett exemplar, med en skrifvelse, hvari han yttrade följande, som vittnar, att han fortfarande var angelägen om att stå väl med Tessin:

* Underligt nog heter det hos B. E. Malmström, att herdespelet skrefs till firande af K. *Fredriks* återkomst från sin Finska resa 1732.

** Jfr MALMSTRÖM, *Svenska Vitterhetens historia* I: 601.

Monseigneur! Öfvertygad som jag är om Ers Exellens' nådiga tänkesätt med afseende på mig, vågar jag hoppas, att Ni med öfverseende betraktar min långsamhet att genom mina bref eftersträfva den upriktigaste aktning: Jag har vågat upskjuta denna pligt, ända tills tillfället skulle förse mig med något, som kunde gifva mitt bref en smula mera vigt, åtminstone i fråga om volymen, och det är det, som jag nu tror mig ha funnit. Det är en liten herdekomedi, som Hennes Majestät Drottningen befallt mig skrifva på mindre än sex dagar och som Hon låtit upföra här dagen efter Konungens ankomst af några af våra damer och herrar. Den har haft den lyckan att vinna bifall, men författaren har verkligen minsta delen deri, ty dessa damer och herrar spelade med sådan fulländning hvar och en sin rol, att det var en glädje att se det. Sången och musiken voro mycket wackra, theatern och decorationerna, ehuru af en enkel och landtlig smak, utomordentligt väl arrangerade. Det är i morgon som jagten skall ega rum och i öfvermorgon den burleska karusellen. Jag ber Ers Excellens tro, att ingen kan hafva äran att vara honom fullkomligare hängifven än jag eller hysa en sannare aktning för Eders Excellens än Eder ödmjukaste och lydigaste tjenare

Dalin. *

Drottningholm
den 13 Aug. 1752.

Det är sannolikt Tessin, som Dalin sedermera i sin process åberopar, då han yttrar, att »en förnäm, vitter herre och Riksens högtbetrodde man i sit bref till mig af den 29 aug., hvaraf jag ännu eger originalet i mina händer, säkerligen icke hedrat detta herdespel med ett så ynnestfullt omdöme som »at den alvarsammaste critique icke deruti något annat kan finna än som är anständigt och vackert», i fall deri varit något förgripligt».

Det tyckes också hafva dröjt nära fyra år, innan man fann herdespelets politiska åsigter så

* Arkivet på Eriksberg.

riksförderfliga, att de måste åtalas, hvilket skedde 1756. Saken var nemligen den, att man i Lycas' yttrande fann en allegori, att folket skulle spänna sig i fyra par (de fyra ständen) framför konungens vagn, och »att herren sjelf måtte få köra», d. v. s. styra riket, hvaremot folket »bara skulle gnägga».

I öfrigt förekomma andra otryckta hofpoem under dessa år, hvilka gifva luft åt skaldens konungska åskådningssätt. När, under riksdagen 1752, konungens slädtrafvare dog, skref Dalin följande poem, som icke finnes bland hans samlade vitterhetsarbeten, men som läses i »Småsaker till Nöje och Tidsfördrif» (III: 120):

»At bäst för Kungens släda trafwa,
At styras af den hjeltens hand,
Som styrer både folk och land,
Är alt det låf en häst kan hafwa,
Som dör; men kära menighet,
Hur säll skull Swenska Grållen kallas
At ock af samma hand befallas
Och uppå Holmgård gå i bet». —

hvilket framkallade följande svar:

»At fritt i tanke-yrsel trafwa,
Som otamd hingst på egen hand,
At döma blindt om folk och land,
Den har förtjent Capson att hafwa,
Men ej wår fria menighet,
Som skall då just olycklig kallas,
Af sporren muntras och befallas
Och ej i lugn få gå i bet».

En annan gång nedskref han en »enfaldig herdefabel» på vers, hvilken liknade folket vid en fårahop, hvars herde fruktar »djurens konung»

lejonet, men icke rädes de femton vargar, som fritt få suga fårens merg och blod. Denna fabel fick äfven sin replik, hvari erinras om »att lejon, liksom menskors kungar, af glupska favoriter följs». Dalin lärer också företagit sig att i en prosa-saga: »De fem stallbrödernes Aftongille» teckna de politiska personligheterna i ganska bjerta färger. Denna saga, som finnes i handskrift på Kongl. Biblioteket, utgör ett skarpt angrepp mot de ledande männen vid 1751—52 årens riksdag. Den röjer just icke någon synnerlig qvickhet, men är i politiskt afseende ej utan intresse. Stilen visar sig påverkad af den Isländska sagans.

År 1755 i mars månad blef Dalin »af några personer af värde» öfvertalad att låta utgå en ny upplaga af skaldedikten »Svenska friheten», då några exemplar af den första upplagan ej mera funnos till köps. Afsigten med skaldediktens omtryckning torde lika mycket hafva varit politisk som estetisk. Under den bearbetning af sinnena till förmån för en utvidgad konungamagt, som då pågick, borde naturligtvis denna dikt, som i starka ordalag uttalar partisplitets förderf och betonar nödvändigheten af en stark verkställighetsmagt i konungens hand, varda till god nytta. Rader sådana som dessa:

»Et Folk ger Kungen magt sin plikt at myndigt göra,
Et Folk bör gilla Lag och Kungen den utföra» —

och andra dermed likartade voro ju liksom skrifna för dagen.

Dalin sände fördenskull en dag i april månad sin dräng till boktryckaren Grefing med ett exemplar af skaldediktens första upplaga, hvari endast några lätta språkändringar voro företagna, under begäran, att den ju förr desto hellre måtte omtryckas. Grefing ansåg dock nödigt att låta censurera skriften, emedan en kongl. förordning påbjöd censur äfven för nya upplagor, och derföre sändes dikten till censorn, kanslirådet Oelreich, hos hvilken den någon tid blef liggande. Censorn hyste nemligen betänkligheter vid att låta skriften utkomma, hvilka han likväl först i medlet af maj anmälde hos kanslikollegiet. Såsom man vet, finner ett afvogt öga lätt fel, och Oelreich, hattarnes man, var Dalin, konungaparets gunstling, allt annat än bevågen. Möjligen rörde hans betänkligheter *hela* diktens andemening och syfte; emellertid uppgaf han i en till kanslikollegiet insänd skrifvelse några enstaka ställen såsom olämpliga. I orden:

»En trogen Undersåt, om ej dess Kung går ned
I alt för grofwa brott, uprifwer ej sin Ed»,

hvilka yttras i anledning af Sigismundska striden, fann censor ett ömt ämne vidrördt; det anstode icke »en partikulier» att utstaka hvad slags brott böra tillåtas och för hvilka eden bör upprifvas, ty att göra skilnad mellan brott, grofva brott, för grofva brott och allt för grofva brott vore stridande mot grundlagarne. Särskildt anmärkte censor, att auktorn syntes försvara konung Si-

gismund och hans vänner. — Värre var dock i censors ögon den rad, i hvilken författaren låter Ulrika Eleonora säga:

»Jag lägger för dig nögd min ärfda Krona ned»,

ty »ärfda krona» vore stridande emot publika akter, särskildt ständernas beslut om drottningens utkorande, hennes eget bref af den 20 januari 1719 och försäkran af den 21 februari. Ett dylikt uttryck kunde hafva besynnerliga påföljder. Slutligen — och detta var närmast tillämpligt på dagens frågor — fann censor, att följande verser:

»Et Folk, som wil bli sällt, bör all ting undanrödja,
Som afund ger och split, som last kan understödja;
Om tjänster, namn och rang, som Kungens wård tilhör,
Liksom om eget Gods et Folk ej slitas bör» —

borde »rättas och jemkas», eftersom lagen och förordningarna härom talade annorlunda.

Emellertid väntade både Dalin och Grefing på svar. När boktryckarens ombud, efter det ett par veckor förflutit sedan dikten lemnats till censor, förfrågade sig i saken, svarade Oelreich, att han önskade konferera med Dalin derom, och att skriften torde behöfva uppvisas i kanslikollegiet. Dalin brydde sig dock ej om detta besked från censor, vare sig att man får taga för goda hans skäl, att »hans tid icke tillät honom besöka Oelreich, helst denne icke ofta träffades hemma, och att han för öfrigt icke

vore så angelägen om skriftens tryckande», eller att rätta orsaken låg deri, att han icke muntligen ville byta ord med sin motståndare. I stället skref han den 1 juni till Oelreich ett rätt skarpt bref, hvari han uttalade sin förvåning öfver att »Svenska friheten» icke blifvit tryckt, utan ännu låge qvar hos censor. Som han icke kunde veta någon annan orsak dertill än att auktorn ej vore censor behaglig, så begärde han nu, att denne åtminstone ville vara så gunstig och gifva honom poemet tillbaka, vare sig påskrifvet eller ej, emedan han lånat det af en annan person (kammarherren Düben) och måste till honom återlemna det, »tröstandes sig at piecen vore känd af allmänheten och kunde förökas genom skriftliga kopior. För öfrigt», skrifver Dalin, »hade han icke trott, oaktadt han sjelf förestått embetet, att censorns jurisdiktion sträckte sig öfver nya upplagor af redan censurerade verk, utan för så vidt ändringar företagits. Denna dikt hade för mer än elfva år sedan ej allenast blifvit vederbörligen censurerad af en ärlig och opartisk man, salig censoren Benzelstjerna, som ingen chikanerade, utan ock af riksens dåvarande ständer gillad och sedermera af hela publiken med gunst upptagen, så att öfver 7 à 800 personer voro måna om att se samma skrift i sina gömmor. Censor kunde för öfrigt vara försäkrad, att han (Dalin) icke ämnade företaga minsta ändring hvad meningen anginge, utan sådan som dikten af allmänheten i lång tid

varit vedertagen, så ville han bibehålla den, och hellre än att något finge utstrykas eller ändras, måtte dess tryckning gerna förbjudas, blott han återfinge exemplaret».

Egendomligt nog uppfylde censor icke denna Dalins begäran.

Någon tid härefter, i juli månad, gör censor händelsevis ett besök i ett annat tryckeri, direktören Momınas, för att se hvad der förehades. Han finner då till sin förvåning »Svenska friheten» vara under sättning efter ett annat exemplar än det han ännu innehade. Censor förbjöd vid detta tillfälle all vidare tryckning af skriften, men Momma, som af konungen genom kammartjenaren Bedot fått tryckningen sig anbefald inom viss dag, fullbordade likväl arbetet och utlevererade 100 exemplar till konungen. Detta erfor censor och förbjöd, att ytterligare exemplar finge utlemnas, men utan verkan. Han skref emellertid till Dalin ett bref, deri han förestälde honom, huru han gått från den ene boktryckaren till den andre och låtit utan censur aftrycka en skrift, hvars tryckning, såsom han väl viste, vore otillåten innan konferens med censor egt rum, meddelande honom tillika, att han, censor, låtiţ innehålla de tryckta exemplaren. Detta bref erhöll Dalin ute på Kina af kansliposten, till hvilken han helt kort svarade, att han icke hade att göra med Hans Majestäts åtgärder och att censor gerna kunde vänta på Dalin, då denne så länge fått vänta på honom.

Samma dag sände konungen en hingstridare in till Stockholm med ett paket till censor; denne öppnar det och finner deri »Svenska friheten» jemte en underrättelse från konungen, att det vore första tryckta exemplaret. Konungen förärade Momma större delen af upplagan, och denne annonserade nu »Svenska friheten» till salu.

Enligt Dalins påstående under processen, skulle konungen redan i maj — alltså innan Dalin återfordrade sin dikt från censor — hafva begärt ett exemplar af skaldestycket, hvilket Dalin lemnat utan att veta hvad bruk konungen ämnade deraf göra, och hade tryckningen sålunda skett utan hans vetskap, — en uppgift som dock förefaller föga sannolik.

Saken blef nu ganska obehaglig för Dalin, emedan censor gjorde anmälan i kanslikollegiet, som infordrade utlåtande af Dalin, hvilken också afgaf ett sådant den 9 oktober. Häri uttalar han sig med skärpa mot censors kitslighet att icke ens på »en liten lapp» delgifva honom orsaken till ofvan omförmälda dröjsmål. Då han sjelf förrättade censorssysslan, hade han snarare sökt lätta deras möda, som med honom hade att göra, och det samma hade han väntat af sin efterträdare. Efter det prof han nu haft på censors sätt att gå till väga försäkrade han sig ej mer ärna besvära honom, utan snarare icke utgifva det minsta, hvarken i historien eller annat ämne. För öfrigt gömmer han sig, i fråga om sjelfva tryckningen, bakom konungens rygg.

Kanslikollegiet insände betänkande om denna sak till »Kongl. Maj:t», som lät saken hvila, eftersom Adolf Fredrik förklarat, att han omedelbart gifvit befallning om bokens tryckande, och »när en sak således stadnar uppå konungen, lärer icke vara något at vidgöra». Saken upptogs såsom beståndsdel i den stora processen mot Dalin följande året.

Talade Dalin sålunda i sina poesier konungamagtens sak, så fick han också erfara flera bevis på konungslig ynnest. Redan i slutet af år 1751 hade han blifvit adlad, hvarvid det tillåts honom att behålla sitt namn, dock med tillägg af *von**. År 1753 egnades honom ett nytt ynnestbevis, i det att han, trots all förargelse, som hans kalottpredikningar orsakat, utnämndes till titulärt kansliråd, »dock utan säte och stämma i kanslikollegium», och detta efter en motivering, hvari det hette:

»När Wi i Nåder betrakta de vigtiga och nytiga tienster Bibliothekarien O. von Dalin tillskyndat Oss och Riket, ey allenast genom den oförtrutna flit, de vigtiga och besynnerliga skickeligheter Wi tid efter annan hos honom till Vårt fullkomliga Nådiga nöye erfarit vid H. K. H. Cronprinsens undervisning, utan ock medelst de många berömvärda prof af snille och vitterhet, hvarmed han eljest ådagalagt ey mindre dess mogna och vidsträckta insigt uti lärdom och

* I ett bref (till heraldikern?) skrifver han om sitt vapen: »Vapnet skulle jag helst åstunda helt simpelt, till ex. detta nedanstående, allenast afdelt ifrån det ena hörnet till det andra, med två färgor, rödt och hvitt. Ofvanpå en half Tupp, svart med röd kam, näbb och hakskinn. Till supporter en dylik Tupp och en ugla i naturlig färg, begge till tekn at jag icke mycket fådt sofva i min tid».

vettenskaper än dess uppricktiga nit at tiena det allmänna: så finna Vi Oss i Nåder föranlåtna att låta honom för ett pliktvärdigt förhållande vederfara något nådetekn sig til hugnad och upmuntran att på ett så lofvärdt sätt vidare fortfara».

Samma år stiftade Lovisa Ulrika Vitterhetsakademien, hvari Dalin blef en af de fem först utsedde ledamöterna och tillika ständig sekreterare *. Slutligen blef han år 1755 rikshistoriograf, efter Wilde.

Dalins »upricktiga nit at tiena det allmänna» höll sig icke inom tillbörliga gränser. Han inskränkte sig ej till att i sin poesi gå konungamagtens ärenden, han ingrep äfven i afseende på den praktiska politiken. Huru vida han deltog i sammansvärjningen 1756, är icke kändt; bevisligt är, att han med blida ögon åsåg upprorspartiets sträfvanden och att han särskildt stod i vänlig förbindelse med hofpartiets hufvudman på riddarhuset, den olycklige Erik Brahe, hvars maka var Carl Fredrik Pipers dotter, hans kära Engsö-fröken Kristina, hvilken han med ett smeknamn plägade kalla sin »mor», hvarföre han ock i sången vid hennes bröllop med Brahe tackade henne för att hafva skaffat honom en »far».

* Såsom B. E. Hildebrand uppvisat i sin berättelse om akademiens öden, kan det med visshet antagas, att Dalin varit drottningens förnämste rådgifvare och medhjelpare vid stiftandet af denna akademi, »hvars verksamhet, sådan den i första grundreglerna bestämdes, helt och hållet begränsas af den krets, inom hvilken hans snille och forskningar hafva rört sig». — Hvad Leibniz varit för Lovisa Ulrikas farmoder och hennes »Académie des belles lettres», det blef Dalin för Lovisa Ulrika och hennes Vitterhetsakademi.

Korteligen — Dalin var väl icke en af hufvudpersonerna, men för visso en af de mera betydande »förtrogne» i det sorgespel, som i frihetstidens historia betecknas med året 1756.

Man kan döma olika om de män, som på våldsamt sätt ville utvidga konungamagtens rättigheter; att en del gjorde det af ärlig öfvertygelse, är lika visst som att andre drefvos dertill af lycksökeri. I hvilketdera fallet som helst var företaget förkastligt, och till och med de, som döma hårdast om frihetstidens partiväsende, skola nödgas medgifva, att en stark konungamagt i Adolf Fredriks, det vill säga i Lovisa Ulrikas, hand skulle varit ganska farlig. En utvidgning af konungamagten kunde — såsom en af vårt lands nutida statsmän framhållit — icke gerna hafva blifvit annat än äfventyrlig vid en tidpunkt, då Fredrik den stores hersklystna syster utgjorde hofvets ledande själ *.

Flera af de offer, som denna sammansvärjning kräfde — och kräfde med rätta —, äro tragiska personligheter. De stupade i kampen för hvad de ansågo lända fosterlandet till båtnad, men hvarvid de ville använda brottsliga medel; de stupade emedan de ansågo »tiden vara ur led», utan att de mägtade »vrida den rätt igen». Derföre lyser ett tragiskt skimmer kring deras minne.

---

* Jemför De Geers Minne af Höpken, *Svenska Akad. Handl.* LVII: 305.

Det var icke långt ifrån att ett slikt tragiskt skimmer kommit att lysa äfven kring Olof Dalins namn.

Vi hafva sett, huru han — dragen inom trollkretsen af Lovisa Ulrikas tjusningsmagt — snart, från att vara henne en mindre behaglig främling, blef en af hennes hängifnaste tjenare. Hvilka egenskaper Dalin än må hafva haft, *en* synes han hafva saknat, nemligen den styrka, som mägtar stå emot intryck från de kretsar, i hvilka man umgås. Intryck från olika håll hafva lemnat spår i hans tidigare verksamhet; hans hoflif stärkte ytterligare de konungsliga sympatier, som alltid skymtat bakom hans beprisande af den »Svenska friheten». Dalin blef sålunda ett verktyg i Lovisa Ulrikas hand. De Geer begagnar uttrycket, att han egentligen gjort sig skyldig till högförräderi, och efter samtidens åskådningssätt kan saken knappast betecknas med mildare uttryck.

Att det var Dalins penna, som uppsatte de föga konstitutionella skrifvelser, hvilka konungen inlemnade i rådet under striderna före riksdagen 1756, var naturligtvis mindre att fästa sig vid, eftersom konungen här bar ansvaret; men skalden uppträdde äfven mera direkt ingripande i den praktiska politiken, såsom Lovisa Ulrikas enskilde diplomatiske underhandlare.

Drottningen önskade mot slutet af år 1754 komma i vänskaplig förbindelse med Franska hofvet och erhålla dess bistånd för sina magt-

utvidgningsplaner. Men Franska sändebudet, markis d'Havrincourt, stod i närmaste beröring med hattpartiets hufvudmän, och det lyckades henne icke att få honom återkallad. Hon beslöt då att på annan väg meddela sig med Franska hofvet, nemligen genom de Fransmän, som tillfälligtvis vistades i Stockholm, i afsigt att de skulle kunna bringa Franska regeringen »på bättre tankar». En Fransk lärd vid namn Dangeul, hvars verksamhet för öfrigt är fullständigt förgäten, men som emellertid kallades till ledamot af Vetenskapsakademien, ansågs lämplig såsom medlare, och Dalin fick i uppdrag att verka på honom till drottningens förmån, ehuru fruktlöst *.

En handskrifven berättelse om ett sammanträde mellan Dalin och Dangeul (befintlig bland Höpkenska papperen å Sjöholm) lemnar den bästa möjliga föreställning om Dalins roll såsom drottningens enskilde »minister». Detta sammanträde (den 13 december 1754) var det tredje i ordningen dem emellan, som berörde politiken. Efter samtal i likgiltiga ämnen återkom Dalin till den fråga, hvarom han talat två föregående gånger, men som Dangeul då afböjt. Dangeul erinrar Dalin, att denne lofvat icke vidare tala om hans inblandning i politiken mellan Sverige och Frankrike, men Dalin svarar, att han gör det på drottningens uttryckliga be-

* Äfven med en grefve Gisors och en grefve d'Antun lärer Dalin å drottningens vägnar förehaft underhandlingar.

fallning och att hennes önskan vore, det Frankrike måtte ändra politik och, i stället för att stödja en ärelysten riksdag, bidraga till att skaffa konungen större magt. Dangeul upprepar, att han icke eger ens den ytligaste kunskap eller det ringaste begrepp om slika affärer och att han har för regel att ej blanda sig i de lands politik, der han vistas. Dalin vill upplysa honom om ställningen och låter honom taga del af ett memorandum rörande de Svenska förhållandena och fördelen för Frankrike att gynna hofvet. Dangeul hänvisar Dalin till ambassadören, som förstår saken vida bättre. Svaret lyder, att ambassadören vore vilseledd; »ville icke Dangeul tala med grefve de Gisors, som nu vistades i Stockholm, och bedja honom meddela detta åt sitt hof?». Nej, det ville Dangeul icke; han kände honom föga; han vore i alla fall för ung och man skulle icke sätta lit till honom. Dalin ber då Dangeul enträget i drottningens namn att sjelf göra hofvet i Paris dessa meddelanden och bedja det i hemlighet sända en person till hofvet i Stockholm, på samma gång som en pålitlig person skulle afgå till Paris, genom hvilka vidare underhandlingar kunde bedrifvas. Dangeul är förtviflad öfver denna enträgenhet och frågar, hvarföre Dalin betungar honom med saken. Dalin upprepar, att det sker på drottningens uttryckliga befallning och att förtroendet bör visa Dangeul, hvilken aktning drottningen hyser för honom. Såsom intyg, att

Dalin är befullmägtigad af drottningen, tillägger han: »Om ni vill hafva bevis på, att hon gifvit mig befallning att tala derom med er och att hon bemyndigar er att upprepa för edert hof allt hvad jag sagt er, behöfver ni blott tillkännagifva för mig, om hvilket ämne ni vill att drottningen skall tala med er, då ni tager afsked af henne, och hvad ni vill att hon skall säga till er, och jag gifver er mitt ord på, att hon skall yttra sig i öfverensstämmelse med hvad ni tillkännagifvit för mig, på det ni af detta tecken skall kunna se sanningen af hvad jag sagt er och ärligheten i hennes afsigter». — Dangeul svarar: »Det finnes ingenting, som jag ej skulle vilja göra för att bevisa mitt nit och min vördnad för drottningen, men jag är förtviflad öfver att hon begär ett prof af mig, som det är mig omöjligt att gifva».

Sedan Dalin aflägsnat sig, nedskref Dangeul innehållet af det memorandum, som delgifvits honom, samt en redogörelse för samtalet, hvilket han genast meddelade d'Havrincourt, som åter gaf Höpken del deraf.

Det är sannolikt, att Höpken icke lät denna Dalins bedrift, hvilken kunnat kosta honom lifvet, komma till de öfrige ledande männens kännedom (med undantag möjligen af Ekeblads). Åtminstone synes Fersen icke hafva haft kunskap derom, då han icke alls omtalar denna omständighet såsom bidragande till Dalins afsättning. Orsakerna till Höpkens förtegenhet kunna

hafva varit flerahanda: möjligen kunde såsom skäl gälla, att Dalin här uttryckligen handlade såsom drottningens ombud; möjligen var ock Höpkens handlingssätt föranledt af välvilja mot kamraten i Vetenskaps- och Vitterhetsakademierna, mot Svenska folkets historieskrifvare, mot den skald, som nästan samtidigt med det politiska högförräderiet sjungit i vackra strofer en viss bröllopssång om herden Tirsis och herdinnan Phillis, d. v. s. öfver riksrådet A. J. von Höpkens och hoffröken Vilhelmina Ribbings bilager den 10 nov. 1754.

På förfrågningar från talmännen år 1756, huru med den ömtåliga saken förhöll sig, lärer Höpken hafva svarat, att han blott kände den såsom ett ministerielt rykte *.

Dalins åskådningssätt var emellertid ingen hemlighet, och det ansågs derföre inom de ledande politiska kretsarne af största vigt att aflägsna honom ej blott från kronprinsens undervisning, utan öfver hufvud från allt umgänge med hofvet. Mindre Sekreta Deputationen ansåg sig, i en skrifvelse af den 16 februari 1756, trots det lysande resultat, som prinsens examen visat, böra, »utom den rätt Riksens Ständer äga at göra ombyte, och den nytta et ombyte kunde föra med sig», uppgifva några omständigheter, som särskildt rörde Dalin, nemligen:

---

* Utdrag ur Carl Ehrensvärds journal i Fersens Skr. II: 310. Det heter här, att Dalin aldrig skulle kunnat med lifvet frälsas, om denna sak blifvit bekant.

»1:o At bem:te Cantzlie Råd under namn af Predikningar försmädat både den sanna läran och lärarena, hvilken sak uti förra Secrete Utskottets Handlingar igenfinnes, och varit under öfverläggning, ehuru ej något slut deruti blifvit fastställt;

2:o At han uti en Poetisk skrift öfver H. K. Maj:ts återkomst ifrån Finland brukat utlåtelser så mycket mer ovarsamma, som de tyckas innebära en ganska eftertänkelig tillämpning på Riksens Ständer och deras frihet; och änteligen

3:o At vid tryckningen af dess skaldedikt, Svenska friheten kallad och den andra uplagan, mycken anledning är at tro, det han missbrukat det nådiga tilträde han ägt hos H. K. Maj:t, hvarom en närlagd berättelse utaf Kongl. Cantzlie Collegio närmare intygar».

Deputationen ansåg icke för sitt göromål att inlåta sig i något vidlyftigt omdöme härom; hemställde emellertid till Sekreta Utskottet, huru vida lagligt förhör skulle anställas, men ansåg sig af sin samvetsöfvertygelse föranlåten att förklara, att Dalin icke förtjenade det förtroende, som ett så vigtigt informatorsembete kräfde, och ville på den grund tillstyrka, att han icke allenast måtte derifrån genast entledigas, utan också för framtiden stängas från hofvet och all gemenskap med prinsarne.

Diskussionen i Sekreta Utskottet är ganska märklig. Liksom fyra år förut, är mössan Ungern Sternberg Dalins förespråkare. Han hade väl intet emot hans skiljande från informatorssysslan, men ansåg att hans afstängande från hofvet vore att döma honom innan han blifvit hörd, helst allt hvad mot honom anförts hvilade på lösa förmodanden. — Prosten Trägårdh fann, att Dalin vore svårt graverad, men ansåg, att

han borde svara inför Sekreta Utskottet, »hälst han blifvit så lång tid otiltald, at han befinnes hafva erhållit Riksrådet Grefve Tessins högt gällande vitnesbörd för berömlig flit vid informationen och vid examen afgifvit fägnesamma vedermälen af sin skyldighets efterkommande». — Pechlin förde i stora ordalag religionens och grundlagarnes talan: med den förra hade Dalin »gycklat» i predikningarna; de senare voro rörda i »Svenska friheten», då Dalin kallat Svenska kronan för Ulrika Eleonoras arfvedel. Hans vägran att ändra detta röjde elakt uppsåt, och kunde saken hafva farliga påföljder för successionen i anseende till storfursteliga huset i Ryssland. Han påyrkade alltså förklaring inför Sekreta Utskottet. — I samma rigtning yttrade sig Henning Gyllenborg och borgmästaren i Arboga Renhorn, hvilken senare uttalade sig med mycken bitterhet om Dalin såsom en man, åt hvilken riksens ständer för hans qvickhets skull byggt trappor till lycka, och hvilken åtminstone af tacksamhet bort visa aktning och vördnad, men i dess ställe med sitt uppförande utmärkt, att intet låge honom mindre om hjertat. Renhorn hotade att, om Sekreta Utskottet nedlade saken, skulle han derom vända sig till sitt ståndS plenum. — Biskop Halenius (hatt) framhöll Dalins olämplighet att efter detta bibehållas vid uppfostringsverket, helst sinnet vore i unga åren mjukt som vax; att processualiter förfara mot Dalin skulle mera skada än gagna denne, hvarföre det icke vore sanno-

likt, att han skulle fordra det. — Kanslirådet Hermanson redogjorde utförligt för åtgärderna rörande »Svenska friheten», hvarvid Dalin »nytjat den nu allmänna vägen att missbruka konungens höga namn. När man tillika hade nog anledningar, at nämda Cantzlie Råd vid hofvet icke syslosatt sig allenast med Cronprintzens information, så frågas, om någon mildare väg kan tagas, än skilja och afstänga honom från Kongl. Printzarne och Hofvet, til förekommande af skadelige efterdömen och påföljder i framtiden. Menniskior kunna hysa olika tänkesätt; men partiesmaken bör ej följas vid uppfostringen af en Prints, som är skyldig at älska alla undersåtare lika högt. Secr. Utskottets Herrar Ledamöter hafva uti Riksens Ständers Stora Deputation haft tilfälle at se icke allenast H. K. M:ts nådiga enskylte föreställningar til Riksens Ständer, utan jämväl de mångfaldiga Dictamina ad Protocollum, som *H. K. M:t sedan sista Riksdag i Rådet ingifvit, alla stridande mot principen af våra Regeringslagar.* Man kan just icke veta, *hvem dertil varit författare, men skrifarten på några ställen synes vara känbar.* När man nu i en tid, då lagarne blifvit satte i villa, och frö til så mycket ondt utsådt, finner en man vid Cronprintzens sida, som vanvördat Religionen, som stött lagarne och vid et utmärkt tilfälle missbrukat H. K. M:ts höga namn, så fordrar vördnaden för Gud och ömhet om Rikets säkerhet at betaga den samma alt tilfälle at lemna så skadelige efterdömen åt

en Printz, som med tiden skall regera öfver et fritt folk».

Efter ett lamt försvar af Ungern Sternberg yttrade sig vidare professor Gadolin, von Stockenström och Ulrik Scheffer, hvilken sistnämnde ansåg att, då det rörde en så öm sak som kronprinsens handledande, vore den minsta misstanke nog gällande, och här funnos ej blott misstankar, utan fakta, hvadan Scheffer ville bifalla Sekreta Deputationens betänkande och i öfrigt remittera målen till domstol.

Allra skarpast utlät sig borgmästaren i Landskrona Schauw (hatt) om Dalins person, då han yttrade följande ganska märkliga ord, vid hvilka man dock bör ihågkomma, att de äro uttalade af en partifiende: »För sin del borde Hr Borgmästaren tillägga, det han känt bem:te Cantzlie Råd från äldre tider och derifrån följt hans upförande till nu, samt altid funnit, at han attacherat sig på den sida och til det folk, der han för egen upkomst och lycka trott finna det bästa understöd *. Enär han år 1733 och 1734 utgaf den Svenska Argus, så ses nogsamt hvem han då ville skrifva til behag, och utmärkes i et ark om Sqvallerandan af orden och sammanhanget, at han med sin satyre pekat på en viss hög Herre. Et halft år var knapt förflutit, förr än han började skrifva mot dem han tilförene beflitat sig at behaga. *Lika ombytelig-*

* Huru stämmer detta med Dalins afvoghet mot hattarne allt ifrån den tid, då de kommo till väldet?

het och lika smak at stöta folk har sedermera rögt sig i mästadelen af dess skrifter, och hvaruppå de af Deputationen upgifne exempel tiena til bevis» *.

Utskottet beslöt att hemställa om Dalins entledigande från informatorssyslan, hvaremot ärendets vidare behandling uppsköts till nästa möte.

Vid detta sammanträde redogjordes för kalottpredikningarnas öden under förra riksdagen, »då man af vissa hänsyn låtit saken hvila, bland annat i det hopp, at Dalin med sitt upförande i framtiden skulle förbättra detta felsteg, men hade detta hopp slagit fel och han tvertom visat Cantzlie Collegio förakt samt fortfarit at skrifva anstötliga piecer». Flere presterlige talare samt Pechlin och Hermanson stämplade skrifterna såsom gudlöst fritänkeri, skändligt gyckel med religionen o. s. v. Gyllenborg fordrade, att Dalin måtte urståndsättas att genom en medfödd kitslighet oroa, och biskop Filenius antydde till och med, att han borde förvisas riket. Från andra sidan talade Ungern Sternberg och biskop Engeström, hvilken senare hemstälde, »huruvida Högwyrdige Präste Ståndets Ledamöter nu kunna vidröra en sak å nyo, vid hvilken Ståndet sista Riksdag på det sättet lagt hand, at i anledning af dess underdånige begäran en Publication om saken utkommit. Det kunde icke annat än förefalla Hr Biskoppen besynnerligt, at man vill up-

* Man kan ock se häri ytterligare ett bevis på Dalins önskan att stå *utom* partierna och att satirisera åt båda hållen.

rifva en sak, som i så måtto blifvit dödad, och jemväl för en förment Author utstaka de svåraste straff. Sådant tyckes icke instämma med en Christelig kärlek och frälsarens efterdömen, som lärde til menniskiors förbättring och icke til deras förderff».

I skrifvelse till ständerna framhöll Sekreta Utskottet först de skäl, som i allmänhet kunde föranleda ombyte af informatorer och som bestodo deri, att det ej vore nyttigt för en ung prins, ärnad för kronan, att ständigt umgås med samma personer, hvilka lätt nog kunde hos honom vinna större gunst än deras förtjenster påkallade, hvarjemte betonades det rigtiga i att lärare ombytas samtidigt med guvernör. Dessa skäl, menar utskottet, äro dock icke de hufvudsakliga med hänsyn till Dalin, hvilken låtit komma sig till last ett och annat, som för vissa orsakers skull icke kunde yppas *, men som utskottet vore sinnadt att nämna för Kongl. Maj:t, på det saken måtte undersökas och afgöras vid kanslirätt. Utskottet tillstyrker emellertid i skrifvelsen ej blott Dalins afsättande, utan också att han må för framtiden uteslutas från all gemenskap med kronprinsen och arfprinsarne samt tills vidare förvisas från hofvet intill dess rätten fält sin dom.

* Att orsakerna till Dalins aflägsnande icke voro kända ens i högpolitiska kretsar, derom vittna de ord, hvarmed Danske ministern, den eljest väl underrättade Asseburg, omtalar saken i bref till sitt hof: »Dalin är nu i staden för att stå till rätta inför sina domare; emellertid är man ännu okunnig om hvad egentligen frågan rör». (Danska utrikes-ministeriets arkiv.)

I ständen rönte denna hemställan motstånd. Riddarhusets protokoll för januari och februari saknas visserligen, men Asseburg uppgifver i bref till Danska regeringen, att man vid adelns plenum gjorde invändningar. Likaså i presteståndet, der d:r Celsius och några andre reserverade sig emot att denna hemställan skulle afgå i ständernas och ej i Sekreta Utskottets namn. Celsius (Dalins blifvande lefnadstecknare) motsatte sig att presteståndet skulle förvisa Dalin från hofvet och informationen utan att veta hans förseelse, allra helst kronprinsen under honom gjort märkliga framsteg; skulle presteståndet döma i saken, borde det ock veta brottet; emellertid kunde ju saken expedieras i Sekreta Utskottets namn. — Ungefär liknande anmärkningar gjordes i borgareståndet af borgmästaren Boberg, som ansåg, att ransakning enligt vår lag ginge före domen, men här vore fråga att begynna »ab Executione», samt af borgmästarne Cervin och Malmsten, men dessa anmärkningar voro fruktlösa. Alla fyra ständen beslöto »at hos K. M:t anhålla, det Dalin skulle entledigas från informatorsembetet, at vissa honom rörande mål, om hvilka Secreta Utskottet skulle inkomma med underdånig berättelse, skulle vid vederbörligt forum uptagas och skärskådas, och at bemälta Cantzlie Råd skulle för framtiden afhålla sig från all gemenskap med Cronprintzen och Arfprintzarne samt tils vidare afhålla sig ifrån Kgl. hofvet».

Den 15 mars befalde Kongl. Maj:t kanslirätt att sitta till doms öfver Dalin, och den 2 april sammanträdde rätten under riksrådet Höpkens ordförandeskap *. Till actor förordnades kanslisten i Justitie-expeditionen Emanuel Deutsch.

De punkter, för hvilka Dalin åtalades, voro som ofvan är nämndt: 1:o att han utan censur utgifvit herdaspelet, hvari »eftertänkeliga ordasätt brukas», förgripliga mot riksens ständers välfångna frihet; 2:o att, oaktadt Kanslikollegiets anmärkningar, andra upplagan af Svenska friheten blifvit tryckt; och 3:o att man tillskref honom vissa för religionen och presteståndet anstötliga skrifter, som gått under namn af predikningar.

Protokollen i målet äro ytterligt vidlyftiga, men innehållet svarar icke mot omfånget **. Flera vittnen hördes, actor gjorde ett par gånger yrkande, att Dalin måtte häktas, hvilket dock afslogs. För vårt ändamål är nog att fasthålla rättegångens hufvudpunkter.

---

* Första sammanträdet, till hvilket Dalin varit inkallad, upptogs uteslutande dermed, att nästan alla ledamöterna af rätten framställde de jäf, som möjligen kunde anföras mot dem såsom medlemmar af Sekreta Utskottet eller Kanslikollegiet, eller ock i andra afseenden. De ledamöter, som sålunda framställde tvekan om sin behörighet, voro riksråden Höpken och Ekeblad, hofkansleren Henning Gyllenborg, revisionssekreteraren Stockenström, statssekreterarne Rudenskiöld och Höpken, kanslirådén Carleson, Hermanson, Bentzelstjerna och Stenhagen, statssekreteraren Klinckowström och revisionssekreteraren Råfelt. Af desse deltogo Gyllenborg och Hermanson icke i domen. Utom de nämnde sutto kanslirådet Fredenstjerna och sekreteraren Arnell i rätten.

** Protokollen finnas ej fullständiga i Riksarkivet, men kunna till större delen kompletteras från Kongl. Biblioteket.

Hvad först den betänkliga strofen i herdespelet angår, så kunde Dalin här försvara sig rätt bra. Den politiska tolkningen af Lycas' ord såsom syftande på ständerna kunde visserligen gälla, om de lösrycktes ur sitt sammanhang, men den ställning, hvari kupletten förekom, och den art af tillfällighetsstycke, som hela herdespelet egde, gjorde onekligen denna anklagelsepunkt mer än lofligt hårdragen. Det båtade icke heller saken, att actor ville blåsa upp förseelsen till jettemått. Efter att nemligen hafva bevisat, hurusom Dalin med denna strof åsyftat, att ständerna borde låta »sätta capson på sig» och låta köra sig enväldigt af konungen, yttrar han:

»En bedröfvelig förfarenhet har nyligen öfvertygat oss, hvad farliga anläggningar, Gudi klagadt, verkeligen varit å färde til Swea Mannas frihets kränkande.

Uppsåtet til en så ogudaktig gerning har icke kunnat upkomma och stadga sig, utan måste tanken therom länge hafva hvälft i uphofsmännens hjernor, innan then kunnat rotfästa sig.

När man eftersinnar om någon, genom tryckta skrifter, tilfälligtvis eller annars kunnat gifva anledning til en så fördömelig tanka, så uplyser Hr Cancelli Rådet von Dalins berörda Herdaspel saken; ty theruti har Hr Cancelli Rådet, utan at vara grannlaga om ord och utlåtelser, brukat ett så starkt och omåtteligt hyckleri, att, efter thet som meningen, tagen på ett alegoriskt sätt, visar, berörda utlåtelser vilja utplåna alla the rättigheter, som en fri undersåte annars tilkommer».

Med fog kunde Dalin afvisa denna skräckbild med de orden, »att det föreföll honom ganska underligt, att, sedan Publiquen snart i fyra års

tid haft denna pjes med bevågenhet och tysthet i sina händer, sedan så mycket moget folk ingen anstötelighet deruti märkt, och sedan jag sjelf i så lång tid icke deröfver hört minsta anmärkning, likväl nu på en gång en oskyldig vers deruti skall anses för högstförgripelig och riksfördärfvelig».

Svårare var det för honom att värja sig mot beskyllningarna rörande »Svenska friheten». Icke så mycket hvad de betänkliga politiska uttrycken i sjelfva dikten vidkommer, ty dessa försvarade han bra nog, utan snarare i fråga om hans åtgärder vid tryckningen. Oaktadt han förklarade, att det vore en oryggelig sanning, »at Hans Maj:t af honom fått det anbefalda exemplaret långt innan han visste at något hinder var gjordt i tryckningen, och at han omöjeligen kunde gissa hvad Hans Maj:t derined ärnade göra», synes han dock hafva låtit någon tvetalan komma sig till last, och han måste en gång yttra, att han hoppades ega rätt att justera hvad han inför protokollet öppenhjertigt uttalat. »Fastän mycket okunnig i Rättegångs Formaliteter, har jag likväl af skyldig lydnad med fullt vördsamt förtroende till mine respective domare och i förtröstan på min goda sak framstält mig ensam och utan Advocat; men skulle jag hafva nyssnämde olyckeliga belägenhet at frukta, och at min oskuld och naturliga begrep ei äro tilräckelige, så lär jag nödgas i ödmiukhet anhålla om någon medhielpares bistånd, at svara i de mål, som mindre

angå sielfva saken, än vissa formaliteter, på hvilka jag mig icke förstår, eller ock at Herr Actors frågor varda mig skriffteligen meddelte».

De båda nu nämnda anklagelsepunkterna äro likväl af mindre betydenhet i jemförelse med den angående kalottpredikningarna. Dalin var här tydligen ställd i en ganska svår klämma. Dessa predikningar kunde hafva menliga följder ej blott för honom sjelf, utan äfven för det hof, vid hvilket detta gyckel egt rum och hvars qvinliga herskarinna säkert deri funnit stort nöje. Han måste alltså uppträda mycket diplomatiskt, om han ej ville äfventyra så väl sin egen som andras välfärd. Han nekade väl icke afgjordt att hafva skrifvit dessa predikningar och suppliker; endast den lilla prosaskriften från Bucephalus Mathanasius* förnekade han bestämdt. Om de öfriga sade han, att han icke rätt kunde minnas de »badinager», med hvilka han muntrat hofvet, och att han icke hade koncept deraf i behåll. Actor förmenade det dock icke vara möjligt att så hastigt förlora ideen af hvad man skrifvit, hvarpå Dalin genmälte, att han hvart år skrifvit badinage, som han icke aktat lägga på minnet, och beklagade, att han vore så minnesslö, men trodde det samma också kunna hända actor.

De »ridicula» tal öfver släta oratorer, som Dalin författat, förklarade han sig icke hafva skrifvit till minsta sidvördnad för läroembetet,

* Se ofvan s. 409, noten.

ej heller hade han renskrifvit någon slik oration, emedan han aldrig ärnat den för dagsljuset, och borde ingen auktor vara ansvarig för sitt koncept medan det ännu låge under arbete att af honom minskas, ökas eller omskapas innan det utgifves; om han skulle vara menad med det år 1752 utgifna förbudet mot anstötliga skrifter, så hade väl icke riksens ständer bibehållit honom vid informatorsembetet; skulle ock likheter förefinnas i de nu för handen varande skrifterna och de ridicula tal, han brukat, »hvilket han ej kunde med visshet minnas», så följde icke deraf, att sammansättning och ordning varit enahanda. I öfrigt fasthöll han ännu en gång med styrka, att han aldrig utgifvit sådana skrifter, utan att de exemplar till slikt badinage, som han haft liggande, »honom oveterligen borttagits ur hans kammare och åter blifvit ditlagda».

Som man finner, är Dalins svar något skruf-vadt. Ett faktum är också, att fyra af de åtalade skrifterna nära nog ordagrant återfinnas i det exemplar af kalotthandlingarna, som — ren-skrifvet af hans egen hand — var införlifvadt med Lovisa Ulrikas bibliotek å Drottningholm.

Vittnesmålen voro äfven ganska graverande. Väl kunde flera af de hörda vittnena (friherre Duvall, grefve Lieven, grefve Barck, hofjunkaren Franck, friherre Adlerfelt, grefve Johan Sparre) icke bestämdt säga, om det var ordagrant *dessa* skrifter, som tillskrifvits Dalin och af honom blifvit upplästa vid hofvet, men de funno många väsentliga

likhetspunkter. Öfveradjutanten friherre Duvall hade hört Dalin bruka sådana citationer och sett honom hafva koncept till så kallade bouffonerier, hvaraf det ena varit galnare och löjligare än det andra. Qvartermästaren grefve Barck sade, att, när öfverheten varit i små slutna sällskap och sedan deserten varit äten om aftonen, hade Dalin framtagit något badinage, deribland tal med samma passager och uttryck samt infällen som i dessa predikningar, och hade Dalin den tiden så mycket mera känts vid denna skriften (predikan om brödstycket) som den då hölls för ett qvickt och artigt skämt, hvaråt man skrattade och roade sig. Öfverstlöjtnanten grefve Sparre hade sommaren 1751, då de inför rätten upplästa skrifterna utkommo, hört talas om »ett kalottinregemente», hvarvid Dalin skulle varit pastor, och att samma skrifter voro i den idé af honom såsom kalottisk pastor sammanskrifna; och viste vittnet, att Dalin, då konversationen roulerade på berörda skrifter, mera avouerat än desavouerat dem.

På grund af dessa vittnesmål yrkade actor, att ifrågavarande skrifter måtte dömas som »försmädeliga mot Gud och Hans heliga ord, som fritänkande, ochristeliga och utan all Religion, som äreskändande mot det Högvördiga Präste-Ståndet och som förklenliga mot andra Stånd och Nationen i vårt fädernesland».

I sitt slutliga svaromål försvarar Dalin i någon mån skrifterna, i det han »utan consequens» ponerar och medgifver hvad ej medgifvas

kan, »nemligen att han skrifvit skrifterna sådana de nu äro, och erinrar om att många exempel finnas i Europa på sådana efterbildningar af dåliga talares arbeten, ej blott af verldslige, utan ock af andlige lärde». (Vid denna Dalins anmärkning kommer man att tänka på vissa af Swifts satirer.) Han söker för öfrigt förringa betydelsen af actors beskyllningar och nekar bestämdt att hafva gjort sig skyldig till smädelse mot Gud och religionen. Den allra strängaste rubrik, actor bort sätta på dessa skrifter, hade väl varit den i kungörelsen 1752 satta, nemligen »att af dem torde kunna tagas anledning, särdeles hos de enfaldige, till kallsinnighet för lärosättet och mindre aktning för läroembetet».

Emellertid yrkade actor för alla målen lagens straff enligt 3 § Regeringsformen af 1720 med ingressen dertill, 6 § i Konungaförsäkringen af 1751, 4 kap. 8 §, 1 kap. 1 § och 60 kap. 4 och 5 §§ Missgerningsbalken, Kansliordningen af den 14 juni 1720, förordningarna om skrifters censur, samt 14 kap. 7 § Rättegångsbalken jemförd med 18 kap. 8 § Missgerningsbalken. Ett par af de åberopade paragraferna åsyftade rent af *dödsstraff**.

* Tredje § af *Regeringsformen* handlar om successionsordningen och åberopas med anledning af yttrandet i »Svenska friheten» om Ulrika Eleonoras arfsrätt. — Sjette § i *Konungaförsäkringen* utsäger, »att den eller de, som lönligen eller uppenbarligen söka införa enväldet eller bana vägen dertill eller rubba Riksens fundamentallagar, böra anses såsom Kongl. Maj:ts och Rikets hätskaste fiender och fäderneslandets argaste förrädare». — *Missgerningsbalkens* 4 kap. 8 § bjuder, att den, som söker eller låter sig bruka att uppenbarligen eller hemligen införa, upphjelpa eller befordra en oinskränkt envälds-

I oktober fäldes domen. Revisionssekreteraren Silfverskiöld, som relaterade målet, var strängast. På grund af utlåtelser i herdespelet, på grund af att Dalin bidragit till att »Svenska friheten» utkommit utan censur, och framför allt på grund af att han lättsinnigt missbrukat Guds ord, gjort gäckeri med gudstjensten och visat vanvördnad mot presteståndet, och särskildt med hänsyn till den plats, han innehaft såsom kronprinsens informator, dömde han Dalin till 14 dagars fängelse vid vatten och bröd samt afbön inför någon deputerad af presteståndet.

Motsatt härtill var Benzelstjernas yttrande, hvilket vann flertalets bifall. Då uppenbara skäl och bevis icke voro för handen i fråga om den allegoriska meningen uti herdespelet, så anförde Benzelstjerna domarereglernas 26:te punkt, att en domare snarare skall hjelpa än stjelpa, och ansåg, att denna dikt endast borde straffas med en vitter publiks missfördelaktiga omdöme. I afseende på sina förseelser vid utgifvandet af »Svenska friheten» borde Dalin, som sjelf upprätthållit censorssysslan och sålunda känt till

---

regering i Riket, eller annat regeringssätt än Ständerne fastställt, skall straffas såsom Rikets förrädare och miste lif, ära och gods; 1 kap. 1 § stadgar, att den som af uppsåt med ord eller skrifter lastar och smädar Gud, hans heliga ord och sakramenten, miste lifvet; sker det obetänkt och af hastighet, böte 100 daler och afbedje sitt brott offentligen i församlingen; 60 kap. 4 och 5 §§ handla om utspridande af elaka rykten och smädeskrifter, som röra ens eller fleras heder och anseende, hvilket, om det sker af argt uppsåt, straffas med ärelöshet, spö, fängelse vid vatten och bröd eller landsflykt, »som saken och personen är till», samt offentlig afbön. — *Rättegångsbalkens* 14 kap. 7 § handlar om missförmelse inför rätta mot vederdeloman, och 18 kap. 8 § Missg.balken om straff härför.

bestämmelserna, erhålla en allvarsam föreställning inför Kanslikollegiet. Hvad slutligen angick predikningarna, så hade väl dessa icke bevisats vara alldeles de samma som Dalin författat, men likväl dermed afgjordt likartade, hvadan Dalin för af lättsinnighet begånget gäckeri med gudstjensten, Guds ord och sakramenten, borde dömas (jemlikt 1 kap. 2 § Missgerningsbalken) till 50 daler silfvermynts böter, ett straff som visserligen hade bort höjas med hänsyn till platsen, der predikningarna hållits, och till den vigtiga syssla Dalin innehaft, om han icke redan straffats genom sitt entledigande och förvisningen från hofvet.

Råfelt, Stockenström och statssekreteraren Höpken röstade för 500 daler silfvermynts böter, den senare äfven för afbön. Stenhagen dömde till 100 daler silfvermynt. (Fredenstjerna var frånvarande.) Men Arnell, Rudenskiöld, Klinckowström, Ekeblad och riksrådet Höpken instämde med Benzelstjerna, och så erhöll Dalin det mildaste straffet. Rudenskiöld ansåg de i förenämnda 2 § stadgade 50 dalers böter tillräckliga, då Dalin redan undergått ett så svårt straff, »att han till större delen af sin välfärd vore lidande». Riksrådet Höpken yttrade i sin motivering, att afbön syntes honom olämplig, då det ej mycket skulle lända det högvördiga presteståndet till heder, om dessa skrifter lades på dess räkning. I fråga om förvisningen från hofvet »tills vidare» beslöt domstolen på riks-

rådet Höpkens förslag, att begära Kongl. Maj:ts nådiga förklaring, om denna icke borde fattas så, att det skulle på riksens ständers beprövande ankomma, om samma förvisning borde vid nästa riksdag upphöra.

Åklagaren nöjde sig likväl icke med denna dom, utan klagade hos Rådet. Saken förevar här till slutligt afgörande den 3 mars 1757. Endast Löwenhjelm och *Tessin* biträdde härvid kanslirättens lindriga dom till fullo. Den omilde Palmstjerna yrkade i ett långt skriftligt anförande, att straffet icke borde inskränkas till böter, enär en sådan lagens tillämpning skulle förorsaka i allmänhet en nästan lika förargelse som den brottet uppväckt, utan att Dalin sig till straff och androm till varnagel måtte undergå 14 dagars fängelse vid vatten och bröd samt göra afbön. Riksrådet von Seth röstade för 500 daler smts böter, men flertalet (Lagerberg, Hamilton och Ehrenpreus) inskränkte sig till att, med anledning deraf att brottet skett inom hofvet, *fördubbla* böterna. I motiverna yttras dock, att en så mild dom fäldes endast emedan afsigten icke vore uppenbar och det icke klart framginge, om Dalin begått brotten af ondt och argt uppsåt.

Dalin betalade böterna, erhöll skrapan, och fortsatte för öfrigt sin verksamhet såsom historieskrifvare och embetsman. När man erinrar sig de starka utlåtelser, som i Sekreta Utskottet fäldes och som till och med syftade på landsförvisning, samt actors åberopande af paragrafer

om dödsstraff, så frestas man att på rättegången lämpa det gamla ordstäfvet: *Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.* Hufvudsaken var att tills vidare hålla Dalin aflägsnad från hofvet och särskildt från kronprinsen. I öfrigt ville man bevara honom åt Sveriges häfdaforskning och skriftställeri; och detta förklarar den milda domen.

Med Dalins skilsmessa från hofvet afbröts tillika den verksamhet han haft såsom sekreterare i Vitterhets-akademien, en verksamhet som stått i det närmaste samband med hans hoflif. Ja, det gick så långt, att akademiens arbeten med år 1756 helt och hållet afstannade för att först efter statshvälfningen år 1772 återupptagas. Anledningarna till akademiens nedläggande kunna hafva varit flera. Såsom Asseburg skrifver till Danska regeringen, var hofvet nu öfvergifvet och dess »societet» antingen i flykt eller fängelse. Och flere ledamöter af akademien, exempelvis Höpken, intogo nu en kall, att icke säga fiendtlig ställning till drottningen. Värst var dock, att akademiens lifgifvande själ under de tre år den bestått, Dalin, var förvisad från hofvet. Det var han som sammanhållit kretsen. Han hade uppsatt förslagen till akademiens täflingsämnen. Han hade skrifvit inledningen till akademiens Handlingar, hvari han lemnat den första öfverblicken öfver Svenska vitterhetens historia, visserligen mycket kortfattad, men med många sakrika upplysningar och en rigtig uppfattning af vitterhetens nära samband med den historiska

utvecklingen och den öfriga samhällskulturen, en uppfattning som icke alltid varit lika klar för forskarne i våra litterära häfder. Han hade ock i de »Korta påminnelser vid Svenska skaldekonsten i vår tid», som införts i Handlingarna, så till sägandes framlagt Vitterhets-akademiens estetiska program. Hvad som kan sägas om dessa »påminnelser» är af Atterbom sagdt, nemligen att de inskränka sig till yrkande på tankarnes sanning, välsagdhet och korrekta versificerande. Skarpt drager Dalin i fejd mot den »licentia poetica», som vränger förnuftets, metrikens och språkets lagar. Han hänvisar i denna skrift — såsom vi i första kapitlet omnämnde — den nybörjande skalden till Rydelii »Förnuftsöfningar», och det är icke utan att hans egna påminnelser äro starkt påverkade af hans gamle lärares regler. Bristen i dessa »påminnelser» ligger, såsom Atterbom visat, i en omedveten förvexling af retorik och poetik. Men hvad är detta annat än Rydelii uppfattning af poesien såsom en gren af vältaligheten?

Sanna, rigtiga och för sin tid behjertansvärda äro visserligen de få ord, som Dalin här yttrar om versens ans och tankens reda. De kunna dock icke anses beteckna något egentligt framsteg i fråga om estetisk ståndpunkt, ehuruväl Dalin i vissa fall (t. ex. angående rimmets nödvändighet) visar sig luta åt friare åsigter än dem som den Franska klassiciteten gillade.

VII.

Den 6 januari 1756 hade Dalin vid ett lotteri på Ulriksdal sjungit:

»Med wår Lott wi äro nögda,
Stundom mindre, stundom mer;
Men hur kan man sig ej frögda,
Då man Kung och Drottning ser?»

Detta tillfälle till fröjd blef honom nu under flera år beröfvadt. Väl smög han sig i början någon gång ut till hofvet, och under processen förekom ett vittnesmål, att skalden én qväll i slutet af augusti skulle, i trots af förbudet, hafva besökt Ulriksdal och stannat der till kl. 3 om morgonen. Men sedan domen blifvit fäld vågade han sig icke vidare till Lovisa Ulrikas krets, — otvifvelaktigt en stor saknad för honom *. En-

* Att Lovisa Ulrika å sin sida med smärta såg honom bortryckt från sonens undervisning, är säkert och framgår bl. a. af hennes intressanta bref till sin mor i mars 1756 (befintligt i Eriksbergs arkiv), hvilket bref blifvit förf. meddeladt af frih. C. J. Bonde. Det heter här (i öfversättning): »De sorger, hvaraf jag öfverhopats, hafva beröfvat mig lyckan att göra min uppvaktning hos min högt älskade moder; de äro så lifliga, att de betaga mig all hvila och allt lugn. Jag har redan haft äran berätta min högt älskade moder, hurusom ständerna önskat blifva underrättade om kronprinsens framsteg i sina studier, och att konungen låtit examinera honom i deras närvaro, hvarvid alla sammanstämde deri, att det öfvergick hvad man kunde vänta af hans ålder. Jag trodde, att allt då var gilladt, men öfverraskades af deputationer, som kommo till konungen för att meddela det beslut, att grefve Stromberg, grefve Bjelke, grefve Düben och

ligt allas utsago, bar han motgången som en man. Han fann tröst dels i sysslandet med forntidens häfder, uti det mörka rummet i Riksarkivets hvalf, som länge kallades »Dalins kammare», dels i vistelsen hos sina vänner, bl. a. Pipers på Engsö och Pipers svåger, riksrådet Ture Gabriel Bjelke.

Till de sympatier, som förut knöto skalden vid den Piperska familjen, kom nu också den gemensamma olycka, hvilken drabbat Dalin jemförelsevis lätt, Pipers slägt deremot synnerligen hårdt. Pipers dotter, Erik Brahes maka, hade på det sorgligaste sätt blifvit enka vid 22 års ålder; några månader senare, den 15 oktober 1756, gaf hon lifvet åt en faderlös son. Säkert var det icke utan tårar som Dalin nedskref lyckönskningsdikten »den 15 oktober 1756, kl. 10 förmiddagen,

---

Dalin skulle afskedas, alla män af den största förtjenst och hvilkas tillgifvenhet för konungen och min son utgör deras enda brott, helst ständerna aldrig mägtat anföra ett enda skäl. De hafva blifvit ersatte af Scheffer, som utnämnts till guvernör, och fyra unga slynglar (»polissons») utan seder, utan studier, utan verldsvana» (bland desse voro Creutz och G. F. Gyllenborg!), »och kan min högt älskade moder tänka sig hvad det skall blifva för en uppfostran; svårligen kan någonsin en större sorg gifvas; min son är förtviflad och har insjuknat till följd häraf. Jag har ingått på dessa enskildheter för att bedja min högt älskade moder ursäkta min tystnad att icke hafva skrifvit. Jag har ytterligare olyckan att icke kunna våga en staffvelse till min bror, och hoppas jag att min älskade moder ville meddela honom detta. Jag är öfvertygad om hans vänskap och väntar se dess verkan. Vi äro alldeles i samma läge som Carl I af England, och jag förutser det ögonblick då Tessins raseri skall åstadkomma en andre Cromwell. Min högt älskade moder kan vara öfvertygad, att jag, i trots af den förfärliga ställning, hvari jag befinner mig, aldrig har förgätit det blod, som gifvit mig lifvet, och att man aldrig skall förmå mig till den ringaste svaghet eller låghet, och tryggar jag mig vid oskulden i mitt uppförande, som är rent och utan tadel, och afvaktar med fasthet ödets hårda slag. De skola alltid vara ärofulla, blott jag lyckas bevara min kära moders godhet och min broders aktning; de äro min enda tröst».

samma stund gref Magnus Brahe föddes», i hvilket poem det hette:

»Efterlängtad Grefwe lilla,
Kom nu fram at lefwa sält!
Ingå lyckligt ur Ert stilla,
På wårt stora buller-fält!
Kom med strålar at fördrifwa
Sorge-molnen från sin högd,
Och wårt hopp igen uplifwa,
Edra Fäders ben til frögd!

Utgjut glädje, tröst och styrka
I en älsklig Moders famn!
Börja med Ert lif at dyrka
Dygden, som har följt Ert Namn:
Wänta kropps och sinnes trefnad
Af de Faderlösas Far,
Tils en lång och lycklig lefnad
Glömmer wåra sorge-dar».

Till grefve Bjelke, den gamle pröfvade, högt vördade statsmannen, en af »mössornas» främste, fader till Dalins vän kammarherren Nils Bjelke, stod han, som nämndt är, under denna tid i det bästa förhållande. Hans födelsedag i december 1756 är det första tillfälle, som manar skalden att återigen anslå en gladare ton, i en visa på »pirum»-melodien, och icke få andra poem, glada och allvarliga, vittna om att Bjelke nu i hans hjerta intagit ett af de främsta rummen.

Ett bref (på Franska) från början af 1759 till kammarherren N. P. Gyldenstolpe låter oss dock märka Dalins längtan till hofkretsen under bannlysningstiden. Vi meddela brefvet i öfversättning:

»Jag tackar er, min käre grefve och värde vän, för det ni minnes mig. Hvad jag älskar grefve Düben och er, som stundom tänka på en vän, hvilken är frånvarande, aflägsnad, landsflyktig! Om min stackars »spiritus familiaris» plågar er en smula, så sker det i god afsigt, men han är kanske klumpig som fabelns åsna, hvilken ville behaga på samma sätt som den lille hunden. — — Vågar jag besvära er med att framföra min vördnad och mina komplimenter till dem, som haft godheten komma ihåg mig; glöm ej grefvarne Bjelke och Düben!»

När detta skrefs var likväl Dalins botgöringstid i det närmaste förbi. Det första tecknet till nåd var hans befordran i Kanslikollegiet. Han stod nu närmast att blifva verkligt kansliråd med säte och stämma i kollegiet, men man synes hafva från vissa håll motarbetat hans befordran, dock utan framgång *. Han tog sitt inträde i embetsverket den 13 december 1759. Sjelfva inträdesakten, som ju var ett slags försoning mellan honom och kollegiet, tillgick sålunda, att riksrådet Höpken, »uppå Kongl. Collegii wägnar betygade dess myckna fägnad däröfwer, att Collegium igenom Hans Kongl. Maj:ts höga och nådiga wal wunnit en så wärdig ledamot, igenom hwars lärdom och widsträckta insigter samt andre berömlige egenskaper Kongl. Collegium med säkerhet kunde wänta sig det biträde, som de här förekommande grannlaga, wigtiga och Rikswårdande Ärender kunde fordra. Hans Excel-

* I bref till Ulrik Gyldenstolpe skrifver han: »Jag scepticerar ännu litet i det målet (nemligen att hans befordran skulle möta hinder), men så kan dock wara möjligt, att skamlösheten går så wida i wår werld, det är icke första gången. Mig skall den icke mycket bedröfwa».

lence önskade, att Herr CancelliRådet uti detta dess nu tillträdda Ämbete altid måtte finna den lycka och de förmåner, som kunna lätta tyngden af ämbetet och wara widare swarande emot dess egna goda förtjenster». Dalin förklarade tillbaka, »att då han nu med underdånigste wördnad gladde sig öfwer Hans Kongl. Maj:ts nåd, som behagat utnämna honom till detta ställe, erkände han därjämte med aldra ödmjukaste tacksäijelse Deras Excellencers och Höglofl. Kongl. Collegii ynnest att därtill hafwa upfördt honom på deras underdåniga Förslag. Hans högsta önskan war, att i werket kunna swara emot det gunstiga begrep de därwid om honom behagat fatta. Han fruktade, att inkomma ifrån gamla Historiska handlingar till dem, som nu för tiden här i Kongl. Collegio förehafwas, det wore liksom att komma utur ett mörkt rum, där man länge suttit innesluten, in uti liuset, och således i början wore liksom blind; men han förwäntade sig Deras Excellencers och Kongl. Collegii uplysta handledning. På en god wilja försäkrade han hos sig aldrig skola felas: han förbehöll sig allenast uti ödmjukhet Deras Excellencers och samtl. Herrarnes tålamod och förtroende».

Att dessa Dalins betänkligheter vid emottagandet af det nya embetet icke voro tillgjorda, framgår af ett förtroligt bref till Ulrik Gyldenstolpe, hvari han skrifver: »Ändteligen har jag nu tagit säte i Cancelli Collegium, men finner mig nu i början i et främmande land, innan jag

blir aldeles hemma. Jag kan således ej ännu säja som den nye Rådmannen: *Jag hade aldrig trott att hos magistraten skulle gå så rättvist til*, ty alla hemliga driffjedrar i verket äro mig ännu obekanta. Jag önskar allenast och väntar af Guds hjelp at sjelf kunna föra mig försvarligen up».

Såsom embetsman användes Dalin på utrikes afdelningen och synes, af bref till vänner att döma, hafva med intresse och nit deltagit i de diplomatiska ärendenas behandling. Dessa hans förtjenster vunno också erkännande. Då nära ett års tid hade förflutit sedan han tagit sitt inträde bland kollegiets råd, stundade riksdagens sammanträde. Man ville nu belöna Dalin genom att åter gifva honom tillträde till hofvet, och vid ett sammanträde i Kongl. Rådkammaren den 5 dec. 1760 beslöts, på Höpkens förslag, att, efter som Dalin genom sin ådagalagda utmärkta trohet och nit gjort sig förtjent af någon deremot svaran de fägnesam ihågkommelse, anmälan skulle göras hos ständerna, att hans »nu innehafvande öde måtte varda upphäfdt och han blifva försatt i det stånd, som anseendet af hans embete kräfde». Konungen betygade naturligtvis sitt nådiga välbehag öfver detta tillstyrkande. I Sekreta Utskottet, der saken förevar den 9 december, yttrade sig friherre Duvall för bifall:

»Man borde så mycket häldre bifalla den, som Dalin nu tillräckligt umgält de förseelser, hvarföre han af Riksens Ständer förliden riksdag blifvit ansedd, hvilket fri-

herren vore öfvertygad snarare härrört af ovarsamhet än upsåt och elak vilja. Tidernas och conjuncturernas omskiften kunna dessutom äfven förordsaka ombyte och förändring i Riksens Ständers tänkesätt i anseende till Personer, hvilka äfven så väl böra känna Riksens Ständers ädelmod, då de gjordt sig deraf värdiga, som deras stränghet när de sådant förskyllt».

På denna motivering biföll Sekreta Utskottet framställningen, och ständen gillade detta beslut, hvarefter skrifvelse den 12 januari 1761 afgick till Kongl. Maj:t, och tre dagar senare förklarade Adolf Fredrik denna riksens ständers åstundan alldeles öfverensstämma med hans egen böjelse och afsigt*. Dalin var alltså åter knuten vid det hof, från hvilket han i fem års tid varit förvisad. Säkert är, att tillåtelsen att återvända till hofvet icke kom så öfverraskande för honom, som anekdoten hos Atterbom om Dalins oförmodade möte med konungen och drottningen låter förmoda, ty redan i början af december skrifver Dalin till Piper, att »i morgon kommer jag före i Sekreta Utskottet, at jag änteligen som andra kan få gå til hofs».

Oblandad kan likväl Dalins njutning af att vistas vid hofvet icke hafva varit. Man gjorde nemligen alltjemt samma anspråk på hans vittra ådra som tillförene. Men Dalin var nu sysselsatt dels med vigtiga embetsgöromål, dels med historieverket, så att han i flera enskilda bref bedyrar sig »aldrig i sin lifstid hafva varit af

* Rikets ständer visade Dalin sedermera (år 1762) ytterligare sin nåd genom att bevilja honom 1,000 daler silfvermynt årligen, i anseende till det embete han innehaft såsom kronprinsens informator.

sysslor och hinder så öfverhopad». På sina fristunder måste han antingen fara ut till hofvet och dikta, eller sända ut något litet poem i sitt eget ställe. Bökman skrifver också, »att hela tiden som Dalin tillbragt vid hofvet äskade Hennes Maj:t dageligen något vitterhetsarbete af honom, dock utan minsta förmodan att sådant skulle lända honom till något helsomen. Dalin måste således ofta öfver uthärdelsens mått gripa sig an, just då sjuklighet och uttröttande af ämbetsarbete betagit honom den dertill erforderliga munterhet».

Några nya synpunkter erbjuda icke dikterna från hans sista lefnadsår; vi påträffa deribland muntra sällskapsdikter, löjliga »dissertationer», parodier på folkvisor, samt ett och annat täckt lyriskt poem, såsom t. ex. afskedsdikten till hoffröken Sperling*. Men, som sagdt, nya anslag möta vi icke i dikterna från hans höst; de äro blott en efterklang från vårens och sommarens dagar.

Under dessa år sysslade Dalin äfven med utgifvandet af sin historias tredje del i två band, ett arbete, icke uteslutande af behaglig art, då dess ekonomiska sida synes hafva vållat honom bekymmer**. Till Kongl. Maj:t inkom han i slutet

* Vitterh. arb. 6: 460.

** År 1761 i maj, just som de sista arken af tredje delens första band voro tryckta, skrifver han till grefvinnan Piper och klagar öfver att han icke får listorna på prenumeranterna, hvilkas namn skulle tryckas vid slutet af tredje delen (såsom ock skedde; antalet var inemot 500). Det heter: »Jag börjar nu bli något brydd med mina herrar Prenumeranter, ty jag hörer intet af dem, hvarken af

af juni 1761 med en ansökan att utfå andra hälften af det utaf ständerna beviljade anslaget, som skulle betalas vid arbetets slut: »Nu äro väl icke mer, än tre delar af detta arbete aldeles fullbordade och utgifna, hvilka dock mer möda kostat, än jag i början kunnat mig föreställa, det jag ock lämnar under hvar och en förnuftig Läsares oväldige omdöme; men fjerde delen eller det följjande är likväl så vida under händer, att det snart nog kunde fullkomnas, om jag dertill sågo mig på något sätt understödd, hvaribland icke det minsta hjelpmedlet voro, om den andra återstående hälften mig nu äfven in antecessum allernådigst förundtes, hälst som dessa 6,000 dal. smt skulle mig nu i dessa dyra tider långt mer gagna, än framdeles vid sidsta delens utgifvande, då jag dem med Guds hjelp mindre torde behöfva». Vi veta icke, om denna begäran blef bifallen, men fjerde delen kom ty värr aldrig att se dagen.

Så stod nu Dalin i sitt lifs afton med en inbergad skörd af glada och sorgliga lefnadsrön.

---

pengar eller det som nu i synnerhet presserar: listorna på deras namn, hvilka böra tryckas vid sjelfva boken, då hon nu kommer ut. Borgmästaren Boberg har jag väl under hand låtit påminna, men det hjelper inte; baron Gyllenberg lofvade väl, at så snart han skulle komma hem til Skåne, ville han vara så god och skicka mig altsammans, men hittills har jag väntat fåfängt. Utom Hans Excellence har fältmarskalken Stahl varit den enda som behagat gynna mig vid detta tilfälle».

De bref man eger qvar från hans senare år röja snarast en gammal vis, som genomgått lifvet med bevarande af en from och, i det stora hela, oförderfvad uppfattning af verlden. Några utdrag ur dessa bref må meddelas.

I en stämning af mild melankolisk resignation skrifver han till brodern Johan:

»Du beklagar dig, min k. Bror, öfwer en ringa och mager lägenhet. Du kan wäl på wisst sätt ha orsak; men tacka Gud att du någorlunda har din utkomst, och får bo i en wrå af werlden i lugn och frid från alla dess buller och ledsamheter: det är sant, at den, som ei så noga känner werldens glittrande farligheter, ei så mycket kan fägna sig öfver aflägsenheten derifrån, men du kan tro på mina ord, min Bror, at om du har hälsan och du icke sjelf gör dig onödiga bekymmer, kan du wara en af de lyckligaste Sveriges invånare. Är inkomsten ringa, så rätta, som ordspråket lyder, munnen efter matsäcken, och bruka dermed en förnuftig hushållning: mycket kan snart bli alt och litet kan wara länge, när Gud det wälsignar och wi snarare lida än giöra orätt. Det är mig kärt at du har en så beskedlig Prästman i Huset at tala med: jag wet hwad förmån det är, då man är något fallen til melancolie, at ha en god wän at rådgöra med i sina bekymmer: men så hoppas jag dock, min k. Bror, at du ock sjelf är wid godt mod i dit ämbetes wärdiga utförande, hwaruti Guds bistånd aldrig slår dig felt, när du deruti ser et rent och alwart upsåt: han fordrar ingenting af oss öfwer wår förmåga, och wårt qwillrande i slika mål duger till intet: det är syndigt; när man giör sin skyldighet efter det pund som Gud förlänt, så är man så lätt i sinnet, man går nögd til sängs och stiger glad up. Tack för underrättelsen om dina k. barn m. m. Jag har lefwat derom en lång tid i okunnighet. Gud låte dem nu upwäxa och upfostras i Herrans fruktan, dygder och goda vetenskaper, som hittils följt, Gudi lof, med namnet!»

Att Dalin emellertid icke hyllade ett afsägande af denna verldens nöjen, framgår af ett

bref (på Franska) till en ung högadlig dam, skrifvet kort före hans död, hvarur vi meddela följande:

»Det ligger ingen sanning i den åsigten, att ett fullkomligt afstående från alla möjliga nöjen kan skydda oss mot dårskapen och skänka oss visheten: Jag tror, att man kan vara ganska dåraktig, fastän man afsäger sig alla nöjen, och ganska klok, fastän man njuter af dem: Nöjena i sig sjelfva äro oskyldiga, det är blott frågan om sättet, hvarpå man bereder sig dem; den vishet, som ensamt afhållsamheten ger oss, är opålitlig när frestelsen infinner sig; den är ej medveten och väpnad till strid, den är blott okunnig, den kan ej trotsa hindren. Den sanna filosofien består, som jag tror, i att lugnt kunna undvara nöjen när man vill, och kunna njuta af dem med samma trygghet när man vill. I er, min fru, upptäckte jag en liten Cato, då ni sist reste härifrån. Ni viste kanske, att vi skulle ha maskeradbaler m. m., men allt detta bleknade bort, ni reste ändå. Det är lyckligt, att ni är i besittning af denna inre fasthet, hvarigenom ni kan göra er vistelse i Nyköping angenäm; men tro icke derför, att alla eremiter, anakoreter och enstöringar, som sakna nöjen, äro visare än en del folk, som rör sig i stora verlden och bevistar maskeradbaler, skådespel o. d. Kom hit, min kära grefvinna, så skall ni få se, jag går i borgen derför, att ni kan vara lika vis här som i Nyköping. Det är ingen säkerhet för att icke nöjena skola kunna följa er der öfverallt lika väl som här; ni eger konsten att sätta lif i edra bildstoder och statyer och, det vet Gud, till och med i oskäliga djur; men det är alltid ett besvär, och här skulle ni finna allting färdigt. Men det är redan för mycket moralkaka för i dag och för mycket filosofi».

Månne icke detta bref kastar ljus öfver Dalins, den allvarlige häfdaforskarens och moralistens, ifriga deltagande i hofvets nöjen?

Den 13 mars 1763 erhöll Dalin sin sista befordran, och denna till ett af kansliets allra mest betydande embeten, den för utrikes politiken

vigtiga befattningen som hofkansler, samma plats som innehafts af Piper, Henning Gyllenborg och flere andre bland landets främste män. Icke utan svårighet lyckades det Lovisa Ulrika att få sin gunstling befordrad till denna beställning, som ansågs komma att besättas med någon mera framstående embetsman *. Dalin blef dock uppförd på första förslagsrummet och till platsen utnämnd. Hattpartiet lärer i allmänhet hafva med afvoghet sett denna utnämning, och Scheffer betraktade den nära nog såsom ett förräderi från Höpkens sida **. Enligt flere utsago passade Dalin föga till denna befattning, då hans tankspriddhet och ovana att muntligen uttrycka sig på främmande språk voro honom till hinder vid underhandlingarna med de främmande sändebuden. Emellertid ansågs hofkanslersembetet vara första steget till riksrådsstolen. Om denna verkligen varit honom ämnad af andra än hofvet, så kom dock döden emellan.

Allt sedan ungdomen, då Dalin genomgått en svår bröstsjukdom (1734), hade han lidit af andtäppa, som mot slutet af hans lefnad blef

---

* Hvarken Hermanson eller Benzelstjerna *sökte* dock platsen, såsom man kunde antaga af det sätt, hvarpå Fryxell omnämner saken.

** Giörwell helsar i sin »Svenske Merkurius» utnämningen med följande ord: »Denna befordran upptages här ibland lärda nyheterna, dels derföre, att ett så stort snille och en så stor författare, som vår herr v. D. är, vunnit derigenom en heder och en värdighet, hvarutinnan lärdom och vitterhet taga så mycket större och gladare del, som de nu hädanefter få räkna deras fordna Vän för deras närvarande Skyddsherre. De utmärka derföre i sina tideböcker en så lycklig händelse för dem, och vänta med säkerhet den nitfulla och kraftiga uppmuntran, som Herr Hofcancelleren von Dalin både lofvar och förmår gifva dem».

ganska besvärlig och ökades af hans stillasittande lefnadssätt och trägna arbete. Ifrån år 1760, då han fick tillåtelse att åter besöka hofvet, hvarmed följde en mängd resor till och från Drottningholm, aftogo hans krafter och rörlighet, hvarjemte han under de två sista åren led af hufvuddarrning. Våren 1763 tillstötte blodspottning. Den följande sommarens omvexlande temperatur, ömsom med stark hetta, ömsom med kallt och fuktigt blåsväder, tillskyndade honom ytterligare illamående. Den 3 augusti gjorde han, oaktadt sin opasslighet, en resa till Drottningholm med konungaparet, men dagen derefter föll han i en svår sjukdom, som, enligt broderns, arkiater Bökmans uppgift, var den då gängse »mesenteriska växelfebern» («Upsalafeber», ett slags frossa) *. I början synes Dalin icke stort hafva vårdat sig om sjukdomen, men den 8 augusti hade den utvecklat sig så, att konungen lät efterskrifva Bökman. Denne, som var böjd för starka medels användande, lät ett par gånger slå den sjuke åder samt använde spanska flugor. Ännu på förmiddagen den 11 augusti hyste man hopp om Dalins vederfående, men på eftermiddagen förlorade han sansen, och klockan 8 om aftonen var tillståndet hopplöst; en »lätt och seg» dödskamp infann sig, som fortfor till nästa dag, den 12 augusti 1763, klockan 10 på morgonen, då döden släckte hans lifslåga.

* Enligt sjukdomsbeskrifningen är det ock möjligt, att här förelåg ett fall af tyfoidfeber, som förvärrades genom åderlåtningen.

Hans död kom öfverraskande och berörde allmänheten högst smärtsamt. Man skylde brodern för att i bästa välmening hafva med alltför starka kurer tagit lifvet af honom, och beskyllningen var så allmän, att Oxenstjerna ännu sju år efter hans död i sin dagbok talar om »den säng, hvaruti Dalin dog, då han blef förgifven af sin bror». Giörwell skrifver också i ett bref till Warmholtz om Dalins död:

»Efter det lefnadssätt, som han nödgades föra sedan han kom ånyo til Hofvet, och än mera sedan han blef Hof Canceller, spådde något hvar honom ej lång lifstid. Den ena dagen måste han vara långt in på natten i högt sällskap, och den andra åter måste han vara inne i Stockholm, och fara ut til Hans Excellence Gref Ekeblad för at öfverlägga med denne Store Herren om Stats- och Cancellie-ärender. Til alt sådant ville en svag hälsa ej länge stå bi. Han var ock til slut mycket tankspridd. Hade dock kunnat lefva längre, om ej, efter alla medicorum och alt Hoffolkets intygande, Archiater Bökman, fast i al broderlig välmening och methodo Stahliana, curerat honom öfver i andra verlden. Han brukade åderlåtningar och purgantia för kära lifvet tils Dalin dog» *.

* Giörwell fortsätter i samma bref: »Den 6 hujus (september) öpnades och genomsågos alla hans papper, i närvaro af Statssecreteraren von Düben på Deras Maj:ters vägnar, Kongl. Secr. Stenhagen för Cancelli Collegii räkning och Arch. Bökman i sterbhusets namn. Den förste tog i sit förvar de få poetiska papper som funnos och skickade dem till Drottningholm, såsom hade de hört til Witterhets Academien. Den andra lade tilhopa alla handskrifna Samlingar, hörande til Svea Rikes Historie. De äro ej ännu bragte i någon ordning, mindre renskrifne, torde dock kunna nyttjas, om en skickelig hand får städa dem. Emellertid lära de komma til Archivum. De angå egenteligen Gustaf Adolfs och Christinas Regering, dock finnes där något angående konung Carl XI. Men det besynnerligaste är at han ägde inga böcker, mindre något Bibliotek. De flesta, som funnos efter honom, höra Kongl. Biblioteket til, angå Svenska Historien, och hvilka jag är befalt at hämta tilbaka. Han ägde en gång intet sin egen Riks Historia, utan nyttjade Kongl. Biblioteks Exemplaret, hvarutinnan han med egen hand skrifvit åtskilliga förbättringar, hvilka Grefing nyttjat vid andra uplagan af 1:sta och 2:dra Delen. Denna första Edition bevara vi honom nu til dubbel åminnelse».

Bökman ville försvara sig mot de gängse ryktena och lät i Inrikes tidningar den 20 och 24 oktober införa en berättelse om salig hofkanslerns sjukdom och död, i hvilken han — alldeles såsom vissa läkarefigurer hos Lesage och Molière — värjer sig mot beskyllningen att hafva användt åderlåtning i otid med det svar, att olyckan just varit, att Dalin icke åderlåtits förut och mera *.

På flerfaldigt sätt gåfvo sympatierna sig luft. Sorgedikter skrefvos i mängd **, och flera minnestal höllos öfver den hädangångne.

Den 14 augusti bisattes han i Lofö kyrka, hvarvid kammarherren friherre C. G. Wrangel krossade hans sköld och höll ett kort och ädelt minnestal öfver hans stoft. Minnestalet i frimurarelogen (»Konung Adolf Fredriks loge») hölls af Olof Bergklint (för öfrigt den ende bland

---

* Enligt en erfaren läkares omdöme är sjukdomsberättelsen något oklar, och redogörelsen för obduktionen gifver heller icke vid handen, om Dalin dött af tyfoidsjukdom, magsår eller »växelfebern». Obduktionen, företagen af fem läkare, visade, att »en genom inrotad förkylning uppkommen och genom lungornas otillräckliga tjenst samt dymedelst utmattadt hjerta oöfvervinnelig blifven inflammation» gjorde döden oundviklig. Åderlåtningsmetoden höll sig, som kändt är, ganska länge inom medicinen och är ännu bruklig i Italien. Den var här icke på sin plats, enligt hvad läkare påstå. I »Curriculum vitæ» skrifver Bökman med afseende på förebråelsen att icke hafva användt »kinabark», att »döden är ingen ört vuxen».

** Vi nämna: »Runor öfver K. Maj:ts troman O. v. Dalin» af Lars Acharius; — »Wid Hof Cancellerens O. v. Dalins frånfälle»; — »Skuggemålning öfver O. v. D. af en den Salige Herrens djupt sörjande anförvandt(?)» L. A. Borg; — »Elegidion» på Latin af H. A. L(öfvenskiöld); — Runsten öfver O. v. D. af Tilas; — Grafskrifter af M. C. B. (misslyckade); — Poem i Göteborgs veckoblad, o. s. v., hvarjemte begängelseakten framkallade åtskilliga verser i Nya Dagligt Allehanda 1770. Ett större handskrifvet skaldestycke, »Olof den Vittres minne» af Gråå, finnes å Kongl. Biblioteket.

dåtidens mera märklige skalder, som lät höra sig vid Dalins död). I detta vackra tal yttras: att Dalin »framför andra sina lysande äretitlar alltid fägnade sig af att vara Riddare af den urgamla lystra Frimurareorden och vår broder. — — Det måtte göra oss en evärdelig heder att vi i vårt brödraskap omfattat detta odödeliga snille, som i alla tider vördas som fader för Svenska vitterheten». Och talet slutar med följande ord: »Uphöre nu ålderdomen at berömma sig af sin Orpheus, som skolat hafva med sin sång rört stenarna; vi hafve en von Dalin, som giordt alt detsamma i vårt tempel. Ach ja! Vi hafva haft honom!»

I Vetenskaps-akademien erhöll biskop Celsius den kära uppgiften att teckna Dalins lefnad, en teckning, hvarur senare biografier flitigt öst *.

Lovisa Ulrika åtog sig att resa hans minnesvård. Det blef en obelisk — gemensam för honom och hans efterträdare såsom kronprinsens lärare, Klingenstjerna. Den restes på en kulle strax vid Drottningsholms sockenkyrka. Aftäckningen skedde med stora högtidligheter den 17 augusti 1769, hvarvid minnestalet hölls af

* I den återupplifvade Vitterhets-akademien tecknade Lilliestråle hans lefnad på vers och prosa, och Svenska Akademien hedrade år 1798 hans minne genom en medalj och genom ett tal af Nordin. — Öfver Olof Dalin finnas för öfrigt två medaljer: en i 20:de storleken slagen efter Daniel Fehrmans modell med Dalins bröstbild och en lyra; en i 8:de storleken slagen af Vetenskaps-akademien 1769 med anledning af minnesvårdens resande. Den senare har å ena sidan Dalins bild, å den andra grafvården, och är utförd af C. G. Fehrman, som äfven utfört Svenska Akademiens (i 7:de storleken) med Dalins bröstbild samt på frånsidan ett antikt tempel med lyra å frontispisen och med omskrift: *Faciemque novavit.*

Erik Sotberg. Kronprinsen hade visserligen redan nedskrifvit ett tal öfver sin forne lärare, men fick icke hålla det — af hvad orsak, är okändt. Inskriften på Dalins graf slutar med följande ord: *Sic illi sit terra levis, ut sale et liberale joco regias curas levavit* (Må jorden varda honom lätt, såsom han med qvickt skämt lättat de konungsliga bekymren).* Bland alla ord, som yttrades vid Dalins bortgång, voro kanske inga mera trohjertade, enkla och sanna än de som läsas i Giörwells tidskrift »Den Svenske Merkurius»:

»Denne Herrens dödsfall är för alla upplysta älskare af smak och för alla tacksamma idkare af vitterhet så ömmande och så betydligt, att fastän en Dalins upphöjelse till Hofcanceller kunde anses som en belöning för des stora förtjenster, så blifver dock saknaden af et så utmärkt och verkeligen stort snille i nationen och den lärda verlden äfven så beklagansvärd, som hans rum ibland vittre män torde blifva svårt at i långliga tider uppfylla. *Detta är en fri sanning, erkänd af alla, och således intet et konstladt loford, hvarutinnan begärd eller vunnen gunst har någon del.* Utomdes bör intet en svag fjäder fördrista sig at tekna, mindre fylla målningen af en så stor mästare, hvars snille rest sig sjelf odödeliga minnesmärken i sin *Argus*, i den *Svenska Friheten* och i des *Svea Rikes Historia*. Fäderneslandet, hvars öden hans penna senast beskrifvit, hvars frihet hans snille tillförene gjort älskvärd, och hvars seder han vid inträdet på den lärda Skådeplatsen så lyckeligen granskat, vanhedre sig aldrig med otacksamhet emot en Dalins minne».

* Leopold har anmärkt om denna minnesvård: »Ingenting är vackrare och ädlare än detta monument, ingenting oskickligare, osmakligare än inskriften derpå. Der anföres ibland andra hans förtjenster till odödligheten, att han med sina infall och sitt joller haft den nåden att roa de kungliga personerna».

Teckningen af Dalins lefnad och verksamhet är tilländabragt. Blott några få slutord.

Hvad var Dalin såsom skriftställare?

Han var en *framstegsman*. De nya ideer, som vid hans inträde på skriftställarebanan voro rådande i Europa, funno i honom en vän. Han tillhörde väl icke de förkämpar för nya ideal, om hvilka skalden sjungit:

»Den som gaaer foran i en alvorsdyst,
Han seirer ei, han kjæmper kun og falder»;

han tillhörde snarare dem som *segra*, emedan de ideer, för hvilka de kämpa, segra öfver hela verlden. Men det vore orättvist att icke erkänna den ingripande betydelse Dalins verksamhet haft för vårt kulturlifs sammanknytande med den allmänt Europeiska utvecklingen. Dalin var en upplysningstidens man, dock icke af samma fritänkareskiftning som en Voltaire, än mindre som en Diderot, utan beslägtad med en Addison eller en Holberg. Han var, korteligen sagdt, en man af det århundrade, som började med kritisk blick skärskåda de dogmer, fördomar och vidskepelser, hvilka »efter reformationens vulkanströmmar lågo qvar såsom stelnad lava öfver hela samhället» *. Att sprida ljus inom olika samhällsområden, det var i allmänhet lösen för 1700-talets skriftställare, det var ock lösen för Dalin.

---

* Skavlan, *Holberg som Komediforfatter.*

Under det att tidens store naturvetenskapsmän bidrogo att på sitt område skingra okunnighet och vidskepelse, gjorde Dalin på det vittra fältet en liknande gerning. Vi hafva sett, hurusom »Argus» drog sitt svärd mot en mängd fördomar, visserligen försigtigt och hofsamt, men kanske just derför så mycket mera dräpande. Vi hafva sett, huru Dalin sedermera i vissa punkter fullföljde samma sträfvande, om än långt ifrån med den mångsidighet eller den oförskräckthet, som utmärkte hans ungdoms dagar, då han kämpade mången hård dust. Dalin är inom vår litteratur en representant för denna tids moralfilosofi, hvilken tager poesien till bundsförvandt i sin strid mot laster, lyten, fördomar, svagheter. Han är det, liksom Holberg i Danmark, ehuru visserligen omständigheternas magt, i förening med en mindre sjelfständig karakter, icke lät honom varda af den betydelse för vår litteratur som Holberg för Danmarks, om han än i sin lyckliga behandling af versen egde ett medel att verka, som hans Danske medbroder endast undantagsvis begagnade.

Dalin var vidare en *nationell* skriftställare, huru mycket man än talat om hans Franska smak. Intet kan vara orättvisare än det omdömet, »att Dalin aldrig i sin natur var Svensk», hvilket en af våra dagars litteraturhistoriker * uttalat; tvärt om visar sig hans Svenska natur

* Dietrichson, *Læredigtet i Norden.*

mer än hos de fleste bland sjuttonhundratalets författare. Det är icke blott i sina visor som Dalin röjer nationell ton. Hela hans skriftställareverksamhet, från »Argus» till Svea Rikes Historia, röjer hos honom en bestämd sträfvan »att med *Svenska* ord säga *Svenskarne* sanningen». Och äfven de arbeten, i hvilka han mest fogar sig efter utländska mönster, t. ex. »Svenska Friheten» och »Brynilda», röja tydligt hans önskan att vara nationell, och han lyckades ock med dessa dikter gripa nationen. Det vore obilligt att fordra, att Dalin skulle i väsentligare mått hafva knutit an vid en äldre Svensk litteratur på andra områden än lyrikens; lika litet som man kunnat begära, att han såsom historiker skulle af nationellt nit fortsätta Rudbeckianismen, lika litet kan man fordra, att han som epiker och dramatiker, efter det han lärt känna bättre mönster, skulle fortgått i Stjernhjelms eller Messenii fotspår. Och hans språk — är det icke nationellt, sträfvar han icke med en beundransvärd framgång att åt Svensk prosa gifva en skrud värdig en Svensk riddersman, icke en lappad maskeraddrägt med klutar från olika håll?

Dalin var en *folklig* skriftställare. Detta sammanhänger med hans språkreformatoriska storhet. Han talade till folket ett språk, som det förstod. Äfventyrade han ock dermed att från det lärda lägret uppbära beskyllningen att icke bruka »en nog stadig och allvarsam skrifart», så

vann han dess mera erkännande hos den stora allmänheten, som, tack vare hans lätta framställningssätt, gerna läste hvad han hade att säga. Han var i sin prosaframställning klar och enkel; en hvar någorlunda bildad man eller qvinna kunde förstå hans tankar ooh hans uttryck. Och likasom inom prosan, så ock inom versen. Väl ombesörjde icke han sjelf någon upplaga af sina visor eller småvers, men i afskrift, i »skillingstryck» och i tidens samlingar af »småstycken» funno de väg ut i verlden, och det hände Dalin, att han från gatpojkens eller skjutsgossens läppar hörde de visor ljuda, som han diktat för högadliga kretsar.

I Dalins författarskap spåra vi än vidare tvenne bestämmande karaktersdrag: det ena ett starkt *rationellt* lynne, det andra ett afgjordt sinne för *qvickhet*. Den förra egenskapen skildras af Fryxell sålunda: »Ett hufvuddrag hos Dalin var bestämd ovilja mot allt som ej kunde af förnuftet klart uppfattas; deraf hans förkastande af Rudbecks historiska dikter, likaså af bokvurmeri, onyttig lärdom och ändamålslöst grubblande; — deraf ock den öfvervägande förståndsrigtningen i hans skaldskap; — likaså hans benägenhet att, med undantag af Carl den tolfte, nedsätta regenter, hvilka, såsom t. ex. Alexander, förnämligast utmärkt sig genom krigslystnad och krigsära; — deraf slutligen ock hans trosöfvertygelse, i hvilken stundom framskymtade ett slags naturlig förnuftsreligion, som ogillade den tidens både

statskyrka och pietism. I alla dessa hänseenden var han en förelöpare till den snart inbrytande rationalismen».

Detta drag, förmäldt med en liflig och ständigt redebogen qvickhet, danade satirikern. Någon gång tog det rationella draget öfverhand, och då blef Dalin öfvervägande moralist; någon gång segrade qvickhetslynnet, och skalden alstrade då småskämt utan egentligen satiriskt syfte. Men i allmänhet hade hans vittra skriftställeri en moralisk-satirisk tendens.

Dalins framgång var betingad af flera gynsamma omständigheter. Sverige hade efter de olyckliga krigen börjat gripa sig an för att »inom egna gränser» återeröfra de förlorade provinserna. Och detta hade till god del lyckats. Det yttre lugnet och den gryende ekonomiska helsan voro till yttersta gagn för alla vetenskapliga, vittra och konstnärliga idrotter. Rikets magtegande ständer så väl som enskilde stormän gynnade med öppen hand dessa idrotter, och så blef frihetstiden, såsom Geijer sagt, den Svenska vetenskapens vår. En sådan tid kräfde också en skriftställare, som kunde göra sig till godo utlandets kulturströmmar och leda in dem på Svensk mark. Förutsättningarna funnos.

Och mångsidig blef Dalins uppgift; han var en »vitter» man helt och hållet i den mening, hvari ordet fattades på denna tid: skald, satirisk moralist, historieskrifvare. Men hans författareverksamhet fann också sina inskränkningar dels

i hans embetsmannalif, dels i hans hoflif. Det var otvifvelaktigt en misshushållning med arbetskraft, att en skriftställare som Dalin rycktes från sin historia till kanslirådsplatsen och sedan till hofkanslersbeställningen. Men han åtrådde dem och lär hafva skött åtminstone den förra med nit och intresse. Hans hoflif kan väl icke sägas hafva verkat menligt på *omfånget* af hans alstringar, men väl på deras *halt*, och vi hafva redan nämnt, att den karakter af sällskapsdiktare, som utmärker honom under hoftiden, i mångas ögon kastat en slagskugga öfver hela hans öfriga verksamhet. Det kan icke nekas, att denna hofpoesi röjer en ytlig rigtning hos skalden. Äfven på hans karakter torde hoflifvet hafva verkat mindre gynsamt, ty han var svag och lätt mottaglig för intryck. Till hans ursäkt må dock anföras, att hvad som gälde om honom, gälde ock om flertalet af lärde och vittre män i hans samtid; det var en sällsynthet att bland dem få se en personlighet sådan som Holberg, hvilken stod — en man för sig — fjerran från hof och stormän, föraktande att söka lyckan genom de stores ynnest.

God och välvillig som Dalin var, förmåddes han lätt att, vare sig med eller utan Apollos gunst, rimma samman tillfällighetsvers, — och dessa vers hafva tyngt ner den första, stora upplagan af hans vitterhetsarbeten. Men det må icke förgätas, att de för Dalin ej voro annat än tidsfördrif och aldrig ämnade att utgifvas från

trycket. Hade han sjelf fått sofra sina vittra alster, så skulle vi väl hafva saknat mången för hans biografi och för tidens sällskapslif intressant dikt, men hans anseende hade då bättre bevarats genom tiderna, och han skulle ännu i dag vara en folkkär skald, liksom Bellman, Kellgren och fru Lenngren, hvilka allasamman äro, hvar på sitt vis, utgångna ur hans skola, och bland hvilka särskildt den sistnämnda i skaplynne och tonart liknar honom rätt mycket. »Böcker hafva sina öden», heter det, och för visso hafva de digra sex vitterhetsbanden skadat skaldens rykte hos efterverlden. Ty de voro, såsom är lätt förklarligt, till stor del omsägningar af samma tankar, — omsägningar, som icke alltid buros af friskhet i känsla eller uttryck. Här kunna Voltaires ord tillämpas: »Liksom man ej bör skrifva allt hvad konungar hafva gjort, utan blott det som de gjort af värde för efterverlden, så bör man icke heller af en författare trycka annat än det som är värdt att läsas».

Nödvändigtvis måste den öfverskattning, som tog sig uttryck i detta samlande af likt och olikt efter Dalin, kräfva sitt bakslag. Och omdömena om honom i vår litteraturhistoria hafva icke alla varit milda. Ur den Nordenflycht-Creutz-Gyllenborgska kretsen hördes väl det första tadlet emot hans diktning, ehuru Gyllenborg också egnat denne föregångare en vacker

strof *. Så följde Leopolds visserligen välmenta, men nog mycket »beskyddande» uppsats om Dalin, hvari flera af hans arbeten — och dessa just de största — på ett skämtsamt sätt kritiseras. Leopold yttrar likväl, att Dalin i motsats till sina föregångare aldrig skall upphöra att vara ett stort namn **. Detta måtte hafva synts Hammarsköld vara för mycket loford, ty han valde Dalin, jemte Leopold, till »bête noire», och hans framställning är i allra högsta grad orättvis.

Det är Atterbom, som har hedern af att hafva gjort Dalin rättvisa i det stora hela, en rättvisa, som tagit sig uttryck i de ädla orden:

»Hvad du egde godt
Har man halft förstått;
Så är sed och så skall hända flera.
Men hur rikt det varit,
Skall, när mörkret farit,
Svea, ljuft förvånad, än sig lära». —

---

* »Er sångmö vare pris! Hon skapade Dalin.
Gör rätt åt hans förtjenst! Den rena harmonin,
Så kär som hon var ny för våra fäders öra,
Bör äfven i vår tid hans sångers ära göra».

Det bör för öfrigt erinras, att Dalin visat Gyllenborg mycken välvilja, under det han deremot dömt fru Nordenflycht och Creutz med orättvisa. Jfr Gyllenborgs egna uttalanden, anförda hos B. E. Malmström, I: 382.

** Man må härmed jemföra Kellgrens yttrande i Stockholmsposten (1782) om orsaken, hvarföre »man fordom satte så stort värde på de goda bitarne af Runius, af Stjernhjelm, ja, jag vågar tillägga Dalin», hvilken han finner ligga deri, att »det vackra då för tiden var det raraste i verlden». Detta framkallade en insänd gensaga mot ett sammanställande af Dalin med Runius och Stjernhjelm: »Han hade det sanna, i alla tider lika poetiska snillet i så hög grad, att hvarje nu lefvande poet skulle anse för en ära att blifva satt vid hans sida». (Jfr Ljunggren, *Sv. Vitt. Häfder* I: 148.) — Thorild yttrar om Dalin på sitt vanliga paradoxa sätt, att »han var en rimmästare för god för *sin* samtid att angå oss».

Facile est inventis addere! Efter Atterbom hafva Dalins förtjenster närmare utvecklats af olika skriftställare.

I allmänhet har man i vår äldre litteraturhistoria lagt alltför stor vigt vid de rent poetiska förtjensterna hos en författare — mången gång af uteslutande formell art — och härvid ofta nog bortsett från annan litterär betydelse. Likaledes har man mången gång mätt en skriftställares poetiska värde hufvudsakligen efter ett visst estetiskt ideals måttstock, utan att taga den historiska synpunkten tillräckligt i betraktande. Härigenom har särskildt Dalins betydelse kommit att underskattas. Äfven Atterbom, som rättvisast dömt honom, har dock sökt hans storhet företrädesvis inom lyriken samt på det språkreformatoriska området och mindre egnat uppmärksamhet åt t. ex. hans författarskap i »Argus» och vissa hans större diktverk. Men det är af vigt vid bedömandet af Dalin att icke blott taga i betraktande hvad *efterverlden* finner njutbart i hans diktning. Hvarje stor författare bör först och främst mätas efter det inflytande han utöfvat på sin samtid. Och om än Dalins visor och smärre prosa-satirer behaga *oss* mest och kanske till och med ega det största estetiska värdet, så ligger dock ingalunda hans kulturhistoriska betydelse uteslutande eller företrädesvis i dem. Vi äro benägne att minst lika mycket se denna i de arbeten, genom hvilka han gjorde sin samtid förtrogen med utlandets litterära hufvud-

strömningar: i »Argus» (liksom i flera små prosastycken) görande sig till målsman för den moraliska och satiriska kulturström, som utgått från England; i »Brynilda» och »Den Afundsjuke» lemnande bidrag till grundläggandet af ett Svenskt drama efter Franska och Danska mönster; i »Svenska Friheten» gifvande samtiden en episk dikt efter gällande smak, en dikt, som talar gripande ord till Svenska hjertan; i »Svea rikes historia» med stöd af utländska förebilder brytande väg för en vitter Svensk häfdateckning.

Den tid är väl förbi, då man ansåg, att den »Fransk-klassiska perioden» i vår vitterhet, som Dalin invigde, representerade ett steg tillbaka. Tvärt om, den var ett steg framåt, ett steg framåt till klarhet, renhet och fägring — i tanke, i språk, i diktning. Att tänka sig Dalin *ur* vår litteratur är omöjligt; språnget från Stjernhjelm till Kellgren och Bellman vore då för stort. Dalin representerar en hel tidsrigtning i vårt land, och representerar den väl. Derför skänkte hans samtid honom med full rätt sin erkänsla. Må vi också finna vank och brist i Dalins poesi, i hans prosa, i hans häfdateckning, men för visso gäller om honom den store Tyske skaldens ord, att den som tillfredsstält de bäste i sin tid, han har lefvat för alla tider.

Efterskrift.

Författaren har att hembära en vördsam tacksägelse till alla dem som välvilligt underlättat hans arbete. Jemte tjenstemän vid Kongl. Biblioteket, Vetenskapsakademiens boksamling, Upsala och Lunds universitetsbibliotek, Linköpings stiftsbibliotek och Riksarkivet, har han härvid att i främsta rummet nämna Ledamoten af Riksdagens första kammare, brukspatronen m. m. GUSTAF HOLDO STRÅLE, som sjelf för några år sedan varit sysselsatt med förarbeten till en biografi öfver Dalin, och nu med utmärkt tillmötesgående lemnat anvisningar, hvilka, såsom i noter angifvits, flerstädes varit till verkligt gagn.

Äfven till egarne af Sjöholms, Eriksbergs, Engsö och Brokinds gods och arkiv, Öfverkammarherren m. m., grefve ADAM C. L. LEWENHAUPT, Öfverste-kammarherren m. m. friherre CARL JEDVARD BONDE, Majoren m. m. grefve LUDVIG M. A. PIPER och Ledamoten af Riksdagens första kammare, kammarherren grefve MELKER H. G. FALKENBERG, står författaren i tacksamhetsförbindelse, så väl som till direktören för Danska utrikesministeriet, Geheime-legationsrådet d:r PETER A. F. S. VEDEL, som välvilligt ställt Danska sändebudets i Stockholm depescher under 1750-talet till fritt begagnande.